

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Інститут модернізації змісту освіти
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
(кафедра менеджменту)
Азербайджанський архітектурно-будівельний університет
Казахський автомобільно-дорожній інститут ім. Л.Б. Гончарова
Технічний університет Варна
Український державний університет залізничного транспорту
Національний транспортний університет

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-методичної конференції

**«ВИЩА ОСВІТА ЗА НОВИМИ СТАНДАРТАМИ : ВИКЛИКИ У
КОНТЕКСТІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ
ТА ІНТЕГРАЦІЇ В МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР»**

23 березня 2023 р.

Харків 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Інститут модернізації змісту освіти
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
(кафедра менеджменту)
Азербайджанський архітектурно-будівельний університет
Казахський автомобільно-дорожній інститут ім. Л.Б. Гончарова
Технічний університет Варна
Український державний університет залізничного транспорту
Національний транспортний університет

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-методичної конференції

**«ВИЩА ОСВІТА ЗА НОВИМИ СТАНДАРТАМИ :
ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ
ТА ІНТЕГРАЦІЇ В МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР»**

23 березня 2023 р.

Харків
2023

Редакційна колегія:

Голова:

Віктор БОГОМОЛОВ – ректор Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, доктор технічних наук, професор

Заступники Голови:

Анжеліка БАТРАКОВА – перший проректор ХНАДУ, доктор технічних наук, професор

Інна ШЕВЧЕНКО – декан факультету управління та бізнесу ХНАДУ, доктор економічних наук, професор

Оксана КРИВОРУЧКО – завідувачка кафедри менеджменту ХНАДУ, доктор економічних наук, професор

Члени оргкомітету:

Ірина ФЕДОТОВА – професор кафедри менеджменту ХНАДУ, доктор економічних наук, доцент

Оксана ДМИТРИЄВА – завідувачка кафедри економіки і підприємництва ХНАДУ, доктор економічних наук, професор

Тетяна КОВАЛЬОВА – завідувачка кафедри обліку і оподаткування ХНАДУ, кандидат економічних наук, доцент

Олена ЛОЖАЧЕВСЬКА – завідувачка кафедри менеджменту Національного транспортного університету, доктор економічних наук, професор

Олена ДИКАНЬ – завідувачка кафедри менеджменту, публічного управління та ІТ-технології Українського державного університету залізничного транспорту, доктор економічних наук, професор

Махаббат МАМЕДОВ – завідувач кафедри економіки сфер обслуговування та менеджменту Азербайджанського архітектурно-будівельного університету, доктор економічних наук, професор

Світлана ДІМІТРАКІЄВА – професор кафедри промислового менеджменту Технічного університету Варна, доктор економічних наук, професор

Відповідальний секретар:

Тетяна ВОДОЛАЖСЬКА – доцент кафедри менеджменту ХНАДУ, кандидат економічних наук, доцент

В55 Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір: матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції (м. Харків, 23 березня 2023 р.). Харків : ФОП Панов А. М., 2023. 348 с.

ISBN 978-617-8113-33-9

У збірнику представлено матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції «Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір» у авторській редакції.

Автори наукових публікацій несуть відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних назв та гарантують відсутність академічного плагіату.

Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції призначено для застосування здобувачами освіти різних рівнів, викладачами навчальних закладів, науковцями, працівниками органів державної влади, підприємцями.

УДК 378

Секція 1. ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ З УРАХУВАННЯМ ЙОГО ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

УДК 378.046.4

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВА ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

*Деділова Т.В., к.е.н., доцент,
dedilova@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Інтеграція системи вищої освіти України до системи вищої освіти ЄС має безліч перспективних та можливостей.

Перш за все, інтеграція забезпечити вищу якість освіти в Україні. Українські вузи отримують можливість скористатися досвідом кращих європейських вузів, взяти на озброєння їхній підхід до навчання та методики викладання. Також українські ЗВО мають можливість брати участь у реалізації програм взаємообміну для студентів і викладачів. Це покращить якість викладання, наукових та прикладних досліджень і розробок, що забезпечує високу якість підготовки фахівців відповідно до вимог сучасного ринку праці.

Іншою перевагою є доступ до фінансування наукових досліджень та програм викладання. Європейські фонди можуть надавати фінансування для реалізації конкретних проектів та наукових досліджень. Це дасть можливість залучати до України кращих науковців та дослідників, які у свій час сприяють розвитку вітчизняної науки та технологій.

Третя перевага передбачає забезпечення міжнародної мобільності студентів, викладачів та науковців. Інтеграція дозволяє студентам та викладачам отримати можливість навчання, працевлаштування та наукової роботи в будь-якій країні ЄС. Це забезпечує їм відкритість до нових культур та технологій, а також можливість отримання додаткових знань та навичок, можливість підвищення своєї кваліфікації та здобуття міжнародного досвіду.

Інтеграція також сприяє зміцненню зв'язків між Україною та країнами ЄС, що дозволяє залучати до країни іноземних інвесторів і розробників технологій.

Крім того, одним із способів інтеграції є вектор розвитку

вітчизняної системи вищої освіти у напрямку її цифровізації. Цифровізацію вищої освіти можна розглядати з різних точок зору [1-3], проте основними з них наступні.

Електронне адміністрування: це означає заміну паперових документів на електронні, використання електронних засобів для реєстрації студентів та їх успішності, відображення та планування навчального процесу.

Електронне навчання: використання ІТ-технологій у навчальному процесі, наприклад, відеоуроків, вебінарів, інтерактивних завдань, електронних підручників та інших ресурсів, які допомагають студентам отримувати знання та вміння з будь-якого місця та в будь-який час.

Використання аналітики: збір та аналіз даних про студентів, викладачів та навчальний процес для підвищення якості освіти та забезпечення індивідуального підходу до кожного студента.

Дистанційне навчання: надання можливості здобувачам отримувати освіту на відстані, без необхідності присутності в аудиторії, за допомогою відео-конференцій та інших засобів зв'язку.

Цифрові бібліотеки: створення електронних бібліотек з відкритим доступом до навчальних та наукових матеріалів, що дозволяє студентам та викладачам отримувати доступ до актуальної інформації.

Використання соціальних медіа: використання соціальних медіа-платформ для спілкування студентів та викладачів, обміну повідомленнями, спільної роботи та підтримки.

Література:

1. Арешонков В. Ю. Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. №2. Том 2. С. 1-6. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-2>

2. Духаніна Н. М., Лесик Г. В. Цифровізація освітнього процесу: проблеми та перспективи. *Електронний архів наукових та освітніх матеріалів КІП ім. Ігоря Сікорського*: Сайт. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/49235/1/p.406-409.pdf> (дата звернення: 16.03.2023).

3. Гуралюк А. Г. Цифровізація як умова розвитку системи освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: «Педагогічні науки». 2021. Випуск 13 (169). С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5069157>

УДК 378.147

**ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ***Денисенко Т.М., к.т.н., доцент
1403denisenko@gmail.com**Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Трансформація освітнього простору є масовим процесом у сучасних умовах, коли швидкі зміни в технологіях, науці та культурі змушують освітні інститути адаптуватися до нових вимог і викликів. Освітній простір - це не тільки фізичне середовище, де розвивається навчання, але й соціальна та педагогічна обстановка, яка формує сприятливі умови для навчання та розвитку здобувачів освіти.

У сучасних умовах трансформація освітнього простору є ключовим завданням, оскільки вона дозволяє відповісти на виклики, які стають перед освітою у ХХІ столітті.

Цифрова освіта включає в себе навчання з використанням комп'ютерних програм та програмного забезпечення, використання Інтернету та його ресурсів, використання мультимедійних засобів та інших цифрових технологій [1].

Основним призначенням цифрової освіти є розвиток навичок та компетенцій, які б забезпечили людині в сучасному інформаційному суспільстві, таких як:

- комп'ютерна грамотність та вміння використовувати цифрові технології для розв'язання різноманітних задач;
- критичне мислення та аналітичні навички;
- здатність швидко розмістити необхідну інформацію та ефективно її використовувати;
- співпрацювати в команді та ефективно спілкуватися з іншими;
- здатність навчитися змінюватися та адаптуватися до швидкого розвитку умов ринку праці та технологій.

Для досягнення цієї мети необхідно використовувати кілька напрямків. По-перше, це забезпечення доступу до новітніх технологій. Освітні заклади повинні мати належні комп'ютерні, мультимедійні та інші технічні засоби, які дозволяють ефективно проводити навчальний процес. Також необхідно створювати відкриті цифрові платформи, які дозволяють забезпечити доступ до знань у будь-який час та з будь-якої точки світу.

По-друге, розвиток нових методик та підходів до навчання, які

відповідають вимогам сучасності. Це можуть бути інтерактивні методи, засновані на використанні ігор та розважальних технологій, проектні методи, де здобувачі самі формують свої завдання, методи активного навчання - кейси. Нові методики дозволяють розвивати компетенції здобувачів до здатності розв'язувати комплексні проблеми, критичного мислення, креативності і вміння управляти людьми.

По-третє, розвиток міжкультурної компетентності та глобальної освіти, що забезпечує формування в здобувачів освіти розумових здібностей та навичок взаємодії з людьми інших країн та культурами, розуміння різних поглядів та культурних традицій.

Іншою тенденцією в трансформації освітнього простору є підвищення уваги до розвитку креативності, інноваційності та підприємництва. Нові вимоги до формування ринку праці зумовлюють потребу у студентів не лише знань та навичок, але й компетенцій, які дають можливість розвивати нові ідеї та проекти. Освітні інститути стають центрами інноваційної діяльності, де здобувачі мають можливість переглядати дослідження, розробляти нові технології та створювати бізнес-ідеї.

Цифрова освіта - це процес навчання та виховання людей з використанням інформаційних та комунікаційних технологій. Цей підхід дає можливість розширити можливості навчання та зробити його більш доступним та ефективним. Цифрова освіта дозволяє зробити навчальний процес більш доступним та гнучким, зокрема, за рахунок використання відкритих онлайн-курсів та платформ, відеоуроків, вебінарів та інших цифрових ресурсів [2].

Отже, цифрова освіта є промисловим напрямом розвитку сучасної освіти, який дозволяє забезпечити підготовку здобувачів до життя та роботи в умовах швидкої зміни інформації.

Література:

1. Сисоєва С. Педагогічні аспекти діджиталізації освіти. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: педагогічні науки. 2021. Вип. 4 (69). С. 24–32.
2. Лабенко О., Вакерич М., Усата О. Діджиталізація та диверсифікація сучасного освітнього простору. Академічні Візії, 15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7515054>

УДК 378.14

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Дмитрієв І.А., д.е.н., професор
idmiitriyev@gmail.com*

*Дмитрієва О.І., д.е.н., професор
oksanahnadu@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Дистанційна освіта - це форма навчання, за якої студенти можуть здобувати знання та навички, не відвідуючи фізичні заняття в навчальних закладах. Навчання проводиться через різні засоби зв'язку та технології, такі як інтернет, телефон, пошта, відеоконференції тощо.

Дистанційна освіта надає можливість навчатися людям, які не можуть з якихось причин відвідувати традиційні курси, які працюють, жителі віддалених районів або люди з обмеженими фізичними можливостями.

Дистанційна освіта - це відносно новий вид освіти, що динамічно розвивається, і його перспективи розвитку досить широкі.

Деякі з перспектив розвитку дистанційної освіти включають у себе:

- розвиток нових технологій. Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, таких як штучний інтелект, віртуальна реальність, блокчейн тощо, відкривають нові можливості для навчання і створення більш інтерактивних та ефективних курсів дистанційної освіти.

- ширший доступ до освіти. Дистанційна освіта може бути більш доступною для тих, хто не має змоги відвідувати традиційні навчальні заклади через географічне розташування, студентів, які працюють, та інші обмеження.

- індивідуалізація навчання. Технології дистанційної освіти можуть дозволити студентам індивідуалізувати свій навчальний процес, обираючи курси та програми, які найбільше підходять їхнім інтересам і рівню знань.

- ширший спектр курсів і програм. Дистанційна освіта дає змогу надавати ширший спектр курсів і програм, які можуть бути доступні для студентів у будь-якій точці світу.

- розвиток міжнародної освіти. Завдяки дистанційній освіті,

студенти можуть навчатися на курсах, що проводяться в зарубіжних навчальних закладах, і здобувати якісну освіту, не залишаючи своєї країни.

Ці перспективи можуть вплинути на те, який вигляд матимуть майбутні форми освіти, і як їх використовуватимуть для поліпшення освіти загалом

Дистанційна освіта має низку переваг, які роблять її привабливою для здобувачів вищої освіти. Деякі з основних переваг дистанційної освіти включають в себе:

- гнучкість - надає здобувачам вищої освіти гнучкість у виборі місця, часу та темпу навчання. Студенти можуть навчатися у своєму власному темпі та у зручній для них час, що дає їм змогу поєднувати навчання з роботою чи іншими зобов'язаннями.

- доступність - дає змогу здобувачам вищої освіти з будь-якої частини світу здобувати освіту без необхідності переїзду в іншу країну чи місто. Це робить освіту доступнішою для людей з різних соціальних та економічних верств.

- економічна вигода - може бути більш економічною, ніж традиційне навчання. Здобувачам вищої освіти не потрібно витратити гроші на комунальні послуги, проживання в гуртожитку, харчування та транспорт.

- різноманітність курсів і програм - надає здобувачам вищої освіти можливість обирати курси та програми, які найкраще відповідають їхнім інтересам і потребам. Більшість університетів пропонують широкий вибір онлайн-курсів, спеціалізованих програм і сертифікатів.

- інтерактивність та зворотний зв'язок - сучасні технології навчання дають змогу забезпечити високий ступінь інтерактивності та зворотного зв'язку в дистанційній освіті. Це включає в себе можливість онлайн-конференцій, обміну електронними повідомленнями та спілкування в соціальних мережах, а також миттєвого зворотного зв'язку з боку викладачів.

Ці переваги роблять дистанційну освіту привабливою для здобувачів вищої освіти, які шукають гнучкіші, економічніші та доступніші способи здобуття освіти.

Як і будь-яка інша форма освіти, дистанційна освіта має свої недоліки. Деякі з основних недоліків дистанційної освіти включають в себе:

- обмеженість соціальної взаємодії - одним з основних

недоліків дистанційної освіти є обмеженість можливостей соціальної взаємодії між здобувачами та викладачами. Відсутність особистого контакту та спілкування в реальному часі може призводити до відчуття ізоляції та неповноти досвіду навчання.

- потрібна самодисципліна та мотивація - вимагає більшої самодисципліни та мотивації з боку здобувачів, ніж традиційне навчання. Відсутність особистого контролю з боку викладача може призводити до відставання в навчанні та зниження мотивації вчитися.

- не всі програми можуть бути доступні онлайн - деякі курси та програми можуть вимагати особистої присутності на заняттях або доступу до спеціалізованого обладнання, що унеможлиблює їх проведення у форматі дистанційного навчання.

- технічні проблеми - може зіткнутися з технічними проблемами, такими як проблеми з інтернет-з'єднанням, несправності комп'ютерів і проблеми з програмним забезпеченням, що може призводити до збоїв у навчанні.

- обмеженість доступу до бібліотек та інших ресурсів - може обмежувати доступ студентів до бібліотек, лабораторій та інших матеріальних ресурсів, які можуть бути необхідні для успішного проходження курсу.

Ці недоліки не роблять дистанційну освіту менш важливою або неефективною, але можуть створювати певні труднощі для здобувачів і викладачів, які обирають цю форму навчання.

В Україні дистанційна освіта почала розвиватися порівняно недавно, проте її популярність швидко зростає. Деякі з чинників, що впливають на розвиток дистанційної освіти в Україні, включають у себе:

- розвиток інформаційних і комунікаційних технологій - в Україні спостерігається збільшення кількості людей, які мають доступ до Інтернету та використовують сучасні технології, що стимулює розвиток дистанційної освіти.

- можливості для додаткової освіти - може бути корисною для людей, які вже працюють і хочуть додатково розширити свої знання та навички.

- військовий стан

В Україні вже існує низка університетів та освітніх закладів, які пропонують курси та програми дистанційного навчання. Однак для подальшого розвитку дистанційної освіти в Україні необхідно створити ширшу інфраструктуру та забезпечити якість курсів і програм.

Література:

1. Дистанційна освіта. Освітній портал. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/> (дата звернення 10.02.2023).
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Київ: КПП, 2000. 12 с.
3. Наказ «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 08.09.2020 № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n2> (дата звернення 10.02.2023).
4. Переваги дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.forest.lviv.ua/statti/distance.html> (дата звернення 10.02.2023).

УДК 378.14**ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ**

*Дмитрієва О.І., д.е.н., професор
oksanahnadu@gmail.com*

*Дмитрієв І.А., д.е.н., професор
idmiitriyev@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасному світі роботодавці шукають спеціалістів, які не лише володіють знаннями, а й уміють застосовувати їх на практиці. Проєктне навчання допомагає здобувачам вищої освіти розвивати навички роботи в команді, управління часом, лідерства, комунікації та розв'язання проблем - усі ці навички затребувані на ринку праці.

Проєктне навчання - це метод, який ґрунтується на розробці та реалізації проєктів здобувачами в рамках навчального процесу. Він спрямований на розвиток навичок і вмінь, необхідних для успішної роботи в сучасному суспільстві, таких як уміння працювати в команді, креативність, розв'язання проблем, комунікація тощо.

Проєктне навчання передбачає участь здобувачів у реальних проєктах, які дають їм змогу отримати досвід роботи в різних галузях, починаючи від наукових досліджень до соціальних проєктів. Вона також сприяє розвитку креативності, ініціативності та самостійності учнів.

Проєктне навчання може проводитися як у рамках звичайних занять, так і у формі самостійної роботи або проєктних груп. Вона є ефективним способом навчання, який активно використовується в сучасних університетах по всьому світу.

Проєктна освіта має низку переваг:

- активна участь здобувачів - студенти не просто слухають

лекції та виконують завдання, вони беруть активну участь у процесі навчання, розробляючи, плануючи та реалізуючи свої проєкти. Це дає їм змогу краще засвоювати матеріал і розвивати навички, необхідні для успішної роботи в майбутньому;

- розвиток креативності - заохочує здобувачів до розвитку креативності та самостійності, що є важливою навичкою в сучасному світі;

- участь у реальних проєктах - дає змогу здобувачам брати участь у реальних проєктах, що дає їм змогу здобути досвід роботи в різних галузях і на практиці застосувати свої знання;

- розвиток соціальних навичок - робота в команді є невід'ємною частиною проєктної освіти, що сприяє розвитку комунікаційних навичок, умінню працювати в колективі та вирішувати проблеми;

- практичне застосування знань - здобувачі застосовують отримані знання на практиці, що допомагає їм краще розуміти матеріал і ефективніше засвоювати його;

- мотивація до навчання - сприяє підвищенню мотивації здобувачів до навчання, оскільки вони бачать практичне застосування своїх знань і можуть отримати реальний результат своєї роботи;

- підготовка до майбутньої професійної діяльності - допомагає здобувачам розвинути навички, необхідні для успішної професійної діяльності, як уміння працювати в команді, креативність і самостійність.

Хоча проєктне навчання має безліч переваг, воно також має деякі недоліки:

- необхідність додаткових ресурсів - потребує додаткових ресурсів, таких як час, гроші та обладнання. Це може стати перешкодою для її реалізації в деяких освітніх закладах;

- обмежений обсяг матеріалу - може не охопити весь необхідний обсяг матеріалу, особливо в технічних галузях, де необхідні ретельно організовані лекції та практичні заняття;

- складність оцінювання - оцінювання проєктної освіти може бути складним, оскільки проєкти можуть мати різний рівень складності та обсягу роботи;

- необхідність організації - вимагає ретельної організації та планування, щоб проєкти було реалізовано вчасно і вони були успішними. Це може потребувати додаткового часу та зусиль з боку викладачів;

- обмежений навчальний план - може обмежити можливість

вивчення ширшого спектра предметів і тем, оскільки час і ресурси здобувачів можуть бути зосереджені на реалізації конкретних проєктів.

- необхідність колаборації - робота в команді є невід'ємною частиною проєктної освіти, але не завжди легко знайти групу здобувачів, які хочуть працювати разом і які мають сумісні навички та інтереси.

- необхідність балансу - не повинна замінювати інші форми навчання, такі як лекції та практичні заняття, і має бути частиною ширшого навчального плану.

Проєктна освіта вже сьогодні є широко застосовуваним методом навчання, і її перспективи розвитку в майбутньому також виглядають багатообіцяючими. Деякі з перспектив розвитку проєктної освіти включають:

- розвиток технологій - нові технології, такі як віртуальна реальність, інтернет речей тощо, можуть допомогти здобувачам створювати складніші та інноваційніші проєкти. Це може збільшити інтерес студентів і поліпшити якість їхньої освіти.

- інтердисциплінарний підхід - можна застосовувати в різних галузях знань і дисциплінах, що дає змогу студентам здобувати ширше коло знань і навичок. Інтеграція кількох предметів у рамках проєкту може поліпшити якість навчання і зробити його більш привабливим для здобувачів.

- глобалізація - може використовуватися для співпраці між навчальними закладами в різних країнах. Це може допомогти здобувачам отримати новий досвід і збільшити їхнє глобальне мислення.

- збільшення соціальної відповідальності - допомагає здобувачам усвідомити свою роль у суспільстві та стати більш соціально відповідальними. Проєкти, пов'язані з екологією, соціальними проблемами та іншими сферами, можуть допомогти студентам розвинути навички розв'язання проблем і збільшити їхній внесок у суспільне благо.

- розвиток особистісних якостей - проєктна освіта може допомогти здобувачам розвинути лідерські навички, комунікативні та творчі здібності, самоврядування та інші особистісні якості. Це може бути корисно для їхньої майбутньої кар'єри та особистого розвитку.

Таким чином, проєктне навчання має великий потенціал для розвитку в майбутньому і може стати ще більш поширеним методом освіти.

Література:

1. Кравченко Г.Ю. Проектний підхід у системі підвищення кваліфікації керівників навчальних закладів. Модернізація післядипломної педагогічної освіти: науково-практичний журнал «Імідж сучасного педагога». Полтава: ТОВ «АСМП», 2012. № 10 (129). С. 13–16.
2. Артюшина М. В. Методи і прийоми мотивування і стимулювання навчальної діяльності студентів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2013. Вип. 3 (69). С. 25–32.
3. Ткаченко О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір. *Актуальні питання гуманітарних наук*: науковий збірник. Дрогобич, 2015. Вип. 11. С. 303–308.

УДК 378.1**ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ
В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

*Ілляшенко С.М., д.е.н., професор,
Illiashenko.s@gmail.com*

*Національний технічний університет» ХПІ»;
Економіко-гуманітарний університет, м. Бельсько-Бяла, Польща*

*Шипуліна Ю.С., д.е.н., професор,
shypulina.j@gmail.com*

Національний технічний університет» ХПІ»

Цифровізація навчального процесу дозволяє успішно вести підготовку фахівців з вищою освітою в університетах України в умовах війни [1, 2]. Залежно від технічних, безпекових, часових та ін. можливостей, застосовуються різні технології забезпечення цифрової комунікації викладачів і студентів які можна звести в дві групи: online, offline. Різниця в їх комунікативній ефективності, а відповідно, умовах навчання для здобувачів освіти, зумовила необхідність пошуку інструментів, які є ефективними при застосуванні будь-яких із зазначених технологій. Відповідно до цього було досліджено особливості різних засобів забезпечення цифрових комунікацій викладачів і здобувачів у навчальному процесі університетів.

У табл. 1 подано характеристики основних застосунків, що реалізують цифрові інформаційні технології, які використовуються в навчальному процесі деяких університетів. За основу для проведення дослідження взято комплекс програмних рішень від компанії Microsoft – «Microsoft 365». Аналіз показав, що приблизно половина здобувачів з досліджуваних груп регулярно відвідувала лекційні і

практичні заняття в режимі online. Інші – вивчали матеріали дисциплін, які розміщені у хмарних сховищах, самостійно. При цьому вони консультувалися з викладачем. Всі здобувачі мали доступ до навчально-методичного забезпечення у хмарі: робочих програм дисциплін (силабусів), конспектів лекцій, методичних вказівок до виконання практичних / лабораторних завдань, завдань для написання рефератів, презентацій тощо, які використовувалися під час проведення лекційних і практичних / лабораторних занять. Для консультування використовувалися усі зазначені у табл. 1 застосунки. Виконані практичні завдання та написані реферати у переважній більшості (до 95%) були надіслані за допомогою застосунку Microsoft Teams або на корпоративну пошту викладача (Outlook).

Таблиця 1 – Засоби комунікації викладачів зі студентами в навчальному процесі

Застосунок	Застосування	Режим		
		Online	Offline	
Microsoft 365	Teams	Лекційні і практичні / лабораторні заняття	+	
		Спілкування у чаті, обмін файлами, посилання на навчально-методичні матеріали в хмарному сховищі (OneDrive) або застосунку OneNote	+	+
	Forms	Поточні та підсумкові контролю, тести для самоперевірки	+	+
	OneNote	Розміщення навчально-методичних матеріалів, спільна робота під час навчання над завданнями, перевірка виконаних завдань	+	+
	OneDrive	Спілкування, обмін файлами, посилання на навчально-методичні матеріали в хмарному сховищі (OneDrive) або застосунку OneNote		+
	Outlook	Спілкування, обмін файлами, посилання на навчально-методичні матеріали в хмарному сховищі (OneDrive) або застосунку OneNote, голосове спілкування	+	+
Telegram, Viber, WhatsApp	Спілкування, обмін файлами, посилання на навчально-методичні матеріали в хмарному сховищі (OneDrive) або застосунку OneNote, голосове спілкування	+	+	
Мобільний телефон	Голосове спілкування		+	

Аналіз засвідчив, що значна частина студентів не мала змоги приєднатися до занять online згідно розкладу навчального процесу. Це пояснюється: відключенням електропостачання, інтернету,

мобільного зв'язку; перебуванням в зоні бойових дій, на тимчасово окупованих територіях чи під обстрілами; перебуванням за кордоном або в інших регіонах країни, їх режим життєдіяльності не дозволяв підключитися до занять згідно з графіком навчання. Зазначені фактори змушували студентів навчатися у асинхронному режимі. Тестові питання було сформульовано так, що прямої відповіді на них в методичних матеріалах (доступ до яких постійно відкритий) не було. Це унеможливило пошук відповідей у конспектах лекцій.

Отримані результати свідчать про фактичне застосування в умовах війни змішаних режимів навчання в університетах які поєднують online і offline, а також використання широкого спектру технологій цифрової комунікації викладачів зі студентами. Це розширює можливості адаптації навчального процесу до умов в яких знаходяться студенти і викладачі, дозволяє забезпечувати якість навіть в умовах воєнних дій. Зважаючи на те, що значна частина студентів ще певний час перебуватиме поза межами їх постійних місць проживання, а також на значні пошкодження матеріальної (аудиторної) бази ряду університетів, можна з високою вірогідністю стверджувати, що зазначені технології ще певний час будуть застосовуватися в навчальному процесі. Вони є перспективними для отримання освіти в перманентно мінливих умовах четвертої промислової революції. Подальші дослідження повинні бути спрямованими на оцінювання порівняльної ефективності технологій цифрових комунікацій в навчальному процесі університетів.

Література:

1. Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С., Ілляшенко Н.С. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір*: матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 10 трав. 2022 р.). Харків: ХНАДУ, 2022. С. 7-10.

2. Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С., Ілляшенко Н.С. Особливості підготовки фахівців з вищою освітою в умовах розвитку цифрової економіки. *Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу та шляхи їх вирішення в умовах сучасних викликів*: зб. наук. праць за матер. наук. інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки (18 листопада 2022 р.). Харків : ХНАДУ, 2022. С. 125-129.

УДК 378.14.032

**УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ***Кравцов М.М., к.т.н., доцент,
Sudaki@i.ua**Орлова Є.П. здобувачка вищої освіти,
shababarshina@gmail.com**Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Основна ідея модернізації вищої освіти полягає в тому, що ефективність навчання у вищих навчальних закладах можна підвищити шляхом розробки та впровадження новітніх освітніх систем і технологій. У соціально-психологічному аспекті, на думку В. Н. Пінчука, інновація – це створення та реалізація різного роду інновацій, які викликають перетворення в соціальній практиці. Розрізняють організаційно-управлінські, соціально-економічні, та техніко-технологічні інновації. Інноваційна діяльність не формалізована, вимагає врахування людського фактору, зокрема подолання соціальних та психологічних бар'єрів [1].

Їх подолання сприяє:

1) врахування установок, ціннісних орієнтацій, етичних норм поведінки;

2) використання соціально-психологічних методів продуктивного навчання учасників процесу з метою розвитку їх інноваційних здібностей, формування готовності до сприйняття та участі в інноваційній діяльності. Зарубіжні вчені надають великого значення проблемі інноваційної діяльності. При ЮНЕСКО сформовано спеціалізований центр педагогічних інновацій для комплексного розвитку вищої освіти, який видає фаховий журнал з назвою «Інформація та інновація в освіті». Розглянемо базові поняття, що відображають інноваційні процеси.

Інновація (з італ. мови *innovacione*) – новина [2]. У науково-методичній літературі визначено певну термінологію інноваційної діяльності – нові форми організації праці та управління, нові види технологій, які охоплюють не лише окремі установи та організації, а й різні галузі. Отже, термін «інновація» означає інновацію, новизну, зміну, інновація як засіб і процес передбачає впровадження чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає впровадження нових цілей, змісту, методів і форм навчання і

виховання, організацію спільної діяльності вчителя та учнів. Інноваційна діяльність є важливим активним елементом розвитку освіти в цілому, реалізації конкретних завдань у навчальному та виховному процесі. Інновації відображаються в тенденціях накопичення та модифікації ініціатив та інновацій в освітньому просторі; вони викликають певні зміни у сфері освіти.

Освітня інновація – цілеспрямований процес часткових змін, що веде до модифікаційних змін у меті, зміст, методах, формах навчання і виховання, адаптацій процесу навчання щодо нових вимог, які висувуються суспільством. Інноваційний навчальний заклад – це заклад вищої освіти, де викладачі та здобувачі експериментують, випробовують або впроваджують нові ідеї, теорії, педагогічні технології (рисунок 1).

Рисунок 1 - Сучасні освітні інновації

Сутністю інноваційних процесів в освіті є, по-перше, проблема дослідження, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду, по-друге, проблема впровадження в практику досягнень психолого-педагогічної науки. Ці дві проблеми необхідно вирішувати комплексно. Проте, незважаючи на широке використання цього поняття, проблема освітніх інновацій все ще розвивається. Це пов'язано із загостренням суперечності між фундаментальним

науковим знанням і складністю його практичного використання, між фазою створення нового педагогічного знання та його експериментальним впровадженням як інноваційного [3].

Передбачається, що освітня інновація характеризує фундаментальний зв'язок між теорією та практикою діяльності в сфері освіти, визначає її норми, характерні для інноваційних перетворень, органічно пов'язує процеси створення та впровадження інновацій у практику. Основними складовими освітніх інновацій є наступні, а саме:

- теорія створення інновацій у системі освіти (педагогічна неологія);

- методологія сприйняття, оцінки та інтерпретації нового в соціології, дидактиці, психології, педагогіці, менеджменті;

- технології та досвід практичного застосування освітніх інновацій. Ці елементи розкривають суть інновацій.

Серед завдань дослідження освітньої інноватики виділяємо насамперед наступні, а саме: обґрунтування її місця в системі загальнонаукових і психолого-педагогічних знань; розкриття основних функцій та їх ролі в теоретичному осмисленні методів модернізації; визначення перспектив функціонування університетської освіти, розвитку та управління вищими навчальними закладами; запровадження освітньої інновації як критерію оцінки передового педагогічного досвіду; розвиток категоріального апарату; визначення тенденцій розвитку інноваційних процесів в університеті; розробка навчання та методики інноваційних процесів. Освітня інноватика трактується в різних аспектах: як окрема галузь наукових знань і предмет методичного дослідження; наукові проблеми інноваційних процесів у сучасній філософії освіти та виховання. Досліджено також моделі управління, цілі, мотивацію, зміст, структуру та функції освітніх інновацій, інноваційні процеси в сучасній середній та вищій освіті; протиріччя інноваційної діяльності та шляхи їх вирішення [4].

Отже, освітня інноватика містить у собі міждисциплінарний синтез соціологічних, дидактичних, психологічних, акмеологічних, економічних та інших завдань. Розкриваються глибинні процеси створення та застосування нового в системі освіти, які мають особливості, пов'язані з учасниками цього процесу, суб'єктами розвивальних взаємодій. [5].

Література:

1. Закон України про інноваційну діяльність. 4 липня 2002 року N 40-IV.
2. Державний комітет статистики України: наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. Київ: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстандарту України», 350 с.
3. Дубасенюк О.А. Інновації в сучасній освіті. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики*: зб. наук.-метод. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 62–68.
4. Ковальчук С.В. Інноваційний маркетинг: курс лекцій для студентів спеціальності «Маркетинг». Хмельницький: ХНУ, 2006. 266 с.
5. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності. Наказ МОН України № 522 від 07.11.2000 р.

УДК 378**ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ, США, ЯПОНІЇ,
ВЕЛИКОБРИТАНІЇ**

*Красніков С.В., к.т.н., доцент,
vsevavr@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Діджиталізація (англ. digitalization) освіти — це з одного боку переведення інформації зі знань та засобів їх обробки у цифрову форму, а з другого боку це всебічне використання інформаційних технологій, зокрема інтернету. У нашому світі інформаційні технології вже пронизали всі сфери життя і сфера освіти перестала бути винятком. Використання дистанційного навчання (зокрема з використанням інтернет технологій) не є зараз чимось новим. Дистанційне навчання дозволяє поглянути на процес здобуття освіти з іншого боку. З появою інтернету у людей з'явилася можливість прямого доступу до різних інформаційних ресурсів у мережі. Потенціал таких технологій дуже високий, саме тому діяльність людини зараз майже у всіх сферах життя не функціонує без інформаційних технологій. Їх активне використання в освіті визначило місце дистанційного навчання. Таким чином дистанційне навчання - це навчання, при якому більша частина навчальних процедур здійснюється з використанням сучасних інформаційних технологій за умовами територіальній роз'єднаності викладача і студентів.

Згідно ст. 8 Закону України «Про освіту» особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної

та інформальної освіти.

Формальна освіта – це освіта, яка передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою. Формальна освіта здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій).

Неформальна освіта – це освіта, яка не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних чи присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Інформальна освіта – це самоосвіта, що є самоорганізованим здобуттям особою певних компетентностей.

Згідно до ст. 9 Закону України «Про освіту» дистанційна освіта разом з очною та заочною відноситься до інституційної форми здобуття освіти. Таким чином дистанційна освіта не є індивідуальною або дуальною. В Україні дистанційне навчання функціонує на базі сучасних інформаційно-комунікаційних та психолого-педагогічних технологій. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 затверджує «Положення про дистанційне навчання», яке зазначає, що метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти. Основне завдання дистанційного навчання - це забезпечення громадянам можливості реалізації ст. 53 Конституції України щодо здобуття або підвищення рівня освіти та професійної кваліфікації. «Положення про дистанційне навчання» поширюється на загальноосвітні навчальні заклади; професійно-технічні навчальні заклади; вищі навчальні заклади; заклади післядипломної освіти або структурні підрозділи вищих навчальних закладів, наукових і освітньо-наукових установ, що здійснюють післядипломну освіту. Форми навчального процесу за дистанційною формою навчання: самостійна робота; навчальні заняття; практична підготовка; контрольні заходи.

Зазначимо, що запровадження дистанційної форми навчання в Україні можливе за погодженням з органом управління освітою (зокрема МОН України). У той же час рішення щодо використання окремих технологій дистанційного навчання у навчальному процесі

приймається вченою (педагогічною) радою навчального закладу. Для цього навчальний заклад повинен мати певні технології та цифрові інструменти для забезпечення передачі відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації. Для забезпечення дистанційного навчання в закладі освіти повинні бути насамперед електронні освітні ресурси, що відповідають вимогам законодавства у сфері освіти.

Три основні причини розвитку дистанційного навчання: потреба до простої та достовірної інформації; постійне удосконалення інформаційних технологій; відношення до дистанційного навчання як до нового явища. Принципи дистанційного навчання: вільний доступ (відкритість), дистанційність навчання, гнучкість розподілення часу, модульність. В дистанційному навчанні важливим є мотивація студентів. Дистанційне навчання має недоліки, серед яких основним є недолік практичних знань. Цей недолік не усунути на цей час за допомогою будь-яких сучасних технологій. Другий важливий недолік – це недолік розвитку комунікабельності. Тому дистанційна форма здобуття освіти не здатна навчити реальної роботі в команді. Ще одним недоліком є проблема ідентифікації користувача. Для викладача, що дистанційно проводить заняття складно визначити ступінь реальної участі студента при виконанні робіт.

Загальним плюсом для студентів та викладачів в дистанційному навчанні в особливості в умовах воєнного стану є можливість участі в навчальному процесі без залежності від місцеперебування - навіть з інших країн.

Слід зазначити, що в Україні дистанційна форма навчання використовує майже у 90% різні інтернет-ресурси. В якості альтернативи цих ресурсів використовуються поштові пересилки. Лідером цього напрямку в Україні є школа ЄШКО. Проте на цю галузь освіти в особливості з 2022 року питаються масово вийти іноземні організації, зокрема британський Відкритий Університет.

Якщо порівнювати дистанційне навчання в Україні з іншими країнами, наприклад, зі США, то розподіл видів дистанційного навчання там зовсім інакше. Інтернет-технології при дистанційному навчанні у США складають лише 37%. Інші складові дистанційного навчання розподілене наступним чином: двостороннє інтерактивне відео 16%, одностороннє відео з двостороннім аудіо 14%, відеокасети 12%, аудіо конференції 11%, звичайна відео трансляція 9%, аудіокасети 1%. Переважно послуги з дистанційного навчання надаються державними закладами освіти. Приблизно 82% усіх

навчальних закладів США надають щонайменше один курс дистанційно. На світовому ринку дистанційного навчання велика частка належить США і країнам Європейського союзу. Розвиток цієї галузі в Євросоюзі відбувається переважно за рахунок держави, наприклад, за допомогою дотацій. А в США, більший внесок у його розвиток відбувається через комерційну систему.

Говорячи про дистанційне навчання неможливо не згадати настільки технічно розвинену країну як Японія. З початку 80-х років у Японії реалізується державний проект «Університет в ефірі». Суть цього проекту в тому, що у певний час по телебаченню і радіо транслюються лекції з кожного вибраного предмету, що учні двічі на тиждень прослуховують годинну лекцію. Через п'ять років студенти мають скласти іспит та отримати диплом. Такий вид здобуття освіти в Японії вважається умовно дистанційним, але при цьому отримувати його можуть і іноземці, які працюють або навчаються в Японії.

Проте на цей час в Японії отримати основну освіту бакалавра дистанційно практично неможливо. Дистанційно навчатися, можливо, лише з здобуття додаткової освіти. Дистанційні курси магістратури пропонують два види здобуття освіти залежно від терміну навчання. Перший вид дистанційного навчання з фіксованими термінами складання всіх робіт та іспитів, другий вид передбачає відсутність тимчасового ліміту. Програми для другого типу навчання включають завдання та іспити, які студент може скласти в будь-який зручний час. Дистанційне навчання так само активно використовується великими фірмами та корпораціями Японії для перепідготовки та підвищення кваліфікації своїх працівників без відриву від робочого процесу. Такі фірми активно використовують корпоративні освітні мережі, проте ці програми доступні лише співробітникам даних фірм та корпорацій, які, як правило, вже мають вищу освіту.

Перші британські дистанційні програми було запропоновано Майклом Янгом ще 1962 року. Він виступив із пропозицією створити Відкритий Університет із дистанційною формою навчання. Після закінчення курсу студенти мали отримати диплом Лондонського університету. Таким чином, з 1968 року Відкритий університет розпочав своє існування. Великобританія посідає 1 місце серед європейських країн щодо забезпечення доступу викладачів до сучасних ІТ-технологій, їх компетенції та мотивації до розвитку у цій сфері. Є два варіанти надходження на дистанційні програми: по

завершенню середньої школи; після закінчення бакалаврської програми. У п'ятдесяти англійських ВНЗ практикуються програми дистанційного пост-дипломного навчання. Найбільш популярні курси комерції, права, фінансових та юридичних дисциплін, бізнес-управління, медицини. При отриманні ступеня магістра іспити приймаються письмово, усні іспити приймаються під час інтернет-конференцій.

В інших країнах, таких як Великобританія, США або Японія, дистанційне навчання почало розвиватися раніше і в цих країнах отримання дистанційного навчання супроводжується низкою умов обмежень. В Україні дистанційне навчання має стійку правову базу, менший рівень обмежень та за останні роки набуло значного поширення в країні. Загалом слід відмітити великий досвід роботи з дистанційного навчання у освітян нашої країни, що було набуто в найкоротші строки.

UDC 37.017.4:331.101

FEATURES OF ONLINE EDUCATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN THE COUNTRY

Kuchinsky V.A., Ph.D., Associate Professor
Pererva P.G., Doctor of Economic Sciences, Professor
pgpererva@gmail.com
National Technical University «KhPI»

Martial law is a special legal regime introduced by presidential decree on February 24, 2022 throughout Ukraine. The reason for the introduction of martial law was the full-scale invasion of Russia into the territory of our country.

In crisis conditions, face-to-face and distance learning have clearly demonstrated their differences. When visiting Ukrainian universities close to the front line in person, it is difficult to guarantee the complete safety of students. Even in areas remote from the combat zone, air alarms are often heard. Students who find themselves abroad as refugees have lost the opportunity to study full-time in Ukrainian higher education, so most of them choose distance learning for their further education in these turbulent months of the war.

The practice of educating university groups under martial law has developed a system for conducting training sessions online using

information platforms. At the same time, the university system, and primarily teachers and students, were not always ready to implement distance learning in general and within the educational and practical part in particular. As an educational industry, it is proposed to consider the study of economic and managerial Disciplines [1-19].

Analysis of the experience of implementing distance learning has shown that its effectiveness depends primarily on the development of innovative methods and technologies, while digital platforms, electronic and paper educational resources are learning tools that help to establish and organize this process [3, 6, 9,15].

As a result of the research carried out in the framework of the study of economic and managerial disciplines, it was established that the introduction of distance learning is, first of all, the process of changing the forms of education. This is a de facto transition from the traditional classroom form of training to a regulated form of competently oriented educational and practical training. The practice of organizing distance learning has finally confirmed that the classroom training system is not effective enough and should be left in the past. The main difference between these forms of training is a radical change in the role of the teacher: from the manager of the translation of information to the developer of digital educational content, the organizer and designer of the distance learning process, the facilitator, the tutor, etc. The distance teacher of economic and managerial disciplines owns the technology of individualization of training, the organization of the activities of remote listeners (students), accompanies the process of mastering each the student algorithm of educational activity, creates a friendly atmosphere of interaction and mutual assistance.

In the classroom training system, classes are held only in university premises, laboratories, while in distance learning and practical training they are held mixed - in classrooms and remotely, and in conditions of strict quarantine - only remotely. In the classroom training system, classes take place according to the schedule and last 90 minutes (with a break after 45 minutes), in total they are designed for the average student, since it is impossible to carry out individual training within its limits.

The distance learning and practical training system is also regulated, but according to the algorithm of activity with elements of distance learning and taking into account the individual pace of learning of each student. Since the basis of the Ukrainian higher school is the implementation of the competence approach, and educational and practical

competence, like any other, is formed only in activity and exists as an activity, then training is organized according to the algorithm of educational and practical activities.

That is why for the effective organization of distance learning, knowledge about the methods of remote learning activity is important - the appropriate use of digital tools at each stage of training. Features of training can be when performing a course project or work. When conducting consultations, it is advisable to meet on digital platforms with the whole group of students only at certain stages of work - determining the problem and topic of the project, choosing tasks of different types and ways to perform them, planning work, developing criteria for completing tasks, as well as at the stages of reflection - assessment, self-assessment and presentation of results. While the process of course design itself is optimal to perform independently at an individual pace for high-quality educational content - video materials, instructions, technological maps, individual consultations. To create a virtual environment, establish effective feedback and interaction, it is necessary to master the appropriate digital means.

Distance learning and self-learning, as a creative process of building an individual learning trajectory, involves overcoming difficulties, inevitable mistakes that ultimately lead to success, high-quality educational products, the formation of key and subject competencies [2,8, 11]. After all, competence is a new level of self-organization of a person in uncertain conditions, his awareness of himself, his capabilities, existing educational experience, the ability to see prospects, set goals and readiness to achieve them.

Today, in the Ukrainian higher school, multicomponent systems for assessing the quality of general training of students should be formed. At the same time, they must take into account the realities of today, the peculiarities of the organization of the educational process in wartime. They solve specific problems:

- implementation of control with the help of a set of evaluation tools, as well as management with the help of feedback elements of the process of accumulating skills, knowledge, skills in a specific area of training in the form of the results of mastering the economic discipline;
- implementation of control with the help of a set of assessment tools, as well as management with the help of feedback to achieve the goals of the implementation of some main professional educational program;
- achieving the basic level of management and quality control of

education, it would ensure unhindered recognition of the high qualification of graduates by foreign and Ukrainian employers, world educational systems.

References:

1. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012). Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
2. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019). Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
3. Pererva P.G., Tkachev M.M., Kobieliyeva T.O. Evaluation of holder profits violation of their exclusive rights. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8), ч.2. С.240-246.
4. Tkachov M.M., Pererva P.G., Kobieliyeva T.O., Tkachova, N.P., Diachenko T.A. (2021). Management of relations with enterprise stakeholders based on value approach. *Problems and Perspectives in Management*. Vol.19, Iss.1. P.24-38.
5. Kosenko O.P., Kobieliyeva T.O., Tkacheva N.P. (2017). Monitoring the commercial potential of intellectual property. *Scientific bulletin of Polissia*. №1, ч.2. С.140-145.
6. Kocziszky G., Kobieliyeva T.O., Pererva P.G., Veres Somosi M. (2019). Compliance program. Kharkov-Miskolc: NTU «KhPI». 689 p.
7. Кобелева Т.О., Витвицька О.Д., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. *Вісник НТУ "ХПІ" (екон.науки)* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 1. С. 52-57.
8. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1 (35). С. 98-106.
9. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві : навч. посібник для інж.-техн. вузів. Харків: «Основа», 1993. 288 с.
10. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Ткачова Н.П. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.
11. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. Київ: Знання, 2009. 1070 с.
12. Ілляшенко С.М., Перерва П.Г., Маслак О.І., Кобелева Т.О., Кучинський В.А. Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»*: зб. наук. пр. *Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 1. С. 53-58.
13. Маслак О.І., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Кучинський В.А., Ілляшенко С.М. Аутсорсинг патентних, логістичних та інформаційних послуг як

інструмент підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. Екон.науки.* Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 21-26.

14. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва».* Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

15. Кобелева Т.О. Сутність та визначення комплаєнс-ризиків. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. Екон.науки.* Харків: НТУ «ХПІ», 2020. № 1 (3). С. 116-121.

16. Гусаковська Т.О., Кобелева Т.О. Вплив розміру збитків від порушень прав інтелектуальної власності на процес ціноутворення. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва».* Харків: НТУ «ХПІ», 2014. № 64 (1106). С. 52-57.

17. Tkachova N., Kobieliava T., Pererva P. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept [Electronic resource]. *International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal.* Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p.

18. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: моногр. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с.

19. Nagy S., Pererva P.G. (2021) Formation of an innovative model of the Hungarian business economy. *Marketing of innovations. Innovations in marketing: materials of the Intern. Sci. Internet Conf., December 2021.* Bielsko-Biala. P. 51-54.

УДК 378

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІ В ОСВІТІ

*Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент
valentinaonisiforova@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

*Осьмірко І.В., к.е.н., доцент
i.v.osmirko@hnpri.edu.ua*

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

Цифровізація в освіті означає використання цифрових технологій та інструментів для покращення процесу навчання та підвищення якості освіти. Це включає використання комп'ютерів, Інтернету, мультимедійних пристроїв, програмного забезпечення, соціальних мереж та інших технологій для досягнення освітніх цілей.

Цифровізація в освіті може мати багато переваг. Це може допомогти здобувачам краще засвоїти матеріал завдяки доступу до

більш різноманітних та інтерактивних навчальних матеріалів. Також цифровізація може допомогти здобувачам вивчати різні предмети в інтерактивному режимі, що може підвищити їхній інтерес до навчання. Крім того, цифровізація може зробити освітній процес більш доступним і гнучким. Це може надати здобувачам можливість вивчати матеріал у будь-який час і в будь-якому місці, що може бути особливо корисним для тих з них, які мають обмеження в часі або живуть у віддалених регіонах.

Але цифровізація в освіті також має свої ризики та обмеження. Деякі здобувачі можуть відчувати труднощі з використанням нових технологій, що може ускладнити їх навчання. Крім того, використання технологій може призвести до погіршення міжособистісних стосунків між учнями та викладачами, що може негативно вплинути на якість освіти.

Отже, конкретизуємо переваги, які має цифровізація в освіті:

1) Покращення доступу до освіти: цифрові технології дозволяють навчатися в будь-який зручний час і з будь-якого місця, що особливо важливо для здобувачів, які обмежені у відвідуванні традиційних навчальних закладів.

2) Розширення освітніх можливостей: цифрові технології дозволяють створювати та використовувати нові форми навчання, такі як онлайн-курси, вебінари, відеоуроки тощо.

3) Інтерактивність: цифрові технології можуть зробити навчання більш інтерактивним, наприклад, за допомогою мультимедійних матеріалів, інтерактивних тестів та ігор.

4) Оптимізація процесу навчання: цифрові технології можуть допомогти автоматизувати багато процесів, пов'язаних із навчанням, наприклад, перевірку завдань, оцінювання успішності студентів, моніторинг їх успішності тощо.

5) Економія ресурсів: цифрові технології можуть допомогти заощадити час і гроші, пов'язані з традиційними методами навчання.

6) Персоналізація навчання: цифрові технології дозволяють адаптувати навчання до потреб кожного здобувача, наприклад, надаючи персоналізовані рекомендації та завдання.

7) Підвищення якості освіти: цифрові технології можуть допомогти підвищити якість освіти, наприклад, надаючи доступ до найновіших досліджень, матеріалів і методів.

Незважаючи на те, що цифровізація в освіті має багато переваг, вона також має деякі недоліки:

1) Відсутність фізичної взаємодії: використання цифрових технологій в освіті може призвести до відсутності фізичної взаємодії між викладачем і студентом. Це може призвести до того, що здобувачі не отримають достатньої допомоги та підтримки викладача.

2) Недостатній доступ до технологій: не всі здобувачі та викладачі мають доступ до високошвидкісного Інтернету, пристроїв та інших технологічних засобів, необхідних для цифрового навчання. Це може призвести до нерівності в освіті та відсіву деяких здобувачів.

3) Небезпека відволікання: використання цифрових пристроїв та Інтернету може призвести до відволікання студентів і викладачів, що може негативно вплинути на якість освіти.

4) Обмеження особистої ініціативи: використання цифрових технологій може обмежити можливості учнів для особистої ініціативи та творчої роботи, які можуть бути необхідними для успішного навчання та розвитку в майбутньому.

Отже, цифровізація в освіті – важливий крок у покращенні освітнього процесу. Але для того, щоб він був ефективним, необхідно врахувати та збалансувати всі його переваги та ризики.

УДК 378.1

ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИФРОВОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

*Полярус О.В., д.т.н., професор,
poliarus.kharkov@ukr.net*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій та криза, що була обумовлена Covid-19, стали основною причиною цифровізації освіти в усьому світі. З'явилося нове поняття спільного цифрового навчального простору у вищій освіті [1]. В базі даних Web of Science опубліковано 469 статей, що присвячені цифровим технологія в освіті [2]. Поступово почали формуватися стандарти на цифрові форми навчання [3]. Реальним стало електронне навчання, що розширило традиційні освітні методи [4]. Разом з тим виникла потреба в цифровій інфраструктурі, сучасному цифровому обладнанню [5] та ІТ-підтримці вищої освіти [6]. Негайним завданням стало скорочення

розриву між цифровізацією в науці, навчальному процесі та промисловості [7]. Розширене впровадження цифрових технологій створило умови для централізації інформації в інтересах освіти [8]. Однак, на цей час не існує емпіричних досліджень щодо використання ресурсів цифрового навчання викладачами [9], а також математичних моделей, які описують подібні процеси. Слід, однак, виділити спроби створити моделі форм технологічної освіти, що приведені в [10].

Для викладацького складу українських університетів все ще залишається актуальною трансформація свідомості у галузі цифрових технологій, їх впливу на соціум. З одного боку, цифрові технології підвищують продуктивність викладацької праці, особливо у науковій роботі. Вони практично виключають монотонну працю, але вимагають великої підготовки і попередніх знань. З іншого боку, освітня робота припускає, що всі учасники навчання повинні мати деякий рівень підготовки в галузі цифрових технологій, які постійно модернізуються. Звідси випливає, що процес навчання викладачів і студентів фактично повинен бути неперервним. Витрати часу на підвищення своєї кваліфікації часто негативно впливає на творчість викладача і студента. Отже, повинен існувати оптимальний поріг для часу, що для цього виділяється. Немає критеріїв оптимізації і потужного апарату для формалізації процесу навчання цифрових технологій, тобто створення математичних моделей, які описують важливі аспекти навчання, хоча б для викладачів гуманітарних чи технічних наук.

Цифрові технології створюють викладачам широкі умови для саморозвитку. Однак, актуальною стала проблема захисту інтелектуальної власності, що в деякій мірі знижує інтенсивність діяльності викладачів. До аналогічних проблем можна віднести захист особистих даних у цифрових середовищах і захист комп'ютерів від можливих небезпек.

Ще однією з проблем є використання різних цифрових середовищ для виконання одного і того ж завдання. Кожне середовище має свої переваги і недоліки, але підготовка викладачів до роботи в різних середовищах потребує великих затрат часу з урахуванням того, що інформаційні технології та комп'ютерні системи постійно вдосконалюються. Можливо, через деякий час з'являться нейрокомп'ютери або квантові комп'ютери і невідомо як при цьому зміняться правила їх використання. Отже, треба формувати серед

студентів і викладачів готовність до змін і відповідного навчання чи самонавчання.

Синхронний формат навчання включає взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання безпосередньо в електронному освітньому середовищі в реальному часі або спілкування на відео конференціях. Проблема такого навчання істотно зросла під час обмежень з забезпеченням електроенергії, які обумовлені війною. Звідси, посилилась роль асинхронного режиму навчання, який передбачає дистанційну взаємодію зі студентами з використанням інтерактивних освітніх платформ, електронної пошти, соціальних мереж тощо на основі відповідних цифрових інструментів.

Останні декілька років показали слабкі вміння студентів працювати з інформацією, що обумовлені, зокрема, низьким рівнем їх медіа культури та медіа грамотності. Однак, ще немає стандартів мережевого етикету. Можливо, вони і не потрібні, але все ж доцільно мати основні вимоги та рекомендації щодо правил етикету. Формування відповідального ставлення викладачів і студентів до власної цифрової репутації має становити основу компетенцій програми формування медіа грамотності.

На цей час перед викладачами і студентами виникають завдання освоєння мультимедійних інтернет-технологій. Однак, у нас ще слабо розвинуті напрямки створення інтерактивних підручників та інших ресурсів інформаційного суспільства. Ще однією проблемою є інерційність мислення студентів та викладачів, що не звикли до нових викликів освіти. Частина викладачів вважає, що цифрові технології відлучають студентів від мислення. Так воно дійсно і є, якщо студенти не залучаються до досліджень, в яких широко можуть застосовуватись цифрові технології і медійні засоби. Сучасний викладач має бути інтелектуальним провідником для студентів по медійних структурах, які стають все складнішими кожний рік. Велике значення має дозування інформації для недопущення перевантаження студентів, а це залежить і від викладача. Доступ студентів до великої кількості інформації та отримання навичок її аналізу може привести до втрати домінуючої ролі викладача, якщо він зупинився у своєму розвитку.

Важливим завданням медіа освіти є формування інформаційної зрілості учасників освітнього процесу. У процесі навчання необхідно змінити фрагментарне сприйняття реальності, перейти до цілісної системи знань, елементи якої взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Основним джерелом інформації є зараз інтернет, який містить багато інформації, з якої треба отримати знання. Інформація може бути корисною і некорисною для оволодіння конкретною темою навчальної дисципліни. Корисна інформація, в свою чергу, є якісною або неякісною, причому остання не обов'язково є поганою. Просто вона подається в такому вигляді, що для оволодіння нею треба витратити багато зусиль. Це, однак, не завжди є шкідливим для студента. Студент, який витратив багато зусиль на оволодіння корисною, але неякісно поданою інформацією, вчиться самостійно добувати знання, вибирати джерела інформації та оцінювати їх авторитетність. На цей час не існує чітких математичних критеріїв якісної інформації і медійних джерел. Це зробити складно, але пошук і дослідження за цим напрямком треба проводити.

Отже, інформаційні технології є невід'ємною складовою вищої освіти, яка вже накопичила великий досвід традиційних методів викладання. Повністю відмовлятися від них недоцільно. Механічне поєднання традиційної та цифрової освіти має обмежені можливості, оскільки сумарний робочий час викладачів та студентів може бути істотно перевищеним. Звідси випливає необхідність оптимізації робочого часу учасників освітнього процесу за різними критеріями. Серед них можна виділити критерій якості навчання, швидкості оволодіння навчальними предметами тощо. Їх обґрунтування потребує широкого емпіричного дослідження, яке ще не зроблене в Україні та інших державах. Найпростішим підходом є проведення дослідження з визначення оптимального часу, що виділяється на оволодіння цифровими технологіями в освіті та вдосконалення знань викладачів. В рамках обмеженого часу викладачів і студентів слід виділити обов'язкові технології. Для формалізації освітнього процесу необхідно розробити математичні моделі, які, мабуть, будуть відрізнятися для навчання студентів різних спеціальностей.

Література:

1. Bendik Bygstad, Egil Ovrelid, Sted Ludvigsen, Morten Dahlen. From dual digitalization to digital learning space : Exploring the digital transformation of higher education. *Computers & Education*. 2022. Vol. 182, P. 1-17.
2. Vicente Diaz-Garcia, Antonio Montero-Navarro, Jose-Luis Rodriguez-Sanchez and Rocio Gallego-Losada. Digitalization and digital transformation in higher education : A bibliometric analysis. *Frontiers in Psychology*. 2022, Vol. 13, P. 1-12.
3. Naciye Guliz Ugur. Digitalization in Higher Education : A Qualitative

Approach. *International Journal of Technology in Education and Science*. 2020. №4, P. 18-25.

4. Baltazar Fernandez-Manjon, Juan Manuel Sanchez-Perez, Juan Antonio Gomez-Pulido, Miguel Angel Vega-Rodriguez, Jose Bravo-Rodriguez. *Computers and Education. E-Learning, From Theory to Practice*. Springer, 2007. 233 p.

5. Shailaj Kumar Shrivastava. The Impact of Digitalization in Higher Educational Institutions. *International Journal of Soft Computing and Engineering*. 2022, Vol. 11, Issue 2, P. 7-11.

6. Anne Thoring, Dominik Rudolph, Raimund Vogl. Digitalization of Higher Education from a Student's Point of View Anne. *EUNIS 2017 – Shaping the Digital Future of Universities*. 2017. Vol. 1, p. 279-288.

7. Laura Márquez-Ramo. Does digitalization in higher education help to bridge the gap between academia and industry? An application to COVID-19. *Industry and Higher Education*. 2021. Vol. 35, Issue 6, P. 649-657.

8. Thoring Anne, Rudolph Dominik, Vogl Raimund. The Digital Transformation of Teaching in Higher Education from an Academic's Point of View : An Explorative Study. In book : *Learning and Collaboration Technologies. Design, Development and Technological Innovation*. 2018, P. 294-309.

9. Joanna Rosak-Szyrocka, Justyna Żywiołek, Andrzej Zaborski, Subrata Chowdhur and Yu-Chen Hu. Digitalization of Higher Education Around the Globe During Covid-19. *IEEE Access*. 2022. Vol. 10, P. 59782 – 59791.

10. Godin V., Terekhova A. Digitalization of Education: Models and Methods. *International Journal of Technology*. 2021. Vol. 12(7), P. 1518-1528.

УДК 378.1

ЦИФРОВА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ДИДЖІТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТЬНОГО ПРОСТОРУ

Прокопенко М.В.

mprokopenko@gmail.com

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Побудова нового економічного укладу на основі діджиталізації економіки висуває нові вимоги до національної системи основної та додаткової професійної освіти, включаючи вищу освіту.

Актуальними стають вимоги до здібностей фахівців застосовувати та розробляти сучасні та безпечні цифрові технології і платформні рішення (цифрові компетенції) для пріоритетних галузей економіки та соціальної сфери інформаційного суспільства.

Основним активом цифрової економіки поряд з цифровими даними та технологіями стає людський потенціал, який у процесі безперервної освіти набуває та розвиває компетенції цифрової

культури, що дозволяють досліджувати, створювати та впроваджувати нове в умовах невизначеності та швидких змін [1].

Під цифровою культурою ми розуміємо ширше поняття, ніж комп'ютерна чи цифрова грамотність.

Цифрова культура формує світогляд людини і забезпечує її сукупністю знань і вмінь, що дозволяють йому комфортно жити в сучасному світі і самостійно вирішувати виникаючі соціально-особистісні та професійні проблеми в діджитал - полі, передбачає постійний розвиток і вдосконалення компетенцій протягом усього життя. При цьому цифрова культура, з одного боку, визначає зміст освіти або підготовки фахівця (знання, реальні програмні продукти, інфраструктура, цифрові технології), а з іншого боку підкреслює вимоги до результатів освіти або результатів освоєння навчальних програм (знання, вміння, навички, досвід, світогляд, компетенції) які необхідні для соціальної та професійної діяльності випускників в інформаційному суспільстві та цифровій економіці.

Цифрова культура означає сукупність компетенцій, що характеризують здатність використання інформаційно-комунікаційних технологій для комфортного життя в цифровому середовищі, для взаємодії з суспільством та вирішення цифрових завдань у професійній діяльності. Серед компетенцій цифрової культури можна виділити універсальні, загальнопрофесійні та професійні компетенції [2].

Універсальні компетенції цифрової культури здобувачів вищої освіти відповідають соціально - особистісним потребам гармонійного розвитку особистості та соціалізації в інформаційному суспільстві на основі застосування інваріантних технологій збору, обробки та інтерпретації масивів даних у цифровому вигляді та є спільними для всіх напрямків підготовки відповідних рівнів вищої освіти.

Наприклад, для рівня бакалаврату універсальна компетенція може бути сформульована в такий спосіб. «Здатний застосовувати цифрові технології для аналізу та вирішення світоглядних, соціально-особистісних, професійних проблем та процесів що визначають життєдіяльність у цифровому просторі». Для магістратури – «Здатний здійснювати цілеспрямовану самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних та професійних інформаційних потреб з використанням цифрових технологій та штучного інтелекту».

Загальнопрофесійні компетенції цифрової культури характеризують здатність випускника використовувати предметно-

незалежні технології збору, обробки та інтерпретації інваріантних за змістом масивів даних у цифровому вигляді. Прикладом формулювання загальнопрофесійної компетенції для програм бакалаврату може служити: «Здатний вибирати та використовувати сучасні технічні засоби і програмне забезпечення при створенні продуктів, процесів та систем професійної діяльності дотримуючись вимог інформаційної безпеки», а для програм магістратури «Здатний розробляти та впроваджувати технологічні процеси обробки інформації, придатні для практичного застосування у різних галузях економічної діяльності людини».

Професійні компетенції цифрової культури характеризують здатність випускника використовувати предметно-орієнтовані технології збору, обробки та інтерпретації об'єктно - орієнтованих даних із завдань професійної діяльності та змісту масивів даних у цифровому вигляді.

Базові (ключові) компетенції цифрової культури, до яких належать універсальні та загальнопрофесійні компетенції, є загальними (обов'язковими) для різних профілів підготовки.

Для вивчення відповідних блоків дисциплін використовують технологію змішаного навчання [3].

Взаємодія студентів з викладачами доступна в онлайн-режимі засобами форуму онлайн-курсу, поштового листування, чат-бота та інших форм комунікації для вирішення виникаючих проблем, що може бути здійснене дистанційно. Така взаємодія дозволяє оперативно підтримувати зв'язок із студентами, відповідати на питання щодо вивчення навчальних матеріалів і під час виконання завдань. Для забезпечення найбільш ефективного реагування на звернення здобувачів мають використовуватися найсучасніші та «найпросунутіші» цифрові технології:

- «розумні» поштові клієнти для налаштування режимів нотифікацій;
- корпоративні месенджери для керування потоками звернень;
- менеджери завдань для використання конкретних призначень підтримки дисциплін ;
- автоматичний збирач звернень з форуму освітньої платформи.

У контексті моделі змішаного навчання можна виділити три типи взаємодіючих елементів: студент, викладач та діджитал (цифровий) освітній простір. При цьому інтенсивність та форми взаємодії можуть змінюватись в залежності від індивідуальних особливостей

здобувача, а також від очікуваних результатів навчання. Контактна робота студента з викладачем реалізується в онлайн та офлайн режимах, при цьому передбачається, що реалізований на основі онлайн технологій контакт є переважним.

Література:

1. Апалькова В.В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України // Вісник Дніпропетровського університету. Менеджмент інновацій. Дніпро, 2015. №23. С. 9–18.
2. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. Запоріжжя, 2016. №5. С. 105–112.
3. Карплюк С. О. Інформаційно-педагогічний менеджмент вищої школи: сучасний стан та перспективи розвитку // Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2017. №241. С. 122–125.

УДК 378.1

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННИХ КУРСІВ-РЕСУРСІВ НА ОСВІТНІЙ ПЛАТФОРМІ “MOODLE”

*Смолянюк Р.В., к.т.н., доцент,
Смолянюк Н.В., к.т.н., доцент,
rovlsn@yahoo.com, nadiksm@yahoo.com
Корнейко В.В., здобувач вищої освіти,
sidaumin8@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Всесвітня пандемія та воєнні дії на території нашої країни призвели до того, що практично всі вищі навчальні заклади перейшли на дистанційну форму навчання. Для забезпечення належної якості освіти студенти повинні бути забезпечені всіма необхідними методичними матеріалами: конспектом лекцій, ілюстративними матеріалами, методичними вказівками до лабораторних і практичних робіт, тестами, контрольними завданнями і іншими матеріалами [1]. Також важливими елементами дистанційного навчання є навчальні відео, он-лайн лекції та практичні заняття, а також елементи зворотного зв'язку між студентами і викладачами: форуми та чати. Така велика кількість елементів [2] викликає ряд питань щодо їх розміщення в електронному курсі-ресурсі для забезпечення коректного сприйняття курсу.

Розглянемо структуру електронного курсу-ресурсу і розміщення

елементів в ньому на прикладі курсів «Ґрунтознавство та механіка ґрунтів» та «Ґрунтознавство та рекультивация земель».

В класичному варіанті на початку курсу розміщується загальна інформація щодо курсу: методичні вказівки, конспект лекцій, силабус тощо. При невеликій кількості елементів «шапка» курсу не перевантажена елементами і користувачам легко знайти необхідну інформацію. За особистими спостереженнями, в такому випадку звернення студентів щодо наявності матеріалів відсутні. Для легкості сприйняття ця частина курсу повинна займати не більше одного «екрану» комп'ютера, а краще одного «екрана» мобільного пристрою (оскільки велика кількість користувачів в першу чергу віддають перевагу мобільним пристроям) – рисунок 1.

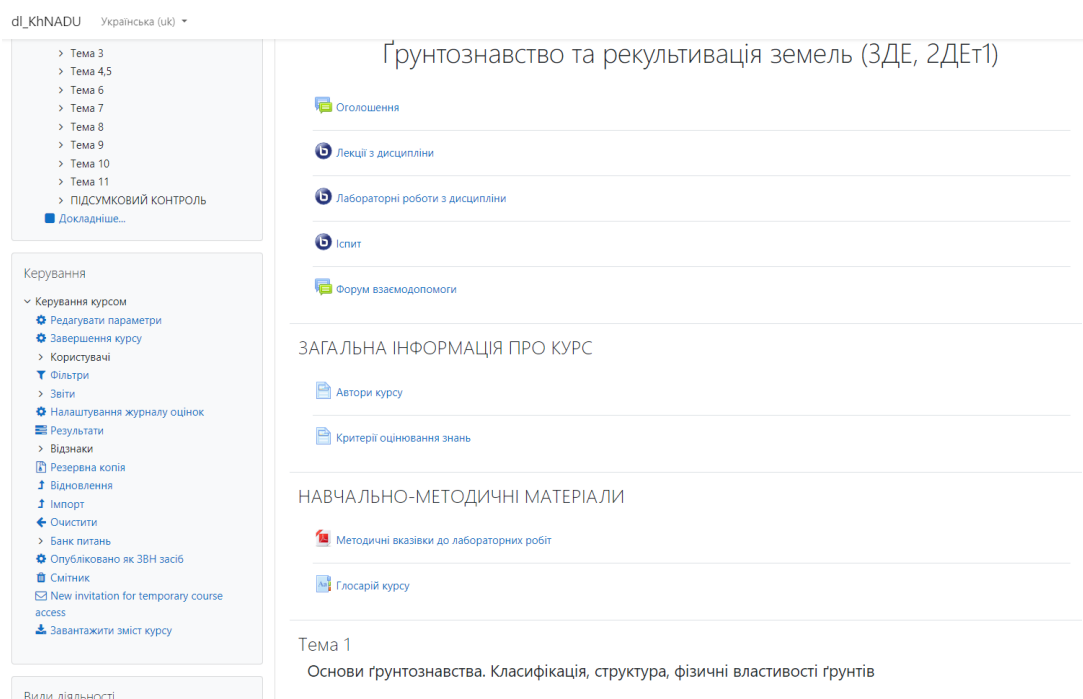

Рисунок 1 – «Шапка» електронного курсу-ресурсу

У випадку, коли в «шапці» необхідно розміщувати більшу кількість матеріалів, сприйняття такої інформації ускладнюється (рисунок 2).

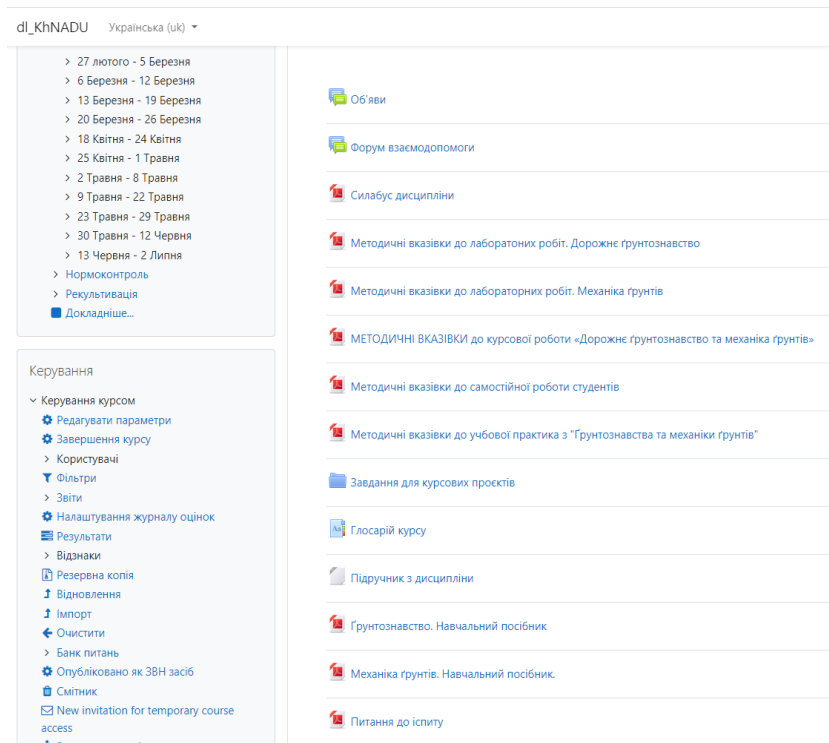
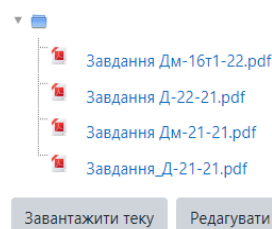

Рисунок 2 – «Шапка» курсу «Грунтознавство та механіка ґрунтів»

Наприклад, для різних груп і видів занять може знадобитися досить велика кількість методичних матеріалів. Розміщення їх послідовно важко сприймається користувачами. За власними спостереженнями до 15% користувачів звертаються із запитаннями щодо цього. Розміщення матеріалів із поясненнями не покращує ситуацію, оскільки об'єм «шапки» в такому випадку збільшується. Позитивним є досвід об'єднання однотипних матеріалів у теки або розміщення їх на окремих сторінках. Наприклад, на рисунку 2 в «шапці» об'єднані завдання для курсових проєктів в одну теку, яка в розкритому вигляді має вигляд, як на рисунку 3.

Завдання для курсових проєктів

← Методичні вказівки до учбової практика з "Грунтознавства та механіки ґрунтів"

Рисунок 3 – Тека «завдання для курсових проєктів» курсу «Грунтознавство та механіка ґрунтів»

Основне «тіло» курсу зазвичай являє собою матеріали різних типів до кожної з тем. Так само, як і для «шапки» матеріали для кожної з тем не повинні займати більше одного «екрану» (рисунок 4).

Для більшості курсів, розрахованих на невелику кількість годин, це положення можна легко виконати. Для великих курсів, де для кожної теми передбачені не тільки лекції, а й практичні і лабораторні роботи, а також великий обсяг матеріалу для самостійного вивчення і курсового проєктування, виникає проблема з розташуванням матеріалів. В даному випадку згуртовування матеріалів краще всього проводити з формуванням окремих сторінок для кожного типу занять. Наприклад, сторінка «Матеріали до лекцій» може містити конспект по конкретній темі, презентацію, відео фрагменти і відео запис лекції та інші матеріали. В курсі «Ґрунтознавство та механіка ґрунтів» відео матеріали до лекцій були розташовані на окремій сторінці. Це дозволило розташовувати значну кількість невеликих за протяжністю відео фрагментів.

6 Лютого - 12 Лютого

Тема 1. Основи ґрунтознавства. Класифікація, структура, фізичні властивості ґрунтів

План
 Розділ 1. Історія розвитку дисципліни
 Розділ 2. Предмет, мета, задачі та зміст дисципліни
 Розділ 3. Ґрунти, їх виникнення і поширення. Класифікація ґрунтів.
 Розділ 4. Походження та розвиток верхнього (родючого) шару ґрунтів. Фактори ґрунтоутворення.
 Розділ 5. Розвідування ґрунтових масивів.
Матеріали до теми
 Тема 1. Основи ґрунтознавства. Класифікація, структура, фізичні властивості ґрунтів
 Презентація до лекції
 Відео матеріали до лекції
 Лабораторні роботи. Вологість ґрунтів
 Відео матеріали до лабораторних робіт
 Контрольні питання по темі
 Питання-відповіді по темі 1

Рисунок 4 – Тема 1 з курсу «Ґрунтознавство та механіка ґрунтів»

Згідно опитувань, більше 50 % студентів їх передивилося.

Під час розробки курсів-ресурсів необхідно приділяти увагу не тільки змісту компонентів, а й відповідному їх розміщенню.

Компоненти, які знаходяться в інтуїтивно зрозумілому місці і які користувачі знаходять з мінімумом зусиль, переглядаються найчастіше.

Література:

1. Філімончук Т.В., Плюта А.О. Структура інформаційної системи, щоорієнтована на онлайн-навчання // Системи управління, навігації та зв'язку, 2021, вип. 4(66). С. 66-69.

2. Морзе Н.В., Глазунова О.Г., Мокрієв М.В. Методика створення електронного навчального курсу (на базі платформи дистанційного навчання Moodle 3): навч. посіб. Київ. 2016. 240 с.

УДК 378.1

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ВІДЕО В УЧБОВОМУ ПРОЦЕСІ

Смоляннюк Р.В., к.т.н., доцент,

Смоляннюк Н.В., к.т.н., доцент,

rovlsn@yahoo.com, nadiksm@yahoo.com

Корнейко В.В., здобувач вищої освіти,

sidaumin8@gmail.com

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Останньою тенденцією в організації будь-якого навчального процесу стало застосування інтернет ресурсів і учбових платформ для опанування нової інформації дистанційно. Під час пандемії і воєнних дій така форма навчання стала фактично єдиною можливою, що спричинило стрімкий розвиток таких технологій. Навчальні відео давно стали невід'ємною частиною традиційного навчання. Для онлайн навчання відео відіграють надважливу роль, а деякі види занять без них фактично неможливо проводити. До цього часу не існує однозначної думки щодо переваги аудіо і відео над текстовими документами [1], хоча більшість дослідників вважають, що відео є однозначно корисними і цей напрямок потребує подальшого розвитку [2]. З одного боку навчальні відео давно доказали свою користь, оскільки через зір людина значно краще сприймає інформацію. З іншого боку використання друкованих підручників значно підвищує концентрацію людини, що сприяє засвоєнню інформації.

Розвиток портативної електроніки і інтернету останні роки досяг надзвичайно високого рівня. Люди мають постійний доступ до

електронних пристроїв, які з легкістю можуть відтворювати різні відео фрагменти з інтернету і соціальних мереж. Переважно люди переглядають розважальний контент, тому відношення до відео дещо змінилося. TikTok, Reels, YouTube Shorts працюють за одним і тим самим принципом – створення коротких (до декількох хвилин) роликів, які з перших секунд повинні захопити користувача, повернути його увагу. Якщо протягом кількох секунд людина не зацікавилася, вона перегортає сторінку і дивиться наступний ролик. Навіть коли людина затрималася, вона не завжди дивиться до кінця (особливо молодь), тому немає сенсу створювати довгі ролики.

З огляду на все вище сказане, навчальне відео в сучасних реаліях сприймається по іншому.

Метою створення навчального відео є донесення до глядача всієї повноти інформації. Такі відео необхідно переглядати повністю, без прискорень та перемотування. До того ж такі відео можуть бути досить довгими. Наприклад, відео з поясненням щодо рішення задачі з дисципліни «Опір матеріалів» триває щонайменше годину. Глядачі, що не звикли до тривалих відео через деякий час втрачають концентрацію, що викликає в подальшому багато питань. Логічним є розділення великих відео на декілька малих. Під час розміщення таких відео, наприклад на YouTube, такі відео можна об'єднати у списках відтворення (рисунок 1).

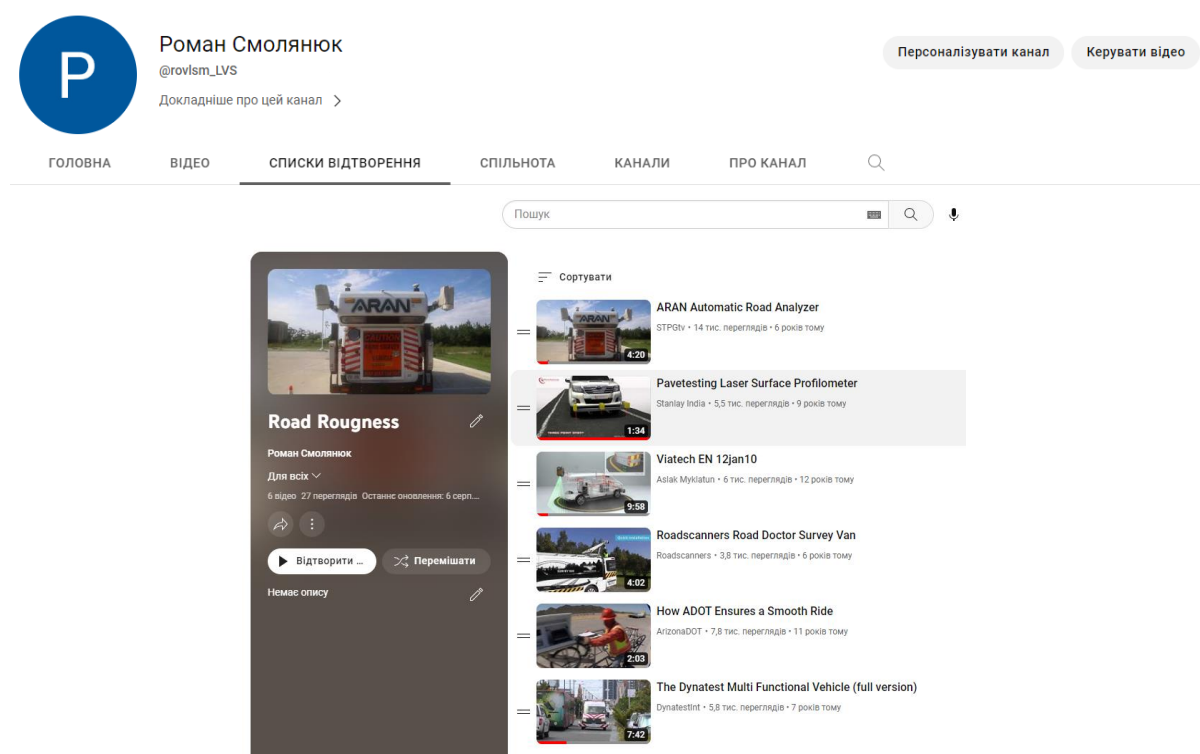

Рисунок 1 – Тематичний список відтворення щодо оцінки рівності автомобільних доріг

Однак, на нашу думку, такий підхід не є раціональним. Наприклад, для дисципліни «Ґрунтознавство та механіка ґрунтів» передбачено 32 години лекцій, 32 години лабораторних робіт, 8 годин практичних робіт та курсовий проєкт. За самими скромними підрахунками кількість невеликих відео (з врахуванням лекційного матеріалу) може сягнути 400. Зрозуміло, що навіть за найкращої організації цих матеріалів на YouTube, ними буде важко користуватися безпосередньо з каналу. В такому випадку YouTube фактично стає лише сховищем матеріалів, які можна використовувати через відповідні посилання з електронних курсів-ресурсів.

У YouTube існує інший механізм, який дозволяє організувати роботу з відео [3]. Це механізм розділення відео на епізоди.

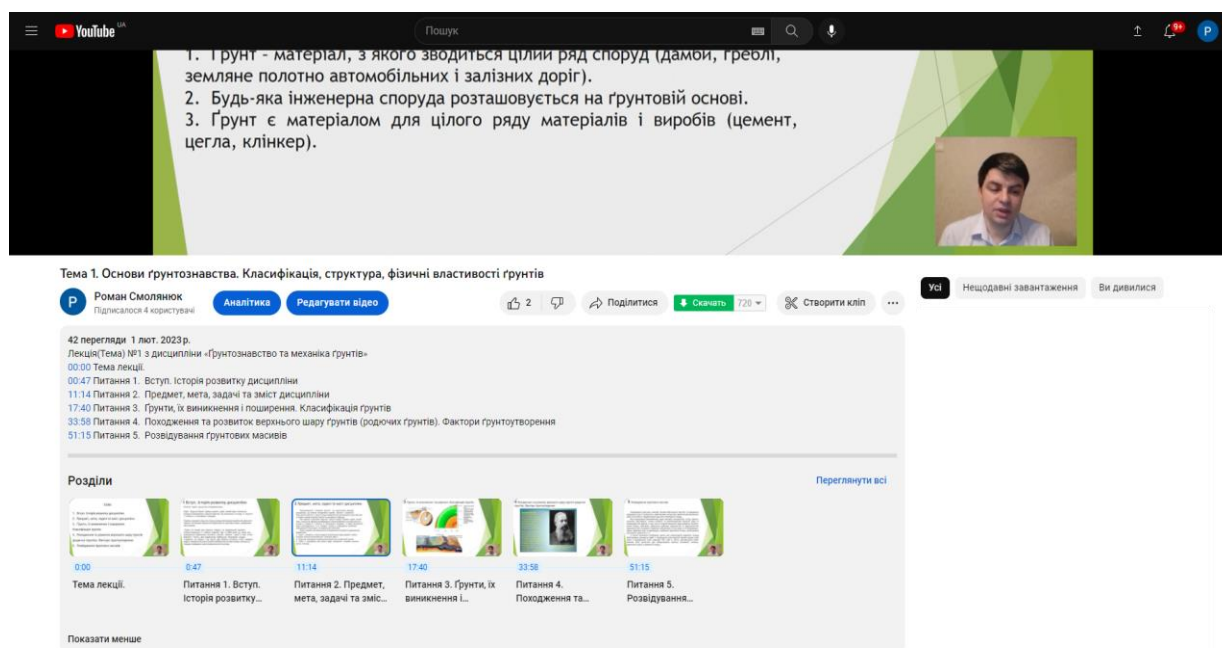

Рисунок 2 – Відео лекції з дисципліни «Ґрунтознавство та механіка ґрунтів», розділене на епізоди

Механізм створення епізодів досить простий. В опису до відео необхідно вказати час початку кожного з епізодів, починаючи з 00:00 і його опис. Епізод не може бути коротший за 10 сек. Після збереження цієї інформації під відео автоматично створюється відповідна інтерактивна панель, за допомогою якої можна легко переходити на необхідний фрагмент (епізод) відео. Додатковим бонусом є те, що кожен з епізодів має власне посилання, яке можна використати для розміщення на електронному курсі-ресурсі.

Такий підхід дозволяє вирішити цілий ряд питань. Зменшується навантаження на викладача під час створення навчального відео.

Можна записати відразу ціле заняття і виділити необхідні фрагменти (наприклад, окремі питання плану у випадку лекції), на які зробити посилання в курсі-ресурсі. Покращується організація сховища за рахунок зменшення кількості відео. Студенти мають змогу переглядати відео по невеликим фрагментам, вибирати окремий фрагмент або питання лекції (наприклад, під час підготовки до іспиту).

Діджиталізація суспільства вимагає нових рішень щодо освітніх компонентів, зокрема навчальних відео. Їх створення і використання мають враховувати сучасні тенденції. Фрагментація відео, емоційні акценти на важливих речах, організація фрагментів з привертанням уваги на початку, легкість пошуку і перегляду забезпечать необхідну концентрацію у студентів для кращого засвоєння матеріалу.

Література:

1. Naomi S. Baron Why we remember more by reading – especially print – than from audio or video / The Conversation. 20.07.2021. URL: <https://theconversation.com/why-we-remember-more-by-reading-especially-print-than-from-audio-or-video-159522> (дата звернення: 12.02.2023).

2. Blaine E. Smith, Carita Kiili, Merja Kauppinen Transmediating argumentation: Students composing across written essays and digital videos in higher education. *Computers & Education*. November 2016. № 102. С. 138-151. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360131516301464> (дата звернення: 12.02.2023).

3. URL: https://support-google-com.translate.google.com/youtube/answer/9884579?hl=ru&_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 12.02.2023).

УДК 378.14

DIGITAL-ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

*Тохтамиш Т.О., к.е.н., доцент
tunetchka10@gmail.com*

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова*

Ми живемо в епоху цифрової революції, коли практично жодна людина не може уявити свою буденність без інтернету, гаджетів і сервісів, тобто без digital-технології. Чим швидше вони розвиваються, тим швидше змінюється наша реальність, умови для життя, зокрема

умови отримання якісної освіти, що в епоху швидких змін не може працювати по старих засадах. Сьогодні цифрова трансформація відбувається як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні окремо взятих освітніх установ. Вивчення даного процесу є досить актуальним, так як ми бачимо, що все більше вітчизняних закладів освіти намагаються впроваджувати digital-технології та переходять на нові рівні надання освітніх послуг з урахуванням digital-процесів [1].

Сучасними трендами вищої освіти є: ініціативність, націленість на результат, постійне вдосконалення особистісних якостей, креативність, критичне мислення, мозковий штурм, гнучкість, пристосованість до нових умов, висока соціальна активність та компетентність у реалізації соціальних взаємодій. Вчені довели, що впровадження digital-технологій є важливим для всіх сфер і галузей освіти.

Сучасні інформаційні технології можуть бути ефективно застосовані в освітніх системах для навчання, виховання, розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, організації пізнавальної діяльності. Використання digital-інструментів в освітньому просторі готує нове покоління до майбутнього життя в інформаційному світі.

Впевнене і, водночас, раціональне застосування digital-технологій дозволяє зробити процес навчання не лише цікавим, різноманітним та інтерактивним, але й мобільним, диференційованим та індивідуальним. Вони в жодному разі не замінюють викладача, а навпаки доповнює його. Це, в свою чергою, виступає мотивацією для обробки, пошуку, взаємного обміну інформацією в освітньому, публічному просторі та приватному спілкуванні. Також це сприяє формуванню інформаційної, медіа-грамотності та критичного мислення, набуттю навичок працювати з базами даних, розумінню важливості кібербезпеки, а також етики роботи з інформацією (інтелектуальна власність, авторське право тощо) [2].

Не дивлячись на широкі можливості використання digital-технологій в освітньому процесі, існує низка перешкод для діджиталізації освіти [3]:

- відсутність мотивації вчителів до використання інноваційних методів і технологій навчання, насамперед через брак знань і компетенцій;
- фактори, що гальмують професіоналізм вчителів при опануванні digital-технологій;
- використання digital-технологій у традиційних дидактичних

системах;

- «цифровий розрив» серед педагогів, між вчителями та учнями;
- суб'єктивні фактори, зокрема, відсутність самомотивації у навчанні;

навчанні;

- велика кількість освітніх ресурсів, які важко зрозуміти;
- перешкоди, пов'язані з безпекою;
- вимоги у формуванні національних освітніх порталів.

У професійній діяльності викладача головним індикатором конкурентоспроможності на ринку праці є постійне застосування digital-технологій в освітньому процесі, а також готовність і здатність до використання різноманітних інновацій (технологічних, організаційних, соціальних тощо). В умовах глобальної цифрової трансформації, що спостерігається в усіх сферах суспільного життя, посилюється необхідність та доцільність взаємодії викладача зі здобувачами вищої освіти в університетах як у традиційному форматі, так і з використанням цифрових технологій.

Digital-технології є одним із ключових факторів, які допомагають визначити, наскільки ефективно студенти опрацьовують навчальний матеріал. При цьому забезпечується їх уміннями вирішувати різні навчальні завдання, формуючи автономність у навчанні. На сучасному етапі розвитку освіти це є основним чинником формування професійних якостей майбутніх фахівців та їх підготовки до активного життя та діяльності в цифровому світі.

Для створення навчальних завдань кожен викладач самостійно обирає ті digital-технології, що здатні допомогти досягти тих освітніх цілей, які він перед собою ставить. Процес навчальної взаємодії з використанням digital-технологій став більш гнучким, доступним і індивідуальним, що відповідає вимогам сучасного суспільства. Активне впровадження таких технологій в освітньому процесі є важливим індикатором модернізації системи освіти, підвищення її якості, а також відповідає вимогам реформування системи вищої освіти.

Література:

1. Лабенко О.В., Вакевич М.М., Усата О.Ю. Діджиталізація та диверсифікація сучасного освітнього простору. *Академічні візії*. 2023. Випуск 15.

URL:

<http://eprints.zu.edu.ua/35859/1/%D0%9B%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%2B%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0%2B%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>.

2. Потюк І.Є. Використання цифрових технологій в навчальному середовищі закладів вищої освіти: офлайн та онлайн формати. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2021. Випуск 11(79). С. 219-221.

3. Bader S., Oleksiienko A., Mereniuk K. Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers (Ukrainian experience). *Futurity Education*. 2022. № 2(2). P. 21-33.

УДК 378.1

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ І ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Шарпата А.С., к.т.н., доцент,
phd.sharapata@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У даній роботі розглянутий досвід і особливості дистанційного викладання інженерних дисциплін на кафедрі «Деталей машин і ТММ». Приділяється увага опису можливостей, переваг і недоліків цифрових інструментів і технологій для проведення дистанційних занять, а також надаються рекомендації щодо оптимального і найбільш зручного їх використання.

Необхідно провести аналіз особливостей, складнощів, проблем, досягнень з досвіду викладання технічних дисциплін під час дистанційного навчання на прикладах викладання наступних дисциплін: «технічної механіки», «теорія механізмів і машин» і «деталей машин».

Цифровий інструментарій викладача

Загальне завдання полягає у тому щоб, створити віртуальне цифрове освітнє середовище подібно до того, що утворюється під час проведення аудиторних занять та додаткового під час офлайн занять на електронному курсі з допомогою наявних інструментів і технологій. Раніше використовувалися: дошка, крейда, плакати, макети, роздавальний матеріал, різноманітне фізичне обладнання, в тому числі і лабораторне. Зараз це: стаціонарні комп'ютери, ноутбуки, мобільні пристрої (телефони, планшети), різноманіття операційних систем і програмного забезпечення. З усього цього нам потрібно підібрати найбільш необхідне, ефективне, оптимальне і зручне для створення навчального середовища для викладача і

студента.

Презентації потрібно створювати заздалегідь. На це може бути витрачено дуже багато часу тому, що вони можуть бути різного ступеня складності. І навіть прості презентації потребують значної кількості зусиль і часу на їх створення. Для усіх видів занять крім лекційних підходить режим підготовки важких, складних матеріалів заздалегідь, а складання матеріалів, перевірку, виправлення і покращення можна проводити під час проведення заняття.

Відеоматеріали можуть бути використані викладачем з різних джерел. Відео можуть бути розташовані на локальному пристрої у хмарному середовищі (наприклад YouTube [1]), транслюватися наживо онлайн за допомогою веб-камер. Наприклад недоліком демонстрації відеоматеріалів безпосередньо з каналу YouTube [1] може бути наявність реклами. Недоліком використання відеоматеріалів з YouTube [1] каналів інших авторів може бути відміна публікації відеоматеріалу автором, зміна посилання на відео матеріал. Це може спричинити неочікувані прикрі проблеми під час намагання скористатися відео матеріалами з каналів інших авторів.

Можна демонструвати файл PDF [2] презентації заняття. Можна демонструвати окреме вікно. Але на мій погляд зручніше за все демонструвати робочий стіл у цьому випадку ви маєте найбільш широкі можливості і мобільність ви можете демонструвати будь-який застосунок у будь якому режимі швидко перемикатися між застосунками і між режимами демонстрації.

Використання програмного забезпечення, що працює з векторним форматом даних, дозволяє отримувати якісні і точні зображення, креслення, рисунки. Особливістю векторного формату будь якого зображення є те, що навіть при великому збільшенні якість зображення не зменшується. Недоліком є те що для перегляду зображень потрібне відповідне спеціальне програмне забезпечення. Перетворення графічного зображення у растровий формат дозволяє перейти до перегляду матеріалу універсальними більш доступними і поширеними способами. Безконтрольне використання растрового формату зображень може призвести до швидкого зменшення вільного простору на диску, як локального обчислювального пристрою так і віддаленого серверу, а також до зменшення швидкості обробки інформації в умовах повільного мобільного інтернету та слабких пристроїв користувача. Тому потрібно знати як ефективно і швидко виконувати перетворення векторного формату зображення в

растровий формат за допомогою методів рендерингу, а також пост процес обробки растрового зображення по обрізанню зображення, виконанню різних можливих способів коригування зображення, зменшення розміру растрового зображення і тому подібне. Це дозволить отримати доволі якісне растрове зображення з мінімально можливим його розміром на диску і дозволить користувачам переглядати зображення на будь-якому пристрої без необхідності встановлення додаткових застосунків.

PDF [2] формат дуже поширений, перевагами його є невеликий розмір і дуже якісне зображення як текстового та графічного матеріалу. Тому насамперед потрібно знати як створювати, редагувати, публікувати і переглядати документи у PDF форматі. Звісно якщо ви спробуєте растровий формат зображення конвертувати PDF він звісно конвертується, але такого ефекту значної якості і малого розміру ви не отримаєте.

Дистанційний режим викладання обумовлює можливість різноманітного географічного розташування студентів. Тому у кожного учасника віртуального заняття може бути дуже різний «Greenwich Mean Time» (GMT) – «Середній час за Грінвічем». Цю обставину потрібно враховувати усім учасникам дистанційного заняття під час спілкування у месенджерах, проведення онлайн занять, тощо.

Для запису відео-заняття може бути використаний BigBlueButton (BBB) [3] і Zoom [4] наприклад. BBB записує і публікує відео-запис у курсі автоматично, а Zoom виконує запис локально і його потім необхідно публікувати самостійно. Також потрібне надійне і якісне обладнання: веб-камери мікрофони, програмне забезпечення для запису, перегляду редагування.

У BBB можна зберегти список підключених користувачів на диск локального комп'ютера. У Zoom немає можливості зберегти список приєднаних до заняття користувачів. Навіть якщо, є можливість зберегти список користувачів може бути складність, яка полягає у тому, що імена користувачів збудовані довільним способом. Прізвище, ім'я і по-батькові можуть бути розташовані у будь-якому порядку, крім того, користувачі можуть використовувати не тільки кирилицю але і латиницю, а також додавати у ім'я шифр групи. Ця різноманітність дуже ускладнює формування списку присутніх у журналі викладача. Під час переключки в ручному режимі студенти можуть від'єднуватися і приєднуватися і порядок користувачів у

списку може досить часто і змістовно змінюватися. У електронному курсі ресурсі на платформі Moodle [5] можна створити компонент відвідуваність, який дозволяє студенту самостійно відмітитись на певному занятті. Цей спосіб дозволяє викладачу звільнитися майже повністю від ручної роботи з проведення переклички студентів під час проведення заняття. Особливого це ефективно, коли проводиться лекція для потоку або коли проводиться заняття у декількох групах з великим числом студентів за списком. Викладач може переглянути журнал відвідуваності заняття у будь-який момент і проаналізувати його. На жаль відсутня можливість провести автоматично синхронізацію електронного журналу відвідуваності зі студентами наявними онлайн на занятті або з електронними журналами у іншому форматі. Якщо потрібно перенести список студентів з електронного журналу у журнал викладача, то навіть в електронний журнал це зробити доволі складно тому що залишається проблемою довільне розташування прізвища, ім'я та по-батькові студентів у списку. Тому цей процес на даному етапі краще виконати вручну і після заняття, що призводить до витрат додаткового часу викладачем.

Висновки: Moodle дуже потужний і складний інструмент, здатний забезпечити викладачів різними віртуальними можливостями для викладання різних дисциплін і навчання студентів на належному рівні в дистанційному форматі. Він потребує подальшого вивчення з точки зору оптимального і повного використання його можливостей. Слід також враховувати, що цей інструмент продовжує розвиватись і нам потрібно розвиватись разом з ним. Zoom і BigBlueButton сучасні цифрові інструменти, які дозволяють проводити майже всі види занять онлайн.

Література:

1. YouTube : веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/> (дата звернення: 16.03.2023)
2. Portable Document Format – Вікіпедія : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/PDF> (дата звернення: 16.03.2023)
3. BigBlueButton : веб-сайт. URL: <https://biggerbluebutton.com> (дата звернення: 16.03.2023)
4. Одна платформа для спілкування | Zoom: веб-сайт. URL: <https://zoom.us/> (дата звернення: 16.03.2023)
5. Moodle - Open-source learning platform | Moodle.org : веб-сайт. URL: <https://moodle.org/> (дата звернення: 16.03.2023)

Секція 2. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 378.14

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МАЙБУТНІХ ВИПУСКНИКІВ МАГІСТРАТУРИ

*Абрамов Д.В., д.т.н., професор
varan_mail@ukr.net*

*Дубінін Є.О., д.т.н., професор
dubin-in-rmn@ukr.net*

*Молодан А.О., д.т.н., професор
and_1979@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

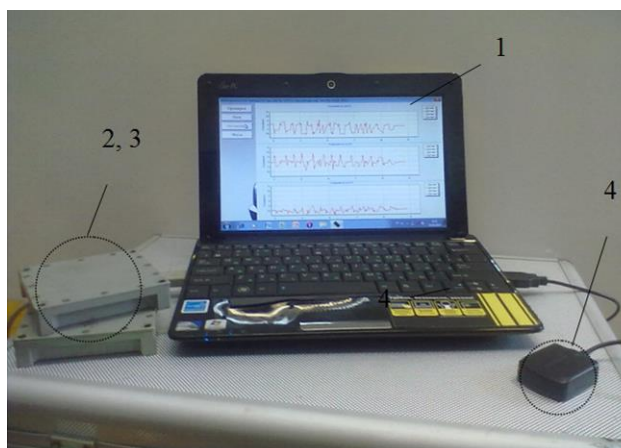
Однією з професійних компетенцій фахівців-автомобілістів, випускників магістратури, є здатність до проведення експериментальних досліджень автомобільної техніки. Необхідність проведення таких досліджень обумовлюється існуючою практикою багаточисленних різноманітних модифікацій серійних автомобілів, що впливає на їх експлуатаційні характеристики. Цей вплив має бути визначеним та врахованим в процесі експлуатації модифікованих автомобілів.

Сучасним трендом є застосування цифрових технологій на усіх етапах проведення таких досліджень, а саме – на етапах планування, проведення досліджень та обробки їх результатів. Такі експериментальні дослідження виконуються безпосередньо в умовах реальної експлуатації автомобільної техніки та із застосуванням компактного сучасного комп'ютеризованого реєстраційно-вимірювального обладнання. Застосування такого обладнання потребує певних знань щодо алгоритмів його роботи, особливостей отримання, фільтрації та візуалізації необхідної інформації. Методи вимірювань повинні базуватися на законах метрології, яка вивчає вимірювальні засоби і методи. Засоби вимірювання призначені для отримання певної інформації про величину, що вивчається, у зручній

для експериментатора формі. У таких приладів вимірювальна величина перетворюється на покази або сигнали. Вони складаються з двох головних вузлів: приймаючого сигнал і перетворюючого його у покази [1].

Для досконалого опанування усіх етапів проведення експериментальних досліджень у навчальній дисципліні “Комплексні системи випробувань автомобілів” повинні бути не тільки лекційні та практичні заняття, а і лабораторні роботи. Саме на лабораторних роботах мають бути відпрацьовані навички, необхідні на етапі проведення досліджень. Відповідні лабораторні роботи мають бути забезпечені сучасним цифровим вимірювальним обладнанням, прикладом якого може бути мобільний реєстраційно-вимірювальний комплекс, розроблений на кафедрі технології машинобудування і ремонту машин Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Зазначений комплекс складається з трикоординатних датчиків лінійних прискорень Freescale Semiconductor моделі MMA7260QT, GPS/GLONASS приймача Transystem GM-3N та персональної ЕОМ Acer ASPIRE 5520G, що використовується для отримання, обробки, зберігання та візуалізації отриманих від датчиків даних [2-4].

1 – ПЕОМ для зняття й архівації даних; 2, 3 – датчики прискорень;
4 – GPS-приймач

Рисунок 1 – Реєстраційно-вимірювальний комплекс

Комплекс призначений для вимірювання кінематичних, динамічних і потужнісних характеристик мобільних машин і їх елементів при дорожніх і стендових випробуваннях. Його застосування дозволяє отримувати необхідні дані без втручання в конструкцію автомобіля. Вивчення досвіду використання комплексу

при проведенні експериментальних досліджень динаміки автомобілів дозволить сформувати у магістрантів відповідні знання та сприятиме набуттю відповідних навичок. На практичних заняттях мають відпрацьовуватися навички планування експериментальних досліджень та обробки їх результатів із застосуванням цифрових технологій. Для цього може використовуватися програмне забезпечення, таке як: Microsoft Office Excel, MATLAB тощо. Для підвищення точності під час обробки результатів експериментального дослідження рекомендується застосовувати цифрові фільтри Баттерворта, які здійснюють зниження високочастотних перешкод вхідних функцій, обумовлених власною динамікою чутливих елементів і високочастотними вібраціями місць установки чутливих елементів [5].

Таким чином, використання реєстраційно-вимірювального комплексу, розробленого на кафедрі ТМ і РМ та відповідного програмного забезпечення під час проведення лабораторних та практичних занять з дисципліни “Комплексні системи випробувань автомобілів” дозволяє магістрантам сформувати професійні компетентності із застосування цифрових технологій під час проведення експериментальних досліджень властивостей автомобілів.

Література:

1. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
2. Пат. 51031 Україна, МПК G01P 3/00, G01P 15/00. Система для визначення параметрів руху автотранспортних засобів при динамічних (кваліметричних) випробуваннях / Подригало М.А., Коробко А.І., Клец Д.М., Файст В.Л.; заявник Харківський національний автомобільно-дорожній університет. № u 2010 01136; заявл. 04.02.2010; опубл. 25.06.2010. Бюл. № 12.
3. Подригало М.А. Оцінка стійкості автомобіля за допомогою ЕОМ при виконанні аналізу тягово-швидкісних характеристик / М.М. Алюкса, В.І. Клименко, М.А. Подригало, Д.М. Клец // *Вісник ХНАДУ*. Х., 2009. № 45. С. 66-69.
4. Подригало М.А. Метрологічне забезпечення динамічних випробувань тягово-транспортних машин / М.А. Подригало, А.І. Коробко, Д.М. Клец, В.І. Гацько // *Тракторна енергетика в рослинництві. Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка*. 2009. Вип.89. С.87-89.
5. Клец Д.М. Метод підвищення точності обробки даних, отриманих під час випробування мобільних машин, за допомогою фільтра Баттерворта / Д.М. Клец // *Вісник НТУ «ХП»*, 2012. № 60 (966) С. 98-104.

УДК 378.147

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Арінушкіна Н.С., к.т.н., доцент
nataliaarinushkina@gmail.com*

*Грищенко Т.М., ст. викл.
tamaragrisenko55@gmail.com*

*Лисенко Д.О., здобувач вищої освіти
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

У сучасних умовах комп'ютерного та інформаційного забезпечення змінилися вимоги роботодавців до випускників вузів. Однією з найважливіших вимог є вміння випускника вищого навчального закладу володіти інформаційними технологіями.

Сучасний фахівець повинен вміти отримувати, обробляти та використовувати інформацію з допомогою комп'ютерів, телекомунікацій та інших засобів. Майбутній фахівець повинен вміти вибрати необхідну інформацію, систематизувати та засвоїти її на високому рівні.

З розвитком і поширенням інформаційних технологій сучасна освіта відчуває незворотні зміни [1].

Основними напрямками розвитку освіти на сучасному етапі є:

- швидкість, тобто динамізм пізнавальної діяльності, а не звичайне накопичення знань, яке зараз втратило свою силу;
- мотивація, тобто освіта необхідна для досягнення будь-яких цілей, пов'язаних з матеріальним благополуччям або підвищенням статусу, а викладачі стають швидше координаторами, які направляють студентів в онлайн- і офлайн-режимах;
- доступність інформації, що спрощує процес освіти;
- міждисциплінарний контент, який вимагає об'єднувати знання з різних сфер життя і діяльності людини, так само як і багато професій поєднують в собі багато навичок і напрямків діяльності [2].

Компетентність майбутнього фахівця формується на основі сукупності предметних знань, умінь, досвіду, відображених у теоретико-прикладній підготовленості до реалізації у професійній діяльності.

При цьому особливу увагу необхідно приділяти формуванню та розвитку інформаційної компетентності у студентів на сучасному

етапі.

В теперішній час необхідно змінювати зміст професійної підготовки, для надання майбутньому спеціалісту не тільки загальноосвітніх та професійних знань, а й достатнього рівня інформаційної компетентності.

Комп'ютеризація поставила завдання підготовки фахівців, які в майбутній професійній діяльності будуть ефективно використовувати комп'ютерні технології та у яких будуть сформовані вміння самостійно обробляти інформацію.

Сучасний фахівець повинен безперервно поповнювати свої знання, удосконалювати свою компетентність та компетенції.

Досвід практичної підготовки показує, що недостатня увага приділяється навчанню студентів самостійно та раціонально організувати свою навчально-пізнавальну діяльність, тому випускники вузу не можуть швидко адаптуватися до нових інформаційних технологій, що швидко оновлюються. На перше місце висувається не поінформованість студента, а вміння вирішувати сучасні проблеми. На одне з перших місць висувається завдання формування інформаційної компетентності у студентів ще за їх навчання у вузі, що забезпечує входження їх в інформаційне суспільство де необхідно сприймати та обробляти більші обсяги інформації, накопиченої як особисто ними, так й іншими джерелами.

Одним з таких видів діяльності стає швидка і якісна робота з інформацією на базі комп'ютерних та інформаційних технологій та вибирати такі способи дії, які будуть оптимальними.

Інформаційна компетентність складається з трьох складових: знати, вміти застосовувати у навчальній та майбутній професійній діяльності, самостійно працювати з інформаційними та комунікаційними технологіями.

Можно розглядати інформаційну компетентність як уміння володіти інформаційними технологіями та працювати з усіма видами інформації. Рівень інформаційної підготовки включає: зміст інформаційних потреб; мотиви звернення до певних джерел інформації; ступінь вирішення інформаційних потреб; методи пошуку, зберігання, переробки інформації; процес засвоєння та використання отриманої інформації в різних напрямках діяльності; способи обміну інформацією в різних професійних комунікаціях [3].

Інформаційну компетентність можна підвищувати двома шляхами.

Перший ґрунтується на аналізі компонентного складу цього поняття (наявність професійної самосвідомості, адекватної самооцінки, професійної ерудиції та кругозору; професійних знань технологічних процесів; професійних навичок та вмінь; вміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях.

На другому етапі відбувається формування інформаційної компетентності на аналізі поетапного розвитку (оволодіння засобами обчислювальної техніки та інформаційних технологій у системі професійної діяльності).

Однією з умов формування інформаційної компетентності є розширення доступу освіти за рахунок застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформаційна компетентність – це готовність та здатність майбутнього спеціаліста до ефективної інформаційної діяльності, вона може бути представлена трьома рівнями розвитку: інтуїтивним, нормативним та творчим, що дозволить більш ціленаправлено і ефективно організувати навчання і значно прискорити процес оволодіння сучасними навчальними технологіями.

Формування інформаційної компетентності передбачає:

- освоєння знань та умінь з галузі інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій;
- розвиток комунікативних здібностей;
- вміння орієнтуватися у інформаційному просторі, аналізувати інформацію.

Таким чином необхідно відзначити, що в систему освіти необхідно впроваджувати перспективні інформаційні технології щодо оновлення способів і засобів комунікацій для підготовки конкурентоздатних фахівців високої кваліфікації.

Література:

1. Діджиталізація освіти – переваги та недоліки. Retrived from: [http://dspace.pdaa.edu.ua > bitstream](http://dspace.pdaa.edu.ua/bitstream).
2. Діджиталізація – процес цифрової трансформації суспільства. Retrived from: <https://mentamore.com/socium/didzhitalizaciya.html>.
3. Digital Technologies in Education. Retrived from: <https://ec.europa.eu/jrc/en/digital-education-policies>.

УДК 378.147

ЩОДО ОСНОВНИХ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Бочарова Н.А., к.е.н., доцент,
bocharova.n.a.xnadu@gmail.com*

*Ричкова Л.В., к.п.н., доцент
h_sc36@ukr.net*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Практична підготовка здобувачів вищої освіти є обов'язковим компонентом професійної підготовки. Проходження такої підготовки необхідне для здобуття кваліфікаційного рівня та має за мету закріплення та поглиблення знань надбаних здобувачами вищої освіти в процесі навчання. Виробниче навчання – це процес, який є основним компонентом підготовки фахівців любого рівня. Останні роки характеризуються негативними тенденціями втрачання зв'язку між підприємствами та вищими навчальними закладами. Програми виробничої практики не враховують вимоги сучасного виробництва, що не сприяє оволодінню здобувачами вищої освіти практичними знаннями, досвідом й навичками. Серед основних проблем також можливо назвати: недостатнє технічне оснащення баз практики, відсутність відповідних об'єктів практики, недостатня консультативна допомога з боку спеціалістів і керівників від виробництва, відсутність належного керівництва з боку викладачів навчального закладу.

Для покращення умов проведення практики необхідно:

- провести моніторинг базових підприємств та заключити з ними відповідні договори на проведення практики;
- проводити конференції з підведення підсумків проведення практик та залучати на них керівників базових підприємств й керівників практики від виробництва;
- залучати керівників базових підприємств до керівництва ДЕК;
- встановити преміювання кращих викладачів вищого навчального закладу, що були задіяні в практиці;
- розробити нові методичні вказівки з практичної підготовки із урахуванням особливостей функціонування базових підприємств та їхніх вимог до здобувачів вищої освіти, що проходять виробничу та переддипломну практику;

- під час проходження здобувачами вищої освіти практики застосовувати педагогічні технології як керівниками практики від навчальних закладів, так і керівниками практики від підприємства.

Управління професійною практикою означає сукупність способів досягнення цілей шляхом докладених зусиль інших людей.

Цілі можна описати по відношенню до трьох сторін (з трьох боків), зацікавлених у професійній практичній підготовці: викладачі, здобувачі вищої освіти та підприємство. Відповідно цілі:

1. Для викладачів:

- пов'язувати свої навчальні предмети з практикою;

2. Для здобувачів вищої освіти:

- краще інтегруватися на ринку праці;
- отримати досвід та практичні навички;

3. Для підприємства:

- потенціал для відбору здобувачів вищої освіти на програми стажування;
- пропонування робочого місця кращим здобувачам вищої освіти або випускникам.

Управління професійною практикою є складним процесом, який є частиною роботи вищого навчального закладу у співпраці із зацікавленими підприємствами.

Особливостями організації професійної практики є:

1) планування. Практичні заняття повинні бути сплановані. Вищі навчальні заклади укладають угоди про партнерство з підприємствами відповідної галузі, і кожна установа призначає особу, відповідальну за конкретне практичне навчання здобувачів вищої освіти;

2) управління. Співпраця викладачів від вищого навчального закладу й координатора практики від підприємства. Представник підприємства, що відповідає за проведення практики, виконує управління на професіональному рівні, проводить практичний тренінг;

3) оцінка впливу на навколишнє середовище. Всі зацікавлені сторони повинні дотримуватися основної мети зменшення або уникнення негативного впливу на навколишнє середовище;

4) координація. Для проходження професійної практики в вищому навчальному закладі діє подвійна координація, яка повинна точно знати опис кожному етапу та всьому процесу проходження практики на підприємстві, врахувати весь технологічний і

економічний потік;

5) мотивація. Викладачі, відповідальні за практичну підготовку здобувачів вищої освіти, повинні пояснити їм важливість навчання та мотивувати здобувачів вищої освіти відповідально відноситися до проходження практичного навчання на підприємстві. Водночас мотивація може бути й з боку підприємства. Наприклад, запросити кращих здобувачів вищої освіти на стажування на підприємстві, або навіть запропонувати робочого місця для випускників;

6) прийняття рішень Цей процес також подвійний, для цього вищий навчальний заклад й підприємство компанія повинні співпрацювати з метою удосконалення професійної практичної підготовки здобувачів вищої освіти;

7) контроль. Під час стажування контроль здійснюється викладачем, що повинен оцінити результати, отримані здобувачем вищої освіти. Тому для управління практичним заняттям правильними є загальні принципи управління: оперативність, трудова дисципліна, належне управління ресурсами, безперервність тощо.

Практичне навчання здобувачів вищої освіти повинно бути організоване так, що буде мати взаємну вигоду й для навчального закладу, й для підприємства на протязі всього процесу управління професійною практикою.

Потрібно розуміти, що вищий навчальний заклад-організатор організовує практичне навчання лише з точки зору внесення його в навчальний план або час, а також формальні аспекти, які включені до навчального плану. Але крім того, на підприємстві здійснюється конкретний організаційний процес; це означає точні процеси й операції, які повинен виконувати здобувач вищої освіти.

У сучасному контексті безробіття та відсутності відповідних робочих місць, коли всі країни стикаються з протиріччям між рівнем кваліфікації випускників і характеристиками пропозиції роботи, зв'язок між вищим навчальним закладом й промисловістю повинен розвиватися на конкретних практичних заняттях у таких напрямках, як (дуальна освіта):

- залучення фахівців з підприємств до викладання у вищому навчальному закладі;
- координація проектів, у яких підприємства мають бути відповідними партнерами;
- запрошення осіб, які приймають рішення, на різні заходи у вищих навчальних закладах;

розробка позанавчальних заходів для здобувачів вищої освіти.

Таким чином, впровадження запропонованих рекомендацій дасть змогу здобувачам вищої освіти оволодіти практичними вміннями й навичками, закріпити теоретичні знання та поєднати їх із практичним досвідом, отриманим під час проходження практики на підприємстві.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

2. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

3. Бажан С. П. Проблеми процесу практичної підготовки студентів технічних спеціальностей в умовах навчально-науково-виробничого комплексу. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz4/18.pdf>.

4. Завгородня Т., Нагачевська З., Савчук Б., Стинська В., Стражнікова І., Єгорова І., Ковальчук В., Прокопів Л., Салига Н. Актуальні проблеми розвитку вищої освіти: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2021. 430 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/159>

5. Климчик О. М. Особливості організації та проведення навчальної практики в умовах воєнного стану. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня–13 червня 2022 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 198-201.

6. Мойсеєнко В.І., Клименко Л.А. Забезпечення практичної підготовки здобувачів вищої освіти при дистанційній формі навчання. URL: <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/13064/1/%D0%9C%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%B5%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

7. Онищенко Н.П. Основні шляхи модернізації практичної підготовки студентів у закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 74. Т. 3. С. 55-60.

8. Решетньова Г. О. Навчальна практика у закладах вищої освіти мистецького спрямування в умовах воєнного стану. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня–13 червня 2022 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 374-377.

9. Філоненко О. С., Демченко Н. М., Самойленко О. В. Модернізація практичної підготовки як невід’ємного складника системи підготовки майбутнього педагога. *Психолого-педагогічні науки*. 2022. № 1. С. 111-115.

УДК 378.1

ОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В МЕЖАХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

*Вербицька В.І., к.е.н., доцент
verbytska67@ukr.net*

*Якушкіна В.Р., здобувачка вищої освіти
ea120yvr@stud.khadi.kharkov.ua*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Зміни освітніх стандартів, що досить часто відбуваються у освітньому просторі, розширення складу компетенцій, посилення вимог щодо деталізації етапів і критеріїв їх освоєння, необхідність формування різних за структурою та змістом фондів оцінювальних засобів не сприяють підвищенню якості освіти [1].

Продекларований курс на обов'язкове формування фахових компетентностей досить нечітко проглядається в навчальних планах (НП) бакалаврату та магістратури у сфері підготовки бухгалтера, що містять дисципліни, які повторюються (мікроекономіка, макроекономіка, економетрика та ін.), причому ці дисципліни включено до базової частини навчальних планів; більше того, кількість фахових дисциплін в навчальному плані лише трохи перевищує кількість загальноосвітніх дисциплін; жорстке визначення періодичності проходження практики не дає змоги ефективно виконувати професійну підготовку бухгалтера в рамках навчальних програм.

Надмірне захоплення впровадженням онлайн і офлайн технологій у навчальний процес не завжди є виправданим. Електронний курс, вебінар, круглий стіл не завжди може замінити "живе" професійне спілкування між викладачем і студентом, що активно сприяє професійному розвитку. Дистанційне навчання в умовах війни значно відрізняється від дистанційки, яка була в період карантину, спричиненого коронавірусною інфекцією. В умовах стресу, надмірного психологічного навантаження та постійних переживань відсутня потреба в сухій інформації, та водночас присутня велика потреба в емоціях. Звичайно, в умовах воєнного часу досить складно налагодити живе спілкування, але викладачам слід змінити акцент на підтримку, а не на контроль. Психологічно розрядити студентів допоможе емоційно заряджений лекційний матеріал, перегляд

цікавих відео сюжетів, вирішення цікавих кейсів [2]. Більшість студентів вважають, що під час занять обов'язково мають бути ввімкненими камери, що дає відчуття справжнього, реалістичного, та сприяє робочій атмосфері та надихає на навчання.

З метою розв'язання означених завдань на основі дослідження проблем формування професійних навичок у процесі навчання студентів необхідно зупинити процес постійного переопрацювання освітніх стандартів, скоротити кількість усіляких формальних критеріїв якості освіти, які передбачають зміну структури і вимог до змісту; розробити й затвердити єдину для всіх ВНЗ країни структуру цих документів; розкрити критерії, які використовуються Міністерством освіти і науки, що використовуються в процесі акредитації ВНЗ (окремих напрямів, програм), і забезпечити їхню незмінність упродовж низки років;

Необхідно розширити права освітніх закладів у формуванні базової та варіативних складових освітніх програм (ОП), термінів і форм проходження практик, дозволивши вишам самостійно визначати перелік і склад фахових компетентностей, які опановують студенти в бакалавріаті та магістратурі, виходячи з вимог відповідних професійних стандартів.

Для забезпечення необхідного рівня опанування професійних компетенцій студентами необхідне розширення складу викладачів-практиків, з цієї причини слід відмовитися від установалення будь-яких рамок щодо співвідношення кількості викладачів, які перебувають у штаті ВНЗ, і сумісників.

Література:

1. Вербицька В. І. Професійна компетентність майбутнього фахівця. *Актуальні напрями модернізації бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в УКРАЇНІ* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 23 травня 2018 р. Харків: ХНТУСГ, 2018. С. 7-9

2. Вербицька В. І. Бухгалтерська освіта в контексті інноваційного освітнього процесу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*: зб. наук. пр. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. Випуск 2 (39). С. 52-55.

УДК 338.1

АНАЛІЗ ЗАТРЕБУВАНИХ HARD ТА SOFT SKILLS МЕНЕДЖЕРІВ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ

*Водолажська Т.О., к.е.н., доцент,
tatyana.vodolazhska@gmail.com,*

*Дегтярьов М.С., здобувач вищої освіти
degtyarev917@gmail.com*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Нинішні умови життя, новітні професії, сучасний ринок праці, або простіше – «нова реальність» – це тривожний та крихкий, нелінійний і незрозумілий світ, у якому ми зараз живемо. Світ, в якому кожна сфера діяльності диктує свої умови, де кожен роботодавець потребує та вимагає від кандидата наявності все більшої кількості певних компетенцій та навичок.

Для досягнення успішності в сфері праці за таких обставин є багато важливих складових : професійна компетентність та досвідченість працівника, його особисті якості, вмотивованість та цілеспрямованість, відкритість до нововведень тощо.

Водночас, з плином часу, майже кожного дня до нашого життя «входять» інновації, тому аналітики [1-2] вважають, що незабаром прийде той час, коли люди та роботи порівну поділять між собою виконання трудових функцій; як наслідок виникне «нове безробіття» (50 % робочих місць буде замінено роботами та штучним інтелектом). Такі тенденції сприяють та зумовлюють впровадження автоматизації у більшості сфер господарювання підприємств та організацій найрізноманітніших галузей.

Нині автоматизація уводиться як у сфери, що передбачають фізично важку та рутинну роботу (вантажники, водії, продавці), так і у галузі творчої та нестандартної праці (бухгалтери, юристи, програмісти). Тому сьогодні пошукачам роботи, щоб залишитися затребуваними на ринку праці, вже недостатньо мати профільну освіту і навіть досвід роботи в певній сфері. Працівникам майбутнього будуть потрібні додаткові знання та вміння, які неможливо опанувати машині чи комп'ютерній програмі. Саме такі вміння прийнято відносити до «soft skills» або «м'яких навичок». «Soft skills» можна вважати комплексом неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, що відповідають за успішну участь у

робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок «hard skills», не пов'язані з конкретною сферою діяльності. Отже, «soft skills» – це адаптивні навички (вміння пристосовуватися до змін), що допомагають швидше адаптуватися до змін на ринку праці та переорієнтовуватися у разі втрати актуальності сфери зайнятості [1-2].

Такими новітніми навичками «soft skills» повинні володіти фахівці різних спеціальностей, зокрема і сучасні менеджери на підприємствах. Згідно з дослідженням, проведеним компанією Wonderlic, 93 % опитаних роботодавців відзначили, що наявність «soft skills» у кандидата є важливим фактором при прийнятті рішення про його працевлаштування. У свою чергу, дослідження соцмережі LinkedIn показало, що 57 % роботодавців цінують гнучкі навички майбутніх співробітників навіть більше, ніж професійні.

В цілому менеджер (від англійського «manage» – керувати) – співробітник організації, основним завданням якого є управління іншими співробітниками, а також ключовими ресурсами організації. На будь-якому підприємстві менеджер виступає суб'єктом управлінської діяльності та може відігравати ряд ролей :

1. Роль щодо прийняття рішення – виражається в тому, що менеджер визначає напрямок руху організації, вирішує питання розподілу ресурсів, здійснює поточні коригування та т.п. З цими правами менеджер несе відповідальність за наслідки від прийнятого рішення.

2. Інформаційна роль – полягає в тому, що менеджер збирає інформацію про внутрішнє і зовнішнє середовище, поширює інформацію у вигляді фактів і нормативних установок та розкриває основні цілі організації. Від цих навичок буде залежати результат та успіх його роботи.

3. Роль керівника – формує відносини усередині і поза межами організації, мотивує членів організації на досягнення цілей, координує їх зусилля і виступає в ролі представника даної організації. В очах підлеглих, менеджер – це лідер, за яким повинні йти та довіряти його ідеям.

Аналіз вакансій менеджерів, розміщених на Сайті пошуку роботи №1 в Україні - <https://www.work.ua> (таблиця 1) дозволив зробити наступні висновки:

Таблиця 1 - Аналіз вакансій менеджерів

Компанія/ вакансія	Перелік вимог до кандидата	
	«soft skills»	«hard skills»
ТОВ «4Профі» / менеджер з персоналу	вміння користуватися різноманітними ресурсами для пошуку персоналу; вміння працювати з великим обсягом інформації	досвід роботи від 2 років; досвід закриття складних вакансій
ТД «Золота миля» / менеджер з персоналу	розвинений комунікативний навик; уміння працювати в режимі багатозадачності; відповідальність, активність, небайдужість до роботи; орієнтація на результат	досвід роботи менеджером з персоналу або рекрутером від 3-х років; досвід використання різноманітних площадок для пошуку (не тільки job-сайти); досвід організації та інтеграції новачків в структуру та процеси компанії; робота з програмами (Універсал/1С, MS Office)
Харківське агентство нерухомості / HR-менеджер	бажання зростати, розвиватися та впроваджувати набутий досвід; високий рівень комунікативних навичок	вища освіта (бажано економічна, психологічна)
ТОВ «МК PIAL» / менеджер з персоналу	відповідальність; навички ділового спілкування; комунікабельність, націленість на результат; уміння працювати в команді і в режимі багатозадачності	навички роботи за комп'ютером, офісною технікою, інтернет-ресурсами
ТОВ «Моніterra» / менеджер з продажу	комунікабельність (дійсно на рівні темпераменту вміння спілкування з незнайомими та малознайомими людьми); професійна мотивація, націленість на результат; бажання доводити справу до результату; активність у ситуації невизначеності; впевненість у собі, грамотна мова та гарна дикція, володіння навичками ввічливого та переконливого спілкування, сумлінність; бажання саморозвитку (читання спец.літератури, тренінги тощо)	знання іноземної мови
Alpha One Transportation / менеджер з продажу логістичних послуг	бажання навчатися та добиватися результату; вмотивованість для досягнення своїх цілей; готовність практикуватися у новій сфері та не боятися змін; бажання спілкуватися з клієнтами англійською мовою	знання англійської мови (не нижче рівнів B2 та C1)
«FOZZY GROUP Логістика» / HR-менеджер	високий рівень комунікабельності; орієнтація на результат; лідерські якості	вища освіта; досвід роботи на аналогічній позиції від 2-х років; навички роботи з інструментами X-Ray, Boolean search

1. Переважна більшість затребуваних вакантних посад вимагають від кандидата навичок групи «soft skills». Це твердження пояснюється тим, що професія менеджера включає в себе спектр робіт, пов'язаних у більшій мірі з комунікабельністю, вмінням працювати у команді, проведення нарад, заходів, вебінарів з персоналом власної та інших компаній або товариств.

2. Навички групи «hard skills» також присутні, проте їх значення та потреба у сучасних сферах діяльності поступово відходять на другий план. Водночас в деяких компаніях на певних посадах взагалі спостерігається тенденція повної відсутності «hard skills».

3. Попри численні дослідження на сьогоднішній день не можливо чітко визначити, які з цих двох груп компетенцій є базовими, більш важливими чи кращими. Саме тому доцільно користуватися способом «балансу» між «hard skills» та «soft skills», адже перші допомагають здобувачам визначитися з майбутньою професією, обрати свій шлях, а другі – стати успішним затребуваним висококваліфікованим спеціалістом [4].

Отже, сучасний ринок праці – це дуже велика, новітня система взаємовідносин між роботодавцями та найманими працівниками, яка змогла завдяки впровадженню нових технологій у повсякденне життя, витіснити на другий план «hard skills» з огляду керівників по відношенню до претендентів на менеджерські посади, та впровадити на перший план «soft skills» - гнучкі або м'які навички, які мають більший спектр застосування. А їх опанування та розвиток має бути включений в освітні програми здобувачів вищої освіти.

Література:

1. Мазуренко В.Д. Soft Skills : чому ці навички такі важливі сьогодні. URL: <https://www.udau.edu.ua/ua/other-news/soft-skills-chomu-ci-navichki-taki-vazhlivi-sogodni.html>
2. Окунська Катерина. Ринок праці України : сьогодення і тенденції майбутнього. URL: <https://eba.com.ua/rynok-pratsi-ukrayiny-sogodennya-i-tendentsiyi-majbutnogo/>
3. Hard Facts About Soft Skills An actionable review of employer perspectives, expectations and recommendations. WONDERLIC. URL: http://docs.wixstatic.com/ugd/cceaf9_ec9ed750296142f18efdd49f4930f6d3.pdf
4. Сайт пошуку роботи №1 в Україні: веб-сайт. URL: <https://www.work.ua>

УДК 378.1

БІЛІНГВІЗМ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ПЕРЕВАГА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Гаврик А.А., аспірант,
denni.gavrik.1999@gmail.com*

*Назарова Т.Ю., к.е.н, доцент
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

В умовному світі без кордонів освіта є ключем до успішного майбутнього. Базовою вимогою для сучасної освіти є знання іноземних мов, основою яких, в першу чергу, є саме англійська. Міжнародна мова відкриває горизонти не тільки особистості, а ще й професіонального росту. В епоху інформаційних технологій важливим завданням залишається розвивати навички швидкої адаптації до нових знань і вміння їх імплементувати в науковій роботі і практиці.

Дослідження білінгвального навчання проводяться в більшості країн світу, що доводить важливість передачі інформації не тільки в колі однієї країни чи спільноти, а і в розрізі всього світу. Англійська мова є універсальною і найчастіше саме вона є ключем до ефективного обміну знаннями та дослідженнями. Незважаючи на це, навіть Сполучені Штати Америки та Великобританія наголошують на важливості білінгвального навчання.

В дослідженні Державного університету Нью-Йоркського коледжу в Буффало, США йдеться в першу чергу про те, що історія двомовної освіти сягає заснування нації. Нещодавні мовні тенденції та дослідження, а також сучасна конвергенція інтересів, що визнають користь від вивчення декількох мов, змістили навчальний багатомовний ландшафт по всій країні. Політика навчання та педагогічна мовна практика розвинулися організаційно протягом останніх десятиліть, що призводить до популярності програм подвійного занурення (DLI) (Valdez, Freire, & Delavan, 2016). Програми DLI навмисно обслуговують населення різноманітного мовного походження і, роблячи це, прагнуть виконати програму, а саме: двомовність та білітерність, навчальні досягнення та соціокультурна компетентність (Howard et al., 2018) [1, стор. 2].

Щодо історії білінгвального навчання в Україні, то вона розпочалася в 90-ті роки 20-го століття. Зважаючи на прагнення

євроінтеграції та розвитку наукового пізнання, навчання двома мовами набуває свого поширення саме в ті часи. Базовий або відсутній рівень викладання іноземною мовою та недостатня компетентність у цьому питанні не давали повного обсягу можливої інформації, яку можна було використати для імплементації нових методів та практик. Але можливість комунікувати з іноземцями, подорожувати та особисто спілкуватися з науковцями інших країн поступово будували новий рівень освіти в Україні.

За останніми даними Мінфіну Україна у 2020 році піднялася з 49-го місця у світовому рейтингу володіння англійською мовою на 44-те місце зі 100 можливих, про що повідомляється в Індексі EF EPI. Зараз приблизно 63% дорослих українців володіють англійською (жінки – 63%, чоловіки – 63,13%) [2].

Тому обираючи навчальний заклад сьогодні, майбутній абітурієнт в великою вірогідністю буде обирати саме шлях білінгвального навчання, відкриваючи нові можливості в міжнародному просторі. Національний Технічний Університет “Харківський Політехнічний Інститут” є яскравим прикладом та одним з головних представників цього сектору. Університет пропонує навчання англійською та німецькою мовами, як другої основної після української. Рівень викладання матеріалу найчастіше відповідає витісняючій моделі навчання, коли іноземна мова домінує в розкритті предметного змісту. Такий рівень можна забезпечити лише за умови вільного володіння мовою як викладачем, так і студентом. Тому, важливим завданням викладача є не тільки професіоналізм в предметному та лінгвістичному розрізі, а ще в навичках розуміння рівня студентів та адаптивності викладання.

Література:

1. Colon G., Alsace T.O. Bilingual Special Education for the 21st Century: A New Interface. 2022. 379 p. DOI: 10.4018/978-1-7998-9043-0.
2. Україна піднялася на новий рівень володіння англійською мовою. Світовий рейтинг. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/11/29/56331430/> (дата звернення: 02.03.2023)

УДК 378.225

ВИДИ ТА НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ

*Деділова Т.В., к.е.н., доцент,
dedilova@ukr.net*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Компетентнісний підхід у підготовці фахівців з економічних спеціальностей передбачає формування у студентів компетенцій, які здатні зберігати свої знання та навички для розв'язання реальних завдань у вашій професійній діяльності. Цей підхід не обмежується передачею знань, а забезпечує розвиток широкого спектру навичок, які є достатніми для успішної професійної діяльності, а також має низку важливих переваг наступного змісту.

Орієнтація на результат. Компетентнісний підхід зосереджується на досягненні конкретних результатів, а не просто на передачі знань. Це означає, що здобувачі вищої освіти мають можливість набувати навичок розв'язання реальних проблем, з якими вони починаються в майбутньому у своїй професійній діяльності.

Розвиток широкого спектру навичок. Компетентнісний підхід дозволяє зосередитися не тільки на набутті знань, але й на розвиток широкого спектру навичок, останніх для успішної професійної діяльності, таких як комунікаційні навички, лідерські якості, творчість, аналітичне мислення, робота в команді тощо.

Підвищення мотивації здобувачів. Компетентнісний підхід забезпечує активну участь студентів у навчальному процесі та сприяє їхньому особистісному розвитку.

Умови інформаційного суспільства вимагають від майбутніх фахівців з економіки розвинути низку професійних компетентностей (табл. 1).

Формування таких компетентностей повинне спиратися на розробку індивідуальних програм навчання. Зокрема, здобувачі мають бути включені в процес розробки індивідуальних програм навчання, що дозволяє їм застосувати свої якості та професійні цілі та спрямувати свої зусилля на їх досягнення.

Таблиця 1 – Види професійних компетентностей майбутніх фахівців з економіки в умовах інформаційного суспільства (адаптована авторська розробка за [1-3])

Види компетентностей	Загальна характеристика
Компетентності з обробки та аналізу даних	Від фахівців з економіки очікується, що вони вміють працювати з великими обсягами інформації та використовувати її для прийняття рішень
Компетентності з електронної комунікації та взаємодії	Майбутні фахівці з економіки повинні вміти ефективно спілкуватися з колегами, клієнтами та партнерами з використанням різних електронних засобів
Компетентності з керування проектами	Уміння планувати та організовувати роботу в команді, встановлювати терміни та контролювати виконання завдань є місцем для успіху в сучасному бізнесі
Компетентності зі стратегії розвитку	Уміння розробляти стратегії для підприємств та оцінювати їх ефективність є ключовим для розвитку бізнесу в умовах інформаційного суспільства
Компетентності з маркетингу	Знання процесів маркетингу, вміння аналізувати та прогнозувати поведінку споживачів, розробляти стратегії просування продукції та послуг є маркетинговими для успіху на ринку
Компетентності з фінансів	Знання фінансових інструментів, уміння проводити аналіз фінансових даних та розуміння принципів управління фінансами є місією для керівників підприємств та підпорядкованим їх функціональним підрозділам
Компетентності у використанні інформаційних технологій	Фахівці з економіки повинні бути здатні використовувати різноманітні програмні засоби, які допомагають в аналітичній, прогнозній та плановій роботі

Крім того, такі компетентності формуються шляхом застосування практичних завдань та проєктів, останні допомагають здобувачам отримати свої знання та навички на практиці та зберегти реальний досвід. Використання інтерактивних методів навчання, таких як групова робота, дискусії та дебати, може стимулювати студентів до активної участі в навчальному процесі. До стимулювання навчальної активності здобувача ми також можемо віднести забезпечення розвитку соціальних та міжособистісних навичок. Також досить важливою є співпраця з бізнес-структурами, оскільки здобувачі не зможуть отримати практичний досвід та розширити свої знання про роботу у вибраній галузі.

Література:

1. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. URL: http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20%281%29.pdf (дата звернення: 17.03.2023)
2. Болюбаш Н. М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2009/112-99-19.pdf> (дата звернення: 17.03.2023)
3. Мажник Н. А. Формування професійних якостей майбутніх фахівців з економіки. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика. 2018. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/> (дата звернення: 17.03.2023)

УДК 378.14

**ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНИХ
КОМПЕТЕНЦІЙ З ТЕХНОЛОГІЙ РЕМОНТУ СУЧАСНОЇ
ТЕХНІКИ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ЗВО**

*Дубінін Є.О., д.т.н, професор,
dubin-in-rmn@ukr.net*

*Молодан А.О., д.т.н, професор,
tmirm@ukr.net*

*Полянський О.С., д.т.н., професор,
khadi.pas@gmail.com*

*Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
Дідюк Н.О., старший викладач
khadi.pas@gmail.com*

Харківський національний університет радіоелектроніки

Сучасні умови диктують необхідність перегляду підходів, що склалися у ремонтній галузі виробництва. Існує точка зору, що напрям з підготовки фахівців з ремонту автомобільної та тракторної техніки є не досить перспективним. І з огляду на це відбувалося поступове зменшення обсягу навчального навантаження профільних навчальних закладів з цього напрямку. Проте реальна ситуація дещо інша.

Надійність техніки та її експлуатаційні показники погіршуються, зростають витрати на обслуговування та ремонт. Забезпечення працездатності техніки стало великою державною проблемою. Вихід слід шукати у різних напрямках.

Працівник повинен забезпечувати правильну експлуатацію та надійну роботу автотракторної техніки, агрегатів для ремонту, обладнання та інструменту, утримання їх у працездатному стані. У його функції входить забезпечення своєчасного та якісного ремонту та модернізації обладнання, контроль за виконанням графіків планово-попереджувального ремонту обладнання, складання річних, кварталних та місячних планів, звітів, заявок на паливо-мастильні матеріали, запчастини та обладнання. Він керує роботами, пов'язаними із застосуванням вантажопідйомних механізмів при монтажі та ремонті автотракторної техніки, та проводить нагляд за їхньою безпечною експлуатацією.

Розвиток науки і техніки, використання нових технічних розробок, технологій та нових форм організації праці у сфері технічного обслуговування і ремонту, ускладнення трудових процесів на підприємствах та зміна структури попиту на фахівців, постійне підвищення рівня професійних вимог призводить до підвищення необхідної професійної підготовленості спеціаліста.

Взаємодія та взаємопроникнення педагогічної та інженерної складової інженерно-педагогічної освіти найкраще проявляється у дидактичній діяльності, яка покликана трансформувати інженерно-технічні знання з метою вирішення дидактичних завдань.

Спеціальна компетенція дуже потрібна, тому що високотехнологічну економіку створюють, насамперед, спеціалісти з інженерною освітою, значну роль відіграють викладачі технічних дисциплін, від яких залежить якісна підготовка інженерних кадрів. Сучасний викладач повинен вміти застосовувати як найсучасніші педагогічні підходи, так і інноваційні технології навчання. Але в реальності викладачі, які мають глибокі пізнання у науково-технічній області, часто не досить підготовлені у педагогічному відношенні.

Щоб навчити людину інженерному мисленню, необхідно, щоб теоретичні знання закріплювалися практичними навичками та вміннями. Втягнення студентів у виконання навчального проекту наближає його до діяльності, якою він буде займатися, наприклад, сфера технічного обслуговування і ремонту техніки. А це означає, що викладач повинен добре уявляти особливості технології цього виробництва з використанням сучасних комп'ютерних систем контролю, для якого він готує спеціалістів. При всьому цьому не обмежуватися питаннями вузької спеціалізації, а вчити студента вмінню самостійно пізнавати нове, розширювати свої знання та

компетенції, а також здатності до самостійного навчання.

Психолого-педагогічна модель формування дидактичної компетенції суб'єкта професійного навчання має включати такі компоненти: визначення складу та структури навчальних компетенцій; побудова професійної обумовленої структури особи суб'єкта професійного навчання; проектування змісту освітнього процесу, спрямованого формування компетенцій (цільові, дидактичні, операційно-технічні, методичні компоненти освітнього простору).

Отже, для підготовки затребуваного з виробництва інженера необхідно оперативно доповнювати їх відповідно до вимог роботодавців.

Проте задля формування професійних компетенцій необхідно не тільки враховувати вимоги роботодавців, а й залучати їх на всіх етапах до участі у освітньому процесі. Йдеться про партнерство, яке являє собою добровільні та основані на співпраці взаємини, що сприяють найбільш ефективній діяльності партнерів, на об'єднанні можливостей, що включають матеріальні, фінансові та трудові ресурси, а також знання, компетенції та здібності.

Спеціалізовані компетенції означають спеціалізовану компетентність, що характеризує готовність спеціаліста певного напрямку до реалізації як професіонала в локалізованій галузі діяльності у межах цього напрямку. Професійна кваліфікація передбачає ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи. Таким чином, кваліфікації можуть бути так само, як і компетенції ключовими та професійними (спеціальними).

Аналіз структури та змісту професійних компетенцій, вивчення вимог роботодавців на основі їх опитувань дозволили нам виділити додаткову спеціалізовано-кваліфікаційну компетенцію, яка відображає здатність і готовність ефективно вирішувати завдання щодо експлуатації та ремонту автотракторної техніки.

Зараз стає все більш очевидним те, що потреба у спеціалістах з ремонту автотракторної техніки буде лише збільшуватися, номенклатура та парк машин буде лише розширюватися. Відповідно, ринок праці буде потребувати великої кількості інженерних кадрів, підготовлених за сучасними стандартами, які будуть в змозі вирішувати наявні проблеми та бути готовими до нових викликів щодо підходів, технологій та засобів ремонту.

Звісно, що гарного фахівця дуже важко підготувати за стислий

час, особливо в умовах дистанційного навчання та реалій сьогодення. Тому без суттєвих змін у цьому напрямку не обійтися. Технічним ЗВО необхідно вже сьогодні проводити аналіз навчальних планів щодо спеціальностей, які випускають фахівців з ремонту техніки. Такі плани повинні будуть в повній мірі враховувати необхідність збільшення саме дисциплін ремонтної спрямованості.

УДК 378:046

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Кирчата І.М., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Україна активно робить кроки інтеграції системи вищої освіти до загальноєвропейської, де основною метою підготовки фахівців є отримання компетенцій, що дають можливість молодому спеціалісту знайти місце на ринку праці та вміння швидко адаптуватися до нових реалій.

Реалізація цієї мети можлива в результаті освоєння освітньої програми орієнтованої на роботодавця та практичну спрямованість освіти, а також посилення компетентнісного підходу.

У загальноприйнятому значенні завданням вищої освіти є засвоєння певної кількості інформації з будь-якої спеціальності, але тим не менш, наявність знань сама по собі ще не є гарантією того, що особа, яка володіє цими знаннями, зможе на практиці реалізувати всі доручені йому професійні обов'язки.

Все це разом узяте диктує нові вимоги до системи освіти: 1) посилення її фундаментальної та гуманітарної складових; 2) формування нового менталітету та створення нових когнітивних методологій; 3) розвиток здатності мислити абстрактно та продуктивно. Головним завданням перед системою освіти стає виховання творчо мислячих фахівців, які володіють високим творчим потенціалом, які здатні вирішувати будь-які економічні і соціальні проблеми в суспільстві.

Формування соціально-особистісних компетенцій створює контекст соціального життя та діяльності майбутнього фахівця у всіх сферах, забезпечуючи його соціальну активність та соціальну

відповідальність. Соціум розглядає знання як якийсь товар, який має певну специфіку, тому підхід споживачів до якісної оцінки сучасної вищої освіти може бути суперечливим, що обумовлюється різницею в мотивах оцінки якості самого освітнього процесу.

Ринок освітніх послуг, маючи характерні відмінності від інших секторів ринку, що виявляються в особливостях змісту, технологій і умов реалізації освітніх послуг, має забезпечувати набуття такого рівня професійних компетенцій який би задовольнив всі зацікавлені сторони.

Тому очевидно, що тільки якісна освіта дозволяє наділити індивідуума професійними компетенціями, підвищивши тим самим його соціально-економічну мобільність та значною мірою полегшити подальше працевлаштування у різних сегментах ринку праці, тим самим знизити невідповідність навичок працівників очікуванням роботодавців.

Ця проблема зумовлена декількома причинами: недостатньою увагою до проблем професійної соціалізації при освоєнні освітніх програм та відсутністю дієвих механізмів адаптації структури професійного навчання до тенденцій розвитку бізнесу, а також відсутністю програм з адаптації молодих фахівців на робочому місці.

Тому роботодавець повинен грамотно формулювати кваліфікаційні вимоги та визначати перелік практичних навичок, необхідних фахівцю у роботі з новими технологіями, брати участь у розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, організаційної та методичної роботи закладу вищої освіти, сприяти впровадженню у практику навчання кращих досягнень науки.

У свою чергу, система освіти, яка отримала певну свободу у формуванні освітніх програм, має точно реагувати на запити ринку праці, конкурувати на ринках освітніх послуг, тому, крім формування професійних знань та компетентностей здобувачів, має сприяти розвитку надпрофесійних знань та умінь.

Система професійної освіти, орієнтована на компетентність, потребує зміни форми та суті професійної освіти. Навчальна діяльність вимагає від здобувача вміння самостійно мислити, визначати цілі свого навчання та формулювати навчальні завдання, вибирати раціональні прийоми та способи їх вирішення, контролювати та оцінювати свою роботу. Набуті компетенції виступають як складові компонентів професійної компетентності,

дозволяючи реалізувати її на практиці. Досягти взаємної мети можна шляхом пошуку нових, раціонально обґрунтованих шляхів та способів інтенсифікації пізнавальної діяльності здобувачів, а також змінюючи освітню парадигму, запроваджуючи нові педагогічні технології.

УДК 37.06

СУЧАСНІ ЗАТРЕБУВАНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЛОГІСТІВ НА РИНКУ ПРАЦІ

*Ковцур К.Г., к.т.н., доцент,
kovtsyur@ukr.net*

*Любий Є.В., к.т.н., доцент,
lion_khadi@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Починаючи з 2021 року і по теперішній час на ринку перевезень склалась тенденція до змін логістичної платформи в країні, що полягають в інтеграції та організованості серед роздрібною торгівельної мережі і, в той же час, у створенні нового сегменту, такого як e-commerce. На зміну контролю за функціонуванням окремої ланки ланцюга постачань прийшов наскрізний моніторинг всього ланцюга постачань (end to end). Зміни у структурі логістичної діяльності підприємств України викликав дефіцит ресурсів в логістиці – як людський (дефіцит у спеціалістах транспортної галузі, ІТ-галузі, управлінського персоналу), так і матеріальний (дефіцит у складських приміщеннях, оснащеннях, транспортних засобах тощо). Спостерігається на ринку праці тенденція до кадрового голодування, де провідні компанії країни змушені «перетягувати» кадри з регіонів (через можливість реалізації роботи дистанційно та віддалено) або «запозичувати» у підприємств-конкурентів. В той же час на сьогодні спостерігається перевага в кількості претендентів на місце логіста над попитом роботодавців. Головною причиною цього є відсутність у пошукачів як базових, так і спеціалізованих компетенцій, дефіцит яких призводить до даного дисбалансу. Детальне вивчення сучасних тенденцій на ринку перевезень дає змогу визначити основні «скіпси», якими має володіти сучасний логіст, затребуваний на ринку праці.

Головним недоліком кандидатів – є відсутність професійних знань. Дуже часто кар'єрний шлях починають люди з непрофільною

освітою, які йдуть спочатку на виконання найпростіших завдань (вантажник, комплектувальник тощо) і з часом починають посідати все вищу і вищу посаду. Звичайно, досвід у таких працівників достатній, але професійних навиків та знань зовсім немає. Для цього необхідний самостійний розвиток та «доотримання» професійної освіти у закладах вищої освіти за профілем або хоча б постійне проходження курсів, форумів, конференцій.

Кандидати на посади логістів мають добре володіти отриманими аналітичними здатностями та швидко обробляти інформацію, що надходить. При цьому реагувати на різні ситуації треба не за шаблоном. В сучасних умовах, що постійно змінюються, доцільним стає розуміння трендів та змін на логістичному ринку. Перевага надається варіативності в прийнятті рішень. Готовність на роботу в динаміці є обов'язковою компетенцією логіста. Виконання одноманітних щоденних задач не притаманне професіоналу та спеціалісту в галузі логістики. Але, в той же час, вибір має бути аргументованим, а не інтуїтивним. Запропоновані проектні рішення мають бути чіткими, обґрунтованими та спиратись на розрахунки.

Отже основними завданнями сучасного логіста на основі стратегічної мети підприємства стає сформулювати головні завдання для ефективного функціонування логістичного відділу, підібрати відповідні технологічні та управлінські рішення, проаналізувати їх, обрати правильну альтернативу з множини і реалізувати даний проект в зазначений термін до отримання необхідного результату і, врешті решт, надходження прибутку від такої діяльності. Отже на сьогодні домінантом стає саме проектне лідерство в цілому, а не керування колективом як таке.

Необхідно відзначити, що комунікація залишається тим основоположним фактором в формуванні професіонала в логістичній галузі. Відокремити роботу одного відділу від іншого неможливо, тому що результати діяльності одного безпосередньо або опосередковано впливають на інші бізнес-процеси всередині підприємства. А отже міжфункціональна взаємодія дасть змогу утримати ключові показники ефективності на необхідному рівні. Орієнтація на результат стає запорукою успішності не тільки підрозділу, а й компанії в цілому. Слід зазначити, що мало просто знати та виконувати свою роботу. Невід'ємною компетенцією логіста є і буде залишатись презентаційні навики, що полягають у вмінні вести за собою групу людей для досягнення мети компанії, проводити

переговори з компаніями-партнерами. Саме таким «скілсам» віддають перевагу роботодавці з відомим ім'ям, в яких прозора система мотивації, конкурентна заробітна плата, є перспектива професійного росту та широкий соціальний пакет.

УДК 378:37.004

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Кравцов М.М., к.т.н., доцент,
Super-mikvich@ukr.net*

*Терещенко С.В., здобувач вищої освіти
smorodina076@gmail.com*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Інтеграція країни в міжнародне освітньо-економічне співтовариство зумовлює нові, більш жорсткі вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Одним із головних завдань професійно-технічної освіти є підготовка конкурентоспроможного фахівця, який володіє високим рівнем професійної компетентності. Це зумовило появу та впровадження компетентнісного підходу до організації навчального процесу у світових системах освіти. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців передбачає переорієнтацію традиційної освітньої парадигми з переважанням трансляції знань, формування навичок і вмій створювати умови для оволодіння комплексом компетенцій [1].

Охарактеризуємо компетенції як сукупність взаємозалежних властивостей особистості (знань, умій, навичок, способів діяльності, досвіду, ціннісних орієнтацій), визначених стосовно певного кола предметів і процесів і необхідних для нормальної життєдіяльності спеціалістів. в суспільстві. Компетентність означає наявність набору відповідних компетенцій. Як показує аналіз досвіду європейських систем освіти, ефективним механізмом реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх спеціалістів є оновлення змісту освіти у сфері компетентностей. Незважаючи на обґрунтованість досліджень проблеми формування професійних компетентностей майбутніх спеціалістів, виявлено відсутність

загальноприйнятих підстав акцентувати увагу на компетентностях, їх розрізняти. Це потребує розробки переліку інформаційних компетентностей за різними спеціальностями, їх відображення в освітніх стандартах. Компетентнісний підхід, який сприймається як доктрина у сфері політики розвитку освіти, вимагає встановлення переліку компетенцій та їх змісту, оскільки результати навчання мають бути представлені в термінах компетенцій.

Мета дослідження – аналіз підходів до визначення видів професійних компетентностей, встановлення переліку та формулювання компетентностей, що формуються в процесі вивчення майбутніми фахівцями дисциплін.

Єдність базової та спеціальної компетентностей забезпечує розвиток професійних компетентностей як певної цілісності, так і інтегративної властивості особистості. Такий підхід найбільш зручний для різних рівнів вищої професійної освіти [2].

Серед науковців немає єдиного підходу до визначення узгодженого переліку ключових компетентностей. Узагальнюючи підходи різних науковців та зарубіжний досвід, створено перелік ключових компетентностей майбутніх спеціалістів:

– особистісна компетентність - сукупність компетентностей, що відображають індивідуальні особливості особистості майбутнього фахівця та визначають його поведінку в особистому та суспільному житті;

– системно-інструментальні компетентності – це компетентності, що відображають системні когнітивні та когнітивні здібності майбутнього фахівця, які визначають успішність його діяльності в особистому та суспільному житті;

– інформаційна компетентність відображає здатність майбутнього фахівця отримувати й аналізувати інформацію в усіх її формах з метою вирішення завдань у професійній діяльності та в повсякденному житті;

- компетенції міжособистісної та соціальної взаємодії - сукупність компетенцій, що відображають комунікативні та управлінські навички майбутнього фахівця, які визначають успішність його існування в суспільстві.

Базові інформаційні компетенції визначають здатність майбутнього фахівця застосовувати сучасні інформаційні технології при розв'язанні загальнопрофесійних завдань, які є спільними для фахівців різних спеціалізацій. Спеціальні інформаційні компетенції є

професійно-профільними та вузькоспеціалізованими, визначають здатність до застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій у конкретній сфері діяльності фахівця, враховуючи специфіку посади та передбачаючи використання професійно орієнтованих ІТ-систем. Кількість і характер компетенцій залежить від завдань, які повинен вирішувати фахівець у своїй професійній діяльності і які дозволяють йому досягти успіху на тій чи іншій посаді. При складанні переліку та побудові базових інформаційних компетенцій доцільно виділити типові професійні завдання, які виконують фахівці з використанням інформаційних технологій, займаючи різні посади, і сформулювати спільні професійні обов'язки у вигляді компетенцій.

Індивідуальні та індивідуальні ключові компетентності передбачають наявність комплексу професійно спрямованих потреб, інтересів, мотивів, цінностей, переконань, вольових якостей особистості, еталонних цінностей щодо об'єктів і сфер виробничої діяльності та використання сучасних інформаційних технологій [4].

Формування та розвиток цих компетентностей у процесі вивчення дисциплін забезпечується:

– управління професійним контентом, представлення його у вигляді типових і нетипових професійно орієнтованих завдань, що вирішуються із застосуванням сучасних офісних і мережевих інформаційних технологій. Сприяє виникненню та розвитку мотивації та інтересу до майбутньої професійної діяльності, прагненню до успіху та постійному навчанню впродовж життя;

– використання засобів сучасних інформаційних технологій, що впливають на мотиваційно-ціннісну сферу особистості майбутніх спеціалістів та сприяють формуванню потреб, інтересів, мотивів професійної діяльності із застосуванням сучасних інформаційних технологій у вирішенні поставлених завдань;

– використання активних форм і методів навчання, які впливають на вольову та мотиваційно-ціннісну сфери особистості та сприяють формуванню вольових якостей особистості майбутнього спеціаліста, впевненості в собі, ініціативності, самостійності, мобільності, здатності до самодіяльності. відповідальність.

Ключові системно-інструментальні компетентності визначають успішність майбутнього фахівця в особистому та соціальному житті, відображають його когнітивні та когнітивні здібності та включають наступні складові компетентності:

- здатність до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення;
- здатність знаходити причинно-наслідкові зв'язки між явищами;
- здатність виявляти гнучкість, системність мислення;
- здатність до критичного мислення;
- здатність до самоорганізації пізнавальної діяльності, навчання;
- здатність ставити мету та організовувати її досягнення;
- здатність розпізнавати проблеми та вирішувати їх;
- здатність застосовувати знання на практиці;
- креативність, здатність до творчості; - здатність до системного переносу знань та інновацій у професійній діяльності;
- здатність до впроваджень;
- здатність до дослідницької діяльності;
- здатність до розробки проектів;
- здатність використовувати техніку [5].

Література:

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ : Атіка, 2009, 684 с.
2. Бобрицька В.І. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій педагогічній освіті. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія.* № 16 (2). 2011. с. 35–39.
3. Бобрицька В.І., Процька С.М. Комп'ютерно орієнтована освіта майбутніх філологів: навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ. Полтава : Скайтек, 2016. 136 с.
4. Рашевська Н.В. Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів : дис. канд. пед. наук : 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАН України, Київ, Україна, 2011, 305 с.
5. Ягупов В.В. Методологічні вимоги компетентнісного підходу в професійній освіті. *Вища освіта України. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*, Київ-Ялта: 2013, № 3(50), Додаток 1, том 1, с. 82–85.

УДК 377.3:657

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЦИФРОВИХ ОБЛІКОВЦІВ-АНАЛІТИКІВ ТА ФІНАНСИСТІВ

*Колесніченко А.С., к.е.н., доцент,
anastasihpi@gmail.com*

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

В сучасній освіті компетентнісний підхід є основним при підготовці фахівців різних спеціальностей. Професійна компетентність спеціалістів складається з якісного рівня теоретичної підготовки, набутого практичного досвіду, володіння цифровими технологіями, готовності до навчання протягом життя, соціальних навичок, моральних якостей. Цифрові технології охоплюють усі сфери діяльності людини. Тому, дуже важливо бути активним користувачем програмних засобів та сервісів глобальної мережі і розумітися на важливих саме для конкретної професії [1, с. 127].

Цифровізація всіх сфер діяльності людства Європейською спільнотою передбачає ряд кроків, зокрема, розробку рамки цифрової компетентності для громадян - 2. DigComp 2.2, The Digital Competence framework for citizens [2], де окреслено освітні стандарти цифрової компетентності людини. У документі виокремлено п'ять сфер компетентності: інформація та цифрова грамотність, комунікація та співробітництво, створення цифрового контенту, безпека, вирішення проблем. Рамка цифрової компетентності включає такі рівні: базовий користувач, незалежний та професійний користувач.

Еволюція технологій та еволюція професії тісно переплітаються, визначаючи ключові завдання цифрового майбутнього [3, с. 16]. У цьому контексті надзвичайно важливо побудувати компетентнісну модель для фахівців у сфері обліку та фінансів, які виступають модераторами реальних змін бізнес-середовища.

Аналіз сутності поняття цифрової компетентності висвітлені у дослідженнях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Гулівати І. [4], Палюх М., Плікус І. [5], Batalla J. [6], Carretero S., Ferrari A. та ін. Особливо слід виділити погляд на цифрову компетентність як невід'ємну характеристику сучасного фахівця економічної галузі і необхідну умову забезпечення конкурентоспроможності майбутніх економістів. Тобто, новітні інформаційно-технологічні прориви

дитують додаткові умови та створюють правила до формування цифрових компетентностей для фахівців економіко-аналітичного та фінансового секторів.

Удосконалення технологій сприяє автоматизації завдань з підготовки звітів для різних органів влади та оптимізації оподаткування, в результаті чого відповідні навички втрачають свою актуальність. Натомість, більшої цінності для виконавця набуває оволодіння підходами до відслідковування інформаційних потоків, управління та аналізу цієї інформації [3, с. 16].

Тобто, відбувається розширення вимог які висуваються до обліковця-аналітика та фінансиста, відповідно до викликів цифрових трансформацій. Вміння читати звітність і працювати з податками вже не відповідають інтересам бізнесу.

Сьогодні формується новий тип професіоналів: цифровий обліковець-аналітик, який розуміє, як обробляти дані на рівні ІТ-спеціаліста, та аналізувати їх як фінансист, щоб підготувати рішення керівнику задля покращення бізнесу. Володіння знаннями для розуміння бізнес-моделі, контексту, в якому використовується технологія, та потоків даних у межах організації, а також вміння аналізувати та аргументовано переконувати інших дозволяє фахівцям з цифрового обліку та аналізу збільшувати вартість своїх організацій.

Крім цього, відбувається ускладнення змістовного навантаження сутності призначення інформаційних технологій у професійній площині. Це обумовлено впливом цифри на всі сфери бізнесу, включаючи аналітику, ефективність процесів та залучення клієнтів.

Вектор трансформацій реалізується через перехід від ролі функціоналу, яку відігравали інформаційні технології протягом першого часу з початку їх запровадження, який підлаштовувався під існуючі бізнес-процеси, до використання цифрових рішень як нового інструментарію щодо визначення порядку формування інтегрованої бізнес-моделі організації. Так, високий рівень цифрової грамотності головного бухгалтера (фінансового директора), який здійснює керівництво фінансовими потоками і є ключовим гравцем у процесі стратегічного планування визначає ступінь технологічності «продвинутого» ділового порядку денного [3, с. 16].

Проведений аналіз досліджень щодо цифрової трансформації компетентностей обліковців-аналітиків та фінансистів дозволяє виділити сфери застосування цифрових компетентностей, а також визначити обліково-аналітичну та інформаційно-комунікаційну

складові, відповідно до них (табл. 1).

Таблиця 1 – Характеристика компетентностей цифрових обліковців-аналітиків та фінансистів

Сфера застосування цифрових компетентностей	Обліково-аналітична складова	Інформаційно-комунікаційна складова
Аудит	Обізнаність у питаннях цифрових технологій, оволодіння галузевою специфікою, проблематикою бізнесу і глобальними перспективами	Навички спілкування
Корпоративна звітність	Застосування програмного забезпечення для аналізу, інтерпретації і обробки фінансових та нефінансових даних, оволодіння фінансовою математикою	Контроль використання соціальних мереж, як фактору впливу на розкриття інформації у звітності
Фінансовий менеджмент	Оцінка і аналіз інвестицій, фінансових потоків	Розвиток і налагодження комунікації, ділове партнерство і побудова відносин
Управління ризиками та етика	Експертна і коефіцієнтна оцінка наявних і потенційних ризиків та впливу нефінансових чинників на їх розмір	Застосування інструментів для підтримки віртуального співробітництва, розкриття інформації та презентація
Стратегічне планування й управління ефективністю	Моделювання сценаріїв розвитку діяльності суб'єктів господарювання, оцінка впливу окремих факторів	Розвиток і розширення партнерства, співробітництво в мережі, підтримка і керування відносинами з більш широким колом зацікавлених сторін
Податковий менеджмент	Розробка та коригування інструментарію для аналізу даних і експертних систем	Розуміння бізнес-середовища, орієнтація у процесах і суб'єктах функціонування бюджетної системи

Джерело: узагальнено автором на основі аналізу [2-4]

Таким чином, інформаційне суспільство диктує нові вимоги роботи для кожного виконавця та керівника щодо необхідності удосконалення навичок та накопичення досвіду використання цифрових технологій у будь-якій галузі економіки.

Підсумовуючи вище викладене, необхідно зазначити, що професійна модель цифрового обліковця-аналітика та фінансиста майбутнього потребує оптимального співвідношення фахових компетенцій (математичних здібностей, аналітичного складу розуму, технічних знань, навичок та вмінь) із міжособистісною поведінкою, оскільки бухгалтери, економісти-аналітики, менеджери фінансового профілю стають лідерами, надійними експертами та консультантами, стратегічними радниками для державних установ та приватних компаній.

Література:

1. Дегтярьова Н.В., Зимогляд Л.Г. Формування конкретного рівня цифрових компетентностей студентів спеціальності «Фінанси» при вивченні екології. *Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2020»*: матеріали III Міжнародної дистанційної науково-методичної конференції (квітень - травень 2020 р., м. Суми). Суми, 2020. 207 с.
2. DigComp 2.2, The Digital Competence framework for citizens. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/50c53c01-abeb-11ec-83e1-01aa75ed71a1/language-en>
3. Спільник І. Цифрові навички у трансформованому світі: хто такі цифрові обліковці-аналітики? *Вектори інноваційного розвитку освіти, науки і бізнесу в умовах глобальних змін*: матеріали I X міжн. наук.-практ. конф. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42831/1/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf>
4. Гулівата І. Шляхи формування цифрової компетентності фахівців з економіки. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: зб. наук. пр. IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 14-16 вересн. 2021 р. Вінниця, 2021. Ч. 2. С. 168-180.
5. Плікус І.Й., Осадча О.О., Жукова Т.А. Розвиток професії «бухгалтер» в умовах цифрової адженди: емпіричні дослідження щодо майбутнього професії. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 29. С. 589-594.
6. Batalla J. M., Rimbau E., Serradell E. E-learning in Economics and Business, RUSC. Universities and Knowledge Society Journal, 2014. Vol. 2, № 11, p. 3-11.

УДК 339.138

**ВИКОРИСТАННЯ МОВИ ПРОГРАМУВАННЯ R
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ-
МАРКЕТОЛОГІВ У ТЕХНІЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Кофанов О.Є., к.е.н., к.т.н.

aleckof@gmail.com

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

В епоху розвитку сучасного цифрового суспільства багато традиційних форм освітньої діяльності або видозмінюються, або набувають нового значення, відповідаючи вимогам диджиталізованого навчання. Фахова підготовка маркетологів у технічному закладі вищої освіти також не залишається осторонь, трансформуючись у відповідь на запити здобувачів, породжені бурхливим розвитком науково-технічного прогресу.

Не секрет, що і в освітній сфері, особливо на вимогу цифрового, дистанційного навчання, провідну роль відіграють не тільки електронні засоби передачі інформації (зокрема, Інтернет, соціальні мережі, месенджери тощо), а й комп'ютеризована обробка величезного обсягу інформації.

Отже, використання різноманітних (як загальнонаукового призначення, так і спеціалізованих) програмних засобів, середовищ, платформ тощо при підготовці майбутніх фахівців-маркетологів стало невід'ємною складовою їх освітніх програм, зокрема програми "Промисловий маркетинг", яка реалізується на базі КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Індустрія програмних засобів і програмного забезпечення різних сфер діяльності людини останнього часу розвивається дуже активно, впроваджуючи все більш нові й сучасні рішення, технології, прийоми, методи й підходи, що значно ускладнює процес їх опанування.

Все частіше ми використовуємо такі інструменти як нейронні й Баєсові мережі, які відомі як дієвий засіб реалізації складних програмних рішень, можливості штучного інтелекту тощо. Проте їх впровадження у фахову підготовку майбутніх маркетологів пов'язано з певними труднощами і на даному етапі все ще залишається доволі мало розповсюдженим явищем.

А оскільки обсяги накопичуваних даних та необхідність їх

прецизійної обробки, аналізу, узагальнення тощо постійно зростають, то в освітню програму "Промисловий маркетинг" підготовки бакалаврів-маркетологів і бізнес-аналітиків у КПІ ім. Ігоря Сікорського введено дисципліни вибіркового циклу підготовки "Програмування із використанням R" та "Мови програмування при роботі з великими даними". Для здобувачів, які вирішили пов'язати свою кар'єру з маркетингом, вивчення цих дисциплін і, зокрема, мови R є надзвичайно важливим, оскільки вони будуть опановувати методи аналізу даних, що дозволять їм вирішувати різні маркетингові задачі й стати більш конкурентоспроможними на ринку праці. Аналіз даних дозволяє вивчити поведінку споживачів, зрозуміти їх потреби, відстежити ефективність маркетингових кампаній та визначити ті елементи, які не дають бажаного результату її проведення тощо [1, 2].

Одним з основних інструментів маркетингових досліджень, а також прийняття рішень в умовах невизначеності є коректна обробка даних, що отримуються фахівцем з різноманітних джерел. При цьому, як правило, потрібно також враховувати, що необхідні для обробки й аналізу дані можуть знаходитися у різних джерелах інформації і бути представлені в різній формі – текстовій, табличній, у вигляді рисунків і графіків тощо.

Отже, сучасний аналіз даних це інтерактивний процес, що складається з власне дослідження (експерименту, спостереження тощо), візуалізації даних і інтерпретації отриманої інформації. Комбінувати й поєднувати різні види аналізу, мати можливість коригування на стадії отримання проміжних результатів, управляти стилем відображення масивів даних, додавати власні модулі, що розширюють можливості програмного забезпечення, дозволяють, наприклад, такі комерційні системи, як IBM SPSS Statistics. Проте безкоштовним альтернативним рішенням для досягнення дослідником аналогічних цілей є програмне середовище RStudio – сучасна платформа для вирішення багатьох завдань статистичного аналізу.

Провідні університети світу, а також дослідники й аналітики багатьох компаній і фірм широко використовують мову програмування R при проведенні науково-дослідницьких, дослідно-конструкторських робіт, створення аналітичних звітів, побудови прогнозів тощо. Отже, викладання статистики на базі пакетів R, а також застосування цього середовища для широкого кола маркетингових досліджень є перспективним не тільки у науковому

світі, а й в освітньому середовищі.

Проте головною проблемою останніх років було те, що майже вся документація стосовно R була розроблена англійською і тільки невелика частина допоміжного матеріалу була перекладена українською. Сьогодні програмне середовище R є комплексом таких складових, зокрема:

- мови програмування високого рівня R, яка надає змогу командним рядком реалізовувати різноманітні операції з об'єктами, векторами, матрицями, списками тощо;

- низки функцій, призначених для спеціалізованої обробки даних – "пакетів";

- системи підтримки, що включає поновлення компонентів середовища, інтерактивну допомогу та різні освітні ресурси.

За допомогою засобів візуалізації, доступних в R, отримані результати аналізу або проміжні дані можна узагальнювати у вигляді графіків, діаграм тощо. Крім статистичних пакетів, мова R містить набір алгоритмів для застосування методів оптимізації, розв'язку диференціальних рівнянь тощо, які можуть бути використані в різних сферах життя – в генетиці, біології, хімії й хімічній технології, медицині, соціології, педагогіці, психології, маркетингу тощо.

Безпосередньо під час лекційних і практичних занять з мови програмування R здобувачі – майбутні фахівці-маркетологи – засвоюють основи мови, навчаються особливостям роботи з базами даних, веб-сторінками та зовнішніми джерелами даних, набувають навичок роботи зі спеціалізованими пакетами для підготовки, аналізу й візуалізації даних.

Література:

1. Kofanov O., Zozul'ov O. Successful development of startups as a global trend of innovative socio-economic transformations. *International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences*. 2018. № 7 (2). С. 191– 217. DOI: 10.17583/rimcis.2018.3576

2. Al Ghamdi M. A. The Role of Technical Analysis Indicators over Equity Market (NOMU) with R Programing Language. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*. 2019. № 10(6). DOI:10.14569/IJACSA.2019.0100660

УДК 378.147

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН
ПЕДАГОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ЗДОБУВАЧАМ
СТУПЕНЮ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ У
ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

*Кофанова О.В, д.пед.н., к.х.н., професор
alexina555@gmail.com*

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Україні сьогодні потрібні висококваліфіковані фахівці інженерного профілю, особливо ті, хто працюватиме у майбутньому в інноваційних сферах і галузях народного господарства. Проте серед всіх дисциплін інженерного спрямування не потрібно забувати і про гуманістичну складову вищої освіти, особливо при підготовці докторів філософії (ДФ).

Тобто йдеться саме про гармонійний розвиток особистості фахівця під час формування у нього ключових, професійних і дослідницьких компетентностей у технічному закладі вищої освіти (ТЗВО). Потрібно не тільки сформувати у майбутнього фахівця комплекс спеціальних знань і умінь, а й доповнити його соціокультурними знаннями, вміннями, якостями тощо, необхідними для подальшої діяльності, у тому числі і на посаді викладача ТЗВО.

У межах компетентнісного підходу все більше уваги приділяється розвитку дослідницької компетентності здобувачів, їхньої зацікавленості у продовженні навчання на третьому рівні – рівні PhD. У цьому зв'язку модернізація освітньої діяльності і підготовки ДФ у ТЗВО, її спрямованість на виховання майбутніх висококваліфікованих викладачів є надзвичайно важливим завданням. І особливого значення це набуває під час пандемічних обмежень, впровадження дистанційного навчання тощо.

Активне впровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій приводить до побудови нових форм спілкування зі здобувачами ступеню PhD. Йдеться, зокрема, про створення спеціальних дистанційних навчальних курсів, застосування можливостей мережі Інтернет, хмарних технологій для спільної наукової роботи та багато інших можливостей. Але при цьому неможна забувати про індивідуальну траєкторію освітньої діяльності здобувачів (індивідуальний підхід), диференціацію навчання у групах

малого обсягу.

Освітня парадигма сучасного суспільства спрямована на становлення й всебічний розвиток особистості здобувача, який володіє високим інтелектуальним потенціалом, здатний вчитися, працювати й займатися науково-дослідницькою діяльністю в мінливих умовах нашого життя. Зокрема, у роботі [1] Л. Г. Сокурянська розглядає ціннісні детермінації становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації і доходить висновку, що рівень адаптації до змінних умов середовища значною мірою залежить від набутих під час навчання компетенцій особистості.

Отже, в основу організації освітньої діяльності здобувачів – майбутніх ДФ на лекційних і практичних заняттях покладено принципи особистісно орієнтованого підходу, у тому числі з елементами діалогічності, що надає змогу встановити суб'єкт–суб'єктні відносини викладача і здобувачів, створити дружню атмосферу позитивного самосприйняття.

Під час проведення занять застосовуються навчальні дискусії, надаються індивідуальні завдання педагогічного спрямування (наприклад, підготувати і прочитати фрагмент лекції, створити презентаційні матеріали з певного курсу для їх обговорення з іншими здобувачами, знайти й обґрунтувати позитивні й негативні риси у виступах своїх колег – здорова критика тощо) [2].

Таким чином, викладання дисциплін педагогічного спрямування у сучасному технічному університеті характеризується пошуком нових шляхів реалізації основних завдань фахової підготовки у вищій школі і спрямоване на створення умов для розвитку гармонічно розвинутої, креативноздатної особистості здобувача. Проте успіх цієї діяльності у значній мірі залежить саме від викладача, його педагогічної майстерності, здатності планувати й моделювати освітній процес на основі сучасних прогресивних ідей, концепцій і технологій.

Література:

1. Сокурянська Л.Г. Ціннісна детермінація становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації: автореф. дис. докт. наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2007, 44 с.
2. Erwee R., Harnes M. A., Harnes M. K., Danaher P. A. Postgraduate Education in Higher Education. Springer Nature: Singapore, 2018. 626 p.

УДК 377/378:006

**ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШОГО
БАКАЛАВРА ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ»**

*Криворучко О.М., д.е.н., професор
oksana_kryvoruchko@i.ua*

*Бочарова Н.А., к.е.н., доцент,
bocharova.n.a.xnadu@gmail.com*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Сьогодні у найскладніших умовах функціонування українського суспільства, коли наслідки пандемії та військовий стан країни потребують своєчасної реакції системи освіти України, виникає гостра потреба у фаховому рівні освіти, який вимагає витрачання найменшого часу на навчання кваліфікованих фахівців. У цих умовах актуальності набуває поширення фахового навчання на рівні молодшого бакалавра.

Згідно чинного законодавства: «фаховий молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми» [1].

Тому виникає потреба у відкритті нової освітньо-професійної програми «Менеджмент організацій і логістика» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікація «Молодший бакалавр менеджменту».

Питанням впровадження рівня молодшого бакалавра у сучасну освіту приділяють увагу багато українських вчених. Серед них можна виділити наступних: Кремень В.Г. [2], Любима А. [3], Мося І. [4].

Кремень В.Г. зазначає, що прийняття Закону України «Про фахову передвищу освіту» [1] сприяло формуванню самостійного напрямку – системи професійної неуніверситетської освіти з метою підвищення якості освітніх послуг, задоволення потреб ринку праці, підготовки фахівців різних спеціальностей, зокрема для нових професій. Такий крок відкрив нові можливості та перспективи розвитку закладів фахової передвищої освіти, самостійного вирішення питань організації освітнього процесу відповідно до законодавства, пошуку доцільних шляхів для приваблення й

задоволення потреб здобувачів професійної освіти Вчений вважає, що дуже важливим напрямком розвитку сучасної освіти на будь-якому рівні, є глобалізація. «Глобалізація – це і зближення народів і націй, створення все більш єдиного економічного простору, вона не послаблює, а навіть передбачає посилення патріотичного виховання, національного єднання. Адже патріотизм, національне єднання – це не самоціль, а шлях до кращого життя громадян України. Тому що єдина нація більшою мірою усвідомлює свої національні інтереси в різних сферах економіки, політики, культури, зможе захистити ці інтереси в конкуренції з іншими державами і в такий спосіб створити умови для кращого життя і діяльності своїх громадян. Безумовно, ми маємо тут успіхи, попри те, що війна, а особливо російська окупація окремих території, ставить багато нових завдань перед нами» [2, с. 13].

Любима А. Пропонує наступний алгоритм підготовки молодших бакалаврів [3, с. 164-165]:

Крок 1. Упровадження сучасної теоретичної підготовки.

Крок 2. Організація якісної практичної підготовки.

Крок 3. Формування переліку компетентностей за вимогами провідних компаній.

Крок 4. Організація підготовки за фахом з першого курсу.

Крок 5. Введення глибокого вивчення англійської мови.

Крок 6. Збільшення обсягу практичних занять.

Крок 7. Якісна організація стажування, практики та працевлаштування.

Крок 8. Раціональний розподіл часу на дисципліни.

Мося І. пропонує застосування методу проєктів для оцінювання якості підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти. Вона пропонує робити «акцент на технології навчального проєктування та застосовувати його при опануванні здобувачами вищої освіти загальноосвітніх дисциплін й дисциплін, що формують спеціальні, фахові компетентності на будь-яких етапах оволодіння освітньо-професійною програмою та при вивченні матеріалу різного ступеня складності» [4].

Метою освітньої програми молодшого бакалавра за спеціальністю 073 "Менеджмент" в ХНАДУ є підготовка фахівців, здатних вирішувати типові спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері управління підрозділами підприємств транспортного бізнесу та логістичного сервісу або в процесі

навчання.

Пропонована програма має практичне спрямування та передбачає цикл практичної підготовки в сфері безпеки життєдіяльності, праці та цифрової безпеки, цифрових технологій для бізнесу, а також проходження виробничої практики на вітчизняних, спільних та закордонних підприємствах; вивчення іноземних мов; заохочує освітню мобільність здобувачів вищої освіти за рахунок участі їх у наукових проектах, конкурсах студентських наукових робіт.

Особливістю програми є її спрямованість на підготовку менеджерів для підприємств автомобільного транспорту та менеджерів-логістів для підприємств транспортно-логістичних систем. Серед загальних компетентностей, на наш погляд, потрібно виділити здатність реалізувати свої права; здатність зберігати й примножувати цінності; здатність здійснювати комунікацію державною мовою й іноземною мовою; здатність застосовувати практичні знання й комунікаційні технології; здатність до аналізу інформації; здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

Найважливішими спеціальними компетентностями є: розуміння принципів й норм права; розуміння соціальної відповідальності; розуміння теорії й практики для вирішення фахових задач; розуміння специфіки управління окремими підрозділами; розуміння та наявність лідерських якостей; здатність оцінювати власну роботу і роботу усіх інших працівників підприємства; здатність до управління власним часом (тайм-менеджмент); розуміння особливостей праці в команді та налагодження зв'язків; розуміння алгоритмів економічних розрахунків; вивчення та застосування принципів психології; вивчення та засвоєння правил оформлення управлінських документів на автотранспортному підприємстві; здатність визначати та описувати характеристики організації; здатність до порівняння результатів діяльності організації із факторами зовнішнього та внутрішнього впливу; здатність визначати перспективи розвитку організації; здатність до визначення функціональних областей організації та встановлення зв'язки між ними; здатність до створення та організації ефективних комунікацій в процесі управління підприємством.

Впровадження освітньо-професійної програми забезпечить наступні результати навчання: вивчення своїх прав; збереження цінностей; застосування навичок й комунікацій державною та

іноземною мовами; застосування правових норм, норм з охорони праці, безпеки життєдіяльності у професійній діяльності фахівців; застосування сучасного інструментарію менеджменту для розв'язання професійних практичних завдань; використання інформаційних і комунікаційних технологій для розв'язання професійних завдань; розв'язання типових спеціалізованих задач в професійній діяльності фахівця; виявлення навичок аналізу інформації й розрахунку показників для обґрунтування прийняття ефективних управлінських рішень; запропонування ефективних методів мотивації персоналу підприємства для підвищення продуктивності праці; демонстрація навичок самостійної роботи, відкритості до нових знань; демонстрація знань з теорії, методів і функцій менеджменту; демонстрація навичок командної роботи, налагодження комунікації у професійній діяльності фахівця; планування, аналіз, контроль й оцінка власної роботи; визначення основних економічних показників роботи підприємства для підвищення ефективності діяльності та інші.

Таким чином, впровадження такого рівня освіти, як молодший бакалавр, сприятиме формуванню розвинутих особистостей.

Література:

1. Закон України. Про фахову передвищу освіту. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t192745?an=1&ed=2021_03_30
2. Кремень В.Г. Фахова передвища освіта в умовах російської агресії: виклики і відповіді. Фахова передвища і професійна освіта: теорія, методика, практика : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. ; 21 жовт. 2022 р. Київ : Науково-методичний центр ВФПО, 2022. С. 8-14.
3. Любима А. Впровадження інноваційних технологій навчання при підготовці молодших бакалаврів зі спеціальності «інженерія програмного забезпечення». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 8 (112). С. 158-172.
4. Мося І. Метод проєктів як засіб оцінювання якості підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти. Інноваційна професійна освіта. Випуск 1(2). Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної) Інституту професійної освіти НАПН України (29 квітня, 17-20 березня 2022 р.) / Інститут професійної освіти НАПН України; за ред. В.О. Радкевич. Київ: ІПО НАПН України, 2022. С. 171-174.

УДК 378.1

РОЗРОБКА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ «МЕНЕДЖМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЙ І ЛОГІСТИЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ»

*Криворучко О.М., д.е.н., професор,
oksana_kryvoruchko@i.ua*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

*Ложачевська О.М., д.е.н., професор
manage@ntu.edu.ua*

Національний транспортний університет

Сучасний етап розвиток ринку транспортних послуг тісно пов'язаний з розширенням логістичних процесів, сфери логістичного бізнесу, збільшенням кількості логістичних провайдерів, і, як наслідок, зростанням попиту на спеціалістів з менеджменту та логістики. Найбільшу популярність набуває затребуваність таких посад, як менеджер з продажу логістичних послуг; менеджер з транспортної логістики; Logistics coordinator, менеджер з продажу; логіст, менеджер з продажу автотранспортних послуг та ін. (<http://surl.li/fptdt>). Автотранспортні підприємства потребують фахівців, які б були одночасно компетентними в сфері управління діяльністю підприємства та в логістиці. Менеджмент організацій транспорту і логістична діяльність потребує професійних компетентностей організації перевезень, інновацій та інвестицій в транспортно – логістичній сфері тощо. Це зумовлює необхідність розробки та впровадження освітньої програми, яка б дозволяла випускникам опанувати такі компетентності.

У вітчизняних транспортних закладах освіти реалізують різні освітні програми за спеціальністю "Менеджмент". На магістерському рівні в Національному транспортному університеті (НТУ) впроваджується програма "Менеджмент організацій і адміністрування (транспортний менеджмент)"; в Національному університеті "Одеська морська академія" (НУ ОМА) - "Менеджмент в галузі морського та річкового транспорту"; в Українському державному університеті залізничного транспорту (УкрДУЗТ) є окремі ОП "Менеджмент організацій і адміністрування" і "Логістика" – таблиця 1.

Таблиця 1 - Характеристика освітніх програм

ЗВО	Основний фокус	Освітні складові професійної підготовки	Посилання
НТУ	ОП спрямована на здобуття компетентностей та досягнення програмних результатів навчання з менеджменту із поглибленим вивченням організації системи менеджменту на підприємствах та об'єктах дорожньо-транспортного комплексу	Публічне управління та адміністрування Менеджмент організацій та управління змінами Управління якістю (сертифікація та стандартизація транспортних послуг) Корпоративне управління Сучасні проблеми теорії і практики в управлінні Фінансовий менеджмент	http://surl.li/fpvel
НУ ОМА	Акцент на формування знань, умінь та навичок комплексної оцінки ситуацій, обґрунтування управлінських рішень та вибору пріоритетів функціонування підприємств морського та річкового транспорту	<ul style="list-style-type: none"> - Публічне адміністрування - Корпоративне управління - Управління якістю - Управління проектами - Прийняття управлінських рішень. - Антикризове управління - КР "Управління в галузі морського та річкового транспорту" 	http://surl.li/fpvki
УкрДУЗТ (Менеджмент організацій і адміністрування)	Фокус чітко не окреслений. Зазначено, що об'єкт вивчення є управління організаціями та їх підрозділами.	<ul style="list-style-type: none"> - Публічне адміністрування - Ділове адміністрування - Фінансовий менеджмент - Стратегічне управління на залізничному транспорті - Комунікативний менеджмент - HR-менеджмент та психологія управління 	http://surl.li/fpvsf
УкрДУЗТ (Логістика)		<ul style="list-style-type: none"> - Логістичний менеджмент - Управління ланцюгами поставок - Стратегічне управління на залізничному транспорті - Інвестиційний менеджмент на залізничному транспорті 	http://surl.li/fpvro

В Національному авіаційному університеті та Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут" також впроваджують окремо дві освітні програми "Менеджмент організацій і адміністрування" і "Логістика".

Досвід створення освітніх програм, що об'єднують менеджмент організацій і логістику, є в Західноукраїнському національному університеті. В цьому ЗВО розроблено освітню програму «Управління на транспорті та логістика» (<http://surl.li/fpwfd>), що реалізується на другому освітньому рівні. В ній об'єктами професійної діяльності визначено такі: організація логістичних процесів; проектування логістичних систем; управління потоками в логістичних системах; формування організаційних структур логістики; логістичний аудит, консалтинг та аутсорсинг та інші.

В Приазовському державному технічному університеті на бакалаврському рівні реалізується освітня програма, що має назву "Менеджмент транспорту і логістики" (<http://surl.li/fpwhh>).

В ХНАДУ пропонується освітня програма підготовки магістрів "Менеджмент організацій і логістичне адміністрування". Метою програми є підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері менеджменту організацій і логістичного адміністрування шляхом формування знань та умінь, що дасть їм можливість ефективно виконувати професійну діяльність на підприємствах транспортно-логістичних систем, розвивати дослідницькі і професійні навички та компетенції до здійснення науково-педагогічної діяльності.

При розробці такої освітньої програми пропонується виходити з того, що менеджмент організацій спрямований на формування та впровадження заходів щодо досягнення поставлених цілей з врахуванням технічного, фінансового і трудового потенціалу підприємства, виробничо-збутових можливостей. Логістичне адміністрування, як частина освітньої програми, дозволяє здобувачам вищої освіти опанувати компетентності з перепроєктування (реінжиніринг) організаційних структур управління, розробки логістичної стратегії, аналізу і контроль функціонування логістичних бізнес-процесів та ін. Відповідно до цього до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 073 "Менеджмент" другого (магістерського) рівня додано такі компетентності: здатність розробляти пропозиції щодо формування транспортно-логістичних ланцюгів з участю підприємств автомобільного транспорту і організаційних механізмів їх функціонування, забезпечувати управління міжорганізаційними

відносинами в ланцюгах поставок на ґрунті інтеграційних принципів; вміння приймати обґрунтовані управлінські рішення у виробництві, постачанні, збуті, складуванні, транспортуванні з метою зниження ризиків і максимізації доходів; здатність визначати комплекс показників оцінки ефективності функціонування системи логістичного менеджменту; здатність до використання принципів та закономірностей формування організаційних структур логістики підприємств та організацій. До цього слід додати, що особливою популярністю на сайтах пошуку роботи користується така посада, як адміністратор логістики, до обов'язків якого входить підтримка всіх процедур ланцюга постачання, від координації поставок до управління транспортною документацією.

До складу освітніх компонентів професійного напрямку віднесено наступні: Менеджмент організацій і бізнес-адміністрування; Психологія лідерства та комунікацій; Управління ланцюгами постачань; Стейкхолдер-менеджмент і сталий розвиток; Управління проєктами і змінами; Логістичне адміністрування.

Таким чином, реалізація запропонованої освітньої програми дозволить підготувати сучасного фахівця – магістра менеджменту організацій, який буде затребуваний в сучасних умовах ведення транспортного та логістичного бізнесу.

Література:

1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). URL: http://ihed.org.ua/images/pdf/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.
2. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджений Наказом МОН України № 959 від 10.07.2019 р. URL: <http://surl.li/biuj>

УДК 378.14.015.62

**КОМП'ЮТЕРНА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА
АНАЛІТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ
ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

*Кунічева Т.П., викладач-методист
tatkunicheva1@gmail.com*

ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

Суттєві зміни сучасного суспільства пов'язані з проникненням інформаційних технологій у різні сфери діяльності. Цифровізація – це нова реальність нашого світу [1], це інструмент радикального підвищення ефективності функціонування національної економіки, якості життя та розв'язання комплексу соціальних проблем. Україна, взявши курс на євроінтеграцію, не може залишатися осторонь цього процесу. Саме тому в нашій країні тотальну цифрову трансформацію держави обрано одним із найважливіших пріоритетів. Хоча Україна наразі проходить через важкі випробування, які завдали тяжких ударів по її економіці, плани відновлення в післявоєнний час вже будуються (незважаючи на труднощі воєнного стану). Одним із ключових напрямків такого відновлення має бути цифрова модернізація економіки України в умовах євроінтеграції [2]. Отже, зараз в країні відбуваються процеси, які вимагають усвідомленого використання цифрових технологій в професійній діяльності. Це не може не позначитися на підготовці майбутніх фахівців.

Аналіз загальних та фахових цифрових компетентностей випускників економічних спеціальностей дав змогу виділити спільну основу, ядро, на якому ґрунтуються споріднені компетентності різних спеціальностей. Це ядро характеризується ключовим поняттям «багаторівневий аналіз»: аналіз даних, інформації та знань [3]. Для максимальної ефективності такого аналізу доцільно на кожному рівні виконувати відповідну візуалізацію [4]. Тому ключовим фактором для оволодіння вказаними компетентностями є засвоєння відповідних методик і засобів візуалізації та навчання їх використанню в професійній роботі. З цією метою в коледжі було введено навчальний курс «Візуалізація даних». Вивчаючи його студенти знайомляться із усіма трьома рівнями візуалізації:

- візуалізація даних;
- візуалізація інформації (інфографіка);
- візуалізація знань.

Студенти засвоюють, що оскільки ми живемо в інформаційному суспільстві, то сучасний бізнес постійно збирає інформацію про своїх клієнтів, конкурентів, біржові котирування, постачальників тощо. Ця інформація використовується для аналізу процесів сьогодення з метою прогнозування майбутнього. Для фахівців, які виконують аналітичне дослідження зібраних даних, дуже важливо вміти представити результати аналізу так, щоб вони легко сприймалися іншими людьми, які далеко не завжди є спеціалістами в цій галузі. Оскільки одним із найбільш ефективних способів подання даних є їх візуалізація, то візуальний аналіз є достатньо потужним, а часто найбільш ефективним способом їх вивчення.

Студенти також засвоюють, що візуалізація даних сприяє користувачеві в їх аналізі та можливості самостійно робити висновки, правильно виявляти зв'язки та відношення між різними факторами. Студенти навчаються ефективно використовувати різноманітні типи графіків, а також інфографіку для демонстрації готових висновків, оформлення та структурування різних показників та закономірностей. Створюючи інфографіку важливо також зацікавити користувача матеріалом, викликати в нього певні емоції. Це робить її незамінним інструментом не лише презентації, а й впливу на аудиторію.

Третій рівень – найскладніший. Це – опрацювання й показ ідей та накопичених знань, що надає можливість стимулювати їх розвиток і генерацію нових. Різноманітні схеми візуалізації знань (ментальні чи концептуальні карти) не просто додатково підтримують процес мислення, а допомагають (через активну роботу з ними) формувати та розвивати в розумі певні структури знань.

Література:

1. Negroponte N. Being Digital. New York : Knopf, 1995. 256 p.
2. Boldyrieva L., Chaikina A. Digital Modernization of Ukraine Economic Processes in the Context of European Integration (Цифрова модернізація економічних процесів в Україні в умовах євроінтеграції). *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. Полтава : ПНТУ, 2021. Т. 3(82). С. 23-28. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2021.3\(82\).2359](https://doi.org/10.26906/EiR.2021.3(82).2359).
3. Штика Ю. М. Особливості формування аналітичної компетентності у студентів економічних спеціальностей. *Фізико-математична освіта*. 2019. № 1(19). С. 210-214. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2019-019-1-033>.
4. Masud L., Valsecchi F., Ciuccarelli P., Ricci D., Caviglia G. From Data to Knowledge – Visualizations as Transformation Processes within the Data-Information-Knowledge Continuum. *Conference: 14th International Conference on Information Visualisation, IV 2010, 26-29 July 2010, London, UK*, p. 445-449.

УДК 378.147

**ДИДАКТИЧНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЗАСВОЄННЯ КУРСУ «ІНЖЕНЕРНА ТА КОМП'ЮТЕРНА
ГРАФІКА» В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ**

Назарько О.О., к.т.н.

olganazamail@gmail.com

Сахно В.О., здобувач вищої освіти

vitaliysahno34@gmail.com

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Дистанційний формат навчання є оптимальним рішенням в умовах нашого сьогодення. І хоча перехід до дистанційної форми освіти був вимушеною мірою, спрямованою передусім на забезпечення життя учасників освітнього процесу, практика показує, що в таких умовах можна достатньо повноцінно засвоювати навчальний матеріал. Основною мірою підготовка ефективного, методично-структурованого дистанційного курсу залежить від педагогічних здібностей та технічної грамотності викладача [1, стор. 10]. Наголос в дистанційній освіті часто ставиться на можливість опрацювання матеріалу у комфортний для здобувача час, самотійно. Враховуючи поточну ситуацію в нашій країні та індивідуальні можливості до навчання здобувачів, необхідність забезпечення навчальними матеріалами для самотійного опрацювання (асинхронно) є однією з першочергових задач при формуванні дистанційних курсів. Для цього в курсах створюються поточні тестові роботи, опитування, форуми, відеозаписи занять тощо. Але слід й зазначити важливість та переваги занять у синхронному режимі, який постає основною формою колективного навчання наразі та формує соціальну компетентність [2, стор.25] здобувача.

Метою дисципліни «Інженерна та комп'ютерна графіка» є оволодіння навичками використання сучасних, прогресивних засобів проектування та геометричного комп'ютерного моделювання; роботи з конструкторською документацією, виконання креслеників. Підготовка майбутніх фахівців в галузі машинобудування передбачає великий обсяг саме практичних вмінь. Для досягнення поставленої мети при дистанційному навчанні велику увагу слід приділити дидактичній і комунікативній складовим курсу. Наразі навчальний процес досі знаходиться в стані адаптації до ізоляційних умов освіти та пошуку більш ефективних систем провадження навчальної

діяльності. Зумовлене це браком «живого спілкування», до якого ми звикли під час проведення традиційних аудиторних занять. Під час дистанційного заняття не завжди можна контролювати поточну навчальну діяльність студента. Формування вмінь і навичок в дистанційному форматі потребує від викладача доступного, послідовного та чіткого надання матеріалу за певним алгоритмом, який студент може використати також при самостійній роботі. Так для формувань навичок роботи в графічних програмних середовищах, а саме при побудові певної комп'ютерної моделі є доцільним використання на практичних заняттях наступного алгоритму: «приклад побудови – відтворення - аналіз робіт - індивідуальне завдання». На першому етапі студентам демонструються основні прийоми роботи в програмному продукті та послідовність виконання побудов геометричного об'єкту. Етап відтворення передбачає, що студент має повторити за викладачем та опрацювати продемонстровані прийоми роботи в програмі для досягнення аналогічного результату, який потім надсилається на перевірку. Аналіз робіт – це час рефлексії, важлива складова процесу навчання, яка для даної дисципліни має проходити в форматі дискусії [3, стор.28] та з обов'язковою демонстрацією виконаних робіт. Тут важливо залучити студента до спілкування, розібрати поточні питання, наглядно показати як виправити помилки в разі їх виникнення, перевірити правильність використання команд та інструментів для побудов моделі. При перевірці графічних робіт з даної дисципліни не достатньо просто надати письмовий коментар до роботи. Питання комунікації для даного виду практичних робіт є невід'ємною і важливою складовою процесу засвоєння навчальної дисципліни.

Література:

1. Екстрене дистанційне навчання в Україні: монографія / За ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків : Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
2. Формування ключових компетентностей здобувачів освіти на основі впровадження педагогіки партнерства (методичні рекомендації) / укл. Пригодій Т.М. ЧОШПО імені К. Д. Ушинського, 2023. 47 с.
3. Навчально-методичний посібник для викладачів щодо організації дистанційної форми навчання з перепідготовки та підвищення кваліфікації / за ред. Ісаєнка В.М., Кашина Г.С., Ніколаєв К.Д., Павлюченко Л.С. Київ : Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. 100 с.

УДК 337:338.47

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ПОСТАЧАННЯ ТА ЛОГІСТИКИ В СИСТЕМІ ВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

*Непран А. В., к.е.н., доцент
nepranxtei@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасних умовах сфера матеріально-технічного постачання та логістики є досить потужним бізнесом, де функціонують багато різнопрофільних компаній, які здійснюють закупівлі товарів, транспортування, складування, моніторинг, вирішення митних питань експорту та імпорту продукції. Спеціаліст у сфері матеріально-технічного постачання та логістики – це спеціалісти, компетенція яких охоплює вирішення питань, які пов'язані із оптимізацією процесів транспортування, складування і фінансовими розрахунками.

У сучасних умовах до фахівців у сфері матеріально-технічного постачання та логістики пред'являються високі вимоги. Зокрема, спеціаліст у сфері логістики повинен оперативно вирішувати питання, які пов'язані із оптимізацією різних робочих процесів (складування, постачання, транспортування). Майбутні фахівці повинні вирішувати головне завдання – мінімізувати витрати компанії, забезпечити своєчасне та комплектне постачання матеріальних ресурсів на підприємство.

Спеціалісти в сфері логістики нині затребувані у багатьох секторах економіки – будівництво, автоперевезення, торгівля, медицина. Спеціалісти у сфері транспортування повинні вмісти складати оптимальні маршрути перевезення вантажів. Спеціалісти у сфері складування повинні забезпечити ритмічну роботу складу. Головною задачею торговельної логістики є організація доставки товару в необхідній кількості у визначений час та з мінімальними витратами.

З однієї сторони, вирішення проблем з постачання матеріальних ресурсів потребує високого рівня економічної підготовки студентів. Зокрема, студенти повинні знати ринкові методи господарювання, методи і порядок планування матеріально-технічного постачання, методику розроблення нормативів запасів сировини, матеріалів тощо. З іншої сторони, фахівці у сфері матеріально-технічного постачання та логістики повинні мати серйозну математичну та комп'ютерну

підготовку. Їм необхідно розраховувати оптимальні схеми доставки вантажів, їх складування та витрачання.

Професійна підготовка майбутніх фахівців передбачає наступні професійні компетенції: вміння розроблювати перспективні плани матеріально-технічного постачання та баланси матеріальних ресурсів, забезпечувати доставку матеріальних ресурсів з установленими кількістю, якістю та комплектністю, підготовка в узгодженні та укладанні договорів, розробка нормативів потреб та виробничих (складських) запасів.

У сучасних умовах сфера професійної діяльності спеціалістів у сфері матеріально-технічного постачання розширюється. Сучасний спеціаліст повинен вміти вирішувати проблеми, які пов'язані не тільки з оптимізацією матеріального потоку на підприємстві, але й знаннями стандартів та технічних умов щодо матеріально-технічного забезпечення якості продукції, порядку розроблення та використання преїскурантів цін, основи технології та організації виробництва, складського господарства тощо.

В основі підготовки фахівців повинен лежати принцип випереджаючої підготовки студентів, тобто студенти повинні оволодіти сучасними методами технології і організації матеріально-технічного постачання, які розроблені провідними науковими організаціями та використовуються сучасними високотехнологічними компаніями.

Сьогодні система підготовки економістів з матеріально-технічного постачання та логістики потребує концептуального корегування. Це пов'язано із причинами об'єктивного характеру: відсутністю практичного досвіду викладачів, недостатністю наукової та методичної літератури і т. п. Якщо порівняти рівень компетенцій практичних робітників та студентів, то можна зробити однозначний висновок: вузи відстають в цьому питанні, хоча головною відмінною рисою стандартів вищої освіти є саме компетентностний підхід [1]. Перед ЗВО стоїть складне завдання – реалізувати принцип інтеграції освіти, науки і виробництва, посилити практичну підготовку спеціалістів. З цією метою можлива реалізація наступних заходів: запрошення висококваліфікованих практиків з провідних вітчизняних компаній, впровадження в початковий план дисципліни матеріально-технічного постачання, укладення договорів на співробітництво з провідними високотехнологічними компаніями; посилення комп'ютерної підготовки.

Одним із важливих заходів покращення компетенцій є впровадження в навчальний план дисципліни «матеріально-технічне постачання». Нині в навчальних планах провідною дисципліною для фахівців у сфері матеріально-технічного постачання є логістика, у меншій мірі - бізнеспланування. Проте в дисципліні логістика переважна більшість питань з матеріально-технічного постачання не висвітлюється. Зокрема, питання складання заявок, планів матеріально-технічного постачання, визначення потреб у завозі матеріальних цінностей, складання матеріальних балансів тощо. Тому з метою покращення підготовки фахівців було б доцільно ввести в програму підготовки спеціалізовану дисципліну «матеріально-технічне постачання».

Література:

1. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність: 051 «Економіка»: наказ Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 р. № 1244.

УДК 378.14.014.13

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВВЕДЕННЯМ НОВОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ДИНАМІКА МАШИН З ПРУЖНИМИ
ЛАНКАМИ»**

*Подригало М.А., д.т.н., професор,
ptikhab@gmail.com*

*Шевченко І.Ю., д.е.н., професор,
shevchenko.khnadu@gmail.com*

*Полянський О.С., д.т.н., професор,
khadi.pas@gmail.com*

*Абрамов Д.В., д.т.н., професор,
Varan_mail@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Сучасний процес підготовки фахівців і професіоналів, кадрів вищої кваліфікації – це безперервна еволюція освітнього процесу (зокрема, методів і засобів викладання та навчання), перегляд і вдосконалення освітніх програм відповідно до запитів ключових груп стейкхолдерів і вимог ринку праці, модернізація освітніх компонентів у відповідності до світового мейнстріму розвитку спеціальності та

наукової думки.

Традиційно в ході підготовки фахівців-механіків у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті здобувачі вищої освіти спочатку опановували курси «Теоретичної механіки» та «Теорії механізмів і машин», а потім переходили до вивчення робочих машин за спеціальністю на випускових кафедрах. Проблема полягає в тому, що в зазначених курсах класичної механіки об'єктом вивчення є абсолютно жорстке так зване «тверде» тіло, що не деформується.

При вивченні курсу здобувачам вищої освіти не розповідають про вплив деформації ланок на вихідні характеристики механічної системи та, найголовніше, – на його ККД. Тому при переході до вивчення механіки спеціальних машин здобувачі вищої освіти стикаються з рівняннями динаміки систем із пружними ланками, уявлення про фізичний зміст яких у них належним чином не сформовано. Це знижує ефективність підготовки фахівців і професіоналів у галузі механіки машин (прикладної механіки).

Слід зазначити, що останніми роками автори деяких підручників із теорії механізмів і машин змушені відступати від прийнятої аксіоми абсолютно твердого тіла та вводять до них такий розділ, як «Дослідження руху машинного агрегату з урахуванням пружних ланок». Роботи з дослідження динаміки машин з пружними ланками проводилися в Україні такими відомими вченими як Кожевніков С.М., Комаров М.С., Гащук П.М., Зорій І.Л. [1]. Дослідження у зазначеному напрямку на постійній основі проводяться і на кафедрі технології машинобудування та ремонту машин Харківського національного автомобільно-дорожнього університету [2; 3].

Таким чином, виникла нагальна необхідність створення та введення в ОПІ «Комп'ютерний інжиніринг технологій машинобудування і ремонту машин» і навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні зі спеціальності 131 «Прикладна механіка» нової навчальної дисципліни – «Динаміка машин з пружними ланками». Цей освітній компонент має заповнити наявний розрив між курсами класичної та спеціальної механіки.

Наразі освітній компонент «Динаміка машин з пружними ланками» розроблений і проходить первісну апробацію у групі АПМ-51-22.

Таким чином, після впровадження вказаного навчального курсу в

ОПП «Комп'ютерний інжиніринг технологій машинобудування і ремонту машин» й у навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні зі спеціальності 131 «Прикладна механіка», освітній компонент «Динаміка машин з пружними ланками» можна буде запропонувати до опанування здобувачам вищої освіти на другому (магістерському) рівні та третьому (освітньо-науковому) рівні за іншими спеціальностями механічного спрямування.

Література:

1. Гащук П.М., Зорій І.Л. Динамічний аналіз лінійних моделей пружно-жорстких механічних систем. Львів: Українські технології, 2005. 319 с.
2. Podrigalo M., Bogomolov V., Turenko A. etc. (2020). Energy Efficiency of Vehicles with Combine a Electromechanical Drive of Driving Whells. URL: <https://www.sae.org/publications/technical-papers/content/2020-01-2260/>
3. Podrigalo M., Abramov D., Podrigalo N. etc. (2021). Methods of Evaluation the Efficiency and Vibration Stability of Vehicles with Internal Combastion Engine. URL: <https://www.sae.org/publications/technical-papers/content/2021-01-1025/>

УДК 378.1

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО – КУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Прокопенко М.В.

nvprokopenko@gmail.com

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Інформаційно-культурна компетентність здобувача вищої освіти визначається як сукупність характеристик його інформаційного та культурного світогляду, система компетенцій, знань та вмінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність щодо ефективного задоволення особистісних інформаційних потреб людини з використанням як традиційних, так і інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Особливий вплив на наповнення поняття інформаційно-культурної компетентності новим змістом вплинув розвиток інформатики, обчислювальної техніки, теорії інформації, кібернетики, нових інформаційних технологій.

Інформаційно-культурна компетентність відображається в

присутності у людини комплексу компетенцій та рефлексивних установок при взаємодії з сучасним інформаційним середовищем та проявляється як частина загальнолюдської культури в інтересі до інформаційної діяльності, у розумінні її найважливішої ролі в освітніх процесах, в обґрунтованому виборі джерел інформації, оволодінні алгоритмом переробки, у цілісному застосуванні електронних інформаційних ресурсів, в усвідомленні людиною себе як носія та розповсюджувача інформації, у її активній інформаційній поведінці [2].

В умовах розвитку інформаційної концепції освіти зростає роль культурних та гуманітарних цінностей. Це пов'язано з необхідністю долати прагматизм техніко-економічного інтересу до природи, культури та особистості, забезпечуючи перехід до нових природно-соціокультурних відносин творчого типу.

Інформаційний розвиток відбувається в єдності природничо - та інформаційної картин світу, що гармонійно вбудовується в систему знань про Землю, людину, природу, суспільство та культуру. Виходячи з культурологічної методології, слід розуміти, що системотворчою ідеєю є формування особистості, яка вміє будувати особистісні ціннісні відносини в навколишньому природному середовищі, розвивати творчі здібності, вирішувати наукові та життєві проблеми.

Інформаційну культуру особистості можна визначити як здатність і потребу людини використовувати доступні інформаційні можливості для систематичного та усвідомленого пошуку нових знань, їх інтерпретації та поширення. Володіння високим рівнем інформаційної культури характерно для студентів та педагогів тих освітніх організацій, де найвищий рівень розвитку інформаційно-навчального простору. Аналіз підходів до розгляду інформаційної культури здобувачів вищої освіти дозволяє нам говорити, що:

- інформаційна культура характеризується різним складом компонентів, що трактується через співвіднесення з поняттями: загальнолюдська культура, освітня та інформаційна діяльність; з правилами поведінки у інформаційному суспільстві;

- інформаційну культуру характеризує багатоаспектний, багаторівневий, складний феномен взаємодії інформації та людини, в якому виділяються вміння вести пошук інформації, аналізувати та оцінювати знайдені джерела для їх самостійного творчого застосування при вирішенні різноманітних завдань, що виникають у

навчальній, професійній, дозвільній та іншій діяльності [3].

У ході нашого дослідження було організовано опитування, яке стосувався освоєння студентами понять інформаційно-культурної компетентності та інформаційної культури з проведенням діагностичного аналізу.

Узагальнений аналіз відповідей студентів із обстежених груп дозволив виявити такі результати.

Студенти 2-го курсу:

- 30% - низький рівень інформаційно-культурної компетентності та інформаційної культури особистості;
- 20% - нормальний рівень їхньої виразності;
- 50% - високий рівень виразності.

Студенти 3-го курсу:

- 5% - низький рівень;
- 35% - нормальний рівень;
- 60% - високий рівень.

Студенти 4-го курсу:

- 0% - низький рівень;
- 40% - нормальний рівень;
- 60% - високий рівень інформаційно-культурної компетентності та інформаційної культури особистості.

Отримані в ході обстеження результати свідчать про підвищення рівня інформаційної культури здобувачів вищої освіти під час просування інформаційно - освітнім простором закладів вищої освіти, при переході з молодших на старші курси навчання. Позитивний процес розвитку та зростання інформаційно-культурної компетентності студентів, безумовно відображає ефективність запропонованих по ходу навчання освітніх програм.

Щоб розвивати концепцію змісту освіти на основі культурологічного підходу, ми розглядали процес формування інформаційно-культурної компетентності випускників (з другого по четвертий курс). Як показали результати дослідження, необхідне подальше вдосконалення змісту навчання, модернізація технологій формування інформаційної культури та визначення їхнього розвиваючого потенціалу.

Розглянуті методичні та організаційно-технологічні рішення у розвитку інформаційної культури здобувачів вищої освіти дозволяють підвищувати ефективність, якість та рівень сформованості інформаційно - комунікаційної компетентності,

розвивати шляхи вирішення майбутніх професійних завдань. Вищесказане є основою ефективної практичної діяльності сучасного фахівця, який готується до професійної діяльності в сучасному інформаційному просторі.

Література:

1. Гаврілова Л.Г., Топольник Я.В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2017. №5. С. 1-14.
2. Городенко Л.М. Цифрова та інформаційна нерівність у мережевій комунікації. *Інформаційне суспільство*. Запоріжжя, 2019. №16. С. 56-59
3. Карплюк С. О. Інформаційно-педагогічний менеджмент вищої школи: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 2017. №241. С. 122-125.

УДК 378.147:504:330.3

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ-ЕКОЛОГІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ В ЗВО**

*Прокопенко Н.В., к.б.н., доцент,
natvikpro08@gmail.com*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Сучасне суспільство вимагає вирішення проблем, пов'язаних із подоланням екологічної кризи, причому це подолання повинно мати місце в різних формах – освітній, виробничий, управлінській. Екологічні проблеми, що сформувався у процесі взаємодії людини та навколишнього середовища, на сьогоднішній день здобули визнання з боку авторитетних світових екологічних організацій як одні з найважливіших та першочергових. Це зумовлено беззаперечним фактом, що від екології безпосередньо залежить рівень життя людства. Виходячи з цього, протягом останніх двох десятиліть ведеться активна міжурядова робота провідних країн світу щодо покращення ситуації в галузі екології. Однією з головних умов покращення екологічної ситуації на землі є розвиток системи екологічної освіти. При цьому, на жаль, на сьогоднішній день у галузі професійної екологічної освіти не існує єдиного методологічного підходу, який систематизує основи її побудови. Дослідники наголошують, що екологічна освіта має здійснюватися поетапно та в

активно-пізнавальній формі, починаючи зі шкільної освіти та продовжуючись у системі середньої та вищої освіти.

У сучасній системі навчання з'явився та активно використовується компетентнісний підхід, покликаний сформувати випускника, який не просто засвоїв певний обсяг знань, а вміло застосовує ці знання на практиці. Це мобільний фахівець, який швидко і ефективно виконує поставлені завдання, орієнтується в умовах, що змінюються, продуктивний і може застосовувати творчий підхід до роботи.

Поняття «компетенція» не має єдиного трактування. Вважається, що це вимога до підготовки здобувача вищої освіти, сукупність його знань, умінь, навичок та досвіду, які необхідні для здійснення продуктивної діяльності. Також вважається, що це загальна здатність, заснована на знаннях та цінностях, що дозволяє продумати дії для вирішення проблеми [1]. Поширеним та активно використовуваним є визначення, згідно з яким компетенція – це готовність використовувати на практиці засвоєні знання, вміння та навички, а також досвід діяльності у житті для вирішення різних ситуацій.

Тобто компетенція визначається не просто як сума отриманих знань, умінь та навичок, а й як досвід їх використання. Це готовність застосовувати свої знання для здійснення успішної діяльності

Щодо професійних компетенцій, то це сукупність професійних знань та досвіду, а також готовність застосувати їх у професійній сфері. Сформувавши професійні компетенції, здобувач вищої освіти отримує здатність до визначення зв'язків між знанням та ситуацією, може адекватно вирішувати проблеми, що виникають.

Також професійні компетенції розглядаються як інтегральна характеристика особистісних та діяльних якостей майбутнього випускника, що відображає не тільки рівень його знань, умінь та досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, а й соціально-моральну позицію особистості [2].

Професійну компетенцію фахівця-еколога можна визначити як готовності вирішувати професійні завдання та проблеми, застосовуючи екологічні знання, вміння та навички, для ефективної діяльності в системі «людина – природа».

На сьогодні професійні компетенції переважно розглядаються як сукупність кількох компонентів, саме:

- компонент, що відбиває комплекс набутих знань, умінь;

- компонент, що відображає вміння застосовувати набуті знання та успішно діяти у вирішенні професійних завдань;

- компонент, що визначає ціннісні орієнтації, інтереси, мотиви, можливості реалізації у професійній діяльності;

- компонент, що відображає здатність оцінювати та аналізувати власну професійну діяльність [1]

При аналізі нормативної документації щодо підготовки здобувачів-екологів першого (бакалаврського) рівня можна виділити наступні групи професійних компетенцій майбутніх фахівців:

- контрольні – уміння здійснювати екологічне обстеження діяльності підприємств на відповідність вимогам чинного законодавства, відповідних нормативних документів; контролювати вміст забруднювачів у навколишньому середовищі за допомогою сучасних аналітичних методів;

- інженерні – уміння виокремлювати види діяльності, що становлять підвищену небезпеку для довкілля; виконувати еколого-інженерні розрахунки і розробляти проект заходів (в тому числі розробка ефективних систем очищення повітря, стічних вод) запобігання проникненню шкідливих речовин у навколишнє середовище;

- технічні – уміння використовувати інформаційні технології і сучасну комп'ютерну техніку з метою створення баз даних та обробки екологічної інформації (наприклад, побудова шумових карт міста, карт розсіювання речовин);

- прогностичні – уміння здійснювати оцінку екологічного ризику; складати математичні моделі оцінки та розрахунку прогнозування екологічного ризику, здійснювати прогноз ефективності заходів щодо покращання стану довкілля;

- управлінські – уміння розробляти стратегію і тактику управління техногенною безпекою; готувати проекти документів з питань охорони навколишнього природного середовища на підприємствах та в установах; організовувати діяльність громадських екологічних організацій; здійснювати підбір кадрового складу і сприяти його професійному зростанню;

- просвітницькі – уміння вести пропаганду екологічних знань і природоохоронних заходів у всіх сферах суспільної діяльності [2].

В ході процесу навчання ці професійні компетенції формуються як на теоретичних заняттях, так і на практичних (лабораторних) заняттях.

- найбільш сприятливими умовами для розвитку і формування професійної екологічної компетентності студентів університету є:

- застосування принципу міждисциплінарності та посилення інтеграції теоретичних знань студентів в їх професійній підготовці шляхом насичення змісту дисциплін природничо-наукової і професійної підготовки екологічною складовою;

- розробка оригінальних програм самостійної роботи студентів, що передбачають активний пошук та обробку інформації;

- організація практики на підприємствах, організаціях, фірмах із передовим досвідом;

- залучення здобувачів до розробки реальних екологічних проектів, громадського екологічного руху, участі у конференціях та семінарах;

- упровадження активних методів навчання, таких як тренінги, ділові ігри, що дають досвід і навички комунікативності, висунення та обговорення гіпотез, усвідомлення значущості колективної роботи для отримання результату, здатності подолати різні проблемні ситуації. Здобувачам необхідно навчитися здійснювати й аргументувати вибір оптимального шляху за наявності альтернативи, передбачати наслідки свого вибору, корегувати діяльність з урахуванням проміжних результатів, намічати цілі та завдання (провідні і проміжні), об'єктивно оцінювати свою діяльність та її результат;

- залучення здобувачів до сучасних інформаційних технологій (уміння здійснювати відбір необхідної інформації з великого масиву фактичного матеріалу, структуризація інформації, виокремлення основного; на основі отримання суб'єктивно нових знань – активізація особистісної позиції здобувача);

- максимальне використання освітнього потенціалу вищої школи. Університети мають унікальні ресурси для вирішення масштабних, комплексних міждисциплінарних проблем: у них є фахівці з різних галузей знань, які здатні стратегічно мислити, працювати у команді, об'єктивно уявляють проблеми і перспективи розвитку всіх галузей виробництва. Професорсько-викладацький склад може забезпечити кваліфіковану експертну оцінку ідей, проектів, що спрямовані на вирішення поліфакторних завдань екологічної, економічної, технічної, технологічної та соціальної сфер [3].

Таким чином, лекційна та практична підготовка при формуванні професійних компетенцій фахівця-еколога повинні бути спрямовані

на активацію всіх ланок пізнавальної діяльності студентів – сприйняття, осмислення, закріплення і застосування засвоєних знань.

Література:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Б-ка з освіт. політики / [Під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с

2. Матеюк О.П. Формування професійної екологічної компетентності студентів університету у контексті завдань сталого розвитку // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. - №1 – С. 35-47

3. Шевченко В. Г. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців екологів під час лабораторних занять з екологічних біотехнологій // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – 2017. – Том 4, №11. – С. 117-121

УДК 316.614.4

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Прохоренко Т.Г., к.с.н., доцент

t.g.prokhorenko@gmail.com

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Цивілізаційні зміни, що відбуваються в сучасному світі, характеризуються високим динамізмом і всезагальним характером. На розвиток людини і суспільства сьогодні впливають дві надзвичайно важливі тенденції: глобалізація та перехід до науково-інформаційних технологій. У зв'язку з розвитком інформаційних і телекомунікаційних технологій, появою Інтернету в світі поглибився процес глобалізації як всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції. Різномасштабні та різноспрямовані інтеграційні процеси, що охопили практично всі сфери, призводять до стирання територіальних та соціально-психологічних кордонів життєдіяльності людини.

Інформаційна гегемонія сьогодні починає відігравати визначальну роль, забезпечуючи активне використання інтелектуального потенціалу суспільства, який постійно розширюється; інтеграцію інформаційних технологій в наукові і виробничі види діяльності, що ініціює розвиток усіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності; високий рівень

інформаційного обслуговування, доступність будь-якого члена суспільства до інформації. Інформаційно-комп'ютерні технології стають необхідним зовнішнім фактором професійного потенціалу робітника.

Під впливом глобалізації та інформатизації змінюється образ сучасної людини, який асоціюється з образом індивіда, спроможного вибудувати свою життєдіяльність. Сучасна людина повинна мати внутрішню гнучкість, різноманітні інтереси, розуміти цінність самовдосконалення. Це посилює вимоги як до сучасного висококваліфікованого фахівця, так і до освіти, яка трансформується, набуваючи нових рис і форм. Інтенсивні перетворення в освіті зачіпають організаційні та управлінські структури, цільові установки і зміст, методи і технології навчання, джерела і механізми фінансування, умови і форми міжнародної освітньої співпраці. Це проявляється в ряді тенденцій.

По-перше, посилюється роль транснаціональних інститутів та організацій, які залучаються до процесу професійної підготовки та працевлаштування молоді, що суттєво розширює можливості її професійної соціалізації та самореалізації.

Відбувається формування єдиного освітнього простору, посилюються інтеграційні процеси між національними освітніми системами, що проявляється в різних формах: в наявності угод про співпрацю між університетами, уніфікації освітніх стандартів і програм, розповсюдженні практики зарубіжних стажувань, наданні стипендій і матеріальних пільг студентам, створенні глобальних освітніх мереж провідними освітніми центрами, виробленні загальних норм працевлаштування тощо.

Це суттєво розширює банк студентів, з числа яких на стадії випуску розвинені країни зможуть вибирати кандидатів для подальшого навчання і роботи на своїй території. Очевидно, що глобалізація системи освіти стає важливим чинником інтенсифікації міграції не лише студентів, але і викладачів вузів.

По-друге, змінюються задачі вищої освіти, яка перетворюється у важливий фактор конкурентоспроможності національних економік. Зокрема, головним завданням освіти повинно стати забезпечення безперервної підготовки людського ресурсу до рентабельного використання в умовах, що постійно змінюються.

Перетворення освіти в важливий фактор конкурентоспроможності не лише окремих виробників, але і

національних економік вимагає від системи освіти більшої гнучкості, відкритості до змін, здатності адекватно реагувати на них. За таких умов для кожної країни освіта стає важливим ресурсом економічного розвитку і засобом адаптації до нових вимог ринку праці.

По-третє, сучасні тенденції розвитку суспільства актуалізують проблеми професійного розвитку спеціалістів, а саме формування творчого потенціалу та креативності, що сприяє не тільки зростанню їх конкурентоздатності на ринку праці, але стає важливою умовою професійної успішності. Третє тисячоліття стає часом інтелектуалів, творців та креативно-орієнтованих висококласних спеціалістів. Для більшості сучасних професій потрібна саме креативність – здатність на основі накопиченого професійного потенціалу оптимізувати робочий процес, створювати неповторний продукт.

Не менш значущими якостями для сучасного фахівця стає висока інтелектуальна та професійна мобільність, уміння оперативно орієнтуватися в професійному середовищі, що динамічно трансформується, приймати кваліфіковані рішення, адекватні швидко змінній ситуації. Спеціалісти сьогодні повинні інтенсивніше оволодівати новими навичкам та уміннями, краще адаптуватися до невизначеного середовища.

Професійна мобільність – це системна якість особи фахівця, яка включає в себе цілу низку знань, вмінь, здібностей, особистих якостей, ціннісних орієнтацій тощо. Головним чинником тут виступає внутрішня свобода особистості, її уміння відкинути сформовані стереотипи і поглянути на життєву і професійну ситуацію по-новому, нестандартно, інколи виходячи за межі буденності. Це під силу лише творчій людині, яка володіє креативними здібностями.

У процесі переміщення індивідів між групами професійної структури суспільства, соціальні суб'єкти повністю або частково змінюють свій професійний статус, тому важливою характеристикою стає здібність спеціаліста швидко пристосовуватися до умов і змісту професійної діяльності, до нових обставин, уміння відстежувати і правильно оцінювати стан довколишнього простору, самостійно орієнтуватися в професійному світі. Все це неможливо без наявності прагнень до постійного навчання. Здібність до безперервного вдосконалення професійної підготовки дозволяє таким фахівцям самовдосконалюватися протягом всього життя і складається з таких компонентів, як прагнення до самопізнання, самовизначення, саморозвитку, що є свідченням наявної індивідуальної

вмотивованості і цілеспрямованості до певного виду діяльності.

У зв'язку з цим підвищуються вимоги до вітчизняної освіти, в якій усе більшої сили набирають тенденції її подальшої демократизації, комп'ютеризації, гуманізації, вільного вибору програм навчання, створення системи безперервної освіти тощо. Завдання університетів полягає в тому, щоб не просто передавати студентам певний набір знань, навіть самих сучасних і затребуваних, не тільки випускати спеціалістів будь-якої галузі, які добре підготовлені і багато знають, не тільки навчити студентів здобувати знання зі значного об'єму інформації. В межах інформаційного суспільства цього вже недостатньо. Університет повинен навчити студентів мислити, створювати нові знання. Інформаційно-комунікаційні технології надають для цього необмежені можливості.

УДК 378:005.33

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

*Пушкарь Т.А., к.е.н., доцент,
tetyana.puskar@kname.edu.ua*

*Харківський національний університет міського господарства
ім. О.М. Бекетова*

*Шершенюк О.М., к.е.н., доцент,
sheralyona@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

В сучасному цифровому середовищі становлення висококваліфікованого фахівця неможливе без розвинених цифрових компетентностей. Інноваційні тренди сучасності (штучний інтелект, Інтернет речей, аналіз великих даних), які все активніше заявляють про себе не тільки в високотехнологічних сферах, але і в звичайному житті, створюють як можливості для становлення цифрових компетентностей, так і висувають достатньо жорсткі вимоги до рівня їх розвитку для майбутнього успішного фахівця. Саме тому, сучасний фахівець в будь-якій сфері – це не тільки поєднання soft skills та hard skills, але і виділення окремої групи «digital» компетентностей (digital skills). Питання стосовно того, до якої групи їх відносити, багато в чому залишається дискусійним. Оскільки цифрова грамотність є об'єктивною умовою цифровізації суспільного життя, то формування

певних цифрових компетентностей при підготовці фахівців є вагомою складовою формування soft skills. Однак, активна цифровізація усіх сфер економічної діяльності, зміщення значної кількості бізнес процесів в цифрову сферу потребує розвинених цифрових компетентностей в галузі професійних знань. Отже, формування цифрових компетентностей сучасних фахівців повинне відбуватися комплексно, охоплюючи сфери професійних та суспільних навичок.

Розглядаючи цифрові компетенції в контексті їх формування у вищій освіті, важливо окреслити, що розуміється під даною категорією. Спираючись на визначення, яке наводить Сахно В.О., під цифровими компетентностями розуміється здатність користувача упевнено, ефективно і безпечно вибирати і застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в різних сферах суспільного, професійного та особистого життя, яка базується на неперервному оволодінні знаннями, вміннями, мотивацією, відповідальністю [1, С. 12]. Визначаючи перелік базових цифрових компетенцій, які продукує цифрова освіта, Краус К.М., Краус Н.М., Болдирева, Л.М. виділяють цифровий контент, вирішення проблем, що виникають підчас користування цифровими технологіями, комунікація та взаємодія, інформаційна грамотність та грамотність щодо роботи з даними, безпека [2, С. 7]. Однак, на думку авторів таке виділення цифрових компетентностей, які повинні формуватися в процесі підготовки фахівця з економіки є обмежене загальними компетентностями і потребує певної деталізації. На основі групи компетентностей, які виділено у дослідженні «Цифрова грамотність населення України: 2019», яке було проведено Міністерством цифрової трансформації України [4], авторами було узагальнено і доопрацьовано перелік і зміст цифрових компетентностей за напрямками:

1. Інформаційні навички:

- soft skills: пошук інформації, пошук інформації, яка не пов'язана з роботою, пошук новин, робота з новими он-лайн медіа ресурсами, заповнення он-лайн форм (заявок, замовлень в он-лайн магазинах, замовлень адміністративних послуг тощо), пошук інформації про товари, послуги, пошук роботи, пошук, завантаження та друк офіційних бланків; пошук інформації на спеціалізованих сайтах на додатках; пошук інформації в нормативних базах;

- hard skills: використання спеціалізованих інформаційних он-

лайн сервісів (напр., он-лайн сервіс документів «Будстандарт», складання та відправка резюме, пошук та подання звітності он-лайн.

2. Комунікаційні навички:

- soft skills: використання меседжерів в особистих цілях (миттєві повідомлення, відео-дзвінки, організація групових відео-дзвінків та конференцій), завантаження самостійно створеного контенту, участь в онлайн консультаціях та голосуваннях, не пов'язаних з професійною діяльністю, участь в соціальних мережах, розвиток професійного мовлення в мережі Інтернет, зокрема вміння формулювання повідомлень на професійну тематику;

- hard skills: створення зворотніх форм зв'язку з споживачами, діловими партнерами, використання соціальних мереж для просування бізнесу, використання професійних цифрових платформ (напр. CRM, EDM («Вчасно»), ERP, HRM);

3. Навички вирішення проблем:

- soft skills: здійснення покупок через мережу Інтернет, проходження навчання он-лайн і використання он-лайн навчальних матеріалів, Інтернет-банкінг та здійснення он-лайн платежів, застосування криптовалют для здійснення платежів;

- hard skills: застосування спеціалізованого програмного забезпечення для вирішення професійних завдань, створення приватних мереж блокчейн для вирішення професійних задач, у тому числі створення і впровадження smart-контактів, застосування технологій big data для аналізу та складанні прогнозів у професійній діяльності;

4. Навички програмного забезпечення:

- soft skills: використання програмного забезпечення для редагування аудіо, відео-файлів, фотографій, використання програмного забезпечення для роботи з текстовими файлами, роботи з даними, створення презентацій (зокрема MS Office) тощо;

- hard skills: створення алгоритмів вирішення спеціалізованих завдань в спеціалізованому програмному забезпеченні, навички інтегрування документів в спеціалізоване програмне забезпечення, застосування мов програмування (зокрема R або Python, тощо), застосування можливостей штучного інтелекту, зокрема machine learning для побудови моделей на фінансових або інших даних про діяльність економічних суб'єктів);

5. Кібербезпека та забезпечення конфіденційності в цифровому середовищі:

- soft skills: використання технічних аспектів забезпечення безпеки (брандмауери, антивіруси, сканування мереж підключення, комплексні системи захисту), наявність навичок з формування власної інформаційної гігієни, зокрема розвиток критичного мислення сприйняття інформації, забезпечення конфіденційності особистих даних, зокрема в соціальних мережах;

- hard skills: розуміння складових комплексної системи кібербезпеки бізнес-структур (технічних, організаційних, інформаційних, кадрових, нормативних), розвиток професійної етики щодо використання наявної інформації про споживачів, партнерів, працівників тощо.

Як зазначають Мазаракі А., Новікова Н. адаптації до процесів цифровізації, які змінюють суспільство та середовище професійної діяльності фахівця економіста, окрім soft skills і hard skills, вимагають наявності ще певних типів цифрових знань, які формують цифрові компетентності (digital skills) [3, С. 12].

Отже, наведений перелік цифрових компетентностей не є вичерпним. Розвиток проривних цифрових технологій потребує їх постійного удосконалення та, найближчим часом, можливо висуне новітні виклики для фахівців в сфері економіки щодо їх успішного кар'єрного шляху в цифровому суспільстві та цифровій економіці. Розвитку digital skills може сприяти комплексне впровадження в освітній процес окремих освітніх компонентів, тем в певних освітніх компонентах, залучення здобувачів вищої освіти до освітніх проєктів Міністерства цифрової трансформації України («Цифрова освіта: Національна кампанія з цифрової грамотності») [5], застосування цифрових технологій при викладанні, використання програмного забезпечення (як спеціалізованого, так і більш загального призначення), проведення заходів щодо підвищення рівня цифрових компетенцій за межами реалізації освітніх програм.

Література:

1. Сахно О.В. Цифрова компетентність і технології для освіти: принципи та інструменти. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 6(195). С. 10-14.
2. Краус К.М., Краус Н.М., Болдирева Л.М. Цифрові компетенції в сфері вищої освіти: задум, реалізація, результат. 2019. *Держава та регіони*. Вип. 1. С. 4-9.
3. Мазаракі А., Новікова Н., Сонько Ю. Цифрові детермінанти трендів підготовки фахівців. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2020. № 130(2). С. 5-20.
4. Цифрова грамотність населення України: Офіційний сайт Міністерства

цифрової трансформації України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/585-cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf (дата звернення 14.03.2023).

5. Цифрова освіта: Національна кампанія з цифрової грамотності: Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/osvita> (дата звернення 14.03.2023).

УДК 378.046.4

БАЛАНС SOFT SKILLS ТА HARD SKILLS У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

*Токар І.І., асистент
tokar_innaiv@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Hard skills (від англійського «hard» – твердий) – це конкретні технічні навички та знання, які пов'язані з виконанням конкретних завдань в певній професії або галузі. Це можуть бути такі навички, як володіння різними програмними продуктами, навички розробки програмного забезпечення, володіння мовами програмування, математична та аналітична компетентності, фінансова та бухгалтерська грамотність, знання законодавства та регулювання в галузі та інші. Hard skills дуже важливі для успішної професійної діяльності, оскільки вони є основою для виконання конкретних робіт та завдань в галузі, а також дозволяють фахівцеві ефективно працювати з іншими колегами та виконувати поставлені завдання.

Soft skills (від англійського «soft» – м'який) – це особистісні навички, які допомагають людині успішно взаємодіяти з іншими людьми та вирішувати різноманітні завдання в професійній та особистій сферах. Це можуть бути такі навички, як ефективна комунікація, лідерство, критичне мислення, проблемне мислення, робота в команді, управління часом, рішення конфліктів, адаптивність, творчість та інші. Soft skills доповнюють Hard skills (технічні навички та знання), які також є важливими, але не забезпечують успіху без володіння Soft skills. Вони дуже важливі в професійному житті, оскільки допомагають здійснювати успішні комунікації, покращувати робочий процес і досягати результатів.

Для фахівців з економіки важливими є як Hard skills, так і Soft skills. Ось деякі приклади навичок, які можуть входити до списку Hard skills і Soft skills для фахівців з економіки (табл. 1). Ці навички

доповнюють одна одну і дозволяють фахівцям з економічних спеціальностей успішно виконувати свої професійні завдання та ефективно взаємодіяти зі своїм оточенням. Баланс між Soft skills та Hard skills є важливим аспектом у підготовці майбутніх фахівців з економічних спеціальностей.

Таблиця 1 – Приклад Hard skills і Soft skills для майбутніх фахівців економічних спеціальностей (узагальнено за [1-2])

Hard skills	Soft skills
Фінансовий аналіз	Ефективна комунікація
Аудит та контроль витрат	Лідерство
Бухгалтерський облік та звітність	Критичне мислення
Розробка та аналіз бізнес-стратегій	Проблемне мислення
Фінансовий менеджмент та інвестиції	Робота в команді
Аналіз економічних показників	Управління часом
Прогнозування та планування бізнесу	Рішення конфліктів
Фінансове моделювання	Адаптивність та гнучкість
Оцінка ефективності інвестицій	Творчість
Аналіз обсягів продажів	Міжкультурна компетентність

Хоча Hard skills, тобто конкретні навички та знання, є важливими для розуміння теорії та практики економіки, Soft skills, такі як комунікація, лідерство, критичне мислення та робота в команді, є так само необхідними для успішної кар'єри в економічній сфері.

Сучасний ринок праці вимагає від фахівців з економічних спеціальностей не тільки вміння розуміти складні економічні процеси, але й високого рівня комунікативних та міжособистісних навичок. Такі Soft skills, як лідерство, ефективна комунікація, управління проектами та робота в команді, можуть бути рішучим фактором для успішної кар'єри в економічній сфері.

Однак, Soft skills та Hard skills не можуть бути взяті окремо одна від одної. Для ефективної роботи в економічній сфері необхідно мати як кращі Hard skills, так і високий рівень Soft skills. Сучасні економічні фахівці повинні володіти знаннями та навичками з обох напрямків, щоб мати можливість вирішувати складні завдання та досягати успіху в роботі. Отже, баланс між Soft skills та Hard skills в економічній сфері є ключовим для успішної кар'єри та досягнення високих результатів в професійній діяльності.

Література:

1. Морозова М. Розвиток soft skills у майбутніх фахівців економічних спеціальностей. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 42. Том 2. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-2-31>
2. Мажник Н.А Формування професійних якостей майбутніх фахівців з економіки. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*. 2018. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/> (дата звернення: 17.03.2023)

УДК 377.1

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ОБЛІКОВЦІВ В УКРАЇНІ

*Хорошилова І.О., к.е.н., доцент,
hia23@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

При формування професійної компетентності майбутніх обліковців в сьогоденні основним завданням сучасної системи освіти є підготовка висококваліфікованого, конкурентоздатного фахівця, який має володіє певним рівнем знань, умінь і навичок, але й може практично застосувати їх в своїй професійній діяльності.

На наш погляд фахівці автомобільно-дорожньої галузі повинні мати здатність обробляти облікову інформацію для прийняття ефективних управлінських рішень та аналізувати можливості мінімізації податкових ризиків на підприємствах автомобільно-дорожнього комплексу. І безумовно за певних умов, інноваційних здобутків, професійна освіта також має забезпечувати формування сукупності інтегрованих знань та умінь особистості.

Організація освітнього процесу здобувачів в останні роки пандемія та воєнний стану зумовили відійти від традиційних методів навчання та спонукали до більш комп'ютерно-орієнтованих підходів у професійній підготовці студентів. З одного боку це знизило контактність викладача з здобувачем та з іншого розширило можливості отримання інформації при підготовці, що не погіршило якість набуття ними певного кваліфікаційного рівня.

Висококваліфіковані фахівці й досі є «дефіцитом» кадрів особливо економісти чи то обліковці що здатні ефективно впроваджувати інноваційні підходи в податковому плануванні на підприємствах. В дослідженнях таких науковців як І. Ісаєва, В. Ягупова та ін. приділяється певна увага формуванню професійної компетентності майбутніх обліковців, науковці роблять наголос на те,

що саме професійна компетентність обумовлює практичну спрямованість та впливає на певну профадаптацію до галузевого спрямування, і підвищення професіоналізму безпосередньо має тенденція росту при самонавчанні та самовихованні. Однак, досить мало досліджень, що досконально висвітлюють проблематику формування професійної компетентності майбутніх обліковців в умовах інформатизації. На наш погляд все це зумовлює застосування компетентісного підходу: орієнтація одночасно і на соціальну і на професійну активність; підвищення ролі професійної самостійності; оптимізація сучасних технологій у формуванні фахової компетентності бухгалтерського напрямку; впровадження інформаційно-технологічної культури; застосування знань податкового законодавства при формуванні професійної компетентності майбутніх обліковців.

Всі ці етапи підходу становлення фахівця є однією складовою процесу становлення професії бухгалтера тобто підготовки, коли здобувачі вищої освіти набувають теоретичних та практичних навичок у сфері бухгалтерського обліку, оподаткування, аудиту, контролю, аналізу та інших дисциплін професійної підготовки. Для цього в освітніх програмах спеціальні (фахові) компетентності слід певним чином розширити та згрупувати за певними ознаками, що дасть можливість для їх більш глибокого розуміння користувачами.

Література:

1. Головай Н.М., Волинець В.І., Гордополова Н.В. Сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку та їх вплив на розвиток бухгалтерської професії в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки* (електронне наукове видання). Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2017. № 17. С. 806–809. URL: [http:// global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten2017-r-2/3223-golovaj-n-m-volinets-v-i-gordopolova-n-vsuchasni-tendentsiji-rozvitku-bukhgalterskogo-obliku-tajikh-vpliv-na-rozvitok-bukhgalterskoji-profesiji-v-ukrajini](http://global-national.in.ua/issue-17-2017/26-vipusk-16-kviten2017-r-2/3223-golovaj-n-m-volinets-v-i-gordopolova-n-vsuchasni-tendentsiji-rozvitku-bukhgalterskogo-obliku-tajikh-vpliv-na-rozvitok-bukhgalterskoji-profesiji-v-ukrajini)
2. Ростока М.Л. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних. *Е-журнал «Теорія і методика професійної освіти»* (електронне видання) ІІТО НАПН України. № 2. 2012 URL: <http://tmpe.gb7.ru/docs/2/11rosrad.pdf>
3. Національна рамка кваліфікацій, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

Секція 3. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 351.84

GR-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК РОЗВИТОК ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН В СФЕРІ ОСВІТИ

*Андрющенко О.Б., канд.наук з держ.упр.,
helan17@ukr.net*

Українська інженерно-педагогічна академія

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку все більш актуальним стає розвиток GR-технологій, які є потужним джерелом розвитку партнерських відносин у всіх сферах життєдіяльності. Особливо це стосується закладів вищої освіти як найбільш вразливих структур на сьогоднішній день. У всьому світі зараз розглядається приватно-державне партнерство в сфері освіти як найбільш перспективна маркетингову GR- технологію в даний час.

Сьогодні сфера вищої освіти потребує партнерської допомоги, так як відчуває нестачу матеріальних та фінансових коштів від регіональної і державної влади. Взаємодія закладів вищої освіти та підприємств, які повинні бути замовниками випускників цих закладів, виступає дієвим інструментом підвищення якості освіти. На даний період роль приватно-державного партнерства як GR-технології в процесі розвитку вищої освіти дуже незначна.

Існує безліч визначень і підходів до розуміння приватно-державного терміна «партнерство». Так, в політичному словнику партнерство розуміється як «форма співпраці, учасники якої усвідомлюють обмеженості об'єднуючих їх цілей, інтересів, завдань, в наявності або можливості виникнення партнерства. Аналіз поняття «приватно-державне партнерство» необхідно почати з загального визначення між ними серйозних розбіжностей, конфлікту інтересів і, як наслідок, припинення відносин партнерства [1, с.73].

В бізнес-словнику партнерство розглядається як форма організації компанії, фірми, яка створюється на основі договору між партнерами, в якому обумовлюються їх права, обов'язки, відповідальність, в економічному словнику партнерство – одна з найважливіших юридичних форм організації підприємства. Партнерство створюється на підставі договору, яким регулюються

права та обов'язки пайовиків (партнерів), порядок відшкодування загальних витрат і розподілу прибутку, терміни діяльності партнерства, умови його розпуску [2].

У тлумачному словнику під партнерством розуміється «добровільна угода про співпрацю між двома або більше сторонами, в якому всі учасники домовляються працювати разом для досягнення спільної мети або виконання певного завдання і розділяти ризики, відповідальність, ресурси, правомочність і прибуток» [3, с.65].

Всесвітній банк дає найбільш загальне визначення: приватно-державне партнерство – «це угода між публічною і приватною сторонами з приводу виробництва і надання інфраструктурних послуг, які укладаються з метою залучення додаткових інвестицій і, що ще більш важливо, як засіб підвищення ефективності бюджетного фінансування» [2, с.11].

Міністерство економіки України пропонує наступне визначення: «приватно-державне партнерство – юридично оформлене на певний термін і засноване на об'єднанні ресурсів, розподілі ризиків співпрацю публічного партнера, з одного боку, і приватного партнера, з іншого боку, здійснюване на підставі угоди про приватно-державне партнерство, з метою залучення в економіку приватних інвестицій, забезпечення доступності та підвищення якості товарів, робіт, послуг для споживачів на підставі маркетингу, забезпечення якими обумовлено повноваженнями органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [3, с.48].

Аналіз робіт провідних науковців свідчить про те, що можна виділити два домінуючі підходи до розуміння приватно-державного партнерства. Тому, згідно з широким розумінням, приватно-державне партнерство постає як співпраця держави і бізнесу в цілому в системі освіти, як в Україні, так і в зарубіжних країнах.

Приватно-державне партнерство – це будь-яка взаємодія, спрямована на поліпшення якості, модернізацію, оновлення фондів, на підвищення рівня життя населення. Вузкий (проектний) підхід передбачає партнерство держави і бізнесу виключно з метою реалізації інфраструктурних проектів на певних умовах. Приватно-державне партнерство розуміється як вузьке сприяння держави з бізнесом. Таке вузьке розуміння дозволяє усвідомити зміст приватно-державного партнерства в сфері освіти, забезпечує йому сприятливі умови для інвестиційної діяльності та державної підтримки.

Література:

1. Лікарчук Н.В. Особливості застосування релятивного маркетингу в сучасних державах. *Гілея*. 2014. Вип. 90/ №11. С. 352–355.
2. Окландер М. Про державне маркетингове регулювання. *Економіка України*. 2015. № 4. С. 80-81.
3. Романенко К.М. Державний маркетинг як механізм максимізації соціальної ефективності державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 10. С. 85-88.

УДК 378.1**ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗА ПРОГРАМАМИ ПОДВІЙНОГО ДИПЛОМУ**

*Аргун Щ.В., д.т.н., професор,
shasyana@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Програми подвійного диплому (ППД), які дозволяють студентам отримати два дипломи в різних навчальних закладах або країнах, з роками стають все більш популярними. Хоча участь у цих програмах має багато переваг, але є й деякі недоліки, які слід враховувати. Тож розглянемо переваги та недоліки навчання за програмами подвійного диплому.

Почнемо з основних переваг. Одна з найбільших переваг ППД полягає в тому, що вона збільшує можливості кар'єрного росту. Згідно з дослідженням Хана, Су та Пака, студенти, які беруть участь у програмах подвійного диплому, мають вищі шанси знайти роботу за своєю спеціальністю та отримують вищу зарплату, ніж їхні однолітки [1, с. 356]. Це пояснюється тим, що ППД надають студентам різноманітні навички та ширше розуміння своєї галузі.

Ще однією перевагою участі в програмі подвійного диплому є можливість отримати міжнародний досвід. Це може бути цінним надбанням для студентів, які хочуть працювати в міжнародній або багатонаціональній компанії. Дослідження Вінченцо та Сімоне показало, що студенти, які брали участь у ППД, частіше працевлаштовувалися в міжнародних організаціях [2, с. 82].

ППД надають можливість особистісного зростання та розвитку. Студенти, які беруть участь у цих програмах, знайомляться з різними культурами, мовами та способами мислення. Цей досвід може привести до підвищення самосвідомості та більшого почуття

незалежності. Як зазначають Чжан і Тан, студенти, які беруть участь у програмах подвійного диплому, часто повідомляють про особистісне зростання та почуття виконаного обов'язку [3, с. 38].

Окрім вище зазначених переваг є і деякі недоліки які необхідно брати до уваги. ППД вимагають значних витрат часу, часто подовжуючи час, необхідний для отримання диплому. Це може бути недоліком для студентів, які хочуть якнайшвидше почати роботу. Згідно з дослідженням Олдріджа та Роулі, студенти, які беруть участь у ППД, потребують більше часу, щоб отримати ступінь, що може збільшити їх загальну вартість навчання [4, с. 369].

Ще одним недоліком таких програм є висока вартість. Участь у цих програмах часто передбачає додаткову плату за навчання, транспортні витрати та інші супутні витрати. Згідно з дослідженням Хуанга, Сю та Суня, висока вартість ППД може стати перешкодою для багатьох студентів [5, с. 463].

ППД передбачають навчання в двох різних закладах, що може ускладнити передачу кредитів. Це може призвести до додаткових курсових робіт і затримок у завершенні ступеня. Як зазначають Хан, Су та Парк, студенти можуть зіткнутися з труднощами при передачі кредитів, що може призвести до додаткового стресу та розчарування [1, с. 356].

Висновки. ППД пропонують багато переваг, включаючи розширення кар'єрних можливостей, міжнародний досвід та особистісне зростання. Однак вони також мають деякі недоліки, такі як значні часові зобов'язання, висока вартість і труднощі з переказом кредитів. Студенти, які розглядають ППД, повинні ретельно зважити ці переваги та недоліки, перш ніж прийняти рішення.

Література:

1. Han, J., Soo, K., & Park, K. (2017). The double degree programs of business schools: Career benefits and drawbacks. *Asia Pacific Journal of Management*, 34(2), 355-378.
2. Vincenzo, B., & Simone, C. (2019). Double Degree Programs as a Tool to Enhance International Employability. *Journal of International Education in Business*, 12(1), 81-98.
3. Zhang, Y., & Tan, J. (2018). Double-degree programs and student mobility: A case study of two Chinese universities. *Asia Pacific Journal of Education*, 38(1), 35-50.
4. Aldridge, S., & Rowley, J. (2019). Double degrees: A global analysis of trends, benefits and issues. *International Journal of Educational Management*, 33(2), 365-377.

5. Huang, R., Xu, F., & Sun, G. (2017). The design and implementation of a double-degree program in international business: A case study of Chinese-European collaboration. *Journal of International Education in Business*, 10(4), 459-475.

6. Pavlova, M., & Litvinova, L. (2018). Double-degree programs: Russian experience. *Journal of International Education in Business*, 11(2), 102-114.

УДК 378.172

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Безніс О.Є., ст. викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Фізичне виховання у ВНЗ є основною ланкою організації фізкультурно-оздоровчої та спортивно - масової роботи серед студентів. У зв'язку з цим величезне значення набуває правильна організація занять на кафедрах фізичного виховання. Підростаюче покоління особливо потребує ефективних засобів оздоровлення. У молоді є величезна потреба в русі, у фізичних навантаженнях, в самоствердженні, спілкуванні і проведенні вільного часу в колі однолітків та друзів, потреба в рухових іграх, розвагах, відпочинку та емоційній розрядці.

В останні роки істотно зросла зацікавленість фахівців до проблеми фізичного виховання дітей, підлітків та учнівської молоді. Фізична культура в цілому і всі її види покликані за допомогою раціонально організованої рухової активності, використовуючи природні ресурси і духовні сили, максимально реалізувати можливості організму і особистості для повноцінного життя, самовиявлення і творчості.

В сучасних умовах розвитку суспільства виникла гостра потреба переходу від традиційно сформованих схем змісту і організації системи фізичного виховання осіб, які навчаються в освітніх установах до інноваційної педагогічної технології цього процесу, яка буде ефективно вирішувати завдання збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління країни. Освітньо-виховний процес в області фізичної культури розглядається як система формування у тих хто займається навичок і потреб у саморозвитку, самовдосконаленні, самоосвіті та самоорганізації, провідними компонентами якого є: забезпечення єдності навчально-тренувального процесу, медико - педагогічного обстеження, аналізу ефективності фізичного виховання

і самодіагностики; діагностика, корекція стану здоров'я й оптимізація форм, засобів, методів фізичної культури; підготовка фахівців, здатних до сприйняття нової інформації, до розробки і впровадження педагогічних технологій оздоровлення на основі нових наукових даних.

Взагалі кажучи, фізичне виховання у ВНЗ має на меті вирішення наступних завдань:

1. Всебічна фізична підготовка студентів.
2. Виховання у студентів високих моральних, волевих і фізичних якостей, готовності до високопродуктивної праці.
3. Збереження і зміцнення здоров'я студентів, сприяння правильному формуванню і всебічному розвитку організму, підтримка високої працездатності протягом всього періоду навчання.
4. Виховання у студентів переконаності в необхідності регулярно займатися фізичною культурою і спортом.
5. Придбання студентами необхідних знань з основ теорії, методики і організації фізичного виховання і спортивного тренування.
6. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів з урахуванням особливостей їх майбутньої трудової діяльності.

Для того щоб система фізичного виховання була ефективною, вона повинна бути безперервною для різних вікових груп учнівської молоді на всіх рівнях освіти-від дитячих садків до вищих навчальних закладів.

При аналізі та узагальненні даних науково-методичної літератури виявлено, що для створення освітнього середовища в галузі фізичного виховання необхідно здійснювати фізичне виховання у вузі з урахуванням рівня фізичного розвитку, фізичної та функціональної підготовленості студентів. Вибір засобів фізичного виховання повинен здійснюватися з урахуванням інтересів і потреб студенток, їх ціннісних орієнтацій. Також встановлено, що різні види гімнастики танцювальної спрямованості є найбільш привабливими і цікавими засобом фізичного виховання у студенток .

В останні роки в системі освіти спостерігається різке погіршення стану здоров'я і фізичної підготовленості учнівської молоді. Високий відсоток відхилення від норми постави першокурсників, що свідчить про низький рівень умов навчально-виховного процесу та санітарно-гігієнічного виховання в школах. Знижена функціональна діяльність серця і фізична працездатність у дітей, які проживають в умовах

загазованого повітря, великий відсоток дітей, які страждають хронічними захворюваннями, говорять про необхідність вдосконалення процесу фізичного виховання, так як стратегія забезпечення здоров'я дітей, підлітків та молоді шляхом лікування та медикаментозної профілактики захворювань є пасивною, не в повній мірі відповідає сучасним уявленням про підвищення і збереження високого рівня здоров'я. До теперішнього часу гостро стоїть і, на жаль, у багатьох школах не вирішена проблема фізичного виховання дітей з різними відхиленнями в стані здоров'я. Таких дітей просто звільняють від занять фізкультурою, в той час як ослаблені діти ще більшою мірою потребують благотворний вплив на організм різних засобів фізичної культури. В результаті чого необґрунтовано велика кількість учнів виявляється в числі звільнених від фізичної культури. Основними завданнями фізичного виховання учнів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, є: підвищення фізичної і розумової працездатності, освоєння і розвиток основних рухових умінь і навичок, виховання правильної постави та її корекція.

Очевидно, що необхідно розробити і впровадити на уроках фізичного виховання в навчальних закладах комплекс обов'язкових вправ по корекції і профілактиці сколіозів і розвитку грудної клітини. Слід не тільки відновити рівень санітарно-гігієнічного виховання минулих років, а й значно посилити його у навчальних закладах, враховуючи наявну екологічну обстановку. Необхідно з першого класу виробляти у дітей навички та вміння фізичного самовиховання і самовдосконалення, оскільки головна роль у вирішенні завдань відновлення і корекції здоров'я дітей, підлітків та учнівської молоді належить саме саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти і самоорганізації. Крім оздоровчого тренування, заняття фізичною культурою повинні включати навчання основам психорегуляції, загартовування і масажу, а також грамотний самоконтроль і регулярний лікарський контроль. Тільки комплексний підхід до проблем масової фізкультури може забезпечити ефективність занять для корінного поліпшення здоров'я населення, а значить і фізичних якостей. Впровадження в практику комп'ютерної системи експрес-оцінки фізичного здоров'я і, на цій основі, індивідуалізованих фізкультурно-оздоровчих програм, значно підвищує ефективність реабілітаційно-оздоровчих заходів у учнів. Дана програма підвищує мотивацію до занять фізкультурою в школі і домашніх умовах.

У зв'язку з потребою підвищення рівня здоров'я у студентської

молоді, формування у них усвідомлених потреб у заняттях фізичними вправами і підвищення рівня здоров'я рекомендується враховувати і формувати позитивну та стійку мотивацію до систематичних занять руховою активністю.

Література:

1. Завидівська Н., Ополонець І. Шляхи оптимізації фізкультурно-спортивної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць. № 2(10), 2010. С. 50-54.
2. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи: навч. посіб. Київ, 2003. 267 с.

УДК 378.147

**ДІЛОВА ГРА, ЯК МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ
СПРИЙНЯТТЯ МАТЕРІАЛУ ЗДОБУВАЧАМИ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Бережна Н.Г., к.т.н., доцент,
bereg_nat@ukr.net*

Державний біотехнологічний університет;

*Костікова М.В., к.т.н., доцент,
kmv_topaz@ukr.net*

*Волкова Т.В., к.т.н., доцент,
wolf949@ukr.net*

*Плехова Г.А., к.т.н., доцент,
plehovaanna11@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Ми пізнаємо світ через гру. Різноманітні ігрові заходи розвивають та удосконалюють наше сприйняття нового. Цей процес уподобають як діти так і дорослі. Граючись ми встановлюємо і приймаємо правила гри та розвитку подій, знаходимо рішення поставлених завдань і вихід із ситуацій, отримуємо досвід і навички перемоги та вчимося сприймати поразки.

Декілька століть метод ділових ігор розвивався, удосконалювався, змінював форми та призначення. Ще в XVII віці були розроблені прототипи таких ігор, однак вони більше стосувалися військової справи, що й не дивно. Тоді ще не було бізнесу в такому розумінні, як ми звикли до нього, а тому і не було

необхідності використовувати ігрові методи. Військові ігри стали пращурами сучасних, ділових, не просто так – вони виявилися ефективним інструментом для навчання! По-перше, люди залюбки грали в ігри та відточували свою майстерність на вигаданих битвах. По-друге, військові ігри були чудовим засобом візуалізації. Як тільки стало зрозуміло, що ігри дійсно приносять користь для військової справи, їх почали використовувати і в інших напрямках – розподіл ресурсів, міжнародні відносини, прийняття рішень тощо [1].

Використання такого підходу як «ділова гра» в процесі навчання робить отримання знань більш цікавішим, доступнішим з точки зору розуміння та приємнішим для сприйняття. Використання ділових ігор у викладанні дисциплін у закладах вищої освіти є ефективним способом залучення здобувачів до навчання та розвитку їх професійних навичок. Ділова гра – це інтерактивне заняття, на якому здобувачі набувають ряд навичок практичної діяльності, досвіду й знань. Ділова гра – це метод імітації прийняття рішень фахівцями у різних ситуаціях, який здійснюється за заданими правилами групою людей у діалоговому режимі, за наявності конфліктних ситуацій або інформаційної невизначеності [2]. Ділові ігри дозволяють створити ситуації, які демонструють здобувачам, як вони можуть застосовувати теорію в практичних ситуаціях. Один з основних принципів використання ділових ігор полягає в тому, що учасники процесу повинні діяти як члени команди, вирішувати проблеми та приймати рішення в реальному часі. Це допомагає здобувачам розвивати свої лідерські та комунікативні навички, вчить їх працювати в команді та допомагає встановлювати практичні зв'язки між теорією та практикою. Ділові ігри можуть бути застосовані в різних дисциплінах. Викладачі можуть створювати власні ділові ігри, які відповідають конкретним потребам їх здобувачів та курсів. Наприклад, викладачі можуть створити ділову гру, яка демонструє, як управляти бізнесом в умовах ризику та невизначеності [3]. Одним з переваг використання ділових ігор є те, що вони можуть бути використані в різних форматах. Наприклад, викладачі можуть використовувати ділові ігри як додатковий матеріал для лекцій, або вони можуть бути самостійними модулями, які здобувачі проходять у межах курсу. Використання ділових ігор може бути важливим елементом в підготовці слухачів курсу до реального професійного життя.

Ділова гра у моделюванні транспортних процесів є важливим

інструментом для навчання здобувачів, як вирішувати складні проблеми в галузі транспорту, в моделюванні та управлінні ланцюгом постачання. Під час участі в грі здобувачам дається можливість приймати рішення щодо маршруту, вибору транспортних засобів та координації доставки.

Одна з переваг використання ділової гри в моделюванні транспортних процесів полягає в тому, що вона допомагає здобувачам побачити більш широку картину індустрії транспорту та управління логістикою. Це може допомогти краще зрозуміти взаємозв'язки між різними галузями, такими як транспорт, виробництво і маркетинг, та допомогти вирішувати складні проблеми в цілому ланцюжку постачання. Крім того, ділова гра може бути корисною для слухачів курсу, які планують розвивати свою кар'єру в галузі транспорту та логістики, оскільки вона допомагає створити практичні навички та допомагає зрозуміти, як працює галузь транспорту та логістики в реальному житті.

Нарешті, ділова гра у моделюванні транспортних процесів може бути використана в різних форматах. Наприклад, можна провести симуляцію з використанням спеціальної програми або використати інтерактивну ділову гру з картками та ігровим полем [4]. В будь-якому випадку, ділова гра у моделюванні транспортних процесів допоможе здобувачам більш ефективно вивчати теоретичний матеріал, розвивати навички роботи в команді, а також розвивати творчі та аналітичні здібності.

Нарешті, варто зазначити, що ділова гра у моделюванні транспортних процесів може бути застосована не тільки в закладах вищої освіти, але й у бізнесі. Бізнес-ігри можуть допомогти менеджерам транспортних компаній та логістичних підрозділів вирішувати проблеми в реальному часі, допомагати в управлінні ризиками та вирішувати питання, пов'язані з ефективністю та оптимізацією логістичних процесів. Узагалі, використання ділових ігор у навчанні та бізнесі може бути вигідним інструментом для покращення навичок та знань учасників, а також для підвищення ефективності процесів у різних галузях.

Література:

1. 5 важливих задач бізнесу, які можна вирішити діловими іграми. URL: <https://teammaster.pro/ua/blog/5-vazhlyvyh-zadach-biznesu-yaki-mozhna-vyrishyty-dilovymy-igramy> (дата звернення 05.03.2023).
2. Ділова гра. URL: <https://pravo.studio/kreditovanie/dilova-gra-47253.html>

(дата звернення 05.03.2023).

3. Белкін І. В. Забезпечення реальних ситуацій і ролей професійного змісту в діловій грі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: зб. наук. пр.* Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Вип. 48. С. 9–12.

4. Бережна Н.Г., Кутья О.В. Використання ділової гри в процесі навчання студентів вищих навчальних закладів. *Сучасні тенденції організаційно-методологічного забезпечення підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки, м. Харків, 18 листопада 2019 р.* Харків: ХНАДУ, 2019. С. 474–477.

УДК 378

АНАЛІЗ ОБОВ'ЯЗКОВИХ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШОГО БАКАЛАВРА З МЕНЕДЖМЕНТУ

*Водолажська Т.О., к.е.н., доцент,
tatyana.vodolazhska@gmail.com*

*Харківський національний автомобільно-дорожній університет,
Дімітракієва С.Р. д.е.н, професор,
s_dimitrakieva@abv.bg*

Технічний університет Варна, Болгарія

Теперішнє положення та надзвичайно складні обставини, що склалися в Україні через запровадження та продовження воєнного стану тривалістю вже понад рік, вимагають від системи вищої освіти стрімкої адаптації до нових реалій та внесення кардинальних змін у ній.

Однією із новітніх тенденцій в межах таких змін є пропозиції вищих навчальних закладів щодо можливості навчання здобувачів освіти за освітньою програмою підготовки молодшого спеціаліста за різними галузями та спеціальностями, зокрема і за спеціальністю 073 «Менеджмент». Така ідея, насамперед, дозволяє здобувачам отримати фахову передвищу освіту швидше (за 1 рік 9 місяців), ніж за варіанту навчання на відповідній традиційній освітньо-професійній програмі першого (бакалаврського) рівня освіти (3 роки 10 місяців), та здобути кваліфікацію «молодший бакалавр менеджменту». Тому зазначена тенденція нині є дійсно актуальною та затребуваною серед здобувачів вищої освіти, що спонукає різні заклади вищої освіти розробляти та

впроваджувати їх навчання за освітньою програмою підготовки молодшого спеціаліста.

Для посилення своїх конкурентних позицій кожен освітній заклад розробляє власну унікальну відповідну освітню програму, в якій формується певний перелік освітніх компонентів (як обов'язкових, так і вибіркового), передбачених для їх опанування майбутніми фахівцями. До їх вибору слід підходити дуже ретельно, оскільки від правильного їх вибору залежить і майбутня компетентність випускників.

В Україні підготовку відповідних фахівців – молодших бакалаврів менеджменту за спеціальністю 073 «Менеджмент» здійснюють або планують здійснювати певні заклади вищої освіти, зокрема Харківський національний автомобільно-дорожній університет [1].

Дослідження освітніх компонентів, зазначених у освітніх програмах [1-5], дозволив констатувати : в рамках таких освітніх програм виділяють освітні компоненти, відмінні за змістом, обсягом та кількістю (табл. 1).

Так, освітньо-професійна програма «Менеджмент» з підготовки молодшого бакалавра Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ) [2] містить всього 12 обов'язкових компонент, значна частина припадає на вибірково – 28 од.).

В аналогічній освітній програмі «Менеджмент» Миколаївського національного аграрного університету (МНАУ) [3] передбачено 50 компонент освітньо-професійної програми (з них 20 обов'язкових : 10 дисциплін циклу загальної підготовки та 10 - професійної).

В рамках освітньо-професійної програми «Менеджмент» Уманського національного університету садівництва (УНУС) [4] передбачено вивчення здобувачами освіти 17 навчальних дисциплін, що включені до переліку обов'язкових; 30 дисциплін віднесено до вибіркового блоку.

У проєкті аналогічної освітньо-професійної програми «Менеджмент організацій і логістика» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр менеджменту», розробленою в ХНАДУ [1], передбачено різну кількість обов'язкових та вибіркового компонент – 22 та 10 одиниць, відповідно. Зокрема, до складу обов'язкових компонент віднесено :

українську та іноземну мову (за професійним спрямуванням), основи вищої математики, економічну теорію, правознавство, історію та культуру України, комп'ютерні технології, самоменеджмент та тайм-менеджмент, психологічні основи менеджменту, теорію організацій та організаційну поведінку, основи статистичної діагностики, менеджмент, економіку і фінанси, основи управління маркетингом, основи логістики в транспортному бізнесі, офіс-менеджмент і організацію праці менеджера, комунікативний менеджмент та соціальну відповідальність бізнесу, транспортну логістику, вступ до фаху/основи академічної культури, безпеку життєдіяльності та охорону праці тощо.

Таблиця 1 – Аналіз обов'язкових компонент освітніх програм підготовки молодшого спеціаліста за спеціальністю 073 «Менеджмент»

Обов'язкові освітні компоненти	ВНЗ			
	МНАУ	КНТЕУ	УНУС	ХНАДУ
1	2	3	4	5
Історія України і української культури	+		+	+
Правознавство	+	+	+	+
Інформаційні системи та технології	+	+	+	+
Економічна теорія	+		+	+
Вища математика	+		+	+
Фізичне виховання	+		+	
Українська мова за професійним спрямуванням	+		+	+
Іноземна мова	+	+	+	+
Соціологія та політологія	+			
Безпека життєдіяльності та основи охорони праці	+			+
Господарське право	+			
Теорія організацій	+	+		+
Основи менеджменту (менеджмент)	+	+	+	+
Економіка (макро-, мікроекономіка)	+	+		+
Статистика	+	+	+	+
Організація виробництва	+			
Економіка праці та соціально-трудова відносини	+			
Економічний аналіз та прийняття управлінських рішень	+			
Організація діяльності менеджера	+			+
Основи маркетингу	+			+

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5
Системи технологій		+		
Філософія		+		
Підприємницьке право		+		
Зовнішньоекономічна діяльність підприємства		+		
Основи логістики в транспортному бізнесі				+
Самоменеджмент та тайм-менеджмент			+	+
Психологічні основи менеджменту				+
Комунікативний менеджмент та соціальна відповідальність бізнесу			+	+
Транспортна логістика				+
Психологія			+	
Основи наукових досліджень			+	
Управління виробничою діяльністю			+	
Основи агробізнесу			+	

Проведені дослідження та їх результати дозволяють виділити в рамках освітньої програми «Менеджмент» ті освітні компоненти, які є найбільш важливими та необхідними при підготовці молодших спеціалістів у цій галузі, зокрема :

1. Правознавство
2. Інформаційні системи та технології
3. Іноземна мова
4. Основи менеджменту (менеджмент)
5. Статистика

Також особливу уваги в цих освітніх програмах приділено вивченню здобувачами освіти таких дисциплін, як :

- історія України і української культури
- економічна теорія
- вища математика
- українська мова за професійним спрямуванням
- теорія організацій.

Література:

1. Освітньо-професійна програма «Менеджмент організацій і логістика» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр менеджменту» ХНАДУ. URL:

<https://www.khadi.kharkov.ua/education/katalog-osvitnikh-program/073-menedzhment/>

2. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр з менеджменту» КНТЕУ. URL : <https://knute.edu.ua/>

3. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр з менеджменту» МНАУ. URL : https://www.mnau.edu.ua/faculty-men/orc_073_men/orp-men-pr/

4. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» початкового (короткий цикл) вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» кваліфікації «Молодший бакалавр менеджменту» УНУС. URL : <https://ects.udau.edu.ua/ua/informaciya-programam/fakultet-menedzhmentu/op-menedzhment-molodshij-bakalavr.html>

5. Закон України. Про фахову передвищу освіту. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/t192745?an=1&ed=2021_03_30

УДК 37.014.24

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

*Величко Я.І., асистент
yana0505050@gmail.com*

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

У сучасних умовах важливу роль відіграє активна міжнародна співпраця України із іншими країнами у сфері освіти, в тому числі інтеграція української системи вищої освіти (ВО) до світового освітнього простору.

Система вітчизняної ВО перебуває в стані модернізації, що пов'язано з приєднанням України до Болонської конвенції, основними завданнями якої є підвищення конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти, підвищення мобільності студентів і, як наслідок, робочої сили у межах європейського простору за рахунок: 1) створення системи кваліфікаційних ступенів вищої освіти (система «бакалавр-магістр»); 2) створення системи накопичення та переведення залікових одиниць або «кредитів», які даватимуть змогу продовжувати навчання в іншій країні;

3) співробітництво в галузі управління якістю; 4) створення європейського стандарту вищої освіти; 5) мобільність студентів, викладачів, дослідників [1].

Академічна мобільність – це інтеграційний процес у сфері освіти, що надає можливість викладачам, аспірантам, студентам брати участь в різноманітних навчально-дослідницьких програмах [1-2]. При цьому, студенти мають можливість вчитись один або більше семестрів в закордонному навчальному закладі, де готують фахівців за цією ж спеціальністю, із зарахуванням дисциплін та періодів навчання. Завдяки академічній мобільності студенти можуть: випробувати себе в іншій системі організації ВО; удосконалити рівень іноземної мови; користуватися сучасним технічним обладнанням у лабораторіях; покращити знання про історію, культуру певної країни та вивчити звичаї; одержати диплом закордонного університету.

Формами міжнародної академічної мобільності для здобувачів освіти можуть бути: навчання за програмами академічної мобільності, мовне стажування або освітньо-наукове стажування. А для науково-педагогічних та наукових працівників передбачені такі форми міжнародної академічної мобільності: викладання, участь у спільних проєктах, виконання наукових досліджень, освітньо-наукове стажування та підвищення кваліфікації [2]. Відбір учасників програм академічної мобільності може проводитися за конкурсом з урахуванням результатів їх навчання чи професійної діяльності, наукових (творчих) здобутків та знання іноземної мови, додаткових вимог, передбачених договорами, угодами, контрактами, грантами, проєктами або зазначених в офіційному запрошенні.

Враховуючи важливість інтернаціоналізації навчального процесу як з точки зору мобільності студентів, так і можливості набуття сучасних професійних навичок професорсько-викладацького складу, в ХНАДУ приділяється значна увага розвитку програм академічної мобільності.

Запровадження системи академічної мобільності в ХНАДУ **обумовлене:** наявністю в організаційно-функціональній структурі ВНЗ міжнародного відділу, що займається організацією обміну студентами та викладачами; використанням кредитно-модульної системи *ECTS*; створенням необхідної системи кураторства, яка допомагає студентам та викладачам у практичній реалізації їхніх потреб щодо мобільності; вдосконаленням системи підвищення

кваліфікації та перепідготовки професорсько-викладацького складу, яка задовольняє потреби ринкової економіки України для реалізації важливого загальноєвропейського принципу «освіта через усе життя»; упорядкуванням системи наукових ступенів в Україні, яка відповідає міжнародним стандартам; упорядкуванням термінології мобільності студентів та професорсько-викладацького складу; **та вимагає:** створення банку даних про світові, європейські та національні університети і їх навчальні матеріали; інтернаціоналізації та скоординованості навчальних планів тощо. Крім того, з ціллю регламентації організації академічної мобільності студентів, аспірантів, докторантів, науково-педагогічних та наукових працівників у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті потрібно розробити внутрішній нормативний документ - Положення. Воно повинне бути розроблено відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 16.09.2022, Постанови Кабінету Міністрів України про «Деякі питання стипендіального забезпечення» № 1050 від 28.12.2016 р., Постанови Кабінету Міністрів України про «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» № 261 від 23.03.2016 р., Постанови Кабінету Міністрів України про «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності» № 599 від 13.05.2022 р., Постанови Кабінету Міністрів України про «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» № 579 від 21.05.2022 р., та інших нормативно-правових документів з питань вищої освіти, Статуту ХНАДУ та Положення ХНАДУ про міжнародну діяльність.

Позитивним для ХНАДУ щодо розвитку міжнародної академічної мобільності є укладання багатосторонніх договорів в галузі освіти та спеціальні освітні програми [3], які забезпечують активізацію міжнародної співпраці та підвищують мобільність, наприклад, «Еразмус+». Працівниками ХНАДУ укладено договори співпраці з близько 50 навчальними закладами таких країн, як Азербайджан, Бельгія, Болгарія, Грузія, Індія, Йорданія, Казахстан, Китай, Латвія, Литва, Марокко, Молдова, Німеччина, Польща, Сирія, Словаччина, США, Туркменістан, Узбекистан, Чехія.

Розвиток академічної мобільності в університеті є найкращим способом розбудови та вдосконалення існуючої співпраці та

планування нових майбутніх досліджень і проектів, поглиблення інтеграції ХНАДУ у вітчизняний та міжнародний освітньо-науковий простір, підвищення якості освіти, ефективності наукових досліджень та забезпечення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Література:

1. Василишина Н.М., Скирда Т.С. Методичні рекомендації щодо академічної мобільності студентів у закладах вищої освіти в сучасному просторі. Київ: НАУ, 2020. 36 с.

2. Гришук Ю.В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2 (6). С. 33-40.

3. Мирончук Н. М. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий освітній простір. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*: зб. наук. праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 20-24.

УДК 37.014.24

**ОСНОВНІ ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ
АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ
УМОВАХ**

Величко Я.І., асистент,

Волкова С.О., здобувачка вищої освіти,

uana0505050@gmail.com

*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Явище академічної мобільності є відносно новим для України, адже його поява пов'язана з проведенням певних реформ задля приєднання нашої держави до спільного європейського освітнього простору. Це призвело до проведення численних реформ, модернізації української освітньої системи та активізації процесу академічної мобільності у різних її проявах, зокрема, студентської міжнародної академічної мобільності.

Взагалі, академічна мобільність являє собою можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність певний період часу в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами (міжнародна мобільність). Суб'єктами академічної мобільності, згідно з програмними документами Болонського процесу, виступають студенти, викладачі, науковці та управлінський

персонал.

Серед позитивних аспектів впровадження академічної мобільності в Україні на державному рівні виділяють такі, як відкриття відділів академічної мобільності в ВНЗ, створення нової системи задля підвищення кваліфікаційного рівня студентів, інтернаціоналізація навчальних планів [1].

Крім того, зовнішня академічна мобільність має гарний вплив на економічну ситуацію в державі та приносить значні кошти в бюджет [2-3]. Зокрема, це пов'язане з тим, що студенти та викладачі повертатимуться з новими знаннями, які будуть стосуватися як академічного, так і культурного досвіду, а через доступ до новітніх освітніх міжнародних програм матимуть змогу покращити економічний стан в країні.

Слід зазначити, що академічна мобільність студентів та аспірантів сприяє підвищенню якості вітчизняної освітньої системи, покращенню якості та ефективності проведення наукових досліджень, а також впровадженню нового іноземного досвіду до української системи освіти, створенню конкурентного середовища у вищих навчальних і наукових закладах [4, 5].

Натомість інші автори зосереджують увагу на вивченні позитивних якостей академічної мобільності у контексті підвищення індивідуальної компетенції та здобуття додаткових привілеїв з боку окремих осіб, які є безпосередніми учасниками цього процесу. До переваг участі студентів у програмах академічної мобільності можна віднести: отримання нових знань, професійних навичок та нового досвіду [6, 7], знайомство з іноземним навчальним процесом та методикою викладання, краща кар'єрна перспектива, покращення мовних навичок, нові знайомства і контакти [8], можливість подорожувати та знайомитися зі світом загалом, отримання нового цікавого життєвого досвіду та розширення загального кругозору [8].

Окрім цього, деякі автори [7, 8] зазначають такі загальні позитивні моменти студентської мобільності, як можливе підвищення мотивації до навчання та вдосконалення самовиховання.

Основними перешкодами для міжнародної академічної мобільності виступають культурні, соціально-економічні та академічні бар'єри.

Для участі у програмах навчання та стажування за кордоном необхідно підготувати певний пакет документів, до якого, зазвичай, входять: CV або резюме, перелік оцінок або диплом (оригінал та

переклад), мотиваційний лист, рекомендаційні листи, перелік публікацій (для аспірантів та викладачів), сертифікат про рівень володіння англійською мовою. Збір необхідних документів і раніше був не простим процесом, а під час воєнного стану ще ускладнився, особливо для здобувачів освіти чоловічої статі. Також ще більше його ускладнює слабка координація між різними відділами ВНЗ і недостатній досвід академічної мобільності на факультетах.

Крім того, слід відмітити такі достатньо гострі проблеми, особливо під час воєнного стану країни, як фінансові складнощі, а також проблеми психологічного та побутового характеру.

Таким чином, надзвичайно важливої ролі набувають дії працівників міжнародного та інших відділів ВНЗ, зокрема, що стосуються надання студентам допомоги щодо доступу до необхідної інформації та переліку документів, які потрібно підготувати.

Серед негативних моментів впровадження академічної мобільності для країни в цілому дослідники виділяють: сприяння процесу неконтрольованої міграції, а саме «розумової» міграції з української освітньої сфери, втрату країною майбутнього наукового потенціалу [5, 9, 10]; втрату академічної культури, що негативно впливає на загальний розвиток наукової сфери країни через те, що спеціалісти та науковці з певних спеціальностей втрачають зв'язок з вітчизняними науковими напрямками та переймають закордонні наукові цінності [10].

Іноді проблемою у двосторонньому обміні студентами стає фінансова сторона [11]. Так, студенти іноземних країн мають фінансову підтримку зі сторони країни, в якій вони мешкають, а вітчизняні студенти зазвичай розраховують лише на свою фінансову спроможність, адже «сторона, яка відправляє» намагається зробити так, щоб фінансові зобов'язання на себе взяла «сторона, яка приймає». Процеси маркетизації значно вплинули на сутність процесу академічної мобільності, в якому економічна складова виступила на перший план [12].

Таким чином, в ході проведеного дослідження виділені основні позитивні та негативні моменти академічної мобільності як для окремих учасників цього процесу, так і для сфери освіти й країни в цілому. Напрямом подальших досліджень може бути пошук шляхів зменшення негативного впливу від використання міжнародної академічної мобільності в ВНЗ.

Література:

1. Федорова І.І., Трофименко Я. В. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*: збірник наукових праць. 2012. №2(35). С. 139-144.
2. Зленко А., Ісайкіна О. Академічна мобільність як невід’ємна складова інтеграції України до сучасного Європейського суспільства знань. *Society. Document. Communication*. 2019, № 6/2, С.56-76.
3. Болотська О.А. Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація принципів болонського процесу у вищій освіті України. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення 18.03.2023).
4. Вертегел В. Проблема академічної мобільності в контексті підготовки конкурентоспроможних фахівців. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 256–261.
5. Актуальні тренди вищої освіти: монографія / Н. Г. Ушакова та ін. Харків: МОНОграф, 2019. 124 с.
6. Циганаш А. В. Роль академічної мобільності у професійному розвитку майбутніх фахівців. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 22, С. 641-654.
7. Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві : монографія / Балакірева О.М., Головенько В.А., Дмитрук Д.А. та ін.; за ред. канд. соціол наук О.М.Балакіревої; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2014. 296 с.
8. Іваненко В. В. З досвіду реалізації системи академічної мобільності в контексті Болонського процесу. *Освіта та суспільство*. 2011. № 2. С. 14-18.
9. Козієвська О. Загальні тенденції розвитку академічної мобільності у світовому та українських вимірах. *Вища освіта України*. 2012. №2. С. 98-107.
10. Астахова В. И. Основные тенденции развития академической мобильности украинских студентов. *Освіта та суспільство*. 2011. № 2. С. 7-10.
11. Грушук Ю. В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2(6). С. 33-40.
12. Kirpitchenko L. Locating Cosmopolitanism Within Academic Mobility. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal*. 2014. № 6(1). p. 56-75.

УДК 378.1

**ВАЖЛИВІСТЬ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ ДЛЯ
ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В
УКРАЇНСЬКИХ ВИШАХ***Гнатов А.В., д.т.н., професор,
kalsfus@gmail.com**Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

У сучасному глобалізованому світі англійська мова стала міжнародною мовою для спілкування в різних сферах, у тому числі в освіті. В українській вищій освіті для викладачів технічних спеціальностей важливо добре володіти англійською мовою, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці.

Як відомо, англійська є домінуючою мовою, яка використовується в науковій літературі, на конференціях та в Інтернет-ресурсах. Професори, які добре володіють англійською мовою, можуть отримати доступ до ширшого спектру академічних ресурсів і бути в курсі останніх досліджень у своїй галузі [1, с. 7]. Це, у свою чергу, дозволяє їм покращити свої навчальні та дослідницькі здібності та надати своїм студентам кращий досвід навчання.

Володіння англійською мовою є важливою навичкою для викладачів, які прагнуть кар'єрного зростання. Уміння ефективно спілкуватися англійською дозволяє їм брати участь у міжнародних конференціях, співпрацювати з колегами з усього світу та мати доступ до можливостей роботи, які вимагають знання англійської [2, с. 5]. У сучасній глобальній економіці знання англійської мови є цінним активом, який може відкрити двері для нових можливостей і збільшити потенціал заробітку.

В українській вищій освіті англійська мова часто використовується як мова викладання на технічних курсах, і багато іноземних студентів навчаються на цих програмах. Викладачі, які добре володіють англійською, можуть ефективніше спілкуватися зі своїми учнями, незалежно від їхньої рідної мови. Вони можуть чітко пояснювати складні технічні концепції та залучати своїх студентів до дискусій, що веде до кращого розуміння предмета [3, с. 82].

Володіння англійською дозволяє викладачам технічних спеціальностей брати участь у міжнародних обмінах та співпраці. Вони можуть ділитися своїми знаннями та досвідом з колегами з

інших країн і вивчати їхній досвід. Такий доступ до різноманітних точок зору та методів навчання може покращити якість освіти українських технічних спеціальностей [4, с. 29].

У сучасному глобалізованому світі викладачам технічних спеціальностей важливо бути готовими викладати в міжнародному контексті. Володіння англійською мовою є ключовою вимогою для викладання на міжнародних програмах та співпраці з колегами з інших країн. Викладачі, які добре володіють англійською мовою, можуть допомогти своїм учням стати більш конкурентоспроможними на світовому ринку праці, надаючи їм навички, необхідні для роботи в міжнародному середовищі [5, с. 146].

Висновки. Володіння англійською мовою є необхідним для викладачів технічних спеціальностей українських вищих навчальних закладів. Ці знання надають доступ до академічних ресурсів, покращують кар'єрні перспективи, спілкування зі студентами, якість освіти та готує викладачів і студентів до викликів глобалізації. Тому для українських вищих навчальних закладів важливо надати своїм викладачам можливість покращити рівень володіння англійською мовою, наприклад, мовні курси та майстер-класи.

References:

1. Zhong, Q. (2016). Importance of English proficiency in higher education. *Education and Linguistics Research*, 2(2), 1-8.
2. Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of Studies in International Education*, 11(3-4), 290-305.
3. Haddad, Y., & Ghanem, A. (2017). The importance of English language proficiency in academic and technical fields. *English Language Teaching*, 10(10), 79-88.
4. Dearden, J. (2015). English as a medium of instruction in post-secondary education: A case study from a Malaysian university. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 36(3), 283-297.
5. Byram, M. (2008). *From foreign language education to education for intercultural citizenship*. Clevedon: Multilingual Matters.

УДК 378.046.4

СТРАТЕГІЧНІ ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ЯК КЛЮЧ ДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

*Деділова Т.В., к.е.н., доцент,
dedilova@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Система вищої освіти в Україні – це сукупність закладів вищої освіти (ЗВО), правил і норм, які регламентують здобуття вищої освіти та рівні кваліфікації випускників.

Як і будь-яка система, вища освіта в Україні має свої плюси і мінуси, генеровані її середовищем [1].

Головні переваги (сили та можливості) системи вищої освіти України:

- доступність: система вищої освіти в Україні відкрита для всіх бажаючих, які мають необхідну кваліфікацію та здатність навчатися;
- різноманітність: в Україні є різні типи ЗВО, включаючи університети, академії, інститути та коледжі, які пропонують різні програми навчання;
- якість освіти: багато українських ЗВО мають відмінні рейтинги та дають якісну освіту, яка визнана в усьому світі;
- розвиток науки: Україна має значний науковий потенціал та внесок у світову науку в багатьох галузях;
- культурна різноманітність: Україна має багату культурну спадщину та історію, яка відображена в багатьох аспектах освіти.

Недоліки системи вищої освіти України:

- фінансування української вищої освіти знаходиться в стані системної кризи, що безпосередньо впливає на якість освіти та зменшує її доступність для деяких категорій споживачів;
- корупція: корупційні схеми часто зустрічаються в українській системі вищої освіти, що може призвести до спотворення оцінювання та відбору студентів;
- низький рівень заробітної плати НПП: викладачі часто отримують низьку зарплату, що може вплинути на їхню мотивацію та якість надання освіти;
- недостатня швидкість впровадження освітніх реформ.

Отже, виходячи із необхідності активізації власних внутрішніх переваг і подолання загроз і викликів з боку зовнішнього середовища, протягом 2020-2023 років в Україні реалізовували певні види реформ,

багато з яких актуальні й зараз.

По-перше, модернізація змісту освіти. ЗВО України переходять на нові навчальні програми, які враховують потреби сучасного ринку праці та вимоги до якості освіти. Також впроваджуються нові форми навчання, такі як онлайн-курси та дистанційна освіта.

По-друге, розвиток науково-дослідної діяльності. Вищі навчальні заклади України зосереджуються на розвитку наукових досліджень та стимулюванні інновацій. Уряд на підтримку науковим проектам та створює умови для співпраці між вищими навчальнимикладами та підприємствами.

По-третє, укріплення автономії ЗВО. Уряд України забезпечує більшу автономію закладів вищої освіти, що дає можливість НПП самостійно розробляти навчальні програми та планувати наукові дослідження.

В четверте, удосконалення системи оцінювання та забезпечення якості освіти. Уряд України проведення перевірки та атестації закладів вищої освіти, щоб забезпечити якість надання освіти. Також впроваджуються системи оцінювання студентів та науковців з метою підвищення ефективності навчання та наукової діяльності

Таким чином, вища освіта в Україні наразі переживає значні зміни і реформи, спрямовані на покращення якості освіти та підвищення її відповідності сучасним вимогам. Основні напрями реформування вищої освіти України у стратегічному періоді до 2031 року повинні впертися на [2] та враховувати існуючий досвід провідних європейських країн, а також спиратися на надбання вітчизняної освітньої системи.

Література:

1. Реформування системи освіти для запобігання трудовій міграції : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Леонова, канд. екон. наук, доц. В. В. Боженко. Суми : Сумський державний університет, 2021. 218 с.
2. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. Міністерство освіти і науки України: Сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 17.03.2023).

УДК 378.1**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ
ОСВІТОЮ НА ОСНОВІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ***Дмитрієв І.А. д.екон.н., професор,
idmiitriyev@gmail.com**Мордовцев О.С. к.екон.н. доцент
astmordov@gmail.com**Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Сучасний розвиток національної освітньої та наукової системи відбувається в принципово нових умовах триваючих ринкових трансформацій, які створюють умови для зростання конкуренції, посилення глобалізаційних процесів, підвищення мобільності та унікальності цих систем. Категорії та процеси, інновації сучасного світу, представлені як у міжнародному, так й в національному законодавстві, утворюють концептуальний базис системи освіти та потребують глибшого багатостороннього осмислення та чіткого структурування.

Серед основних викликів, які спрямовані на розвиток системи вищої освіти в Україні можна виділити наступні, а саме: удосконалення процесів і систем управління вищою освітою (зокрема шляхом децентралізації, дерегуляції, залучення громадськості та державного управління та інноваційних перетворень у механізмах фінансування), забезпечення та розширення автономії, підвищення відповідальності та якості освітніх послуг вищих навчальних закладів [1].

Отже, проблема формування та вдосконалення системи управління вищою освітою України на стратегічному рівні зумовлена посиленням глобальних та внутрішніх викликів, що постали перед світовою та національною економіками; зростанням рівня впливу світового ринку праці та освітніх послуг; розробками інноваційної техніки та технологій нового покоління; загостренням соціальних та демографічних проблем тощо.

Також треба зазначити, що правильний вибір елементів, компонентів і підсистем є самостійно важливим науковим завданням, від реалізації якого залежить формування загальної системи управління вищою освітою України.

Отже, спираючись на методологічні аспекти теорії систем та системного підходу на рис. 1 можна представити авторську розробку

вдосконаленої системи управління вищою освітою України на основі стратегічного розвитку, яка включає весь передовий досвід і практичні досягнення відомих вчених-економістів у державному та державному управлінні [2-4].

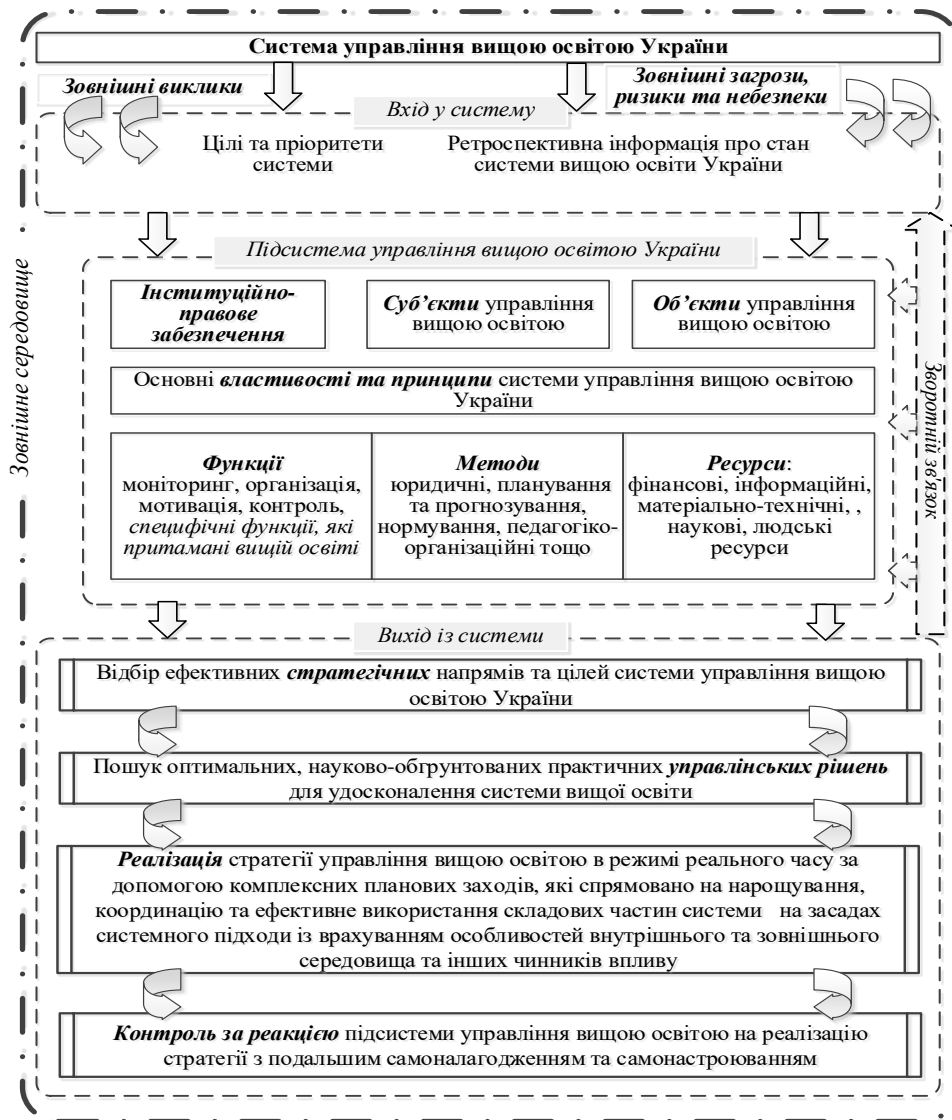

Рисунок 1 – Вдосконалення системи управління вищою освітою України на основі стратегічного розвитку

Отже, на виході із представленої вдосконаленої системи (рисунок 1) повинні бути отримані альтернативні варіанти розробки стратегії управління вищої освіти, в яких центральною ланкою буде пошук оптимальних, науково-обґрунтованих практичних управлінських рішень для постійного удосконалення та самонастроювання системи. Тому запропоновано впровадити наступні стратегічні напрямки розвитку системи управління вищої освіти України (таблиця 1).

Таблиця 1 – Стратегічні напрями та оперативні завдання розвитку вдосконаленої системи управління вищої освіти України

№ з/п	Стратегічні напрями	Оперативні завдання
1	Постійне удосконалення системи управління освітою і забезпечення певної автономності вищих навчальних закладів	<ul style="list-style-type: none"> – створення системи взаємодії між державою вищими навчальними закладами та підприємницькими установами; – усесторонній розвиток автономності вищих навчальних закладів; – збалансування інтересів вищих навчальних закладів з іншими суб'єктами системи; – фінансова незалежність вищих навчальних закладів
2	Регулювання балансу попиту та пропозиції на ринку праці для фахівців з вищою освітою	<ul style="list-style-type: none"> – формування дієвої системи прогнозування потреб ринку праці; – розробка механізму співпраці суб'єктами системи управління вищою освітою у сфері працевлаштування
3	Повна доступність вищої освіти для населення в незалежності від його соціального статусу	<ul style="list-style-type: none"> – формування прозорої системи вступу у вищі; – забезпечення доступності і інклюзивності вищої освіти для усіх верств населення
4	Підвищення якості вищої освіти	<ul style="list-style-type: none"> – використання інноваційних технологій і дистанційного навчання; – матеріально-технічне забезпечення та модернізація лабораторної бази;
5	Підвищення загально та спеціального рівня викладання у вищих навчальних закладів	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення соціального статусу викладача в суспільстві; – система стимулювання навчальної, методичної, наукової та організаційної діяльності викладачів, як фінансово, так й іншими засобами (кар'єрне зростання, нагороди тощо);
6	Інтеграція на міжнародні освітній ринки освітніх послуг та просування вітчизняної послуги з вищої освіти	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення державної програми інтеграції вищих навчальних закладів на європейські та міжнародні ринки освітніх послуг; – інтернаціоналізація освітнього процесу; – залучення студентів з іноземних країн в вітчизняні вищі–

Реалізація представлених стратегічних напрямків розвитку системи управління вищою освітою України та оперативних завдань для їх реалізації керівникам (таблиця 1) має реалізовуватися в режимі реального часу за допомогою комплексних планових заходів, спрямованих на розбудову, координацію та ефективне використання компонентів системи на основі системного підходу з урахуванням

особливостей внутрішнього та зовнішнього середовища та інших факторів впливу.

Контроль за ефективним функціонуванням системи управління вищою освітою в Україні має здійснюватися на всіх рівнях системи як з боку органів державної та муніципальної влади, так і з боку автономно діючих вищих навчальних закладів. Тільки в цьому випадку система буде працювати надійно і давати очікуваний результат в довгостроковій перспективі.

Література:

1. Домбровська С.М. Сучасні технології впровадження інноваційних державних механізмів реформування системи освіти в Україні. *Університетські наукові записки*. 2013. №2 (46). С. 5-11.
2. Оболенцев В.Ф. Базові засади системного аналізу системи держави України : монографія. Харків: Право, 2018. 98 с.
3. Одерій Л.П. Оцінка міжнародної системи освіти: методологія та інструментарій: моногр. Київ: ІСДО, 2011. 196 с.
4. Головій Л.В. Державне управління вищою освітою в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2013. Вип. 182. Ч. 3. С. 148-153

УДК 351.378:355.58

ДОСВІД ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

*Кравцов М.М., к.т.н., доцент,
Super-mikvich@ukr.net.*

*Онiкiєнко В.І., здобувач вищої освіти
grandkeshka@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Якість вищої освіти виступає національним пріоритетом і умовою національної безпеки України, дотримання міжнародних норм і вимог законодавства Української держави в реалізації права громадян на освіту. На забезпечення якості вищої освіти спрямовуються матеріально-фінансові, наукові та кадрові ресурси держави і суспільства. Висока якість вищої освіти включає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії і практики [1]. Якість вищої освіти є багатовимірним поняттям, яке охоплює всі аспекти діяльності закладів вищої освіти: навчальні та навчальні програми, навчально-дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, дидактичну базу та ресурси.

На сьогоднішній день вища освіта населення є важливим фактором. Саме освіта у великій мірі визначає еволюцію світового співтовариства, в якому росте усвідомлення ролі освіти як інструменту стійкого розвитку та забезпечення добробуту населення [1].

У ХХІ ст. здійснюється перехід до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому для подальших економічних і соціальних кроків розвитку головне значення відводиться якості людських потенціалів, рівню освіченості і культури. При інтеграції і глобалізації соціального, економічного і культурного процесів, які відбуваються у світі, для перспектив оновлення нашої держави у найближчих двох десятиліттях потрібно глибоко модернізувати систему вітчизняної освіти.

Рівень технологічного розвитку будь-якої країни позначається не лише на її економічній могутності та добробуті населення, але й на позиції у світовій спільноті, можливостях інтегруватись у економіку та політику інших країн, і на здатності розв'язати проблеми національної безпеки. Але, в той же час, рівні розвитку та використання сучасної технології у тій чи іншій державі можливо визначити не лише завдяки наявній матеріальній базі, а головним чином – за рівнем інтелектуалізації суспільства, за його здатністю знаходити, засвоювати і використовувати нову інформацію. Це усе істотно позначається на рівні розвитку освіти в державі [2].

На сьогодні забезпечення якості вищої освіти є одним із центральних завдань державної освітньої політики України. В умовах визнання пріоритету євроінтеграції України до ЄС виникла потреба освітян і науковців взаємодіяти з реальним економічним простором, налагодити форми і механізми зв'язку з фінансовим, соціальним інститутом задля вирішення нового ринкового завдання – підготувати висококваліфіковані кадри, які б відповідали потребам ринку праці, впровадити наукові дослідження в сучасному виробництві [3].

Уряди країн Європи не шкодують зусиль для підвищення якості вищої освіти, створення сприятливих умов для саморозвитку особистості на шляху до досягнення високих позитивних результатів у професійній діяльності. Тому найцікавішим і найперспективнішим процесом у сфері вищої освіти останніх років став Болонський процес, у який інтегрована й система вищої освіти України. Зокрема, Болонська декларація (1999 р.) визначає мотивацію процесу створення інтегрованого освітнього простору як необхідність

зміцнення інтелектуального, культурного, соціального, науково-технологічного виміру Європейського співтовариства, а також розвитку європейського громадянства. , стабільне і демократичне суспільство. Створюючи європейський простір вищої освіти, професори, вчені та політики визначили головну мету та критерії відповідності освіти стандартам сучасності, які отримали міжнародне визнання. Це якість, рівень довіри, сумісність, мобільність, порівняння кваліфікацій, рівнів освіти та їх привабливість. Основною умовою сумісності, мобільності, сумісності та привабливості в Європейському просторі вищої освіти є його якість [4].

Забезпечення якості освіти є наднаціональною проблемою, вирішення якої реалізується на основі взаємоповаги та довіри представників освітньої та наукової спільноти. Провідним принципом організації європейської вищої освіти, що виділяються Асоціацією європейських університетів, є комплексний розвиток корпоративної культури якості та науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти із метою не лише здобути освіту, а й навчитись під час її здобуття певним дослідницьким методам, отримати навички критичного мислення.

Забезпечення якісної освіти на всіх етапах і рівнях, оцінювання результативності й управління якістю є одним з основних завдань сьогодення, яке має не лише науковий і педагогічний контекст, а й соціальну, управлінську та політичну значущість. Характерними рисами вищої освіти європейських країн є: швидке зростання студентської квоти; Зміна мети вищої освіти (на сучасному етапі ВНЗ готують не соціальну еліту, а фахівців інтелектуальної праці); структурна перебудова системи вищої освіти (запровадження триступеневої освіти, де кожен рівень є відносно самостійним); глобалізація, інтернаціоналізація та фундаменталізація вищої освіти; відродження класичної університетської освіти; розвиток наукового потенціалу; індивідуалізація навчання; реалізація корпоративних програм (вища освіта в поєднанні з роботою в компаніях або компаніях); широке залучення молоді до актуальних проблем науки; підвищення якості вищої освіти; модернізація технології навчання; інтенсифікація процесу навчання. Також було приділено увагу демократизації та гуманізації освіти, культуросоціології, екологізації змісту навчання та міждисциплінарній інтеграції. Суть останніх європейських пропозицій полягає в тому, що людина має створити умови для повноцінного розвитку та всебічної діяльності протягом

усього життя на різних етапах особистісно-професійного становлення, від вибору напрямку професійної діяльності до постпрофесійного етапу життя.

Таким чином, освіта в європейських країнах розглядається як спосіб опанування ефективними засобами здобуття інформації і набуття навичок самоосвіти. Вона має за мету сформувати людину, яка буде здатна ставити питання і сама знаходити необхідні відповіді на них, робити гіпотези, узагальнення та висновки, володіти технологіями самореалізації та самовдосконалення [5].

Крім того, реалізація сучасних підходів до управління якістю освітніх послуг потребує не лише індивідуальних зусиль на рівні окремих закладів, що, безперечно, є досить важливим, а й чітких державних пріоритетів у цьому напрямі шляхом реалізації відповідних програм. Отже, вирішення проблеми залучення закладів вищої освіти України у процес впровадження сучасних підходів управління якістю вимагає таких заходів:

- визначення завдання підвищення якості освітніх послуг закладів вищої освіти шляхом використання сучасних методів управління якістю як пріоритетного напрямку розвитку вітчизняної вищої освіти;
- організація та проведення всеукраїнських і міжнародних конференцій щодо вирішення питань управління якістю у закладах вищої освіти;
- організація спеціальних семінарів та тренінгів для представників цих установ у сфері управління якістю, сучасних принципів і стандартів управління якістю;
- розроблення на основі використання кращого європейського та світового досвіду національної моделі забезпечення якості освітніх послуг для закладів вищої освіти та організації та проведення відповідних конкурсів [6].

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту». *Освіта України*. 2002. № 17. С. 2-8.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ: «Шкільний світ», 2001. 16 с.
3. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підруч. для студентів вузів. Київ : Либідь, 1998. 560 с.
4. Андрущенко В., Бондар В. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття. *Вища освіта України*. 2009. № 4. С. 17-23.
5. Бірюкова, М. Аспірантура і докторантура як механізми формування

інтелектуального потенціалу держави // Вища шк. 2010. № 2. С. 52-60.

6. Бублик Н. Бібліографічне видання з питань розвитку вищої освіти в умовах інтеграції України до Європейського освітнього простору // Вища шк. 2014. № 2. С. 99-105.

7. Вахович І., Іщук Л., Пиріг С. Стан і проблеми вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 1. С.63-70.

8. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В.Г. Кременя. Тернопіль: навч. кн. Богдан, 2004. 384 с.

9. Загірняк М. Реформування вищої освіти України за вимогами Міжнародної стандартної класифікації освіти. *Шлях освіти*. 2013. № 2. С. 6-12.

UOT 378

MÜASİR TƏHSİL SİSTEMİNİN PROBLEMLƏRİ

Namazova Aynur Məhəmməd qızı

Mingəçevir Dövlət Universiteti, müəllim (Azərbaycan)

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, dissertant (Azərbaycan)

Təhsil cəmiyyətin inkişafının açarındır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 19 iyun 2009-cu il tarixdə təsdiq etdiyi “Təhsil haqqında” Qanunun ilk müddəasında qeyd edilmişdir ki, “Bu Qanun vətəndaşların Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit olunmuş təhsil hüququnun təmin edilməsi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini və təhsil fəaliyyətinin tənzimlənməsinin ümumi şərtlərini müəyyən edir, təhsilin ayrı-ayrı pillələri üzrə müvafiq qanunların və digər normativ hüquqi aktların qəbul edilməsində baza rolunu oynayır”.

Təhsil hər bir kəsə öz təsirini göstərməklə nəticəsini cəmiyyətin bütün inkişaf mərhələlərində özünü biruzə verir. Təhsil - cəmiyyətin tərəqqisinin hərəkətverici qüvvəsidir, intellektual potensialı formalaşdırır, xalqın ümidli gələcək sferasını yaradır, yoxsulluğu aradan qaldırır və xalqın rifahını yaxşılaşdırır, hüquqi cəmiyyətin qurulmasında əvəzsiz rol oynayır, vətəndaşı cəmiyyətdə ən məhsuldar təkəkkürlü qüvvəyə çevirir, fərdin və ya kollektivin ümumi inkişafını təmin edir, milli-mənəvi dəyərləri qoruyur və tənzimləyir, insan kapitalını formalaşdırır və s.

Müasir təhsilin irəli aparılması istiqamətində əsaslı islahatlar həyata keçirilsə də, müəyyən boşluqlar hələ də var və onların həlli labüddür. Bu kimi problemləri aşağıdakı kimi şərh etmək olar:

- Bəzi kənd yerlərində müxtəlif fənlər üzrə müəllim çatışmazlığı hələ də qalmaqdadır.
- Məktəbəqədər təhsilə cəlb olunma səviyyəsi hələ də aşağıdır.
- Bəzi məktəb və ali təhsil müəssisələrində xarici dillərin tədrisinin

aşağı səviyyədə olması təhsil alan tələbələri əlavə kurslara məcbur edir;

- Əmək bazarının tələblərinə uyğun olmayan, səmərəsiz kadr hazırlığı ölkədə bəzi sahələrdə kadr çatışmazlığı ilə, bəzi sahələrdə isə işsizlik probleminin yaranmasına gətirib çıxarır;

- Ali təhsil müəssisələrini bitirənlərə təyinat sisteminin tətbiq olunmaması ən böyük problemlərdən biridir.

Bu kimi problemlərin həlli davamlı inkişaf üçün vacibdir. Buna görə də ölkə rəhbərliyi bu istiqamətdə ardıcıl tədbirlər həyata keçirir. Bu və ya digər problemlərin azaldılması üçün aşağıdakı perspektiv tədbirlərin görülməsi təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına imkan yarada bilər:

- Yeni kurikulumların hazırlanması və tətbiqi;

- Ali təhsil müəssisələrinə ixtisas seçimi prosesinə daha ciddi nəzarət olunması, xüsusən əmək bazarının tələbi ilə üst-üstə düşməyən ixtisasların başqaları ilə əvəz olunması, eləcə də abituriyentlərə ixtisas seçimi öncəsi ixtisaslarla bağlı ətraflı məlumatların verilməsi (ixtisasların gələcəkdə abituriyentlərə nə qazandıra biləcəkləri, iş prosesində hansı işləri görəcəkləri haqqında ətraflı məlumatları əks etdirən broşuraların yayımlanması ixtisas seçimi səhvlərinin aradan qaldırılmasına yardımçı ola bilər);

- Ucqar kəndlərdə yeni məktəblərin inşası və təhsilə cəlb olunma səviyyəsinin yüksəldilməsi.

- Orta və ali təhsil müəssisələrində xarici dillərin tədrisinə yerli müəllimlərlə yanaşı xaricdə təhsil almış, eləcə də xarici müəllimlərin cəlb edilməsi və ya xarici dil müəllimlərinin peşəkarlıq səviyyəsini artırmaq üçün onların müvafiq ölkələrdə kurs keçmələrinə imkanlar yaradılması;

- Ali təhsil müəssisələrində təyinat sisteminin tətbiqi (əgər bakalavr pilləsində bunu etmək mümkün deyilsə, magistratura pilləsini bitirənlərə təyinatla iş imkanı yaratmaq. Bu da mümkün olmasa, həmin pilləni fərqlənmə ilə bitirənlərə təyinat tətbiq etmək həm təhsilin səmərəsini artırmış olar, həm də tələbə və magistrantlara əlavə stimül olar).

Orta və ali təhsil müəssisələri üçün nəzərdə tutulan bu təkliflərin həyata keçirilməsi dövlət orqanlarının üzərinə düşsə də, bu işdə məktəb müəllimləri və tələbələrin də fəallığı və onların proseslərdə yaxından iştirakı həmin problemlərin həllinin sürətlənməsinə imkan yarada bilər.

Ədəbiyyat:

1. <https://e-qanun.az/framework/18343>
2. R.Məmmədzadə, A.Abdullayev, F.Kərimova R.Cabbarov, S.Rəsulov, Ə.Quliyev. Təhsilin İdarə Edilməsinin Bəzi Problemləri. Bakı 2008.

УДК 378.147**ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ НА НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ ТРАНСПОРТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ:
ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД***Павленко О.В., к.т.н., доцент,
tprov@ukr.net**Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Розвиток інформаційних та комунікаційних технологій за кордоном призвело до надзвичайно революційних змін, нових реалій глобального цифрового світу та нових освітніх технологій, заснованих на інноваційних ідеях, критичному мисленні, ефективній комунікації та продуктивній співпраці [1]. Використання цифрових технологій допомагає здобувачам розвивати свої здібності до реалістичної постановки будь-яких цілей, відповідного самоконтролю, здійснювати самоаналіз, підвищення самосвідомості та розвиток співробітництва [2]. Деякі автори вивчають потенціал соціальних мереж та інших цифрових інструментів для покращення інноваційних, творче та критичне мислення здобувачів на лекціях та практичних заняттях. Стверджується, що навчання на соціальній мережі «Facebook» дуже впливає на розвиток навичок спілкування та співпраці, творчості, критичного мислення, цифрової грамотності та незалежності, водночас сприяючи інтелектуальній основі для розробки інноваційних рішень та творчих імпровізацій у певних рамках теми [3]. Тому необхідно розробляти ефективні онлайн-курси або програми, які сприяють критичному мисленню як ключовій компетенції у вищій освіті.

Інформаційно-комунікаційні технології – це загальний термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій, комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Іншими словами інформаційно-комунікаційні технології складається з інформаційних технологій (ІТ), а також телекомунікацій, медіа-трансляцій, усіх видів аудіо і відео обробки, передачі, мережових функцій управління та моніторингу [3].

У контексті розвитку цивілізації на теперішній час передбачено нову систему соціальної взаємодії та абсолютно нове ставлення до навколишнього світу [4]. У результаті модель нашого суспільства поступово змінюється та потребує необхідності перетворення її значних аспектів.

Інформація та розвиток комунікаційних технологій проклали шлях до нової доби, яка називається століттям інформації. Сьогодні інформація стає все більш значущою з розвитком комп'ютерних та комунікаційних технологій. Відбувся перехід від індустріального суспільства до інформаційного суспільства. Інформація перетворилася на значну опору глобалізації. Той, хто володіє інформацією, у певному сенсі має владу. Якщо раніше інформація була елементом, що забезпечує виробництво при промисловому капіталізмі, то вона перетворилася на одне з найважливіших джерел виробництва; один з елементів, що визначають швидкість обороту та накопичення капіталу. У існуючій системі виробництво інформації набирає швидкість з кожним днем, і в результаті інформація, що є під рукою, застаріває. Розвиток технологій прискорює поширення інформації. Сучасні системи освіти зазнають змін у зв'язку з миттєвим розвитком технологій. Будучи основним здобутком і стратегічним ресурсом розвитку суспільства, інформація здатна забезпечити життя існуючих і майбутніх поколінь. Інформація набуває принципово нових рис і вимагає від здобувачів швидкого прийняття рішень у нестандартних ситуаціях. Під впливом інформаційного потоку під час навчання змінюються погляди здобувачів, з'являються нові ідеї, виникають сучасні технологічні рішення та покращуються моделі поведінки. В кінці кінців змінюється і кожна людина (не тільки здобувач, а і викладач), будучи суб'єктом усіх перерахованих вище аспектів.

У житті важко переоцінити значення освіти в транспортному університеті, як сфери, де створюються нові знання. У разі сучасних глобальних змін освіту покликане виконати завдання загальнолюдського значення [5]. Передбачається формування нового типу освіти, тобто людини (дослідника) з певним типом свідомості, що забезпечує виявлену здатність до новаторства, визначення потреби в інноваційних розробках, їх знаходження та використання у різних сферах діяльності. Винахідниками та організаторами інноваційної діяльності можуть стати представники професійних кадрів, які мають перераховані вище якості.

Серед основних цілей розвитку інформаційного суспільства за кордоном було визначено такі [6, 7]: використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами; захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»; удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин; покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ.

Література:

1. Meirbekov A., Maslova I., Gallyamova Z. Digital education tools for critical thinking development. *Thinking Skills and Creativity*. 2022. Vol. 44, 101023.
2. Saadati Z., Zeki C. P., Barenji R.V. On the development of blockchain-based learning management system as a metacognitive tool to support self-regulation learning in online higher education. *Interactive Learning Environments*. 2021. P.1-24.
3. Кіяновська Н.М. Генезис поняття «Інформаційно-комунікаційні технології». *Педагогічні науки*. 2013. Вип. 121, С. 117–122.
4. Vorontsov A., Vorontsova E. Innovative Education: The Basic Tendencies Analysis, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 214, P. 1147–1155.
5. Landa E., Zhu C., Sesabo J. Readiness for integration of innovative teaching and learning technologies: An analysis of meso-micro variables in Tanzanian higher education. *International Journal of Educational Research Open*, 2021. Vol. 2, 100098.
6. Escorcía Guzman J.H., Zuluaga-Ortiz R.A., Barrios-Miranda D.A., Delahoz-Dominguez E.J. Information and Communication Technologies (ICT) in the processes of distribution and use of knowledge in Higher Education Institutions (HEIs). *Procedia Computer Science*. 2022. Vol. 198, P. 644–649.
7. Büyükbaykal C.I. Communication Technologies and Education in the Information Age. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 174, P. 636–640.

УДК 37.014

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ*Погорєлова Т.О., доцент,**tatarogo87@gmail.com**Мельник М.Г., здобувачка вищої освіти,**mariamelnik689@gmail.com**Національний технічний університет**«Харківський політехнічний інститут»*

З початком повномасштабного вторгнення в Україну країни-агресора багато молоді виїхало за кордон, і перед ними постало питання обрати вищі навчальні заклади, щоб отримати вищу освіту.

В умовах сучасної глобалізації перед молоддю відкриваються величезні перспективи, але водночас швидко зростає і рівень конкуренції на ринку праці. Тому чим більш якісна освіта буде отримана, тим більше шансів з'являється знайти гідну високооплачувану роботу. Враховуючи це, варто звернути увагу на вищі навчальні заклади Німеччини.

Німецька система освіти – одна з найдавніших у світі і вдало поєднує багатовікові університетські традиції та новітні освітні тенденції.

За даними сайту Освіта.ua: «У вищих навчальних закладах Німеччини навчаються та проводять дослідження близько 250 000 іноземців з усього світу, що становить 12% від всіх студентів Німеччини. За кількістю іноземних студентів Німеччина посідає разом з Англією друге місце після США. При цьому українці посідають шосте місце поміж всіх іноземних студентів – на сьогодні до німецьких вузів зараховані близько 9000 українців. 2 тисячі студентів кожного року навчаються у Німеччині за стипендіями DAAD (Німецька служба академічних обмінів). Українські студенти обирають такі спеціальності для навчання як економіка, економічна інженерія, право, інформатика, германістика, музика. Для захисту дисертації обирають здебільшого фізику/астрономію та машинобудування. Найпопулярніші університети серед українців: HU Berlin, Heidelberg, Duisburg-Essen, München, Fern-U Hagen, а улюблені університети для вивчення прикладних наук: FH Köln, HS Mittweida» [1].

Німецька освітня система складається з початкової школи (вік від 6 до 9 років) та середньої школи, яка, у свою чергу, поділена на дві

фази: у першій діти навчаються з 10 до 15 років (середня школа) і в другій: з 16 до 18 років (старша школа). Тобто тривалість навчання в німецьких школах дорівнює дванадцять-тринадцять років. Останні пару років такої школи дуже схожі з першими роками навчання в українських вищих навчальних закладах. Саме тому, для вступу до вищого навчального закладу Німеччини, необхідно закінчити не менше одного року навчання в університеті в Україні. Щоб навчання в Німеччині давалася простішим, краще заздалегідь підтягти навички німецької та англійської мов. Звичайно, є можливість вступу в європейський університет і без закінчення першого курсу в вітчизняному університеті. Але, для цього необхідно буде пройти підготовку тривалістю в два семестри в підготовчому коледжі, що знаходиться при університеті.

Більша частина університетів Німеччини – державні (всі студенти, у тому числі і іноземці, мають право на безкоштовне навчання), але є і приватні.

За статистикою, більшість учнів із-за кордону отримують ступінь бакалавра, і лише невеликий відсоток з них, бажає отримати ступінь магістра. Також, здобути освіту в Німеччині можна абсолютно будь-якого ступеню, що і підтверджує велика кількість учнів, які отримали звання кандидатів наук і успішно захистили дисертацію.

В Німеччині управління освітою є децентралізованим. Відповідно до німецької конституції, держава контролює систему освіти в країні, але, в той же час, у кожній із 16 федеральних земель існує своє Міністерство, яке керує усіма питаннями освіти.

Під час навчання у німецьких вищих навчальних закладах студенти отримують повну академічну свободу, - це важлива відмінність системи освіти в Німеччині.

За даними сайту Освіта.ua: «Систему вищих навчальних закладів в Німеччині складають: університети, технічні університети, університети прикладних наук, творчі, спеціальні, недержавні та приватні вузи» [1].

Університетська освіта проходить у два етапи. На початковому ступені навчання триває від трьох до чотирьох кварталів і, за умовами успішного завершення, дає право на надання кваліфікації ліценціата. На наступному етапі студенти мають можливість стати магістрами або спеціалістами, але це займе більше часу - від чотирьох до шести семестрів. Останній етап університетської освіти - написання випускної кваліфікаційної роботи.

Школа прикладних наук — найкоротший шлях до вищої освіти Німеччини. Здобуття освіти у вищій школі триває від трьох до чотирьох років і надає можливість здобути знання за однією з найпопулярніших спеціальностей: сільське господарство, менеджмент та економіка, комп'ютерні технології тощо. Після успішного закінчення курсу присвоюється кваліфікація *Diplomgrad*.

Основна відмінність професійних академій від попередніх двох типів навчальних закладів — спрямування на отримання практичних навичок. Студенти поєднують навчальний процес зі стажуванням та практичними заняттями безпосередньо на робочому місці відповідно до обраної спеціальності. Поєднання навчання та роботи дозволяє професійним академіям підготувати повністю підготовлених фахівців наприкінці програми. Тривалість навчання — три роки, які поділяються на шість семестрів, два роки загального навчання та рік поглибленого.

У Німеччині існують також недержавні, приватні вузи. За даними сайту <https://eurostudy.uz.ua> : «Поряд з церковними теологічними вузами сюди відносяться приватні вузи з державною акредитацією, сектор, який у Німеччині став розвиватися відносно недавно, зараз їх близько 50. До особливостей приватних вузів відносяться плата за навчання - в даний час від 1500 до 4000 Євро за семестр, а також нерідко викладання англійською мовою, більш жорсткі критерії прийому абітурієнтів, максимально сконцентровані терміни навчання» [2].

Перевагами навчання у вищих навчальних закладах Німеччини є те, що у Німеччині діє багато стипендіальних програм та грантів від уряду та різноманітних організацій; перед випускниками відкриваються широкі можливості для побудови успішної кар'єри; наявність студентських квитків дають можливість подорожувати країною у рамках навчального процесу.

Література:

1. Навчання в Німеччині. URL: https://osvita.ua/abroad/higher_school/germany/
2. Вищі навчальні заклади Німеччини. URL: <https://eurostudy.uz.ua/Німеччина>
3. Особливості системи освіти в Німеччині [Електронний ресурс]. URL: <https://migrant.biz.ua/nimechina/navchannya-de/osvita-v-nimechchyni.html>

УДК 378.14**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ**

*Птиця Н.В., к.т.н., доцент
nataliya.ptitsa@gmail.com*

*Птиця Г.Г., к.т.н., доцент
gennadij.ptitsa@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Однією з основних складових якості вищої освіти є професійна компетентність викладачів та інших фахівців, які працюють у закладах вищої освіти [1-3]. Вони повинні мати не тільки відповідну освіту, але й досвід роботи в своїй сфері, здатність ефективно комунікувати, передавати знання та допомагати здобувачам розуміти складні концепти. Крім того, важливим аспектом є доброзичливість та відкритість до спілкування, що стимулює здобувачів до активної участі в навчальному процесі.

На державному рівні якість надання освітніх послуг підкріплюється вимогами до кадрового складу, що забезпечує провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти [1, 2]. Виконання ліцензійних (акредитаційних) вимог забезпечує закладу вищої освіти дозвіл на провадження освітньої діяльності окремої спеціальності, або рівня освіти. Отже, для забезпечення якості надаваних послуг заклад вищої освіти повинен засвідчити рівень наукової та професійної активності кожного викладача, що буде задіяний при проведенні усіх видів навчальних занять, здійснення наукового керівництва курсовими, дипломними, чи будь-яким іншими видами робіт, передбачених освітньою програмою та навчальним планом [1, 2].

Важливою складовою якості вищої освіти є навчальна програма та її організація. Навчальна програма повинна відповідати сучасним вимогам ринку праці та сучасним технологіям, а також містити достатню кількість практичних завдань для формування відповідних практичних навичок [1]. Крім того, важливо, щоб програма була організована відповідно до потреб сучасного ринку, та в повній мірі містила у собі ті професійні компетенції, щоб у повній мірі забезпечити ринок сучасним поколінням кваліфікованих фахівців.

Задоволеність здобувачів якістю освітніх компонентів є одним з головних показників успішності закладів вищої освіти. Якість викладання освітніх компонентів – важливий фактор, що впливає на

здобуття знань студентами, а також на мотивацію до навчання. Мотивація є важливим чинником успішності, та визначає, наскільки здобувачі є зацікавленими у навчанні, а також їх готовність до засвоєння нових знань та розвитку особистих навичок.

При оцінці Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет відповідності освітньої діяльності вимогам до системи, що затверджуються Національним агентством, аналізується інформація із задоволеності здобувачів якістю освітніх послуг. Даний вид інформації отримується шляхом анкетування здобувачів.

Загалом, опитування здобувачів вищої освіти проводять для того, щоб дізнатися їх думки та переконання щодо різних аспектів навчання та отримати зворотний зв'язок щодо якості навчального процесу. Анкети можуть містити запитання про досвід комунікації студентів з викладачами та університетськими програмами, а також про їх погляд на інформаційну наповнюваність дисциплін. Це дозволяє закладу вищої освіти зважати на думки та побажання здобувачів та, при необхідності, впроваджувати необхідні зміни в навчальний процес. Цей зворотній конект забезпечує підвищення задоволення потреб здобувачів та відповідність освітнього процесу всім вимогам сучасної галузі. Крім того, результати опитування можуть бути корисні для адміністрації закладів та керівників структурних підрозділів, оскільки вони можуть допомогти оперативно виявити проблемні питання та запровадити шляхи для їх вирішення, що підвищить якість навчання та забезпечить сприятливе середовище для освіти та розвитку.

Література:

1. Внутрішня система забезпечення якості СТВНЗ 57.1-01:2017: Стандарт закладу вищої освіти від 26.12.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.khadi.kharkov.ua/fileadmin/P_Tender/Admin_diyalnist/standart/stvn_57_1_01.pdf.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-п/page>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 365 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-%D0%BF#Text>.

УДК 378**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ***СахноЄ.Ю., д.т.н., професор
evsakhno@ukr.net**Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Аналіз тенденцій розвитку світового освітнього простору свідчить про зміну парадигми розвитку освіти, при якій не тільки держава, але і міжнародні організації, і сам чоловік стають активними суб'єктами перетворень в освіті. Зміна освітньої парадигми, безсумнівно, є відображенням тенденцій, що характеризують і визначають розвиток сучасного суспільства, коли освіта виходить за національні межі і стає наднаціональною. Наднаціональні утворення надають такі освітні послуги, які дають можливість особам, що їх отримали здійснювати професійну діяльність в економіках різних країн; при цьому суб'єктом організації таких послуг, як правило, виступають міжнародні організації. Слід також зазначити, що наднаціональна освіта дає додаткові можливості громадянам успішно соціалізуватися в умовах глобалізації [1,2].

У результаті реалізації такого підходу активізується звичайна освіта, яка починає розвиватися виключно як наднаціональний компонент освіти, і за змістом, і за формами організації. Різноманітність форм і змісту, яке пропонується міжнародними організаціями, працює на взаємопроникнення культур, підходів, запозичення і взаємозбагачення, що позитивно впливає на розвиток наднаціонального простору у культурі й освіті. Сьогодні можна говорити про те, що склалася структура освіти, яку по суті можна позначити як наднаціональну, не тому що вона вище або краще національної, а тому що за своїми характеристиками відповідає актуальним потребам сьогодення, тому що вона адаптована до будь-якої національної системи освіти і до носія будь-якої національної культури.

Розуміючи свої нові можливості, державні освітні структури країн активно включаються до розвитку мережі, номенклатури та форм освітніх послуг наднаціонального характеру. У цьому напрямку стали працювати як державні, так і недержавні навчальні заклади, туристичні агентства, представництва. Їх основне завдання полягає, з одного боку, в залученні іноземних студентів до навчальних закладів

своїх країн, з іншого боку, в організації з іноземними партнерами різноманітної спільної діяльності в області освіти [3].

У сфері вищої освіти інтеграційні процеси призвели до створення Європейської асоціації міжнародної освіти. В ЄС розроблені і діють програми підготовки "Євроінженера" і "Євроменеджера". Це звання підвищує статус звання інженера до міжнародного рівня, а процес акредитації освітніх програм дозволяє керівництву вузів оцінити відповідність рівня свого навчального процесу світовим та європейським вимогам.

Для приєднання до зазначених проектів і рішення поставлених завдань формується національний моніторинговий комітет, в обов'язки якого входить методичне та організаційне забезпечення інтеграційного процесу.

На основі вищезазначеного ясно, щоголовна мета проектів «Євроінженер» та "Євроменеджера" полягає у встановленні загального стандарту акредитації освітніх програм в галузі вищої світової та європейської освіти для всіх вузів України. Для їх реалізації необхідно виконати ряд управлінських дій з оцінки відповідності навчального процесу в різних навчальних закладах країни європейському рівню, та разом з національним моніторинговим комітетом проводити міжнародну акредитації відповідних освітніх програм.

Література:

1. Сахнюк В. Прояв наднаціональності у функціонуванні інституційної системи європейського союзу. *Міжнародне право*, 2017. №4. С. 197-200.
2. Лебедева А.Б. Проблеми співвідношення наднаціональності міжнародних організацій і суверенітету держав-членів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. № 28, Т3. С. 174-177.
3. Струтинський В.Б., Сахно Є.Ю., Мороз Н.В. Формування стратегії та програми розвитку академії інженерних наук України. *Науковий вісник полісся*, 2019. №1(17). С. 55-65.

UOT 378.1**ALİ TƏHSİL SİSTEMİNİN BEYNƏLXALQ RƏQABƏTLİLİYİNİN
ARTIRILMASI**

*Safərova Təranə Allahverdi qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti
tarana.safarova.61@mail.ru*

Müasir dövrün çağırışları Azərbaycanda prioritet istiqamət kimi bilik iqtisadiyyatının formalaşdırılmasını və insan kapitalının inkişafını tələb edir. Bu zərurət isə ölkəmizdə ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması məsələsini müstəsna dərəcədə əhəmiyyətli edir. İnkişaf etmiş ölkələr davamlı və uğurlu iqtisadi tərəqqiyə məhz ali təhsil sisteminin beynəlxalq standartlar səviyyəsinə yüksəldilməsi sayəsində nail olmuşdur. Bu mənada Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə “2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi Azərbaycan təhsil sisteminə innovasiyalar gətirəcək mühüm bir addım kimi qiymətləndirilməlidir. Dünya ali təhsil sistemində baş verən dəyişikliklərə cavab olaraq Azərbaycanda intellektual potensialın gücləndirilməsinə xidmət edən bu sənəd “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı” ilə xaricdə təhsil alaraq ölkəmizə qayıdan gənclərimizə, universitetlərə qoyulan investisiya artıq yeni bir mərhələ ilə birbaşa ali təhsil müəssisələrinə gətiriləcək innovativ bir investisiyaya çevrilməkdədir.

Xaricdə təhsil üzrə Dövlət Proqramı çərçivəsində Azərbaycan gənclərinin dünyanın müxtəlif ölkələrinin qabaqcıl ali təhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanı əldə etməsi ilə Azərbaycanda kadr siyasətində güclü və potensiallı dəyişikliklər müşahidə olundu. Bu proqram hazırda qəbul olunan “2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması” Dövlət Proqramı ilə həyata keçiriləcək tədbirlər üçün sağlam zəmin yaratmışdır.

Belə ki, Avropa və dünyanın qabaqcıl ali təhsil müəssisələri öz potensiallarını daimi olaraq gücləndirmək məqsədi ilə müntəzəm şəkildə daxili və xarici proqramlarla təhsil bazalarına iqtisadi, siyasi və elmi töhfələr gətirmək məqsədini daşıyırlar.

Əvvəlki Proqramın nəticəsi olaraq Azərbaycanın bir sıra ali təhsil müəssisələrinin aparıcı beynəlxalq universitetlərlə ikili diplom proqramlarının sayını artırmaq hədəfi son illərdə daha müsbət bir hal kimi

qarşılanmaqdadır. Çünki Azərbaycan gəncləri qabaqcıl universitetdə təhsil alan digər gənclər ilə eyni səviyyəli mütəxəssislər kimi potensiallaşacaqlar. Proqramlar içərisində qabaqcıl universitetlərdə təhsil alacaq gənclər akademik kadr potensialının, tədris proqramlarının və təhsilin keyfiyyətinin inkişaf etdirilməsinə töhfə verəcəklər. Təhsilin inkişafı sadəcə rəqabətlə deyil, eyni zamanda tədris keyfiyyətinin beynəlxalq səviyyəli universitetlərdə təcrübə edilməsi ilə müşahidə olunacaq. Bu proqramların əsasında xaricdə təhsil alan Azərbaycan gənclərinin ölkəyə qayıtdıqdan sonra həm fərdi, həm də elmi inkişafının təhsildəki keyfiyyət göstəricilərinin artmasına imkan yaratdığına bir daha əmin olduq. Gənclər öz təcrübələrini bölüşdükdə ilkin olaraq, xarici universitetlərin akademik heyətinin keyfiyyətli tədris metodlarından və universitetlərdən məzun olan gənclərin potensiallı işlərlə təmin olunması sahəsində təcrübə qazandıqlarını bildirirlər.

Dünyada təhsil sisteminin qloballaşması prosesində tez-tez qarşılaşılan əsas məsələ kadr hazırlığı üçün innovativ proseslərin düzgün və vaxtında aparılmasıdır. Bu proq ram xarici mütəxəssislərin cəlb olunması, təhsil sistemimizin təkmilləşdirilməsi və yeni akademik mühitin yaradılması baxımından ölkəmizin təhsil sistemindəki problemlərin həllində geniş bir vizyon qapısı açacaqdır.

Dünyanın qabaqcıl universitetlərində beynəlxalq səviyyədə tətbiq olunan tədris proqramlarının əsas bazası universitetlərdəki akademik heyətin öz sahələrində tam ixtisaslaşmış və beynəlxalq təcrübələr ilə özlərini təkmilləşdirmiş müəllim-professorlar olmasıdır.

Gənclərin universitetlərdə təhsil aldıkları müddətdə həm elmi, həm şəxsi keyfiyyətlərinin öz xarakterlərinin formalaşmasında müəllimlərinin mühüm rolu olduğunu bilirik. Buna əsasən də, universitetlərin əsas strukturu akademik heyətin güclü, potensiallı və ixtisaslaşmış elm adamlarına sahib olmasından ibarətdir.

Ölkəmizin ali təhsil müəssisələrinin akademik potensialının gücləndirilməsi məqsədi ilə milli kadrların hazırlanması üçün xaricdə doktorantura səviyyəsində təhsilin maliyyələşdirilməsi üzrə verilən bu qərar gənclərin gələcəyinə dair yüksək ümidlər vəd edir. Doktorantura səviyyəsi üzrə universitetlərdə akademik heyətin ixtiasca təkmilləşdirilməsi, təhsil nailiyyətlərinin müxtəlif sahələr üzrə yerli ali təhsil və elm müəssisələri üçün peşəkar mütəxəssislərin yetişdirilməsini həyata keçirəcəkdir.

Gənc doktorantların öz sahələrində mütəxəssisləşmələri üçün görülməli müxtəlif istiqamətli işləri var. Tədqiqat apararaq,

maraqlandıqları və ixtisaslaşacaqları istiqamətlər üzrə təhsil proqramının üstünlüklərindən faydalanmalıdırlar. Təhsil almaq istədikləri ali təhsil müəssisəsinin qəbul meyarlarına cavab vermək və qəbul olduqdan sonra xaricdə təhsil alacaqları ixtisas üzrə müəllim-professor heyətini ölkəmizə dəvət etmələri innovativ yeniliklər gətirəcəkdir.

21-ci əsrdə texnologiya, beynəlxalq kommunikasiya, mikrobiologiya, biokimya, nanotexnologiya sahələrində baş verən yeniliklər günü-gündən dünya miqyasında baş verən mühüm dəyişikliklərə öz töhfəsini verməkdədir. Gənc doktorantların bu sahələr üzrə Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrində kadr hazırlıqlarının aparılması, tədris metodlarına yeniliklər gətirilməsi, təcrübələr qazanılmasına bu Dövlət Proqramının peşəkar kadr siyasətinə istiqamətlər verilməsinə kömək edəcəkdir. Ən əsası da dövlət siyasətində aparılan yeniliklər bu dövlət proqramında gənc doktorantlar üçün nəzərdə tutulan xaricdə təhsilin maliyyələşdirilməsi baxımından təhsil siyasətində keyfiyyətin beynəlxalq standartlar çərçivəsində formalaşmasını müəyyənləşdirəcəkdir. Doktorantların elm sahəsində ixtiraları, beynəlxalq indeksli jurnallarda məqalələrinin dərc olunması, beynəlxalq konfranslarda azərbaycanlı gənclərin iştirakı, qabaqcıl universitetlərdə mühazirə oxuması Dövlət Proqramının uğurlu nəticəsi olacaqdır.

Başlıca olaraq azərbaycanlı doktorantların nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil alması ilə birgə tədqiqatların aparılması, birgə kitab və məqalələrin çap olunması,

Azərbaycanın dünyada daha da tanınması üçün müsbət rol oynayacaqdır.

Doktorantura sahəsi üzrə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin dəstəyi və Fransanın Montpellier Universitetinin koordinatorluğu ilə idarə olunan "Azərbaycanda doktorantura təhsilinin təkmilləşdirilməsi və vahid Avropa ali təhsil məkanının tələblərinə uyğun strukturlaşdırılması" (NİZAMİ) layihəsi ilə müzkirələr aparılaraq yeniliklər gətirilməsi planlaşdırılmış və həyata keçirilmişdir.. Layihə çərçivəsində doktorantura təhsilinin hazırkı vəziyyəti, strukturlaşması, yüksək standartlar, layihənin həyata keçirilməsi üçün professional bacarıqların inkişafı, beynəlmilləşmə, keyfiyyət planı Avropa standartlarına uyğunlaşdırılmağa çalışılır. Layihənin əsas məqsədi Azərbaycanda doktorantura təhsilinin mövcud vəziyyəti və Avropanın doktorantura təhsili ilə müqayisəli təhlilinin müəyyənləşdirilməsi ilə islahatlar aparmaqdır. Bu layihədə UNEC-in koordinatoru olaraq layihənin Azərbaycanın doktorantura təhsilinə Avropa standartlarında verəcəyi

töhfələri addım-addım müşahidə edilir.

Bütün dünyada aktual mövzu olan təhsilin keyfiyyətinin dövlət səviyyəsində innovativ proqramlarla dəstəklənməsi nəzarətin, nəticələrin və uğurların müşahidə olunmasında mühüm əhəmiyyət daşıyacaqdır. Azərbaycanlı gənclərin beynəlxalq səviyyədə həm ikili diplom, həm də doktorantura sahəsində alacaqları təhsildə dövlət səviyyəsində dəstək görməsi müsbət bir hal kimi uğurların əldə edilməsində üstünlük təşkil edəcəkdir.

Azərbaycanda təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələr ölkəmizin milli maraqlarına və mənafeyinə müvafiq olaraq qurulub. Beynəlxalq əməkdaşlıq, əsasən, ölkələrarası müqavilələrə əsasən təhsillə bağlı birgə tədbirlərin həyata keçirilməsi, təhsil sahəsində beynəlxalq proqram və layihələrin reallaşdırılması prosesində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, təhsil müəssisələri arasında birbaşa əlaqələr, şagird, tələbə mübadiləsi, müəllimlərin ixtisasının artırılması, staj keçməsi, müxtəlif təhsil mübadilə proqramlarını həyata keçirən təşkilat və digər donor qurumların təqaüdləri hesabına xaricdə təhsil, dövlət xətti ilə, yəni təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında ikitərəfli razılaşmalar əsasında Azərbaycan vətəndaşları üçün ayrılan təqaüdlər hesabına həyata keçirilən xaricdə təhsil və sair istiqamətləri əhatə edir. Göründüyü kimi, beynəlxalq əlaqələr inkişaf və rəqabət üçün əlverişli imkanlar yaratmaqla yanaşı, son nəticədə təhsilin keyfiyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi vasitəsilə ölkənin tərəqqisinə gətirib çıxarır. Bu mənada ölkəmizin müxtəlif inkişaf mərhələlərində təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələrə yanaşma da müxtəlif olub.

Lakin Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti süquta uğrayıb, xalqımız xaricdə təhsil almağa göndərilən bu soydaşlarımızdan yetərinə bəhrələnmə bilməyiblər. Belə ki, bolşeviklər hakimiyyəti ələ aldıqdan sonrakı ilk illərdə xaricə göndərilən azərbaycanlı gənclərin təhsili barədə Xalq Komissarları Sovetinin sədri Nəriman Nərimanov tərəfindən “Xaricə oxumağa göndərilən azərbaycanlı tələbələrə yardımın davam etdirilməsi haqqında” xüsusi dekret imzalanıb, ilk vaxtlar onların ali təhsili başa vurmalarına şərait yaradılsa da, bu iş sonadək başa çatdırılmayıb. Bu səbəbdən də onların bəziləri getdikləri ölkələrdə başqa sahələrdə işləməyə başlamış, bəziləri isə öz təhsillərini yarımçıq qoyub vətənə qayıdıblar. Sonradan onların əksəriyyəti repressiya qurbanı olub: “Keçmiş Sovetlər Birliyi dövründə Azərbaycanın xarici ölkələrlə birbaşa təhsil əlaqələri yaratması imkanları məhdud idi. Bir qayda olaraq həmin dövrdə əlaqələr ittifaq respublikaları arasında yaradılırdı. Ümumi orta təhsil sahəsində belə əlaqələr daha çox qardaşlaşmış məktəblər, ümumittifaq səviyyəli bilik və

idman yarışları, müsabiqələr vasitəsilə təşkil edilirdi. Eyni zamanda şagirdlərin və müəllimlərin ittifaq respublikalarına səfərləri və təcrübə mübadiləsi formalarından da istifadə edilirdi. Belə əlaqələr daha çox ali və orta ixtisas təhsili sahəsini əhatə edirdi. Azərbaycanın ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq əlaqələrinin tarixi ötən əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Belə ki, həmin illərdə yaranmış ali təhsil müəssisələri xaricdə təhsil almış azərbaycanlı mütəxəssisləri dəvət etməklə müəllim heyətinin tərkibini keyfiyyətə yüksəltdilər. Eyni zamanda yarandıqları ilk vaxtlardan ali təhsil müəssisələrimiz həm qonşu respublikalar, həm də Asiya, Afrika və ərəb ölkələri üçün kadr hazırlığını həyata keçiriblər. 1921-ci ildə Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı Sovet Rusiyasının Xalq Maarif Komissarlığına müraciət edərək ölkədə ali təhsilin təşkilinə kömək göstərilməsini xahiş edib. Müraciətə əsasən Azərbaycanın ali məktəblərinə və elmi-tədqiqat müəssisələrinə daimi işləmək üçün Rusiyadan görkəmli alimlər göndərilmişdi, onlar ali təhsil müəssisələrinə tədris-təşkilati işlərdə böyük yardım göstərirlər.

Ədəbiyyat:

1. Cabbarov R.H. Təhsil müəssisələrinin idarəetmə məsələləri, Bakı, 2001.
2. Cabbarov R.H. Təhsil müəssisələrinin idarə edilməsində metodik xidmətin təşkili və planlaşdırılması, Bakı, 2005.
3. Məmmədzadə R.H. İxtisasartırma təhsili: Yeni problemlər yeni münasibətlər. Bakı, 2004.
4. Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri, Bakı, Mütərcim, 2007-448 s.

UDC 378.019.3:378.014.6

FEATURES OF QUALITY ASSESSMENT IN GERMANY

Shimpf Karin, Ph.D., Associate Professor

Magdeburg University Otto von Guericke

Pererva P.G., Doctor of Economic Sciences, Professor

pgpererva@gmail.com

National Technical University «KhPI»

Each country in the world uses its own system of grades in educational institutions. Germany is no exception in this regard. The state has its own system for calculating students' points. This information is necessary for students who want to enter German universities. It will also be useful for students who transfer to a local school from the country with

different scores.

The German grading system is radically different from most others. Many students who come to study from abroad cannot get used to the rules for calculating grades for a long time. German schools use the six-point methodology. Compared to other countries, the highest score is one. Many are accustomed to seeing an unsatisfactory result in the "1" rating, but in Germany this score is considered positive. Next in importance are scores from 2 to 6. Each score is tied to a verbal formulation. The highest score in the German education system "1" is called *ausgezeichnet* or *sehr gut*, which means "excellent". Next comes "2" – *gut*, which translates as "good". The rating "3" is called *befriedigend*, the translation is "satisfactory". After that, there is a score of "4" with the designation *ausreichend* and the translation "enough".

Now a few words about the negative scores that no student in German schools wants to receive. The number 5 is considered an unsatisfactory grade. The lowest score is "6", which means "not enough".

Many foreign visitors to Germany are often surprised by the school grading system in Germany. A child can be heard coming home from school and being praised by parents for receiving a unit for a test.

Germany divides school scores on a scale from 1 to 15 – which is more detailed and detailed. If we compare the assessment system with the first example, we get a similar picture: 1 – 15 points; 2 – 12; 3 – 9; 4 – 6; 5 – 3; 6 – 0.

According to this system, schoolchildren are trained. With its help, it is convenient to calculate the final knowledge of a student or schoolboy that has accumulated over a certain period of study. For example, all the results of tests and exams are added up, after which one final score in points is issued.

The scoring system in higher education is similar to the school grading system in Germany. The main difference is the absence of the lowest school grade of "6", which means "not enough". The fact is that with such a score it is impossible to continue your studies, to enter the university after school. Because of this, in higher universities it was simply removed.

The rating scale in Germany at universities also begins with a score of "1" - excellent, and continues to "5" - unsatisfactory. This system is used in every higher education institution in the country. There are similarities with school calculations, but with a slight difference of one point.

Now let's take a closer look at the basic components of the quality of

education in German universities, which have been created in recent years and combined into a system focused on process and dialogue and based on actual indicators of quality development [1-17].

The Otto-von-Guericke University of Magdeburg (OVGU) has created an apparatus for a continuous and sustainable quality assurance and development process, taking into account all relevant aspects of design and within its own image, which is based on the classical understanding of the continuous improvement process in the form of Deming's cycle a PDCA and continuous study of learning and teaching factors. The cycle consists of 4 stages: "planning", "execution", "verification" and "action". The process is performed linearly, while the completion of one cycle is associated with the beginning of the next cycle.

The learning and teaching quality improvement cycle involves contact with relevant stakeholders within a given cycle based on data (through surveys and evaluations) and assessments of those involved in learning and teaching, as well as through quality criteria in course discussions. Thus, the culture of communication, especially in the faculties of OVGU, and personal responsibility are used for sustainable and continuous quality assurance and development. A differentiated system of documentation and reporting serves not only as a basis for further development of the course, but also as a basis for external communication and informing ministries and the public concerned.

The tasks and responsibilities of the individual units and committees are set out in the Act on Higher Education of the State of Saxony-Anhalt (capital - Magdeburg), in the main provisions of the OVGU and are further differentiated by fields of study and teaching in accordance with the Quality Charter. Quality measures in the field of learning and teaching are mainly the responsibility of faculties or dean's offices, as well as the Senate and the rectorate [2, 6, 9, 13]. The organization of study and teaching is carried out at the level of the rectorate, in particular, by the vice-rector for academic and academic affairs, and at the faculties by the deans of educational institutions.

In addition to the established central and decentralized committees, OVGU has introduced quality responsibility at the central (central quality manager), decentralized (faculty quality manager) and student level (student quality manager). This ensures that there is a dedicated contact person for all matters in this field at each faculty, as well as at the central level and at the level of the student group. Together, the quality managers and other members form a working group of those responsible for quality,

which meets regularly, in addition to the constant exchange at the working level, also prepares the understanding and further development of the system for the relevant authorities [4, 7, 13, 15].

Regular reflection on quality degree programmers using external expertise is also fundamental. To this end, regular and mandatory exchanges with cooperating universities, as well as representatives of science, professional practice and graduates, as well as responsible ministries, are necessary.

The university uses a data-enabled monitoring system that preserves anonymity and data protection for surveyed respondents, with which it generates data on specific courses centrally available to faculties to analyze their courses. In addition, OVGU conducts central surveys. students about admission and progress, change of courses and deregistration, as well as surveys of graduates, the results of which regularly serve faculties to reflect on the quality of learning and teaching. The university also takes part in inter-university surveys and uses their results. If necessary, additional reflective survey procedures in learning and teaching can be tested and established. The preparation, conduct and evaluation of decentralized surveys, in particular the evaluation of the course, are the responsibility of the faculty offering the training.

References:

1. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012) Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
2. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019) Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
3. Pererva P.G., Tkachev M.M., Kobieliava T.O. Evaluation of holder profits violation of their exclusive rights. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8), ч.2. С.240-246.
4. Tkachov M.M., Pererva P.G., Kobieliava T.O., Tkachova, N.P., Diachenko T.A. (2021). Management of relations with enterprise stakeholders based on value approach. *Problems and Perspectives in Management*. Vol.19, Iss.1. P.24-38.
5. Kosenko O.P., Kobieliava T.O., Tkacheva N.P. (2017). Monitoring the commercial potential of intellectual property. *Scientific bulletin of Polissia*. №1, ч.2. С.140-145.
6. Kocziszky G., Kobieliava T.O., Pererva P.G., Veres Somosi M. Compliance program. Kharkov-Miskolc: NTU «KhPI». 2019. 689 p.
7. Кобелева Т.О., Витвицька О.Д., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ» (екон.науки)*. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 1. С.

52-57.

8. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1 (35). С. 98-106.

9. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Ткачова Н.П. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

10. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. Київ: Знання, 2009. 1070 с.

11. Ілляшенко С.М., Перерва П.Г., Маслак О.І., Кобелева Т.О., Кучинський В.А. Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 1. С. 53-58.

12. Маслак О.І., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Кучинський В.А., Ілляшенко С.М. Аутсорсинг патентних, логістичних та інформаційних послуг як інструмент підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 21-26.

13. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

14. Кобелева Т.О. Сутність та визначення комплаєнс-ризиків. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. № 1 (3). С. 116-121.

15. Гусаковська Т.О., Кобелева Т.О. Вплив розміру збитків від порушень прав інтелектуальної власності на процес ціноутворення. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2014. № 64 (1106). С. 52-57.

16. Tkachova N., Kobieliava T., Pererva P. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept [Electronic resource]. *International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal*. Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p.

17. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с.

УДК 33:008:378

**ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА Й ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА
СУСПІЛЬСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ***Тодріна І.В., к.е.н., доцент**inna_todrina@ukr.net**Харківський національний університет міського господарства
імені О.М.Бекетова*

Вивчення економічних категорій, понять, законів – важливий, проте не єдиний аспект економічної освіти. В сучасних умовах як у провідних країнах світу, так і в Україні актуальним є вирішення певних морально-етичних проблем, що виникають в економіці, зокрема соціалізація відносин власності, соціальна рівність, соціальна відповідальність бізнесу тощо. Економічна культура має на меті поєднання етики й економіки. Аналіз походження окремих моральних категорій засвідчує їхній зв'язок з економічними поняттями. Зокрема, одна із заповідей Мойсея засуджувала зазіхання на чужу власність.

В фаховій економічній літературі поняття економічної культури визначається як комплекс уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в економічній сфері суспільства й пов'язані з економічною діяльністю [2, стор. 47]. Сучасні вчені економісти, переймаються проблемою формування економічної культури особи, досліджуючи її як результат процесу економічної соціалізації через призму соціально-психологічного аналізу розвитку особистості [2, стор. 45].

Завдання економічної освіти полягає у формуванні сучасної економічної культури, в перетворенні потрібних економічних знань в модерне економічне мислення, а далі в економічну поведінку індивіда та суспільства.

Сучасна економічна освіта, що сприяє формуванню відповідальної особистості, має на меті формування активних економічних суб'єктів, здатних вирішувати проблеми на мікрорівні та впливати на цій рівень, а також критично ставитися до макроекономічної політики держави. Конкурентоспроможність випускників вишів значною мірою залежить від якості оволодіння економічними знаннями, ступеня економічної культури, вміння мислити і діяти в категоріальній системі сучасної ринкової економіки.

Однією з болючих проблем сучасної економічної освіти, на наш погляд, є співвідношення і взаємозв'язок між базовими та спеціальними економічними дисциплінами. Фундаментом формування сучасного типу економічного мислення у здобувача вищої освіти є і повинно бути системне вивчення базових економічних дисциплін, зокрема, теоретичної економіки, економічної теорії. Це пояснюється тим, що вивчення економічної теорії є своєрідною перепусткою у світ економічних знань, формує базовий, економічний категоріальний апарат, дозволяє реалізувати потребу у пізнанні механізму господарчої діяльності, мотивів та особливостей поведінки різних економічних суб'єктів при прийнятті рішень, законів буття економічної матерії і відповідно впливає на формування модерної економічної культури та світогляду. Цікавим є той факт, що рівень знань українських студентів, які внаслідок військової агресії російської федерації, опинилися за кордоном часто зовсім не відставав від рівня знань їхніх західних однолітків. Проте, вони програють європейським колегам в ерудиції та розвитку ширини світогляду (який, формується в процесі вивчення фундаментальних дисциплін, зокрема філософії, політології, етики, економічної теорії). І саме можливістю розвитку цих непрофільних аспектів вищої освіти університети ЄС приваблюють наших студентів [1].

Сьогодні зацікавленість освічених людей у вивченні економічної теорії пояснюється високим рівнем тих проблем, з якими стикається українська економіка. Складність цієї науки, що відображає багатовимірний господарчий світ, при її вивченні потребує від дослідника витривалості верблюда та терпіння святого.

Сучасний глобальний світ вимагає від випускників вишів вміння аналізувати складні питання економічного буття (місце України у глобальному світі, її конкурентні переваги, ефективність прийнятих урядових рішень), оцінювати консервативні та позитивні тенденції розвитку, визначати власну позицію щодо економічних перетворень та як наслідок бути готовими до практичної діяльності. Реалізацію цього завдання виконує ціла низка суспільних наук, де особливе місце належить економічній теорії. П.Самуельсон у своєму найбільш відомому підручнику "Економікс" писав, що людина, яка систематично не вивчала економічну теорію, подібна до глухого, який намагається оцінити музичний твір.

Наукове уявлення про суспільний добробут, споживання,

заощадження, інвестиції, механізм функціонування ринку грошей, ринку праці, коріння циклічного розвитку, інфляцію, безробіття, економічне зростання, фіскальну систему та фіскальну політику надає макроекономіка. Особливо важливим є той факт, що набуті макроекономічні знання дозволять у подальшому критично аналізувати будь-який захід економічної політики уряду, приймати ефективні споживчі та управлінські рішення. При викладанні макроекономіки у сучасних умовах важливим є застосування інституційного аспекту, оскільки в умовах транзитивної економіки України будь-яка макроекономічна проблема має особливе інституційне забарвлення.

Мікроекономічний рівень економічної системи надзвичайно важливий для забезпечення життєдіяльності усіх економічних суб'єктів. На цьому рівні споживачі приймають раціональні рішення відносно вибору товарів та послуг, фірми створюють економічні блага, приймають оптимальні рішення відносно власної виробничої програми. Інституційні аспекти важливі й в межах мікроекономічного рівня дослідження, оскільки існує ціла низка благ, що надається не приватним сектором, а державним. Це так звані суспільні блага. Важливим суспільним благом в сучасних умовах є освіта. В той же час функціонування ринку породжує не лише позитивні екстерналії, що сприяють розвиткові особистості та соціуму, а й негативні екстерналії, які надають значної шкоди. Це в свою чергу потребує державного регулювання.

В українських реаліях актуальним є вивчення механізму здійснення суспільного вибору в умовах прямої та непрямой демократії, що дозволяє зрозуміти сутність та механізм дії таких явищ, як лобізм, лобіювання, медіанний виборець, політична бюрократія, політична рента, логролінг тощо.

Досвід роботи випускників вишів у передових компаніях показує, що для досягнення успіху в сучасному бізнесі крім фундаментальної економічної підготовки вкрай необхідні спеціальні знання, які формують систематичний підхід до вирішення складних економічних проблем. Особливу роль у формуванні такої системної візії відіграє економічна логістика.

Особлива актуальність застосування логістики в економіці України як на макро- так і на мікрорівні обумовлена:

· глобалізаційними та євроінтеграційними процесами, в яких Україна намагається брати активну участь;

- проникненням на український ринок ТНК та установлення стійких зв'язків з іноземними партнерами, які використовують нові підходи в управлінні;
- недостатнім використанням досить високого транзитного потенціалу України, обумовленого вигідним географічним положенням та потужними транспортним комплексом;
- тенденцією до логістичного аутсорсингу – передавання підприємствами логістичних послуг спеціалізованими операторам (логістичними провайдерами);
- наближенням параметрів промислового виробництва до сфери послуг – виготовлення продукції малими партіями на замовлення;

У загальній логістичній системі на першому рівні структури представлена економічна логістика, яка формує власну систему з чотирьох ланок: комерційна логістика, фінансова логістика, інформаційна логістика та сервісна логістика. Економічна логістика досліджує потокову форму організації економічної матерії та спеціалізується на вирішенні теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з подоланням розділення елементів відтворювальної системи шляхом потокової форми організації матерії. Вивчення економічної логістики як теоретично більш високого рівня аналізу дозволяє студентам на якісно новому рівні з'ясувати особливості механізму функціонування господарчої системи, якісно вирішувати складні завдання практичної діяльності.

Отже, базові економічні дисципліни у поєднанні та взаємодії з спеціальними, зокрема, такими як логістика, дозволяють сформуванню у майбутніх фахівців цілісну картину економічного світу.

Література:

1. Винницький М. Як розвивати освіту після війни [URL: https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-rozvivati-osvitu-pislja-vijni.html](https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-rozvivati-osvitu-pislja-vijni.html) (дата звернення: 18.03.2023).
2. Завальна Ж.В. Економічна культура в договірному регулюванні суспільних відносин. *Forum Prava*, 2020. 62(3). С.44–54.

UOT 378

TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN İNFORMASIYA TEKNOLOGİYALARI ƏSASINDA İDARƏ OLUNMASI

Xəliqova Xəyalə Qəmbər qızı
xeyalexelilova2@gmail.com
Mingəçevir Dövlət Universiteti

Respublika təhsil sistemində gedən yeniləşmə, modernləşmə, hər şeydən əvvəl, təhsilin keyfiyyətinə təsir göstərməlidir. Modernləşmənin məqsədi müasir Azərbaycan cəmiyyətinin təhsil sistemi qarşısına qoyduğu tələblər yeni təhsil nəticələrinə adekvat olmalıdır. Hal-hazırda dünyada təhsilin keyfiyyətinin cəmiyyətin tələblərinə cavab verməsi məqsədilə müxtəlif təkliflər irəli sürülür və tətbiq edilir. Bu təkliflərin ana xətti təhsil keyfiyyətinin bir proses kimi, eyni zamanda onun nəticəsi kimi qəbul edilməsidir. Belə münasibət tələb edir ki, təhsil prosesinin keyfiyyətinə onun təşkili, təlim vasitə və metodlarının uyğunluğu, müəllimlərin kvalifikasiyası uyğun gəlməlidir. Ancaq bu, məqsədə çatmaq üçün heç də kifayət deyildir. Müasir dövrdə təhsilin nəticələri anlayışı son illərdə yeni məzmun kəsb etmişdir.

Təhsil müəssisələrimizdə uzun illər boyu tətbiq edilən və ölkəmizdə müvəffəqiyyətlə yüksək səviyyəli kadrlar hazırlanmasına yönəlmiş əvvəlki sistem bu gün artıq müasir tələblərə cavab vermir. Ona görə də yeni təhsil nəticələrinə nail olmaq üçün təhsil alanların müstəqil dərkətmə vərdişlərinə yiyələnməsi, praktiki fəalliyət vərdişlərinə malik olması müasir tələbata çevrilir. Təhsil prosesində başlıca məqsəd biliklərə yiyələnmə üsullarının mənimsənilməsi, yaradıcı potensialın inkişafı təlim prosesinin mərkəzində durmalıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin apardıqları psixoloji-pedaqoji və didaktik tədqiqatlar informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının yüksək təlim metodikalarına malik olduğunu sübut etmişlər. İKT təlimin fərdiləşməsində şagirdlərin imkan və maraqlarını nəzərə alaraq, onların müstəqilliyinə, yaradıcı qabiliyyətlərinin inkişafına, yeni məlumat mənbələrindən istifadə etməyə imkan yaradır. Öyrənilən proseslərin və obyektlərin kompyuter vasitəsilə modelləşdirilməsinə xidmət edir. Beləliklə, təlim mühitinin yeniləşməsinə şərait yaradır.

Xarici ölkələrin təhsil sistemində təhsil-informasiya mühitinin yaradılması məqsədilə bir tərəfdən çoxlu sayda tədqiqatlar aparılır, digər tərəfdən tədqiqatlar təhsil müəssisələrində istifadə olunur. Bu tədqiqatlar zamanı təhsil mühiti subyekt və obyektlərə bölünür. Təhsil prosesinin

subyektləri müəllimlər və şagirdlərdirsə, obyektleri təlim vasitələri və təlim fəaliyyətinin alətləri, maddi baza və pedaqoji prosesin idarəetmə mexanizminin informasiya-kommunikasiya texnologiyalarıdır. Obyekt dedikdə isə informasiya daşıyıcıları, tədris daşıyıcıları, tədris hərəkətləri başa düşülür. Onlar mənimsənilibsə, subyektlər onları şüurlu şəkildə mənimsəyibsə, onda onlar tədris prosesində şəxsiyyətin məninin keyfiyyətinə, dünyagörüşünə, dəyərlər sisteminə, inam və səlahiyyətinə çevrilir.

Təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasına informasiya texnologiyalarının tətbiqi nə verir? Bildiyimiz kimi, təhsil müəssisəsində başlıca fəaliyyət sahəsi təhsilin məzmunu və məktəblinin özüdür. Məktəb nə qədər varsa, təhsilin məzmunu və keyfiyyəti diqqət mərkəzində olmuş, indi də hamını narahat edir. Ona görə də təhsil işçiləri çalışırlar ki, şagirdlər haqqında ətraflı və dərin məlumatlar əldə etsinlər. Ancaq təcrübə göstərir ki, biz nə qədər çalışırıqsa, bu mürəkkəb vəzifənin öhdəsindən çətinliklə gəlirik. Məhz bu zaman informasiya texnologiyaları, kompyuterlər məktəb rəhbərlərinə, müəllimlərə kömək edə bilər. Təhsilin keyfiyyəti haqqında əldə edilmiş informasiyaların obyektivliyi, operativliyi təmin edilmiş olar. Təhsildə keyfiyyət dedikdə, əldə edilmiş nəticənin qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun gəlməsi və məqsədin əldə edilməsi qaydaları haqqında düşünürük.

Təhsilin məqsədi. İntellektual tərbiyə baxımından təlim prosesinin məqsədi fənlərin məzmununu mənimsəməklə yanaşı, tədris edilən fənlərin köməyi ilə şəxsiyyətin fərdi intellektual imkanlarının genişlənməsi və dərinləşdirilməsidir.

Təhsilin məzmunu. Şagird intellektinin formalaşmasına çalışan məktəb kollektivi təhsilin məzmununu şagirdin tələbatlarına, onun imkanlarına uyğunlaşdırmalıdır.

Təlim metodlarının effektivlik kriteriyaları. Məktəblilərin intellektual səviyyəsinin, inkişafının müxtəlif tərəflərini və bilik, bacarıq, vərdişlərinin keyfiyyətlərinin formalaşmasının göstəriciləridir.

Müəllimin vəzifələri. Müəllimin vəzifələri dənənkilərdən ciddi şəkildə fərqlənir. Əgər keçmişdə müəllimin əsas vəzifəsi sosial təcrübənin şagirdə ötürülməsi idisə, bu gün artıq müəllim bu vəzifəyə hər bir şagirdin fərdi-intellektual inkişafının layihələşdirilməsinin həyata keçirilməsini də əlavə etməlidir. Bu şəraitdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) təhsil müəssisələrinin idarə edilməsi üçün məlumatların əldə edilməsində istifadə olunmalıdır. Təcrübə göstərir ki,

bu yolla alınmış informasiyalar fərdi xarakter daşıyır, təlim prosesində hər bir uşağın irəliləyişini görməyə imkan yaradır. İKT-nin tətbiqi məktəbin idarə olunmasında yeni münasibət formalaşdırır. Əgər idarəetmə keçmişdə ancaq məktəb kollektivinin idarə olunması kimi başa düşülürdüsə, bu gün isə İKT-nin tətbiqi ona yeni mənə kəsb etməyə imkan yaradır. Başqa sözlə, bu gün idarəetmədə şagirdlər təlim prosesinin istifadə olunmasında ön plana keçir. Bu zaman idarəetmənin subyektivi rəhbərlərlə yanaşı, həm də şagird və müəllimlərdir. Söz təlim prosesinin idarə olunmasından gedirsə, başqa sözlə, təlim prosesi idarəetmə obyektivi kimi qəbul edilirsə, onda qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun olaraq, obyektivi (prosesi) hazırkı vəziyyəti, onun xarakteristikası və inkişafı qarşıya qoyulmuş məqsədə yaxınlaşmalıdır. Təhsilin idarə olunmasına belə münasibətdən söz gedirsə, idarəetmənin ümumi strukturunda şagirdlərin tədris materiallarını və onlarda müəyyən intellektual keyfiyyətlərin formalaşmasının səviyyəsi ayrıca istiqamət kimi nəzərə alınmalıdır. Bu da imkan yaradır ki, şagirdlərin hər birinin şəxsi xüsusiyyətləri obyektiv qiymətləndirilsin, təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə belə münasibət xarici ölkələrin alimlərinin fikrincə, idarəetməyə hərtərəfli münasibət deməkdir. «Bu ideya məktəbin işinin və ya hər bir təhsil müəssisəsinin, hər şeydən əvvəl, onun əsas bölümünün tədris prosesinin imkanlarından maksimum istifadə olunmasının idarə olunmasıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, texnoloji yolla təlim prosesində uğurlu nəticə əldə etmiş müəllim imkan qazanır ki, həm öz yaradıcılığına, həm də şagirdlərin inkişafına daha artıq diqqət yetirsin. Təlim prosesinin texnoloji quruluşu müəyyən məqsədlərə ardıcıl istiqamətlənməlidir. Təbiidir ki, pedaqoji-psixoloji monitorinqlərin təhsil monitorinqinin ayrılmaz hissələri kimi istifadəsinə imkan yaradır. Bu da təhsilin keyfiyyətinə təsir etməyə bilməz.

Ədəbiyyat:

1. A.Mehrabov. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri, Bakı, 2007
2. M.Mərdanov. R.Ağamalıyev, A.Mehrabov, T.Qardaşov. Təhsil sistemində monitorinq və qiymətləndirmə, 2010
3. R. Məmmədzadə. təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi. Bakı, 2010.

Секція 4. ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378.1

ФОРМУВАННЯ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ: СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

*Гетьман О.О., к.е.н., доцент,
getman.olga.actinon@gmail.com*

*Сільченко К.О., здобувач вищої освіти,
kirilsilchenko@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Відомо, що дуальна форма здобуття професійної освіти – це спосіб навчання, за яким теоретичний матеріал опановується в навчальному закладі, а практичне навчання проходить на виробництві. Такий підхід значною мірою відрізняється від «набуття практичних навичок», так як в його основі не тільки закріплення теоретичних основ на практиці, а й безпосереднє навчання на виробництві[1].

Здобувачі вищої освіти після закінчення університетів, що навчалися за дуальною формою, як правило, вміють працювати з техносистемою організацій, розуміють операційні процеси та мають досвід взаємодії з керівниками та провідними фахівцями організацій.

Відомо також, що індивідуалізація — це процес перехід індивіда до самовизначення. Питання якраз полягає у площині поєднання прагнення здобувачів вищої освіти, особливо спеціальності «Менеджмент», до самовизначення як фахівців ще в процесі навчання та забезпечення з боку університетів саме такої можливості.

Слід також врахувати сам факт відсутності бажання (в переважній кількості випадків) з боку фахівців сторонніх підприємств здійснювати навчання з питань утворення нових конфігурацій структур підприємств або введення в існуючу структуру нових підрозділів, в яких під керівництвом або активної участі колишніх учнів будуть створюватися інноваційні розробки, наприклад, у разі застосування підричних чи проривних технологій, зокрема управлінських.

Виникає ще одне питання, як саме це протиріччя вирішують за кордоном?

В якості прикладу пропоную розглянути організацію дуальної освіти шляхом створення платформ «спін-офф» та «спін-аут» в Університеті Економіки в місті Бидгощ (Польща).

Університет Економіки в Бидгощі є одним з найбільших приватних закладів вищої освіти Польщі, так як нараховує більш ніж 7000 студентів. Навчання здійснюється за 80-тю спеціальностями, крім цього, університет пропонує отримання післядипломної освіти більш ніж на 100-ма напрямками [2]. Але, крім вказаного вище, університет проводить активну роботу щодо формування спін-компаній з метою якісного навчання та подальшого працевлаштування учнів, при цьому отримує щороку прибуток від їхньої діяльності.

В загалі, термін «спін» означає відокремлення структури від «материнської» компанії. Спін-компанії можуть утворюватися на основі академічних структур, наприклад університетів, які прагнуть як комерціалізувати отримані наукові результати, так й диверсифікувати власну діяльність (за умови наявності приватних інвестицій).

Запропонована концепція розвитку вказаного закладу надала можливість студентам університету брати безпрецедентно активну участь в побудові та подальшому функціонуванні спін-організацій, а саме:

— будувати спін-офф компанії при підтримці університету та приватного бізнесу, зокрема безкоштовного бухгалтерського, економічного та юридичного супроводу, безкоштовній або низькій (враховуючи лише собівартість) платі за приміщення, що використовуються у виробничій та комерційній діяльності, при цьому, спін-офф фірми залишаються переважно у власності університету;

— будувати або перетворювати інші, зокрема спін-офф компанії у спін-аут підприємства, які розглядаються університетом як партнери за бізнес-напрямом, при цьому, спін-аут фірми залишаються лише певною часткою у власності університету (володіння відносно невеликою часткою статутного капіталу).

Університет не обмежує вибір студентів щодо напрямів промислової та комерційної діяльності (в межах чинного законодавства країни) у разі надання ними економічно-обґрунтованого плану діяльності організації, всебічно підтримує та залучає приватних партнерів до співпраці.

Треба акцентувати увагу, що в Україні на теперішній час є чинними такі нормативно-правові акти:

- Закон України «Про державно-приватне партнерство» [3],
- Закон України «Про освіту» [4],
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні» [5],
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними» від 16 лютого 2011 р. № 232 [6], інші.

Здійснивши аналіз вказаних нормативно-правових актів слід відзначити, що, нажаль, чинне законодавство України на теперішній час обмежує можливість державним університетам створювати такі спін-структури.

Тому, пропоную розглянути можливість розроблення та запропонування внесення змін до чинного законодавства в частині спрощення процедур прийняття рішення про здійснення державно-приватного партнерства, визначення приватного партнера, надання закладам вищої освіти державної форми власності права засновувати за умови співпраці з приватним партнером (-ми) товариства з обмеженою відповідальністю, а у разі потреби здійснювати діяльність за принципом немайнової поруки — товариства з додатковою відповідальністю, що утворить можливість для появи та розвитку спін-офф та спін-аут підприємств.

Зазначене дозволить вирішити такі питання:

- забезпечення навчання за дуальною формою освіти безпосередньо в університеті як закладі вищої освіти та підприємстві, що надає можливість отримання практичного навчання;
- самовизначення здобувачів вищої освіти як фахівців ще в процесі навчання;
- надання можливості університету комерціалізувати отримані наукові результати та диверсифікувати власну діяльність.

Література:

1. Дуальна освіта. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/reforma-profesijnoyi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita> (дата звернення: 11.03.2023).
2. Університет Економіки (Вища Школа Економіки). *MojaEdukacja*. URL:

<https://mojaedukacja.com/universytety/wnz/wyzsza-szkola-gospodarki> (дата звернення: 11.03.2023).

3. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI : станом на 19.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 11.03.2023).

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 01.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.03.2023).

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар'єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні : Закон України від 24.11.2015 р. № 817-VIII : станом на 01.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-19#Text> (дата звернення: 11.03.2023).

6. Про затвердження Методики виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними : Постанова Каб. Міністрів України від 16.02.2011 р. № 232 : станом на 30.09.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232-2011-п#Text> (дата звернення: 11.03.2023).

УДК 378:046

ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ ТА ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

*Кирчата І.М., к.е.н., доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет*

Традиційно сучасна освіта у вищому навчальному закладі передбачає аудиторні заняття, кількість годин яких, на жаль, зменшується з кожним роком, а тому самостійна робота студентів стає важливим елементом підготовки.

У таких умовах головною метою системи освіти стає підвищення мотивації до навчання, виховання ініціативи, прагнення до саморозвитку та самоактуалізації, розширення кругозору, відстеження тенденцій в інших галузях та використання передових теорій та практик.

На даному етапі, коли інформаційні технології увійшли до нашої повсякденної практики, доцільно поєднувати і аудиторні заняття, і самостійну роботу в різних системах дистанційного навчання, а у тих, хто навчається, повинна бути можливість формувати індивідуальні траєкторії та індивідуальні навчальні плани.

Сьогодні очевидно, що культура самовизначення як здатність і

готовність самовизначатися, самореалізуватися, саморозвиватися лежить в основі компетентнісного підходу у професійній освіті, а отже, все більш затребуваними стають:

високий рівень професіоналізму;

академічна та соціальна мобільність;

орієнтованість на самоосвіту та отримання індивідуального результату.

Все більш затребуване дистанційне навчання обумовлює доцільне використання не тільки електронних курсів лекцій, презентацій, відеоуроків та тестування, а й нових форм: пряме підключення до електронних баз даних, новин, форумів, систем стимуляції та електронних тренажерів.

Крім того, головною перевагою дистанційної освіти є надання студентам альтернативи самим отримувати затребувані знання, користуючись релевантними потоками інформаційних ресурсів:

бази даних та знань, комп'ютерні, у тому числі мультимедійні;

навчальні та контролюючі системи;

цифрові записи та електронні бібліотеки разом із традиційними підручниками й методичними посібниками створюють унікальне середовище та умови студентам для навчання.

У цифрову епоху активне впровадження інформаційних технологій в освітнє середовище потребує підготовки професійних кадрів високого рівня, тому випускники, які вміють застосовувати інноваційні технології, здатні створювати новий, цифровий світ.

Сьогодні і ринок праці вимагає, щоб кандидати були високоекспертними фахівцями у вузькому сегменті або мали міждисциплінарні компетенції. На перший план виходять такі компетенції, як швидкість реакції на зміни, здатність прогнозувати подальший розвиток та йти на крок попереду ринку, а також здатність до нестандартних рішень та ініціатив.

З іншого боку, інноваційний прогрес сприяє модернізації освітнього процесу, запускає розумову діяльність того, хто навчається в новому концептуальному напрямку.

У міру вдосконалення традиційної освіти нові орієнтири стають для викладачів та студентів дедалі ціннішими, а застосування інноваційних технологій у викладацькій діяльності дозволяє визначати актуальні технологічні напрями створення умов для формування в освітньому середовищі тенденцій розвитку актуальних інноваційних технологій.

При цьому завданням викладача є надання консультаційної допомоги студентам у виборі необхідної інформації, оскільки проблеми електронного навчання варіюються в залежності від того, чи аналізуються платформи з точки зору повсюдної доступності, керованості, масштабованості, довговічності, зручності використання, надійності, функціональної сумісності, доступності чи можливості повторного використання.

Слід пам'ятати, що цифрові технології надають безліч можливостей та сприяють підвищенню якості освіти, проте їх використання вимагає значних витрат і реорганізації всієї системи освіти.

В даний час освітні організації, які мають можливість запропонувати якісну онлайн-освіту, що постійно покращується, зміцнюють свої позиції в освітньому медіа просторі.

УДК 378.04

ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

*Ковальова Т.В., к.е.н., доцент
Kovaleva64@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

*Ковальов П. А., к.т.н., доцент
Kovalev10121963@ukr.net*

Національний університет цивільного захисту України

Дуальна освіта є досить популярною в багатьох європейських країнах, оскільки дає можливість здобувачам набути певної кваліфікації, шляхом поєднання навчання в університеті з одержанням практичних навичок майбутньої професії. Нажаль, війна в нашій країні не сприяє впровадженню цієї освіти. Значна кількість підприємств потерпає від агресивних дій і немає можливості повною мірою підтримувати вищі навчальні заклади щодо цієї системи освіти. У той же час, Ольга Коваль звертає увагу на важливість цієї системи для здобувачів профтехосвіти навіть під час війни: «стратегічним завданням є розвиток дуальної освіти і залучення в цю систему якомога більшої кількості підприємств, особливо у вільних та безпечніших регіонах. Розвиток дуальної освіти допоміг би вирішити одразу дві проблеми — забезпечити і необхідні практичні

майданчики, зокрема втрачені під час війни, і попит роботодавців на випускників профтехів. Останнє доведено, зокрема, батьківщиною цього освітнього підходу Німеччиною: затребуваність випускників професійної освіти у країні зазвичай становить 40%, а на випускників із досвідом навчання в системі дуальної освіти на ринку праці попит вищий — на рівні, щонайменше, 80–85%» [1]. На нашу думку, розвиток дуальної освіти важливий не тільки для профтехосвіти, а й для вищої освіти, оскільки працюючі студенти зможуть допомагати у відновленні країні.

Безумовно, дуальна освіта не можлива без підтримки держави. Починаючи з 2014 року вона почала запроваджуватись в нашій країні, однак, до війни не закінчився процес формування нормативної бази за цією системою, і початий до повномасштабної війни експеримент із запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою також не був закінчений. У ВНЗ для запровадження цієї системи освіти слід в ОПП зробити розподіл часу між теоретичною і практичною складовою. Німеччина в свій час зробила цей розподіл наступним чином: 30% теорії, 70% практики [2]. У Законі «Про вищу освіту» мова йде про 25–60% від загального обсягу освітньої програми на основі договору [3]. Ми пропонуємо в пропорції 50% на 50%. З одного боку такий розподіл забезпечить достатній рівень теоретичної підготовки здобувача, з іншого - дасть можливість набути навички практичної діяльності за певною кваліфікацією. Безумовно, щоб здійснити такий розподіл, необхідно буде в ОПП переглянути перелік компонентів в частині їх зменшення. Слід зазначити, що бізнес не готовий сформулювати свої вимоги до здобувачів освіти, а тим більше витратити свій час на їх підготовку під час господарської діяльності. Тому, треба буде також працювати над пошуком підприємств-партнерів, проводити роботи щодо зацікавлення їх приймати участь у практичній підготовці фахівців.

Проблемних моментів запровадження дуальної освіти в нашій країні ще багато, однак, в післявоєнний період необхідно буде якнайшвидше запроваджувати цю систему освіти, враховуючи досвід європейських країн та уже набутий досвід у нашій країні. Підготовка затребуваних на ринку праці випускників закладів освіти, через запровадження дуальної освіти, дасть можливість у післявоєнний період задовольнити попит у таких фахівцях і прискорити розвиток національної економіки.

Література:

1. Коваль О. Профтехосвіта має стати пріоритетом держави. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/khto-bude-vidbudovuvati-ukrajinu-pislja-vijni.html>.
2. Ткаченко В. Що таке дуальна освіта: її переваги та поширення в Україні. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220616-shho-take-dualna-osvita-yiyi-perevagy-ta-poshyrennya-v-ukrayini/>.
3. Про вищу освіту: Закон України від 18 груд. 2019 р. №392-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

УДК 378.1**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ
ДУАЛЬНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ**

*Кочина А.А., к.т.н., ст. викладач,
kochina.tsl@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Одна з головних проблем освіти на сучасному ринку праці полягає в тому, що якість підготовки випускників закладів освіти не завжди задовольняють підприємства профільного напрямку. Ця проблема пов'язана з тим, що майбутні фахівці в певних галузях отримують при навчанні в закладах освіти великий обсяг якісних теоретичних знань, при цьому не завжди мають можливість застосувати отримані знання на початку трудової діяльності. Відсутність належного обсягу практичних навичок стає перепорою для якісного та ефективного застосування отриманих знань в професійній діяльності на підприємствах. Серед методів який дозволяє усунути зазначену проблему та є найбільш ефективним для її рішення є дуальна форма здобуття освіти. Сутність дуальної форми навчання полягає в одночасному отриманні теоретичних та практичних навичок при навчанні у закладах освіти та навчання з отриманням практичних навичок безпосередньо на робочому місці відповідно до професійного напрямку на підприємстві. Це співпраця закладу освіти та певної установи, як правило, здійснюється на основі договору та надає можливість отримати певну кваліфікацію відповідно до обраного напрямку професійної діяльності.

Серед країн, які перші застосували дуальну форму навчання вважають Німеччину, в подальшому цю форму навчання почали застосовувати у Канаді, Австрії, Швейцарії та інших країнах. Застосування дуальної форми навчання не завжди ефективно для усіх

спеціальностей. Доцільно застосовувати даний підхід коли є можливість використовувати сучасну матеріально-технічну базу при навчанні у закладі освіти та підприємстві або установі.

Стосовно застосування дуальних форм навчання в Україні є позитивні результати коли роботодавець отримує висококваліфікованих фахівців вкладаючи в інфраструктуру закладів освіти. При цьому, обов'язковою умовою є необхідність відпрацювати на цьому підприємстві, що інвестувало в цей освітній проект певний строк.

Засновник дуальної форми навчання Німеччина проходила цей процес умовно в 3 етапи її реалізації, при цьому дуальна освіта в цій країні закріплена на законодавчому рівні. На першому етапі у 1969 р. було прийнято загальнонаціональний Закон про професійну освіту. В основі його покладено одержання професійної підготовки і кваліфікації на компетенційній основі відповідно до співробітництва між роботодавцями, профспілками й урядом [1, с. 21]. Для характеристики процесу професійно-технічного навчання було визначено класифікаційні особливості німецької системи освіти та основних стандартів. Було визначено терміни в професійних, освітніх і кваліфікаційних стандартів.

Другий етап 1999 р. характеризується прийняттям законів ВНЗ і їх створення на окремих територіях Німеччини. В рамках таких заходів в межах угод у галузі планування освіти та просування об'єктів і проектів наукових досліджень федеральний уряд та Землі можуть співпрацювати. При цьому, за загальними принципами вищої освіти федеральний уряд мав можливість отримати частину компенсації на конкуруючу законодавчу компенсацію для регулювання виплат і стипендій студентам. Але застосування дуальної системи в Німеччині не забезпечує потреби її економіки у підготовці кадрів. Лише 21% підприємств пропонують професійне навчання з 90% компаній, які мають дозвіл для навчання на виробництві. Для мобілізації ресурсів на професійну підготовку держава створює відповідну правову основу.

Третій етап починаючи з 2000 р. ознаменувався підписанням Болонської декларації. По теперішній час у Німеччині існують програми для навчання у різних галузях, серед найбільш затребуванні в інженерії – 39% та економіці – 32%. Підприємства зазвичай намагаються дотримуватися курсу на вузькоспеціалізовану професійну підготовку, що задовольняє сьогоденну потребу в

кадровому забезпеченні техніко-технологічного процесу і дає прибуток. Недолік такого підходу полягає в тому, що спеціаліст, який пройшов таке навчання, має обмежені можливості на ринку праці. Це пов'язано з попитом на гнучкого фахівця, компетентність якого дозволяє ефективно адаптуватися до змін у технологічних процесах. Досвід Німеччини свідчить, що для побудови професійних стандартів і учбових професійних програм потрібен новий дидактичний підхід до розробки структури професійного профілю.

Процес формування дуальної системи в Австрії стосовно системи освіти також складається з кількох етапів. На першому етапі системи освіти після закінчення початкової школи обирався тип загальноосвітньої школи чи гімназії, де готували учнів до вступу у ВНЗ. На другому етапі – підліткам віком 14 років дозволяли переходити в гімназії (загальноосвітні, з науковим нахилом із спеціалізацією в галузі економіки), після чого вступали в австрійські ВНЗ. Третій етап – це запровадження певних реформ (дворівнева гімназійна система освіти). Четвертий етап – це вступ Австрії до ЄС, організації нового типу школи, запровадження нових навчальних програм у співпраці гімназії та ВНЗ (як досвід з Німеччини, Швеції, Швейцарії та інших країн) [2].

В Австрії основна мета дуальної системи навчання полягає у перевазі в навчальному процесі за обраним фахом на підприємстві практичній частині. На ринку праці в Австралії дуже ціняться практичні знання, і тому студент зобов'язаний працювати на підприємстві протягом чотирьох років навчання, оскільки здійснюється оплата згідно з дуальною угодою між ВНЗ і підприємством. Він може йти на іншу роботу або вступати до ВНЗ тільки після закінчення угоди.

Швейцарія, яка є світовим лідером у сфері підготовки кваліфікованих робітників у галузі готельного бізнесу. За дуальною формою навчання готують висококваліфікованих здобувачів і пропонують широкий вибір спеціальностей, які затребувані на ринку праці понад 120 коледжів в країні. Студенти отримують знання з багатьох прикладних наук, а також практичні навички у сфері комунікації, управління людськими ресурсами, фінансів, продажу і маркетингу у межах дуальної програми. Працевлаштовані у провідних компаніях різних галузей по всьому світу практично усі випускники [3].

Активно дуальне навчання починає розповсюджуватись серед

країн Східної Європи у Польщі. Проте тільки невелика кількість вузів в основному з технічним профілем пропонує навчання за дуальною системою. При дуальній системі у Польщі пропонується 3 роки навчання на бакалавраті, за які студент не тільки відвідує лекції та заняття, а й отримує практичні знання, працюючи у відомій компанії, з якою співпрацює університет. Організація такого навчання залежить від університету, але, як правило, польські вузи встановлюють графік - 3 дні на роботі і 2 дні на заняттях. За роботу на підприємстві передбачається винагорода.

Серед учбових закладів, які працюють за дуальною формою навчання у Польщі, заслуговує уваги Міжнародний Університет Логістики та Транспорту у Вроцлаві. Для участі у дуальному навчанні на базі університету є 60 місць. Студенти працюють під час даної системи освіти у фірмах, які є партнерами це: Amazon Fulfillment Poland, Fleet Partners, CCC, Crusar, Hellmann, FF Fracht та інші. Наступний учбовий заклад це Політехніка Познанська, основні напрямки: автоматика і робототехніка, механіка і конструювання машин. У рамках програми фірми, з якими співпрацює університет, це: Phoenix Contact Wielkopolska, Volkswagen, STER, Solaris Bus & Coach, Blum Polska та інші. Польська система дуальної освіти, як і українська, ще недостатньо інституціоналізована. Але в ході свого розвитку поки що дуальна система не стала упорядкованим процесом із визначеною структурою відносин, ієрархією управління, правилами функціонування. Стосунки трьох учасників дуальної освіти: роботодавців, учбових закладів, учнів - не формалізовані належним чином, що ускладнює прогнозування соціальної взаємодії між ними, правове й організаційне закріплення форм їх поведінки. Тому найбільш актуальним на сучасному етапі є аналіз практики вироблення сучасних моделей і форматів мережевої взаємодії освітніх організацій і підприємств у підготовці робітників, стимулювання участі роботодавців у фінансуванні програм навчання професійних кадрів.

Література:

1. А. Віллі Петерсен, Йепсен Майк. Підхід і досвід розробки професійних стандартів в Німеччині. Флесенбург 2015. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_735552.pdf.
2. Хюфнер К. Управління та фінансування вищої освіти в Німеччині. *Вища школа*. 2005. № 6. С. 97-117.

3. Абашкіна Н. В. *Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині*: монографія. Київ: Вища школа, 1998. 207 с.

УДК 378.1

ДУАЛЬНА ФОРМА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО РІШЕННЯ ЗАВДАНЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Кравцов М.М., к.т.н., доцент

Super-mikvich@ukr.net

Танакова М.Ю., здобувачка вищої освіти

Tanakova20@gmail.com

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Поняття «дуальна освіта в українській термінології з'явилося раптово та набирає шалених обертів. Оскільки такий педагогічний процес досить молодий, тому ще мало вивчений. Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає співпрацю освітньої та виробничої сфери з підготовки фахівців певного профілю в рамках організаційно відмінних форм навчання. Дуальна форма здобуття вищої освіти – це можливість водночас навчатися в закладі освіти та працювати за фахом, переймаючи знання найкращих фахівців певної галузі виробництва. Це найкращі умови для старту кар'єри та професійного розвитку. Наразі є кілька сотень професій, які можна опанувати за дуальною системою освіти, і перелік таких професій постійно оновлюється. Під час навчання здобувачі працюють на підприємстві та отримують за свою роботу грошову винагороду, а після її закінчення – практичну роботу, до якої добре підготовлені. Дуальна система забезпечує плавний вихід у професійну діяльність, без стресу, неминучого для інших форм навчання через брак інформації та погану практичну підготовку. Це дозволяє не тільки навчитися виконувати конкретні професійні обов'язки, а й розвиває вміння працювати в команді, формує соціальні компетенції та відповідальність [1].

Дуальна форма професійно-технічної освіти на сьогоднішній день сприймається як освітній феномен, успішно адаптований до умов ринкової економіки. Потрібна нова форма підготовки спеціалістів, заснована на соціальному партнерстві підприємств і закладів вищої освіти. Дуальна форма навчання на початковому етапі навчання забезпечує набуття здобувачами цільової підготовки,

специфічних професійних компетенцій, а також таких особистісних якостей, як уміння працювати в команді, вміння оптимально обирати технологічне рішення, відповідальність за довірену сферу діяльності. Працюючи, по-новому усвідомлює майбутню спеціальність і свідомо приймає рішення щодо правильного вибору професії. Крім того, сумлінна праця може забезпечити майбутньому фахівцю як додатковий заробіток, так і досвід роботи, що дуже важливо для подальшого працевлаштування. В сучасних умовах ці переваги є суттєвими. Дуальне навчання може проходити з будь-якої навчальної дисципліни та будь-якої спеціальності. Суть дуальної системи полягає в тому, що це з одного боку заклад вищої, а з іншого – навчальне підприємство. Обидві установи є незалежними партнерами одна для одної.

Як показує досвід передових країн, для кожного здобувача розробляється індивідуальна програма, і кожен здобувач має право обирати власну траєкторію руху до наміченої мети – отримання відповідного ступеня за тією чи іншою спеціальністю. Процедура побудови освітньої траєкторії включає визначення черги розробки курсу, відбір дисциплін за варіативною частиною, визначення кількості предметів для кожного семестру та остаточне складання розкладу [2].

Для проходження дуальної програми необхідна наявність тьютора (радника або куратора). Його основна функція – розробка, вдосконалення та коригування індивідуального, гнучкого навчального плану для кожного здобувача з урахуванням його особистих можливостей і потреб в умовах, зумовлених специфікою навчального закладу. Протягом усього періоду навчання здобувач постійно співпрацює з таким фахівцем-куратором.

Можливість скорочення фінансових і часових ресурсів також слід брати до уваги при відповідній підготовці здобувачів до дуальної програми. Дуальна програма в інтересах усіх зацікавлених сторін – навчальних закладів, підприємств, працівників, держави. Для підприємства це можливість готувати кадри саме «під замовлення», забезпечуючи їх максимальну відповідність усім вимогам, заощаджуючи витрати на пошук і підбір співробітників, їх перенавчання та адаптацію. Крім того, є можливість вибрати кращих здобувачів. У свою чергу, такий підхід мотивує здобувачів навчатися не за порадою «галочки». Складність застосування набутих знань на практиці полягає в тому, що педагогічна дійсність надзвичайно

різноманітна в конкретних життєвих ситуаціях. Виділяючи змістовні та загальні елементи у змісті навчання, основним завданням є формування відповідної професійної мотивації в досліджуваній темі шляхом виявлення зв'язків-переходу до майбутньої професійної діяльності як творчого процесу. Тому найефективнішими формами організації навчання є аудиторні та наукові дослідження (проектування курсових і дипломних). Експериментальна робота забезпечує пізнавальну (під час навчальної діяльності) і практичну (під час педагогічної практики) діяльність студентів пошуково-творчого характеру, формує в них уміння виявляти актуальні проблеми, знаходити шляхи їх вирішення з метою досягнення позитивних навчальних і виховних результатів. Метою впровадження аспектів дуальної системи України є усунення основного недоліку традиційних форм і методів підготовки майбутніх фахівців – розриву між теорією і практикою, навчанням і виробництвом, а також підвищення якості підготовки майбутніх спеціалістів, враховувати вимоги осіб, які надають роботу.

Етапи впровадження в Україні: 2012-2014:

- інформаційно-комунікаційна робота з метою роз'яснення основ впровадження та функціонування дуальної системи проектом TVINNING;

- 2014-2015: розпорядження МОН України щодо проведення експерименту, підготовка програми, заявки експерименту, матеріально-технічної бази закладів; -курс ПТНЗ щодо участі [4];

- 2015-2016: реалізація перших етапів експерименту впровадження дуальної системи.

Переваги для закладів вищої та фахової передвищої освіти, які застосовують аспекти дуальної форми навчання:

- здійснення цільової підготовки підготовлених кадрів для підприємств;

- використання матеріально-технічної бази підприємств для підготовки кандидатів до навчання на сучасному виробничому обладнанні з урахуванням інноваційних змін у технологіях виробництва;

- ділити з роботодавцями витрати на підготовку кваліфікованих спеціалістів;

- відкривати можливості підвищення кваліфікації та стажування;

- сприяння швидкому професійному зростанню здобувачів освіти;

- забезпечувати тісний взаємозв'язок й взаємовплив різних систем, що призводить до якісних змін в освіті;
- здійснення інституційних досліджень і консультування;
- здобувач освіти не просто отримує кошти, а здобуває максимально концентровані та корисні знання, які стосуються безпосередньо його фаху [3].

Отже, дуальна система навчання долає розрив між теорією та практикою у процесі підготовки майбутніх спеціалістів; відкриває додаткові можливості для підвищення ефективності навчання працівників; дозволяє врахувати вимоги роботодавців щодо розвитку професійних компетентностей працівників; заохочує роботодавців інвестувати в освіту, оскільки в результаті отримують якісно підготовленого фахівця; сприяє більш всебічному професійному розвитку здобувачів освіти, створює нову психологію молодого спеціаліста; підвищує мотивацію до здобуття знань та набуття професійних навичок студентів і курсантів; сприяє ґрунтовному переосмисленню стандартів нових сучасних професій та організації нових робочих місць, соціалізації молоді. Дуальна освіта – це безперервний розвиток, у якому наука займає важливе місце та може забезпечити якісну освіту, що відповідає вимогам сучасного суспільства [4].

Література:

1. Дуальна освіта. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicnaosvita/dualna-osvita>.
2. Кушнірецька О. В., Синюра-Ростун Н. Р. *Особливості дуальної форми професійної підготовки кадрів у процесах освітньо-виробничої інтеграції* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Львів, 23 листоп. 2017 р.). Львів. торг.-екон. ун-т [та ін.]. Київ, 2017. С. 27–30.
3. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 660-р).
4. Державний центр зайнятості. URL: http://www.dcz.gov.ua/khm/control/uk/publish/article?art_id=63126

UDC 377.35**DUAL EDUCATION IN HUNGARY***Nagy Sabolch, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Miskolc University, Hungary**Pererva P.G., Doctor of Economic Sciences, Professor
pgpererva@gmail.com
National Technical University «KhPI»*

Primary education is now recognized as the leading one in European vocational education systems. The purpose of dual training is to carry out the educational process directly at the workplace, ensuring the interaction between education, the economy and business. Such training meets the requirements of the labor market, prevents the growth of unemployment among young people, contributes to the career growth of young qualified labor resources. Dual education is a specific form of education in higher education. It includes training that is carried out throughout the entire period of training in a system with specific provisions on teaching methods and assessment of the knowledge gained. Dual learning is a very close form of cooperation, in which all participants - partners, institutions, students - have obligations and additional responsibilities, although at the same time it provides undeniable advantages.

In our opinion, the training system is an excellent option for the student and for the enterprise, but at the same time it imposes more responsibilities, although it provides undeniable advantages [1-19]. For example, in addition to completing a certain part of full-time education, participants in the dual education program also undergo a regular internship at a target (specialized) enterprise. as a fairly simple "student-employee" formula. As a result, by the end of the course of study, they have gained significant work experience [1-2]. Participation in dual training gives partner companies the opportunity to hire student employees for the period of training, who are well aware of this enterprise and its production processes, as well as learn about domestic and international professional news directly through close partnership with the university [3-9].

The project, which lays the foundation for the accreditation and development of dual education curricula, was launched at the University of Miskolc in 2013. As a result, it was possible to start training in only 9 undergraduate courses at three faculties. In September 2015, 50 first-year students began training under such a program after successfully passing the admission procedure. In the project, our consortium partner was the Borsod-Abaúj-Zemplén County Regional Development Agency, a non-

profit organization Of Public Benefit Ltd.

The educational objectives for the development of dual education at Miskolc University can be expressed by the following slogans of the target purpose: "Practice is the best teacher" and "The best adviser is the best adviser". These two sentences express the essence and basic aspects of dual learning programs. As part of these programs, students spend an average of 26 weeks a year at the university, acquiring a theoretical and methodological basis in their respective fields. The practical training phase of programs conducted with companies lasts an average of 22 weeks. At this stage, students acquire additional professional knowledge based on experience, and also have the opportunity to acquire competencies specific to the company or profession. These two aspects of dual education programs provide a combination of sophisticated, competitive knowledge and skills.

In dual training programs, students conclude a contract for training with the University, and also have a contractual relationship with the organization conducting the practice. Students earn income throughout the program, which can cover a portion of their tuition costs. This does not imply any prior commitment to selecting students' future jobs, but in an effort to retain the best students, the companies involved can offer graduate jobs to graduate students [10-14, 18]. Applying for dual training begins with the selection of the partner organization from the list of dual study places. If you are a successful student, the partner company concludes an appropriate contract with the student and the university. Agreement between the dual partner, the university and the student are a prerequisite for entry into the university system of dual education.

At the end of each semester, you need to prepare to submit project work, which will be evaluated by a corporate mentor and a professional coordinator of the university. The student can also evaluate the partner enterprise to help further develop the dual education system at the university.

Upon completion of dual training, the university issues a certificate of the project tasks you have completed. As a rule, this certificate includes project and educational tasks that the student performed, as well as assessments of the partner enterprise and the university for each of them.

Hungary recognizes the significant role of training contracts in providing high-quality vocational education. The labor market can be satisfied by specialists when creating conditions for educational activities and the availability of educational standards. In this regard, dual training in

vocational education involves the division of the costs of training a specialist between the state and enterprises (business, economics) on the terms of equity participation in financing. In the country, the introduction of dual training is carried out at the level of school, vocational education institution and enterprise. Schools and companies (including health care institutions, foundations, associations, individual entrepreneurs) jointly contribute to the professional training of students.

The study of the use of active teaching methods in teaching economic disciplines allows us to conclude that more than half of the teachers surveyed use active teaching methods during classes, among which the leading positions are occupied by: thematic discussions, Olympiads, presentations, business games, situational methods and group trainings.

All without exception, the existing methods of teaching:

- aimed at improving communicative competence, adapting students to the assimilation of new knowledge, as well as considering and disclosing more complex problems of assimilation of new information;

- teachers call thematic discussions, presentations and participation in scientific conferences the most successful in the use of active learning technologies, since they are aimed at developing students' skills to explore and carry out managerial activities, and also make the teaching process more productive and exciting;

- from among the reference and information technologies of teaching, the portfolio method, training methods, as well as distance learning should be singled out.

References:

1. Nagy S., Pererva P.G. (2021). Formation of an innovative model of the Hungarian business economy. *Marketing of innovations. Innovations in marketing: materials of the Intern. Sci. Internet Conf.*, December 2021. Bielsko-Biala. P. 51-54.

2. Tkachov M.M., Pererva P.G., Kobieliava T.O., Tkachova, N.P., Diachenko T.A. (2021). Management of relations with enterprise stakeholders based on value approach. *Problems and Perspectives in Management*. Vol.19, Iss.1. P.24-38.

3. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012). Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

4. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019). Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.

5. Pererva P.G., Tkachev M.M., Kobieliava T.O. Evaluation of holder profits violation of their exclusive rights. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8), ч.2. С.240-246.

6. Kosenko O.P., Kobieliava T.O., Tkacheva N.P. (2017). Monitoring the commercial potential of intellectual property. *Scientific bulletin of Polissia*. №1, ч.2.

C.140-145.

7. Kocziszky G., Kobieliava T.O., Pererva P.G., Veres Somosi M. Compliance program. Kharkov-Miskolc: NTU «KhPI». 2019. 689 p.

8. Кобелева Т.О., Витвицька О.Д., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки)*. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 1. С. 52-57.

9. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1 (35). С. 98-106.

10. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві : навч.посібник для інж.-техн.вузів. Харків: «Основа», 1993. 288с.

11. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Ткачова Н.П. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59(1168). С.96-100.

12. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. Київ: Знання, 2009. 1070 с.

13. Ілляшенко С.М., Перерва П.Г., Маслак О.І., Кобелева Т.О., Кучинський В.А. Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 1. С. 53-58.

14. Маслак О.І., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Кучинський В.А., Ілляшенко С.М. Аутсорсинг патентних, логістичних та інформаційних послуг як інструмент підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 21-26.

15. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

16. Кобелева Т.О. Сутність та визначення комплаєнс-ризиків. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. № 1 (3). С. 116-121.

17. Гусаковська Т.О., Кобелева Т.О. Вплив розміру збитків від порушень прав інтелектуальної власності на процес ціноутворення. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2014. № 64 (1106). С. 52-57.

18. Tkachova N., Kobieliava T., Pererva P. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept [Electronic resource]. *International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal*. Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p.

19. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с.

УДК 378**ПРИНЦИПИ ТА ПЕРЕВАГИ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ***Нестеренко В.Ю., к.е.н., доцент**valentinaonisiforova@gmail.com**Харківський національний автомобільно-дорожній університет**Сідельнікова В.К., к.п.н., доцент**vladasid09@gmail.com**Харківський національний педагогічний університет**імені Г.С. Сковороди*

Однією з головних тенденцій вдосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти останнім часом є значне підвищення уваги до дуальної форми навчання.

Дуальна освіта – це підхід до навчання, який поєднує теоретичне навчання та практичне застосування в рамках реального досвіду роботи. Дуальна освіта базується на ідеї, що здобувачі освіти мають отримати не лише теоретичні знання, а й безпосередній досвід роботи в реальному бізнесі чи виробництві.

У системі дуальної освіти здобувачі проводять час у навчальному закладі, де отримують необхідні теоретичні знання, а також працюють у компанії, де можуть застосувати свої знання на практиці. Зазвичай студенти проводять близько 50% свого часу на підприємстві і 50% у навчальному закладі.

Дуальна освіта особливо популярна в Німеччині, де вона є частиною національної системи освіти. В інших країнах, таких як Швейцарія, Австрія, Франція, Нідерланди та Швеція, також використовуються подібні моделі навчання.

Отже, дуальна освіта – це освітній підхід, який поєднує теоретичне навчання з практичним. Розглянемо переваги означеної форми навчання більш докладно.

Отримання реального досвіду роботи: студенти, які проходять дуальну освіту, мають можливість отримати реальний досвід роботи у своїй сфері, що допомагає їм краще зрозуміти вимоги ринку праці.

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів: дуальна освіта дає студентам широкий спектр навичок та знань, що в свою чергу призводить до підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які готові працювати одразу після закінчення навчання.

Краща адаптація до ринку праці: здобувачі освіти, які проходять дуальне навчання, мають можливість краще адаптуватися до ринку

праці, оскільки отримують досвід роботи та знання, необхідні для конкретних професій.

Вища зарплата: студенти, які проходять дуальне навчання, мають більше шансів отримати високооплачувану роботу після закінчення навчання, оскільки мають реальний досвід роботи у своїй галузі.

Підтримка комунікації між навчальними закладами та підприємствами: дуальна освіта сприяє комунікації між навчальними закладами та підприємствами, що може призвести до покращення якості освіти та підвищення ефективності навчання.

Зменшення безробіття: дуальна освіта сприяє зменшенню безробіття, оскільки випускники, які отримали реальний досвід роботи у своїй галузі, мають найкращі шанси на постійне працевлаштування.

Для високої ефективності реалізації дуальної форми навчання необхідним є дотримання певних принципів. Основними принципами дуальної освіти є:

1) Партнерство між закладом освіти та підприємством: дуальна освіта передбачає співпрацю навчальних закладів та підприємств, які надають допомогу у навчанні здобувачів, надають їм практичний досвід та навчають роботі у відповідній галузі.

2) Адаптація освітніх програм: освітні програми мають відповідати вимогам ринку праці та надавати студентам необхідні знання та навички для роботи в обраній сфері.

3) Навчання в робочому середовищі: студенти повинні отримати практичний досвід роботи на реальному робочому місці, щоб дізнатися, які навички та знання необхідні для роботи в певній сфері.

4) Індивідуальний підхід: кожен студент повинен мати можливість отримати індивідуальне навчання, яке відповідає його потребам і рівню знань.

5) Контроль якості: дуальна освіта має підлягати постійному контролю якості з метою забезпечення високого рівня підготовки студентів та відповідності освітніх програм потребам ринку праці.

Таким чином, дуальна освіта дозволяє студентам отримати не лише теоретичні знання, а й реальний досвід роботи, що веде до підготовки висококваліфікованих спеціалістів, готових працювати за конкретною професією.

УДК 37.09 (045)**ВИКОРИСТАННЯ ДУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ДОРОЖНЬОЇ ГАЛУЗІ***Сєдов А.В., к.т.н., доцент,
avs.1708@ukr.net**Фоменко О.О., асистент
lensanfom@ukr.net**Онуфрієв В.Є., здобувач вищої освіти**Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Проблема підвищення якості вищої освіти стає однією з найактуальніших проблем не тільки для системи освіти, але й для виробничої сфери та держави в цілому. Прикладом може служити підготовка фахівців для дорожньої галузі, оскільки сучасне дорожнє виробництво потребує впровадження інноваційних методів проведення робіт, застосування нових машин, обладнання та матеріалів, а також сучасних спеціалізованих програмних комплексів.

Це накладає на вищу освіту нові вимоги, які пов'язані з необхідністю використання сучасних підходів та способів формування професійної компетентності спеціалістів, які не просто засвоїли певний обсяг знань, а мають широкий технічний світогляд, здатні до оперативного реагування на будь-які зміни в технологічних процесах виконання робіт, швидко і ефективно виконують поставлені завдання, застосовуючи творчий підхід до роботи, самостійно визначають найбільш раціональні прийоми праці. Наявність кадрів такого високого рівня дозволить успішно освоювати нові технології, необхідні для створення якісної та конкурентоспроможної на світовому ринку продукції, розвитку інтелектуального потенціалу нації, зниження соціальної напруженості у суспільстві [1, стор. 6].

Таким чином відбувається перехід від формування традиційних знань, умінь та навичок до формування компетенцій, які необхідні випускникам у їхній майбутній професійній діяльності. Підвищувати якість освіти необхідно на всіх етапах підготовки фахівців, на всіх рівнях навчання та за участю у процесі підготовки всіх зацікавлених сторін [2, стор. 2].

Вирішення завдання підготовки фахівців, які відповідають вимогам сучасної економіки, не можливе без розробки та впровадження у навчальний процес нових освітніх моделей, удосконалення дидактичних основ, педагогічних засобів та технологій підготовки фахівців [2, стор. 3].

Відірваність від виробництва не дозволяє освітньому процесу відповідати вимогам сучасного суспільства до підготовки професійних кадрів. Вже недостатньо теоретичних і практичних знань, які студенти отримують в вищому навчальному закладі (ВНЗ), потрібно поєднання навчання з частковою зайнятістю на виробництві, взаємодія ВНЗ з різними виробничими підприємствами, тобто з роботодавцями (стейтхолдерами). Концептуально важливим є те, що система підготовки фахівця має будуватися на єдиній методологічній основі і бути взаємопов'язана з відповідною професійною підготовкою.

По суті йдеться про дуальну систему освіти, як про один із актуальних та соціально-перспективних напрямів у розвитку вищої освіти. *Duales Studium* (Дуальна освіта) дозволяє одночасно вчитися та працювати. Ви отримуєте теоретичні знання на лекціях та семінарах у вузі та водночас застосовуєте їх на практиці на підприємстві. Під час дуальної освіти ви дотримуетесь особливого розкладу, в якому прописано, в які дні ви навчаєтесь, а в які працюєте на виробництві, де проходите практику. Тобто після закінчення університету ваш диплом уже підкріплений тривалою виробничою практикою [1, стор. 1].

Для виробництва дуальна освіта — це можливість підготувати для себе кадри «на замовлення», забезпечивши їх максимальну відповідність усім своїм вимогам, заощаджуючи витрати на пошук та вибір працівників, їх перекваліфікацію та адаптацію. До того ж є можливість відібрати найкращих випускників, адже за період практичного навчання їх сильні та слабкі сторони стають очевидними. У свою чергу такий підхід мотивує студентів вчитися не для галочки [1, стор. 7]. Фахівці можуть одразу працювати з повною продуктивністю, вони добре знають підприємство, технології, що застосовуються на виробництві, та почуваються на ньому «своїми».

Все це в сукупності сприяє закріпленню кадрів та зменшенню плинності, що для підприємств важливо.

Для студентів дуальне навчання дозволяє не тільки навчитися виконувати конкретні трудові обов'язки, а й розвиває вміння працювати в колективі, формує професійну компетентність і відповідальність. Дуальна модель навчання надає чудові можливості для керування власною кар'єрою.

Але в якості недоліка треба відмітити, що студенти, що навчаються за дуальною системою, мають навчатися та працювати

одночасно, і це займає значно більше часу ніж при традиційній формі навчання. Крім цього, підприємства дорожньої галузі виконують роботи в різних регіонах країни і часто перебазуються з місця на місце, що також не завжди дає можливість студентам відвідувати теоретичні заняття в університеті.

Але широке використання інформаційних технологій у процесі вивчення спеціальних дисциплін сприяє рішення цієї проблеми. На сьогодні існує значна кількість платформ для організації дистанційного навчання. Найбільшого поширення набула платформа Moodle, яка містить велику кількість різноманітних навчальних елементів (так званих «модулів»), які забезпечують діалог та співпрацю між викладачем та студентами [3, стор. 1].

Таким чином можна зробити висновок, що система дуального навчання має наступні переваги [1, стор. 9]:

- усуває основний недолік традиційних форм та методів навчання розрив між теорією та практикою;

- створюється нова психологія майбутнього фахівця;

- формується мотивація на здобуття знань та набуття навичок, так як якість знань учнів безпосередньо відбивається у виконанні службових обов'язків;

- працюючи у тісному контакті із замовником, ВНЗ отримують своєчасну та повну інформацію про вимоги, які пред'являються стейкхолдером до майбутніх спеціалістів та можуть коригувати програму навчання;

- підприємства отримують можливість підготувати спеціаліста відповідно до специфіки своєї діяльності.

Література:

1. Плохій В.С., Казановський А.В. Модульна система професійного навчання: концепція, методика, особливості впровадження : навч.-метод. посіб. Київ : Видав. центр КТ «Київська нотна фабрика», 2000. С. 284.

2. Кушнірецька О.В., Синюра-Ростун Н.Р. Особливості дуальної форми професійної підготовки кадрів у процесах освітньо-виробничої інтеграції. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Львів, 23 листоп. 2017 р.). Львів. торг.-екон. ун-т [та ін.]. Київ, 2017. С. 27–30.

3. Сисоєва С.О., Осадча К.П. Системи дистанційного навчання: порівняльний аналіз навчальних можливостей [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.academia.edu/931578>.

УДК 378.14**РОЛЬ ДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ
ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ**

*Федотова І.В., д.е.н., доцент
irina7vf@gmail.com*

*Бочарова Н.А., к.е.н., доцент
bocharova.n.a.xnadu@gmail.com*

Харківський національний автомобільно–дорожній університет

В даний час дуальна освіта стає все більш популярною в різних країнах світу, в тому числі й в Україні. Введення дуальної освіти у сферу вищої освіти в Україні має певні переваги. Це допоможе здобувачам вищої освіти отримати реальний досвід роботи у своїй професійній галузі ще до закінчення навчання, що покращить їхню кваліфікацію та конкурентоспроможність на ринку праці. Крім того, такий підхід до навчання дозволить вищим навчальним закладам та підприємствам співпрацювати між собою, що призведе до створення нових робочих місць та зростання економіки країни.

В останній час в Україні багато вчених [1-4] приділяють питанням впровадження та розвитку дуальної освіти все більше уваги. У 2018 році Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» [5], в якому схвалена концепція підготовки фахівців за дуальною формою навчання.

Дуальна форма здобуття освіти - це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору про здійснення навчання за дуальною формою здобуття освіти [5].

Але запровадження дуальної освіти в Україні має деякі труднощі, такі як відсутність готових кадрів для підготовки та реалізації програми, складності у створенні партнерства між закладами вищої освіти (ЗВО) та підприємствами, а також необхідність інвестування коштів у розвиток інфраструктури для практичного навчання. Незважаючи на деякі труднощі, впровадження дуальної освіти у сферу вищої освіти в Україні має великий потенціал і може принести багато переваг для учнів, ЗВО та підприємств, а також для економіки країни.

Роль дуального навчання у формуванні професійних компетенцій здобувачів у сфері економіки та менеджменту є ключовою, оскільки ця сфера вимагає від здобувачів не лише знань, а й практичних навичок. Дуальне навчання дозволяє здобувачам вищої освіти отримувати практичний досвід роботи в реальному середовищі, що дає можливість розуміти основні аспекти економічних і менеджерських процесів. Здобувачі отримують унікальну можливість застосовувати теоретичні знання на практиці та набувати професійних компетенцій, необхідних для успішної кар'єри в економічній та менеджерській сфері.

Дуальне навчання дозволяє здобувачам отримати компетенції, які поєднують теоретичні знання та практичний досвід, ці навички не можуть бути здобуті в рамках традиційної освіти. Ці навички включають вміння працювати в команді, вирішувати проблеми, приймати рішення та спілкуватися з клієнтами. Здобувачі також можуть отримати практичний досвід в управлінні бізнесом, фінансах, маркетингу та інших ключових галузях економіки та менеджменту.

Дуальна освіта дає здобувачам можливість застосовувати свої знання на практиці, працюючи з досвідченими професіоналами у реальному бізнес-середовищі. Вони набувають досвіду роботи в реальних ситуаціях, а також навчаються вирішення конкретних проблем. Цей досвід допоможе їм розвивати свої професійні навички та особисті якості, такі як лідерство, стресостійкість та адаптивність.

Роботодавці відіграють важливу роль у дуальному навчанні здобувачів вищої освіти, оскільки вони надають здобувачам можливість отримувати практичний досвід роботи у своїх компаніях. Роботодавці також можуть навчати здобувачів ключових навичок, які необхідні для успішної кар'єри в економічній та менеджерській сфері. Деякі з найбільш поширених форм дуального навчання включають:

- 1) організацію стажувань для здобувачів в реальному робочому середовищі. Підприємства можуть надавати здобувачам можливість працювати неповний або повний робочий день, де вони можуть отримувати досвід роботи, застосовувати теоретичні знання на практиці, а також розвивати відповідні навички та компетенції;

- 2) запровадження програми партнерства з підприємствами, щоб забезпечити здобувачам можливість отримання досвіду роботи в певній галузі. Ці партнерства можуть включати проведення спільних проектів, участь здобувачів у програмі менторства та інші подібні ініціативи;

3) надання можливості здобувачам працювати над реальними курсовими проектами, які надані підприємствами. Це може бути корисним для здобувачів, які хочуть отримати практичний досвід роботи, але не мають можливості поєднувати роботу та навчання;

4) впровадження практичної підготовки у вигляді виробничих та інших практик у навчальний план. Це може бути виконання певної кількості годин роботи на тиждень на підприємстві протягом семестру або декілька тижнів на початку чи наприкінці семестру. Це допомагає здобувачам отримати досвід роботи та розвинути навички в рамках своєї галузі діяльності;

5) навчання на робочому місці. Ця форма надає здобувачам можливість працювати в підприємстві та одночасно здобувати освіту. Навчання на робочому місці може бути корисним для здобувачів, які хочуть отримати досвід роботи в реальному середовищі, а також для підприємств, які дозволяють здобувачам не тільки отримати теоретичні знання, а й практичні навички у професійному середовищі. Крім того, існує можливість створення спільних проектів із підприємствами;

6) створення спеціалізованих класів та лабораторій на базі підприємств. Такі класи можуть бути організовані спільно з провідними підприємствами у сфері економіки, менеджменту, логістики та дозволяють здобувачам отримувати знання та досвід роботи на реальних проектах, технологіях, інструментах, програмних засобах.

Крім того, дуальне навчання може бути організоване в рамках курсів професійної перепідготовки для людей, які вже працюють у сфері менеджменту та хочуть покращити свої професійні навички, а також програм підвищення кваліфікації для менеджерів та керівників підприємств. Такі програми дозволяють їм отримати нові знання та практичні навички, необхідні для ефективного управління підприємством та підвищення його конкурентоспроможності на ринку, застосувати їх на практиці у своїй роботі.

Для впровадження дуальної освіти закладам вищої освіти потрібно виконати наступні етапи: оцінка потенціалу впровадження дуального навчання та виявлення зацікавлених сторін; розробка плану процесів і розподіл ресурсів використання дуального навчання; створення партнерств із роботодавцями для забезпечення можливостей для практичних занять; розробка програми дуального навчання, включаючи навчальний план, навчальні матеріали та

методи оцінки; реалізація програми дуального навчання та безперервний супровід процесу навчання; оцінка ефективності програми дуального навчання та внесення необхідних коригувань для покращення процесу.

Дуальна освіта є ефективним інструментом формування професійних компетенцій здобувачів у сфері економіки та менеджменту. Вона дозволяє здобувачам отримати необхідний досвід роботи на реальних проектах та взаємодіяти з професіоналами у своїй галузі. Це допомагає їм краще розуміти вимоги ринку праці та готуватися до кар'єри у вибраній сфері.

Дуальне навчання також сприяє розвитку практичних навичок та умінь здобувачів. Вони навчаються працювати в команді, приймати рішення, вирішувати проблеми та адаптуватися до нових ситуацій. Ці навички та вміння є вкрай важливими для успішної кар'єри в менеджменті. Крім того, воно допомагає покращити якість освіти та підготовки кадрів в економічній сфері, тому що сприяє глибшому розумінню здобувачами теоретичних концепцій та їх застосування практично, а здобувачі можуть навчатися у професіоналів, які мають багатий досвід роботи та знання у своїй галузі. Таким чином, здобувачі вищої освіти, які здобули практичний досвід роботи, мають більш високі шанси на працевлаштування та успішну кар'єру в майбутньому. Дуальна освіта для здобувачів економічних та управлінських спеціальностей дає можливість стати повноцінними професіоналами у своїй галузі, які мають унікальний набір знань.

Література:

1. Кравченко О.Л. Дуальна освіта в Україні: від концепції до практики. *Молодий вчений*. 2021. № 2 (90). С. 64-69.
2. Марценюк Л.В., Груздев О.В. Дуальна освіта як засіб ефективного поєднання теорії та практики. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 58-65.
3. Романишина О. Я., Дундюк А.Ю. Дуальна освіта як одна з умов формування професійної компетентності техніків-технологів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1(48). С. 361–364. DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.361-364.
4. Хомишин І. Запровадження дуальної форми навчання у сфері вищої освіти України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 1. С. 120-126.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» № 660-р від 19 вересня 2018 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-konceptsiyipidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>

УДК 378.1**АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ
ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ДЛЯ
ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ**

*Фемяк О.А., завідувач економічного відділення
Лозівської філії Харківського автомобільно–
дорожнього фахового коледжу, аспірант,
olgafemyak@ukr.net*

Харківський національний автомобільно–дорожній університет

Україна наразі переживає надзвичайно складні часи – збройна агресія сильно похитнула економіку країни. Багато робітників виїхало за кордон, тікаючи від війни, тож бізнес спіткали не тільки розруха, а й значний відтік кадрів. Тому на даному етапі, як ніколи актуальним є питання дуальної освіти, оскільки бізнесовці прагнуть знайти робітників, які мають високий рівень готовності до виконання майбутніх обов'язків. Тобто випускники закладів фахової передвищої освіти мають продемонструвати потенційному роботодавцю свої практичні знання та вміння, оскільки в умовах сьогодення бізнес просто не має часу для того, щоб навчати молодого фахівця.

Звідси – освітній процес у закладі фахової передвищої освіти (далі – ЗФПО) має бути особистісно зорієнтований на майбутнього молодого фахівця, а саме: на його готовність вирішувати складні професійні задачі нестандартним шляхом та креативними методами, підвищувати професійну та соціальну мобільність.

Головною передумовою вирішення цих проблем сучасності і є практична підготовка фахового молодшого бакалавра шляхом впровадження дуальної форми здобуття освіти (далі – ДФЗО), метою якої є сприяння формуванню професійної компетентності майбутніх спеціалістів.

19 вересня 2018 року Кабінетом міністрів України було схвалено Концепцію підготовки фахівців – так розпочався процес запровадження ДФЗО. Головним напрямком модернізації такого методу здобуття фахової передвищої освіти є підвищення престижу робітничих професій та впровадження новітніх інноваційних форм отримання професійних знань: відкриття навчальних бізнес–центрів, віртуальних підприємств шляхом запровадження дуального навчання.

ДФЗО – спосіб здобуття освіти, в якому поєднано навчання разом із працею на робочому місці на підприємстві, в установі чи

організації. Реалізується шляхом підписання тристороннього договору між студентом, навчальним закладом та роботодавцем, метою якого є набуття практичних навичок певної кваліфікації. Це ідеальний формат здобуття освіти для сучасної молоді, оскільки навчаючись вона має можливість працювати та заробляти власні кошти і, таки чином, бути самостійними, легше адаптуватися до вступу у доросле та майбутнє професійне життя.

Навчатися дуально мають право студенти, які виявили таке бажання та пройшли співбесіду з потенційним роботодавцем.

Така співпраця ЗФПО та бізнесу є дуже результативною, адже має масу переваг, серед яких:

- поєднання студентами навчання разом з роботою на підприємстві;
- можливість залучити до освітнього процесу кваліфікований персонал з підприємства;
- співпраця між соціальними партнерами, закладами освіти, бізнесом та політиками;
- врахування конкретних запитів на робітничий персонал від бізнесу стосовно змісту професійної освіти та її якості;
- проведення досліджень та внесення коректив у програми навчання в ЗФПО.

Проте на ряду з перевагами, також виникають і труднощі:

- низький рівень знань у студентів стосовно такої форми здобуття освіти;
- нестача підприємств, які мають необхідні умови праці;
- пошук ЗФПО підприємців, зацікавлених вкладати кошти у таку співпрацю;
- бюрократична система, яка ускладнює перехід студента на дуальне навчання;
- встановлення оптимальних умов розподілу часу навчання та на робочому місці з урахуванням специфіки спеціальностей закладу фахової передвищої освіти.

Новітнє навчання має відбуватись також із застосуванням нових методів, форм та підходів до викладання. Варто враховувати, що сучасна молодь не завжди є дуже допитливою, тож варто «підігрівати» її сильною мотивацією використовувати отримані знання на практиці, тому дуальна освіта на часі є дуже актуальною. Збалансований навчальний процес полегшує адаптацію молодого фахівця до майбутньої роботи, мінімізує ризики частої зміни сфери

діяльності шляхом пошуку нового місця роботи.

Запорука якісної дуальної освіти – рівноправність партнерів договору в організації освітнього процесу та професійної підготовки майбутнього молодого фахівця, адже запровадження інноваційних змін підвищить якість освітнього процесу.

Така інноваційна форма навчання – мотиватор здобувачів освіти до навчання, а також отримання ними практичних навичок відповідно до новітніх змін у виробництві, що робить їх конкурентними на ринку праці, підвищує рівень зайнятості молодого населення країни.

Отже, ДФЗО – важливий напрямок модернізації сучасної освіти. Таким чином заклади фахової передвищої освіти стають більш популярними і затребуваними серед абітурієнтів, а це, у свою чергу, сприяє їхньому успішному функціонуванню та підвищує конкурентоздатність на ринку надання освітніх послуг.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII: станом на 01 бер. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018%D1%80/print>.
3. Щодо запровадження пілотного проекту закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Наказ МОН № 1296 від 15.10.2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodozaprovadzhennya-pilotnogo-proektu-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osvitiz-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>.
4. Дуальна система освіти: про принципи і можливості реалізації в Україні. URL: <https://buki.com.ua/news/dualna-systema-osvity-pro-pryntsypy-imozhlyvosti-realizatsiyi-v-ukrayini/>.
5. Кримчак, Л.Ю. (2019). Система дуальної освіти як умова якісної підготовки конкурентоспроможних професіоналів до ринку праці в Україні. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_2/20.pdf

Секція 5. ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ

УДК 330

ГЛОБАЛ ІКТІСОДИЇТНИНГ РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ

*Абдуалиева Г.С., 2 курс талабаси,
Махамбетова У.Р., илмий раҳбар, ўқитувчи
Тошкент ахборот технологиялари университети, Нукус филиали
Махамбетова С.Д., таянч докторант,
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби
Ўзбекистон*

Жаҳон аренасида давлатларнинг бугунги иқтисодий аҳволини таҳлил қилиб, ҳатто касби иқтисодчи бўлмаса ҳам, мамлакатлар инқироз босқичидан ўтаётганини ишонч билан айтиш мумкин. Бунга қуйидаги муаммолар далолат беради: инфляциянинг ўсиши, экспорт ҳажмининг кескин камайиши, инвестициялар етишмаслиги, жами давлат қарзининг йил сайин ошиб бориши, коммунал, озиқ-овқат ва хизматлар нархларининг ошиши. Ҳукуматларнинг барча ваъдаларига қарамай, бу давлатлар аҳолисининг турмуш даражаси паст даражада қолмоқда. Бугун кўпчилик давлатларда ниҳоятда зарур бўлган минглаб малакали кадрлар хорижда бўлиб, қайтишни режалаштирмапти, бу эса иқтисодиётнинг ўсиш суръатларини янада секинлаштирмоқда.

Кейинги ўн йилликда рақамлаштириш қўшимча 40 триллион доллардан кўпроқ фойда келтириши мумкин [1].

Иқтисодий тадқиқотларда бундай сифат ўзгариши "рақамлаштириш" ("рақамли" ёки рақамли иқтисодиётга ўтиш) атамаси билан белгиланди ва операцияларнинг камайиши; ишлаб чиқариш жараёнларида одатий операцияларни бартараф этиш ва уларни оптималлаштириш; меҳнат унумдорлигини ошириш; етказиб берувчилар ва мижозлар билан янада мослашувчан муносабатларни шакллантириш; рақобатни кучайтириш; янги бозорларни, шу жумладан хорижий бозорларни ўзлаштириш, бунинг натижасида инновацион фаоллик ва микро даражада бошқарув самарадорлигини ошириш; макро даражада иқтисодий ўсиш ва таркибий ривожланиш билан боғлиқлиги қайд этилди.

Тадқиқотнинг долзарблиги иқтисодий ўсишнинг янги манбаларини топишнинг шошилиш зарурати билан белгиланади.

Рақамли иқтисодиёт ахборот-коммуникация ва рақамли технологияларга асосланган бўлиб, уларнинг жадал ривожланиши ва тарқалиши бугунги кунда анъанавий иқтисодиётга ижобий таъсир кўрсатмоқда. Натижада, у ресурсларни истеъмол қилувчи иқтисодиётдан ресурслар яратувчи иқтисодиётга айланади.

Рақамли иқтисодиётни амалга ошириш ҳаётнинг барча соҳаларида инқилобий ўзгаришларни келтириб чиқаради:

бизнес, савдо, логистика, ишлаб чиқаришнинг сифат жиҳатидан янги моделларини яратиш; таълим, соғлиқни сақлаш, давлат бошқаруви, одамлар ўртасидаги мулоқот форматини ўзгартириш; ушбу янги концепция давлат, иқтисодиёт ва бутун жамият тараққиётининг янги парадигмасини белгилаб бериши керак.

"Рақамли иқтисодиёт" атамаси 1995 йилда Дон Тапскотт томонидан киритилган [2]. Бу рақамли компьютер технологиясига асосланган иқтисодиёт бўлиб, баъзан Интернет иқтисодиёти, янги иқтисодиёт ёки веб-иқтисодиёт деб аталади.

Муаллифлар жамоаси таъкидлашича, рақамли иқтисодиёт - бу компьютер тармоқлари орқали ҳам, бутун технологик цикл, бухгалтерия ҳисоби, ҳисобот ва молия тизимлари бўйича шартномалар асосида ҳам хизматлар кўрсатиш, ишлаб чиқариш, маҳсулотларни сотиш ва етказиб беришдир.

Рақамли иқтисодиёт - бу ишлаб чиқаришнинг асосий омиллари рақамли шаклда тақдим этилган маълумотлар бўлиб, уларни қайта ишлаш ва катта ҳажмларда фойдаланиш, товарлар ва хизматларни сақлаш, сотиш, етказиб бериш ва истеъмол қилиш жараёнида турли хил ишлаб чиқариш, технологиялар, ускуналар, самарадорлик, сифат ва самарадорликни оширишга имкон берадиган фаолиятдир.

"Рақамли иқтисодиёт" атамаси иқтисодиётнинг барча тармоқлари ва ижтимоий фаолиятга таъсир этувчи, ахборот-коммуникация соҳасидаги умумий мақсадли янги технологияларнинг трансформацион таъсири натижаси сифатида тушунилиши кераклигини таъкидлайди.

Рақамли иқтисодиётга қизиқиш ахборот технологиялари дунёнинг барча мамлакатлари иқтисодий ривожланишида истисносиз борган сари муҳим аҳамият касб этаётгани билан изоҳланади. Рақамли иқтисодиёт катта маълумотлар технологиялари, sanoat буюмлар интернетини ва нарсалар интернетини, квант технологиялари,

конвергенція (нано, био, ахборот ва когнитив технологияларнинг конвергенцияси), ишлаб чиқариш, робототехника ва бошқа ахборот технологиялари ва ахборот хавфсизлиги технологиялари кўшимчалардан кенг фойдаланишни ўз ичига олади.

Рақамли иқтисодиёт иқтисодиётнинг таркибий қисми бўлиб, унда субъектлар ва номоддий ишлаб чиқариш билимлари устунлик қилади ва бу, ўз навбатида, ахборот жамиятини белгилашда асосий кўрсаткич ҳисобланади.

Хулоса. Рақамлаштириш даражасини ошириш инсонларнинг ҳаёт сифатини яхшилашга ёрдам беради, хусусан:

янги бандлик имкониятлари, аҳолининг харид қобилиятининг ўсиши, таълимнинг мавжудлиги ва сифати, рақамли хизматларнинг қулайлиги ва малакали кадрлар учун иқтисодиётнинг жозибадорлиги.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Тавасиев А.М. ва бошқалар. Банк иши. Менежмент ва технология. 2017.
2. Барберис Ж. Энг янги молиявий технологиялар бўйича қўлланма. 2017.

УДК 330

ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИНГ РИВОЖЛАНАЁТГАН МАМЛАКАТЛАР ФАРОВОНЛИГИГА ТАЪСИРИ

*Абдуалиева Г.С., 2 курс талабаси,
Махамбетова У.Р., илмий раҳбар, ўқитувчи
Тошкент ахборот технологиялари университети, Нукус филиали
Махамбетова С.Д., таянч докторант,
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби
Ўзбекистон*

Ҳозирги вақтда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш муаммолари ва истикболларини ўрганиш жуда долзарбдир, чунки ҳозирда хомашё иқтисодиётдан юқори технологияли ишлаб чиқаришга ҳал қилувчи ўтиш кузатилмоқда. Янги технологик ечимлар ва имкониятларнинг замонавий тенденциялари, глобал ахборотлаштириш бу жараёни фаоллаштирмоқда. Шу билан бирга, рақамлаштириш давлатларни жаҳон иқтисодиётига интеграция қилиш, жаҳон бозорларига чиқиш мақсадида халқаро ва минтақавий ҳамкорликка қаратилган. Рақамлаштириш ҳам самарадорлик,

маҳсулдорлик ва рақобатбардошликни ошириш орқали иқтисодий ўсиш воситасидир. Бундан ташқари, рақамли иқтисодиёт воситаларидан самарали фойдаланиш ахборот хавфсизлиги ва барқарорлигини таъминлаш воситасидир. Бу омиллар ушбу соҳани ўрганишга катта қизиқиш уйғотади.

Кўзга кўринган йирик компанияларининг (Google, Amazon) умумий капитали аллақачон ривожланган мамлакатлар ялпи ички маҳсулотидан ошиб кетган ва бу компанияларнинг ўсиш суръатлари ҳайратланарли. Бинобарин, дунё давлатлари жаҳон аренасида кучайиб бораётган ўйинчиларга айланиб бораётган бундай компаниялар билан қандай алоқалар ўрнатиш ҳақида ўйлай бошлади. Жаҳон иқтисодиётида бундай шарт-шароитларнинг пайдо бўлиши глобаллашувнинг учинчи тўлқини - рақамли, кичик ва ўрта бизнес глобал ривожланиш шартларини белгилаб берганидан далолат беради.

"Рақамли иқтисодиёт", "талаб бўйича иқтисодиёт", - бу атамалар иқтисодий ва ахборот муносабатлари ривожланишининг замонавий тенденцияларини тавсифлайди. Умуман олганда, бу атамаларнинг барчаси ишлаб чиқаришнинг асосий воситалари рақамли маълумотлар - рақамли ва матнли бўлган иқтисодиёт турини тавсифлайди.

Амалда, рақамли иқтисодиёт, биринчи навбатда, истеъмолчига йўналтирилган иқтисодиёт (талаб бўйича иқтисодиёт), яъни давлатнинг ҳар хил турдаги хизматларни тақдим этиш қобилияти сифатида намоён бўлади. Хусусан, фуқаролар маълумотлар, сўровлар, аризалар, сўровларга жавобларни ҳатто уйдан чикмасдан ҳам электрон шаклда олиш, электрон тўловлар ва ҳ.к. Бундан ташқари, бу онлайн-дўконлар, интернет-банкнинг, мессенжерлар ёки бошқа ижтимоий тармоқлардан фойдаланиш орқали тезкор буюртмалар бозори ва товарлар ва хизматларнинг чексиз танловидир. Иқтисодиётни рақамлаштириш ижтимоий ҳаёт соҳаларида – таълим, тиббиёт, давлат бошқаруви ва бевосита бизнесда рақамли ислоҳотлар орқали амалга оширилади [1].

Шу муносабат билан олимлар таъкидлашича, рақамли аср бизнесга ёндашувни ўзгартиради, шунингдек, фойдаланиладиган ахборот технологияларига қўйиладиган талаблар: маркетинг, савдо ва хизмат кўрсатишни бошқариш тизимлари; телефония ва мессенжерлар; ҳужжат айланиши ва ходимларни бошқариш тизимлари; бухгалтерия тизимлари ва бошқа кўплаб корпоратив

иловалар. Бундан ташқари, улар замонавий ижтимоий-иқтисодий муҳитда инновацион тенденциялар ҳисобланган қуйидаги рақамли технологиялар, маҳсулот ва хизматларни ажратиб кўрсатишади: FinTech, BlockChain ва бошқалар.

Рақамли иқтисодиётни жорий этишда давлатнинг роли икки хил. Биринчидан, давлатдаги мавжуд воқеликлар билан бир қаторда рақамли иқтисодиёт элементларининг биргаликда яшаши учун нормалар, тамойиллар ва асосларни жорий қилувчи ва ўрнатувчи, улардан фойдаланиш усулларини назорат қилувчи ва текширадиган, консолидацияга ҳисса қўшадиган технологик ўзгаришларни амалга оширадиган тартибга солувчи орган сифатида. жамият ва ҳукумат ўртасидаги рақамли алоқалар. Иккинчидан, давлат онлайн савдо ва электрон бошқарув соҳасида ўз хизматларини кўрсатишда бевосита интернет ва ахборот технологияларидан фойдаланиши мумкин [2].

Бироқ, кўпчилик давлатларда рақамли ривожланишининг ўзига хос хусусияти шундаки, индивидуал фойдаланувчилар ва корхоналар давлат ва саноатдан сезиларли даражада олдинда. Бизнинг кичик ва ўрта бизнесимиз аллақачон у ёки бу тарзда Интернетда ишлайди ва ўз хизматларини илгари суриш учун асосан рақамли усуллардан фойдаланади.

Биз кўпгина давлатларнинг рақамли иқтисодиётни жорий этиш ва ривожлантириш жараёнида асосий муаммо ва тўсиқларни ёритиб беришга ҳаракат қиламиз.

Биринчидан, бу етарлича ривожланган инфратузилма эмас Интернетга уланиш сифати кўрсаткичлари бўйича дунёдаги ўрни: мобил Интернет сифати бўйича ҳам ва кенг полосали Интернет сифати бўйича ҳам ниҳоятда паст.

Иккинчидан, бу технологик таълимнинг паст даражаси, рақамли дунёнинг афзалликлари ва имкониятларидан ҳамма фуқаролар учун ҳам мавжуд эмаслиги, худудий рақамли тенгсизлик (қишлоқ аҳолиси, кам таъминланганлар ва кекса ёшдаги гуруҳларнинг интернетга кириш имконияти чекланган), рақамли иқтисодиётда инновацияларнинг кичик улуши.

Учинчидан, бу давлат ташкилотлари ва тузилмаларида технологияларнинг эскирганлиги.

Тўртинчидан, бу асосий ишлаб чиқариш воситаларини рақамли шаклга ўтказишни давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг пастлиги, лойиҳаларнинг аксарияти қоғозда мавжудлиги ва амалиётга

татбиқ этилмагани, уйғунлаштиришда белгиланган асосий ютуқларга эришиш борасидаги ишлар суслигидир.

Хулоса. Кўпгина давлатларда рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йўлидаги қатор тўсиқлар қаторига интернет фойдаланувчиларининг рақамли иқтисодиётга нисбатан хавфсизлиги ва ишончининг пастлиги, ахборот ва киберҳужумларнинг юқори хавфи, вирусга қарши ускуналар тизимининг номукамаллиги, шунингдек, интернет фойдаланувчиларининг рақамли иқтисодиётга бўлган ишончи пастлиги киради.

Бу электрон бошқарув ва электрон иқтисод каби ечимларни амалда татбиқ этиш энди янада декларатив характерга эга бўлиб, аниқ ислохотларни талаб қилишини кўрсатади. Бироқ жамиятни ахборотлаштириш давлат ва иқтисодий салоҳиятнинг инвестицион жозибадорлигини оширишга қодир. Хусусан, онлайн кўрсатилиши мумкин бўлган хизматлар сонининг кўпайиши давлатда коррупсия даражасини пасайтиради, кўрсатилаётган хизматларнинг очиқлиги ва давлат тузилмалари ишининг шаффофлиги даражасини оширади. Рақамли иқтисодиётнинг афзалликлари қаторига товарларнинг арзонлиги, уларнинг мавжудлиги ва хилма-хиллиги, ишчи кучи сифатида вақт ва инсон ресурсларини тежаш киради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Kvint V. The global emerging market: Strategic management and economics. New York. 2010.
2. Жаҳон банки гуруҳи. Рақамли дивидендлар ҳақида хабар беринг. 2016.

УДК 338

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ САМАРАЛИ РИВОЖЛАНТИРИШ

*Абдуалиева Г.С., 2 курс талабаси,
Махамбетова У.Р., илмий раҳбар, ўқитувчи
Тошкент ахборот технологиялари университети, Нукус филиали
Махамбетова С.Д., таянч докторант,
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби
Ўзбекистон*

Янги аср бошларида дунё анъанавий соҳа технологиясининг жадал ривожланиши билан ажралиб турадиган компютерлаштирилган маҳсулотдан ўтиши бўлган ахборот даврига

кирди. Янги даврни тавсифлайдиган янги атамалар мавжуд. Ушбу атамалардан бири бу рақамли иқтисодиётдир.

Рақамли иқтисод тизимларини ўзгартиришга ахборот технологияларининг таъсирининг роли жуда аниқ бўлса-да, кўплаб саволлар ҳалигача ўрганилмоқда. Шу сабабли, ушбу ишнинг мақсади рақамли иқтисодиётни ривожлантиришнинг баъзи жиҳатларини кўриб чиқишдир. Хусусан, рақамли иқтисодиётнинг бир қатор таърифлари таҳлил қилиниб ва баъзи бирлаштирилган вариантлари таклиф қилинади.

Рақамли иқтисодий муҳитда бизнес разведка тизимларидан фойдаланишга ёндашувлар таҳлил қилинади. Самарали бизнес қарорларини қабул қилиш учун ишлатиладиган замонавий предиктив таҳлил воситалари кўриб чиқилади.

Рақамли иқтисодиётни модернизациялаш ва прогнозлаш комплекси томонидан прогнозлаш комплекси жараёнларини ривожлантириш ғояси янгиланади.

Яқинда рақамли иқтисодиёт атамаси тобора янги иқтисодий, электрон иқтисодиёт, Интернет иқтисодиёти, веб-экологик ва бошқалар томонидан ишлатилган.

Википедия рақамли компьютер сифатида рақамли компьютер технологиялари асосида маҳсулотларни ишлаб чиқариш, сотиш ва етказиб бериш компьютер тармоқлари орқали амалга оширилганда рақамли компьютер технологиялари асосида олиб борилади деб аниқлайди [1].

Жаҳон банкининг маълумотларига кўра, рақамли иқтисодиёт рақамли ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишга асосланган иқтисодий, ижтимоий ва маданий алоқалар тизимидир.

Банк рақамли иқтисоднинг ҳолати тўғрисида ҳисоботни "Рақамли дивидендлар" деб ҳисобот берди, бу унинг ривожланишининг афзалликларини таъкидлади:

- меҳнат унумдорлигининг ошиши;
- компанияларнинг рақобатбардошлигини ошириш;
- ишлаб чиқариш харажатларини қисқартириш;
- янги иш ўринларини яратиш;
- одамларнинг эҳтиёжларини тўлиқ қондириш;
- қашшоқлик ва ижтимоий тенгсизликни енгиш.

Кўпгина таниқли Интернет сайтлар рақамли иқтисодиётнинг синоними сифатида, Иқтисодиётнинг технологик ва ижтимоий даражалари деб таърифлайди ва харидорлар ва сотувчилар ўртасида

електрон шаклда амалга ошириладиган рақамли шаклга кирадиган техник ва ижтимоий ривожланиш; бу пулсиз жамият, барча молиявий операциялар рақамли шаклда содир бўлади деб изоҳлайди [2].

Рақамли иқтисодий ривожланишнинг бир қанча босқичлари мавжуд:

- электрон товарларни ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш;
- иқтисодий ишлаб чиқаришда рақамли технологиялардан фойдаланиш;
- рақамли иқтисодиёт, бу аналогдан фарқли ўлароқ, табиий синовлар ёки автомобил синовлари каби ҳақиқий тажрибаларни ўтказишга ёрдам бермайди.

Рақамли иқтисодиёт атамаси "бошқа технологияларнинг жадал ривожланиши, ахборот жамиятини ривожлантириш ва билим жамиятига изчил ривожланиши билан боғлиқ".

Рақамли иқтисодиёт - бу Интернетдаги алоқа муҳитидир, бу компаниялар, банклар, аҳоли ўртасидаги алоқалар ва тезкор операциялар ва операцияларни олиб ташлаш.

Рақамли иқтисодиётнинг ўзига хос хусусиятларидан бири бу рақамлаштириш деб номланган, яъни жисмоний алоқа воситалари ва виртуал тизимлар орасида электрон алоқа алмашинуви ташкил этилишидир. Виртуал ва жисмоний, яъни киберфизик бўшлиқни яратади. Бу рақамли саноатни ривожлантиришни талаб қилади, бу рақамли технологиялар ва хизматларни яратадиган, уларни амалга ошириш ва уларга хизмат кўрсатишни талаб қилади.

Рақамли иқтисодиёт - бу Интернетда ишлайдиган компьютер тизимлари орқали ишлаб чиқариш, сотиш ва хизматларни ишлаб чиқариш жараёнларини таъминлайдиган янги иқтисодий механизм.

Хулоса. Замонавий имкониятлар ва илғор прогноз таҳлилининг илк имкониятлари ва ривожланган усуллари корхона, фирма ёки ташкилотнинг маҳсулдорлигини оширишнинг самарали воситасидир. Прогноз аналитикаси компанияларнинг янада ривожланишига кенг истиқболларни очиб берадиган ҳозирги тенденциясига айланди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Нисневич Ю.А. Дунёнинг ривожланиш кўрсаткичлари: маълумотнома. 2014.
2. Жаҳон банки гуруҳи. Рақамли дивидендлар ҳақида хабар беринг. 2016.

УДК 796

ТАЛАБАЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯСИ ЖАРАЁНИДА БАСКЕТБОЛ ЭЛЕМЕНТЛАРИНИ ЎРГАНИШ УЧУН АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

*Алимбетова А.Т.**Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт
университетининг Нукус филиали
Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Талабалар орасида энг машхур спорт турларидан бири бу баскетболдир. Баскетбол машғулоти тизимини моделлаштиришда мураббий замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш омилини ҳисобга олиши керак. Замонавий ёшлар ахборот асрининг одамлари, шунинг учун улар учун тушунарли ва фойдаланиш мумкин бўлган технологиялардан фойдаланган ҳолда таълим ва ўқув жараёнини яратиш керак. Олимларнинг тадқиқотларида таълим-тарбия жараёнида, жисмоний тарбия ва спорт бўйича бўлажак мутахассисларни тайёрлаш жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланишнинг асосий жиҳатлари қайд этилган. Улар компьютер техникаси ёрдамида спортчиларнинг асосий ҳаракатларини биомеханик моделлаштириш, компьютер ўйини модели кўринишидаги тактик бирикмаларни дастурлаш, баскетбол ўйинидаги асосий техник элементларни ўрганиш учун компьютер мультимедиа дастурларини қўллашни таклиф қиладилар. Баъзи тадқиқотчилар томонидан таклиф қилинган баскетболчиларни тайёрлаш учун ахборот-коммуникация технологиялари ўйин ҳолатларини 3D моделлаштиришга қаратилган. Бундай технологиялар баскетболда техник ва тактик элементларни ўргатиш жараёнини сезиларли даражада тезлаштиради ва соддалаштиради [1].

Талабаларни жисмоний тарбиялаш жараёнида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишда инсоннинг психофизиологик ҳолати омилини ҳисобга олиш керак. Инсонда жисмоний фаоллик даражасининг ошиши билан ахборотни қайта ишлашнинг асаб жараёнлари ва психофизиологик ҳолат тезлашиши исботланган. Олимлар инсонлардаги асаб ва психофизиологик жараёнларнинг лабиллиги бевосита жисмоний фаолият шароитларининг ўзгаришига боғлиқлигини аниқладилар.

Бугунги кунга келиб, ёшларнинг жисмоний ривожланиши ва функционал ҳолати, соғлиғи ҳолатини шакллантириш жараёнларига

бевосита таъсир кўрсатадиган ахборот технологиялари таҳлил қилинмоқда. Олимлар ўқувчиларни жисмоний тарбиялашда ахборот технологияларидан назоратсиз фойдаланишнинг салбий оқибатларини келтириб ўтишади, шунингдек, жисмоний фаоллик вақтининг қисқариш тенденциясини ва ахборот технологиялари билан ишлаш вақтини сезиларли даражада ошириш тенденциясини қайд этадилар. Замонавий ёшлар ҳаётини ахборотлаштиришни кучайтириш муаммосини ҳал қилиш йўлларида бири олимлар ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишга асосланган жисмоний тарбиянинг мувозанатли моделларини ишлаб чиқишни таклиф қилмоқдалар.

Талабаларнинг жисмоний тарбияга қизиқишини ошириш муаммоларидан бири ҳар бир ўқувчининг жисмоний, функционал ва психофизиологик кўрсаткичларига мос равишда жисмоний машқлар комплексларини моделлаштириш учун мобил иловалар ва компьютер дастурларини ишлаб чиқишдир.

Адабий манбалар таҳлили шуни кўрсатадики, баскетбол ўйинининг элементларидан фойдаланган ҳолда ёшларни жисмоний тарбиялаш жараёнида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш доираси кенг ва ранг-барангдир. Замонавий ўқув, моделлаштириш, мультимедиали ахборот технологияларини киритиш орқали ўқувчиларнинг баскетбол дарсларига қизиқишини ошириш муаммосини ўрганиш, бизнингча, батафсилроқ кўриб чиқишни тақозо этади [2].

Тадқиқот ўтказишда одатда қуйидаги усуллар қўлланилади: адабий манбаларни таҳлил қилиш ва умумлаштириш, баскетбол машғулот жараёнини ахборот моделлаштириш усуллари, сўровлар, математик статистика усуллари.

Тадқиқотда баскетбол бўйича компьютер ўқув дастурлари, баскетболчиларнинг техник ҳаракатларини биомеханик моделлаштириш учун компьютер дастури қўлланилади.

Тадқиқотда талабалардан баскетбол машғулотларига қизиқиш даражасини аниқлаш учун сўровнома ўтказиш сўралади. Сўровномада ўқув жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш, ўқувчиларнинг интернет технологияларидан хабардорлиги, баскетбол бўйича машғулот видеороликларидан фойдаланиш, мультимедиа билимлари ва машғулотлар жараёнида улардан фойдаланиш имкониятлари, моделлаштириш учун компьютер дастурларидан фойдаланишда тактик комбинациялар,

баскетболчининг биомеханик ҳаракатини моделлаштириш учун компютер дастурлари каби саволлар берилади.

Хулоса. Шундай қилиб, талаба ёшларинини ўқитишнинг ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда баскетбол дарсларига қизиқиш даражаси биров ошди, аммо кўрсаткичнинг ўсишида сезиларли фарқ бўлмади. Адабий манбалар таҳлили бўлажак техник мутахассислар учун баскетбол бўйича ўқув-машқ жараёнида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқлигидан далолат беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Деркач А.А. Мураббийнинг педагогик маҳорати. 2010 йил.
2. Лубишева Л.И. Жисмоний тарбия ва спорт социологиясига кириш. 1998 йил.

УДК 378

АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ КОМПЕТЕНЦИЯСИ АСОСЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МУАММОСИ

*Алламбергенова Б.К.,
Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт
университетининг Нукус филиали,
Нукус шаҳри, Ўзбекистон.*

XXI аср - бу юқори технологияли ахборот жамияти даври бўлиб, инсоннинг замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш учун янги имкониятларини очиб беради, бу эса макон ва вақт чекловларисиз катта ҳажмдаги турли хил маълумотларни сақлаш, тақдим этиш ва тарқатишни яхшилайти, шунингдек, таълим ва маданият даражасини оширишга ёрдам беради ва ўз-ўзини тарбиялайди.

Шу муносабат билан таълим тизимида сезиларли сифат ўзгаришлари кузатилмоқда, чунки ахборот-коммуникация технологиялари компьютер тармоғи ва технологиялардан фойдаланиш асосида ўқитишнинг янги шакллари ривожлантириш учун хизмат қилади.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, анъанавий маънода ўқув жараёни "ўқитувчи-талаба-дарслик" триадаси доирасида қурилган. Бироқ, йигирманчи асрнинг илмий - техник инқилоби ушбу ўзаро таъсирга

техник ўқув воситалари (аудио ва видеомагнитофонлар, компьютер) каби ҳаволани кўшди [1].

Бугунги шароитда техник қурилмаларнинг ривожланиши инсониятнинг бошқа ихтиролари билан таққослаганда жуда тез содир бўлмоқда (масалан, китоб ихтироси минг йиллик, ҳисоблар – аср, компьютер – йигирма йил, Интернет – ўн йил ва сенсорли технологиялар – беш йил). Шу сабабли, замонавий техник воситалар (мобил қурилмалар, ноутбуклар, гаджетлар) нафақат замонавий инсоннинг кундалик ҳаётининг ажралмас қисмини ташкил этади, балки унинг таълим даражасини ошириш учун катта имкониятлар яратади.

Замонавий таълим тизимида компьютерни ўрганиш ўқув жараёнидаги янги йўналиш эмас, чунки аксарият ўқитувчилар компьютерни маълум даражада ўқитишда ишлатадилар (тест ва тарқатма материаллар тўплами, тестлар, назорат ишлари ва бошқалар). Сўнгги ўн йил ичида технологик тараққиёт ўқитувчиларни алоқа ва ўқитиш учун кенг имкониятлар яратадиган ахборот-коммуникация технологиялари билан таъминлади.

Бугунги кунда Интернет нафақат талаба учун, балки энди оммавий маълумотларнинг ягона ташувчиси ва эгаси ҳисобланмайдиган ўқитувчи учун ҳам билим таржимонидир. Замонавий ўқитувчининг вазифаси виртуал маконни уни модернизация қилиш ва такомиллаштириш учун ўқув жараёнининг амалий, таълим, тарбия ва ривожланиш мақсадларига мослаштиришдир [2].

Шуни ҳисобга олган ҳолда, талабаларнинг касбий функцияларини муваффақиятли амалга ошириш учун бўлажак ўқитувчининг касбий ва услубий шаклланишининг ажралмас қисми сифатида талабаларнинг ахборот компетенцияси асосларини шакллантиришга эҳтиёж пайдо бўлади.

Ахборот таълим ресурсларини таҳлил қилиш асосида ўқитувчи ресурсларнинг тузилиши ва мазмунига, шунингдек нутқ материалининг ҳажми ва мутаносиблигига, ўрганиш учун тегишли машқлар турларига эътибор бериши керак. Шу мақсадда ўқитувчи қуйидаги кўникмаларни шакллантириши керак:

- интернет қидириш ва тадқиқ қилиш. Ўқитувчилар қидирув сўзлари ва модификаторлардан фойдаланган ҳолда интернетда қандай қилиб тўғри қидирувни амалга оширишни билишлари керак. Ушбу кўникма ўқиш, иш ва умуман ҳаёт учун зарурдир. Шунингдек, улар

ўқитувчиларига тегишли онлайн қидирув кўникмаларини ўргатишлари керак;

- маҳсулдорлик дастурларидан фойдаланиш. Ўқитувчилар ҳужжатларни қандай яратишни, таҳрирлашни ва ўзгартиришни, иш фаолиятини яхшилаш учун тақдимотлар ва электрон жадвалларни яратишни ва ўқувчиларга улардан самарали фойдаланишни қандай кўрсатишни билишлари керак. Ўқитувчилар, шунингдек, вақтни самарали бошқариш учун рақамли календарлар, бажариладиган ишлар рўйхати ва бошқалардан қандай фойдаланишни билишлари керак;

- техник ёрдам олиш. Ўқитувчи дастурий таъминот менюсидан қандай ёрдам сўрашни, фойдаланувчилар учун ёрдам форумлари ва кўрсатмаларни қандай топишни билиши керак.

Хулоса. Белгиланган саволни ўрганиш натижалари шуни кўрсатадики, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда ўқитишнинг анъанавий моделини тўлдириш умуман ўқув жараёнининг сифати ва самарадорлигини ошириш учун зарур шартдир. Бундай ёндашувни ташкил этишнинг асосий афзалликлари тезлик, маҳсулдорлик, коллективлик, индивидуаллаштириш, турли хил иш шаклларининг мавжудлиги (хусусан, интерфаол таълим) ва уларнинг изчиллиги, дидактик қўллаб-қувватлаш, назорат ва ўзини ўзи бошқариш тизимининг мавжудлиги ва бошқалар. Шу билан бирга, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш қуйидаги шароитларда бўлиши мумкин: таълим муассасасини тегишли техник, ўқув-услугий таъминоти, ишни яратиш ва қўллаб-қувватлаш учун кадрлар билан таъминлаш, тармоққа киришни ташкил этиш ва унда ишлаш хавфсизлиги, ўқитувчи ва талабаларнинг ахборотга тайёргарлиги, маданияти ва ахборот-таҳлилий компетенцияси.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Татур Ю.Г. Олий касб-ҳунар таълими натижаларини тавсифлаш ва стандартларини лойиҳалашда компетенцияга асосланган ёндашув. 2004.
2. Шамов Т.И. Педагогик технологиялар: бу нима ва уларни мактабда қандай ишлатиш керак. 1994.

УДК 378**ДАРСЛАРДА РУС ТИЛИДА СЎЗЛАШМАЙДИГАН
ТАЛАБАЛАРНИНГ КОММУНИКАТИВ
КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ***Алламбергенова Б.К.**Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг**Нукус филиали**Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Замонавий, ахборотга бой ҳаёт суръати таълим соҳасида, хусусан, олий таълимда янги, долзарб таълим усулларидан фойдаланишни тақозо этмоқда. Бугунги кундаги ўзгаришлар таълим тизимида ҳам таъсир қилди: биринчидан, ижтимоий ўзгаришлар жуда чуқур, иккинчидан, янги асрнинг бошида тизимни модернизация қилиш, таълимнинг янги тамойилларини белгиланди. Бу, шунингдек, чет эллик талабалар учун тил ўқитиш усулларига ҳам тегишли. Олий таълим муассасалари муҳим сони бакалаврият ва магистрлик дастурлари доирасида қўшимча таълим олиш ҳуқуқини таъминлаш билан факултетлар ёки бўлимлар доирасида рус тилида сўзлашмайдиغانлар учун таълим беради.

Рус тилида сўзлашмайдиغانларнинг университетдан олдинги тайёргарлиги рус тилларини билмайдиган, лекин тегишли таълим ҳужжати билан тасдиқланган олий ўқув юртларига кириш ҳуқуқига эга бўлган, университетларда рус тилларида ўқишга кириш ҳуқуқига эга бўлган шахсларни тайёрлаш ҳисобланади.

Ҳозирги замон олимлари олий таълимни янада ривожлантиришнинг қуйидаги етакчи тамойилларини шакллантирдилар:

- нофилологик таълимни инсонпарварлаштириш даражасини ошириш;

- университетларда таклиф этилаётган таълим дастурларини диверсификация қилиш;

- ҳудудларнинг эҳтиёжларини устувор ҳисобга олиш;

- такрор ишлаб чиқариш ўрнига янги - ижодий, - таълим тизимини жорий этиш;

- таълимни ўзгарувчан жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжларига мослаштириш;

- таълим дастурларини ишлаб чиқишда иш берувчиларни жалб қилиш;

- илм-фан ва педагогик таълимни йирик университетлар ва ёшлар марказларида жамлаш;

- тегишли нофилологик билимлар соҳасидаги ютуқларнинг анъанавий, машҳур, классик ва янги, замонавий, истиқболли натижалари оптимал нисбатда бирлаштирилган янги авлод дарсликларини яратиш [1].

Рус тилида сўзлашмайдиган талабалар учун тилларни ўргатиш биринчи навбатда кўп жиҳатларни ўз ичига олган профессионал нутқ фаолиятини ўргатишдир. Тил ўқитиш методологиясида қўлланиладиган асосий тушунчалар - ўрганишга ёндашувлар, ўрганиш мақсади, касбий таълимнинг шартлари ва мазмуни, ўрганиш усуллари, воситалари, шакллари, шунингдек, тилни ўрганиш учун касбий таълимни шакллантириш мақсадида нутқ ва замонавий мутахассис шахсини ривожлантириш. Олий таълим муассасаларининг рус тилида сўзлашмайдиган талабалари учун тил ўрганишнинг асосий жиҳатларини, жумладан ёндашувлар, тамойиллар ва баъзи ўқитиш усуллари кўриб чиқайлик.

Бугунги кунда тил ўрганишдаги коммуникатив йўналиш талабанинг шахсиятига эътиборни кучайтириш билан тавсифланади, шахсий йўналтирилган ёндашувнинг асосий қоидалари мутахассислар томонидан ишлаб чиқилган. Когнитив психология маълумотлари билан бойитилган рус тилини ўзлаштириш жараёни шундай таълим жараёнини яратади, унинг ҳар бир босқичида ўқувчиларнинг ақлий қобилиятлари жалб қилиниши керак. Замонавий модернизация таълим асосларини сақлаш ва бир вақтнинг ўзида унинг амалий, фаолиятга йўналтирилганлигини кучайтиришга қаратилган, шунинг учун билим, кўникма ва кўникмаларни мажбурий шакллантириш тизими компетенциялар тўплами билан алмаштирилади деб тахмин қилинади. Келажакда талаба шахсини шакллантириш воситасига айланишини айтишимиз мумкинки, таълимни модернизация қилиш компетенцияга асосланган ёндашув нуқтаи назаридан амалга оширилади, унинг моҳияти шундан иборатки, янгиланган таълим мазмуни ўқувчиларнинг компетенцияларини (ёки компетенциялар мажмуасини) шакллантириш учун асос бўлиб, танланган мазмунни ўзлаштириш жараёни фаолият характериға эга бўлади [2].

Шаклланган компетенциялар бир қатор характерли хусусиятларға эга:

- биринчидан, улар кўп функцияли, чунки улар талабаларнинг кундалик ҳаётида турли муаммолар ёки касбий вазифаларни ҳал қилиш, ижтимоий роллардан фойдаланиш ва ҳоказолар учун амалга оширилади;

- иккинчидан, улар фандан юқори ва фанлараро;

- учинчидан, улар ўқувчиларнинг янада интеллектуал ривожланишини, тафаккурини, ўз-ўзини баҳолашини, ўз-ўзини акс эттиришини таъминлайди;

- тўртинчидан, улар кўп ўлчовли, позициялари билан тавсифланади ўқувчиларнинг ақлий қобилиятлари ва турли кўникмаларини, жумладан, интеллектуал қобилиятларини ривожлантиради.

Педагогик амалиётни умумлаштириш натижасида методикада пайдо бўлган таълим тамойиллари ўқитувчилар фаолиятини бошқаради, умуман таълим тизимига ва унинг алоҳида таркибий қисмларига - таълимнинг мақсадлари, мазмуни, шакллари, усуллари ва воситаларига қўйиладиган талабларни белгилайди. Дидактикада принцип тушунчаси турли жиҳатларда намоён бўлади: мантиқ нуқтаи назаридан принцип дидактика қамраб олган барча ҳодисаларга тааллуқли умумлаштирувчи назарий позициядир.

Хулоса. Кўриб чиқилган тамойиллар, ёндашувлар ва ўқитиш усуллари тизими, ўқитишнинг мавжуд анъаналарига (рус тилини чет тили сифатида ўқитишдаги сўнгги ишланмаларга) қарамай, мавжуд тамойилларни қайта кўриб чиқиш ва янги тамойиллар ва ёндашувларнинг пайдо бўлишини таклиф қилади, бу турли омиллар билан боғлиқ бўлиши мумкин: фаннинг ривожланиши, жамият эҳтиёжлари ва бошқалар. Ўқитиш тизимини яратувчи ва синовдан ўтказувчи ўқитувчининг вазифаси унинг энг катта самарадорлигига эришишдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Колкер Я.М. Чет тилини ўқитишнинг амалий усуллари. 2006.
2. Маслыко Э.А. ва бошқалар. Чет тилларни ўқитиш бўйича қўлланма. 2004.

УДК 378

ЎҚУВ ЮРТЛАРИ ТАЛАБАЛАРИНИ ТИНГЛАШНИ ЎРГАТИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

*Алламбергенова Б.К.**Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг**Нукус филиали**Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Тинглашда чет тили нутқи компетенциясини шакллантириш бўлажак чет тили ўқитувчиларини тайёрлайдиган университетларнинг ўқув жараёнида етакчи ўринни эгаллайди. Тинглашнинг реал ҳаётда маълумот олиш воситаси сифатида ўйнаган роли, чет тилини тинглаш кўникмаларини шакллантириш жараёнининг мураккаблиги, шунингдек, нутқ фаолиятининг бошқа, самарали турларини (нутқ ва ёзиш) ривожлантириш учун аҳамиятлидир. Хорижий тил тренингини тинглаш психоллингвистика ва усуллари бўйича кўплаб мутахассисларнинг эътиборини жалб қилади. Шу боис тинглашни ўргатиш методикаси жуда долзарб бўлиб қолгани мутлақо табиий, бу мавзуга бағишланган кўплаб илмий ишлардан далолат беради [1].

Шундай қилиб, тинглаш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантиришнинг муваффақиятли калити тўғри танланган ўқув қуроллари деб тахмин қилишимиз мумкин. Шундай қилиб, бизнинг фикримизча, подкастлардан (инглизча подкаст) фойдаланиш - Интернетда радио ва телевидение кўрсатувлари услубидаги овоз файллари нутқни тинглаш кўникмаларини шакллантиришнинг самарали усули бўлиши мумкин.

Ҳар хил ихтисослик ва турли мақсадларда хорижий тил талабаларини ўқитиш учун подкастлардан фойдаланиш бўйича маълум илмий ишланмаларга қарамай, бугунги кунда у ерда тил йўналишининг кичик курс талабалари учун подкастларни тинглаш бўйича ўқитиш методикасини яратиш долзарб заруратдир.

Тинглаш нутқ фаолиятининг энг қийин турларидан бири бўлганлиги сабабли, тил университетда ўқишнинг биринчи йилидан бошлаб унга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Подкастлардан таълим мақсадларида фойдаланишнинг энг мақбул ва реал вазифаси рецептив эшитиш қобилиятларини ривожлантириш бўлиб қолмоқда. Бундан ташқари, подкастларни

тилшунослик ва ижтимоий-маданий маълумотлар манбаи сифатида кўриш мумкин.

Тинглаб ўрганишнинг умумий муаммолари мутахассислар томонидан ўрганилган. Тадқиқотчилар, шунингдек, тинглаш турларини аниқладилар ва асосладилар ва ҳар бир тур бўйича университетда тинглашни ўргатишнинг самарали усулларини таклиф қилишди. Қуйидаги ишлар умумтаълим муассасасида тинглашни ўрганиш муаммосига бағишланган: чет эл нутқини кулоқ орқали тушунишдаги қийинчиликлар аниқланган ва уларни бартараф этиш йўллари, тинглаб ўрганишни такомиллаштириш усуллари кўриб чиқилган, бошланғич мактабда тинглашни ўрганиш жараёни тасвирланган, инглиз тилида тинглашни ўргатишда бадий асарларнинг аудио китобларидан фойдаланиш усули таклиф қилинган, университетларда тинглаш тренингини ўрганишга маълум ҳисса қўшилди, хусусан, ижтимоий-сиёсий характердаги монолог нутқини тинглашни ўргатиш методикасини ишлаб чиқилди, тинглашни ўргатиш жараёнида юзага келадиган қийинчиликларни аниқланди, матнларни тинглашни ўргатиш методикасини тасвирлаб берилди, журналистик матнларни тинглашни ўргатиш методикаси таклиф қилинди, диалогик нутқни тинглашни ўргатиш методикаси тақдим этилди. Бўлажак инглиз тили ўқитувчилари учун тилдан ташқари олий ўқув юртлари учун касбий йўналтирилган тинглашни тайёрлашнинг алоҳида ишлаб чиқилган усуллари таклиф этилди [2].

Аммо бизнинг тадқиқотимиз контекстида подкастлар ёрдамида тинглаш кўникмаларини ривожлантиришни ўрганувчи олимларнинг ишлари алоҳида қизиқиш уйғотади. Инглиз тилини ўрганиш жараёнида подкастлардан фойдаланиш муаммоси билан ҳам тадқиқотчилар шуғулланган.

Кўриб турганимиздек, тинглашни ўргатиш муаммоси замонавий услубий тадқиқотларда муҳим ўрин тутса-да, уни ҳали тўлиқ ҳал этилган деб ҳисоблаш мумкин эмас. Шундай қилиб, нутқнинг аудиоёзувларини тушуниш, хусусан, тил таълими бўйича Умумжаҳон тавсияларида мақсад сифатида белгиланган ва тавсифловчиларнинг алоҳида шкаласига эга бўлишига қарамай, бугунги кунда илмий асосланган ва экспериментал тасдиқланган усулларнинг етишмаслиги мавжуд.

Демак, бир томондан, бўлажак тингловчи ўқитувчиларни тайёрлаш зарурияти ва аҳамияти, иккинчи томондан, хорижий тил ўқитиш методикасида бу масаланинг ривожланмаганлиги

тадқиқотимизнинг долзарблигини белгилайди. Шунинг учун ушбу мақоланинг мақсади нутқ фаолиятининг энг муҳим ва қийин турларидан бири сифатида тил университетларининг биринчи курсида подкастларни тинглашни ўргатишнинг ўзига хос хусусиятларини тавсифлашдир.

Хулоса. Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, хорижий тил ўқитиш методида тил йўналишининг кичик курс талабаларининг тинглаш тайёргарлиги муҳим ўрин тутди. Тинглаш нутқ фаолиятининг энг муҳим ва қийин турларидан биридир. Зеро, тинглаш нутқ фаолиятининг оғзаки рецептив тури бўлиб, у ташқаридан ифодаланмайди, лекин фаол ички шаклга эга, албатта, унинг натижаси идрок этилган семантик таркибни тушуниш ёки нотўғри тушунишдир. Хорижий нутқни эшитиш ва тушуниш учун тил мутахассислигининг биринчи курс талабалари В2 даражасига мос келадиган билимларга эга бўлишлари керак: фонетик, лексик, грамматик, фон ва тинглаш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Галскова Н.Д. Чет тилларни ўқитиш назарияси. 2009.
2. Колесникова И.Л. Чет тилларини ўқитиш методикаси бўйича инглизча-русча терминологик маълумотнома. 2001.

УДК 37

ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СОҒЛОМЛАШТИРИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЖАРАЁНИДА КАТТА ЁШДАГИ МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

*Алламбергенова Р.Д., Таянч докторант (PhD),
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти
Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Соғломлаштиришнинг асосий йўналиши – элементар хортинг машқларини бажаришда тананинг функционал ҳолатини ва болаларнинг жисмоний тайёргарлигини яхшилаш. Соғлиққа йўналтирилган жисмоний машқлар самарадорлиги машғулотларнинг частотаси ва давомийлиги, ишлатиладиган асбобларнинг табиати ва тегишли интенсивлик, меҳнат ва дам олиш режими билан белгиланади.

Хортингнинг соғломлаштириш дастури барча ёшдаги тоифадаги одамларга - эрта мактабгача ёшдаги болалардан тортиб қарияларгача қўлланилади. Бола ўз танаси ва онгининг захираларини ўрганиш ва ривожлантириш, янги билимлар билан бойитиш, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш учун соғлиқни сақлашга муҳтож. Асосий хортинг техникасини ўзлаштириш билан боғлиқ бўлган турли жисмоний ва ақлий вазифаларнинг юклари ва қийинчиликларини босқичма-босқич ошириш инсоннинг кундалик ҳаётида зарур бўлган қобилиятларни очишга ёрдам беради. Бу, шунингдек, мувофиқлаштириш қобилиятларини ривожлантириш, ички органларнинг силжишини олдини олиш учун алмаштириб бўлмайдиган воситадир. Ҳар хил бурилишлар, айланишлар, сакрашларнинг такрорланиши туфайли болаларнинг танаси ғайриоддий тана позицияларига камроқ реакцияга киришади [1].

Таълим тизимида болалар ва ёшларни тарбиялаш концепциясида баркамол, юксак маълумотли, миллий онгли ва ижтимоий фаол, чуқур фуқаролик масъулияти, юксак маънавият фазилатлари, оила ва ватанпарварлик туйғуларини тарбиялашга қаратилган вазифалар тизими белгилаб берилади.

МТМ раҳбарияти мактабгача ёшдаги болаларни муваффақиятли тарбиялаш ва соғлиғини яхшилаш учун педагоглар олдида қуйидаги асосий вазифаларни қўяди:

1. Болаларнинг ўқув, тарбиявий ва ривожлантириш фаолиятини болалар организмига салбий таъсирларни камайтирадиган тарзда ташкил этиш.

2. Таълим муассасасида ва оилада ҳар томонлама ватанпарварлик тарбияси масалалари бўйича таълим муассасасининг болаларнинг оилалари билан ҳамкорлигини ташкил этиш.

3. Таълим дастурларига тана хусусиятларини яхшилаш учун жисмоний маданият ва соғломлаштириш хортинг элементларини киритиш: мувозанат, сакраш, мослашувчанлик ва бошқалар.

Йил давомида МТМ қуйидаги вазифаларни амалга ошириш устида ишлайди:

- соғломлаштириш технологиялари (хортинг дастурлари) ва ҳар куни жамиятнинг бўлажак аъзоларида ватанпарварлик тарбияси учун асос бўлган халқ ўйинларини ўтказиш орқали жисмоний тарбия ва соғломлаштириш ишларини такомиллаштириш;

- боланинг ижодий қобилиятларини эгаллаши орқали театр фаолияти таъсирида бола шахсининг индивидуал ривожланишига кўмаклашиш;

- сабаб-натижа муносабатларига асосланган оддий хулосалар чиқариш қобилиятини шакллантириш.

Педагоглар жамоаси ўз фаолиятини таълим жараёнини доимий равишда такомиллаштиришга йўналтиради: касбий маҳорат, ижодий фаолликни ошириш, болаларни тарбиялашда янги ёндашувларни, соғлиқни сақлаш технологияларини жорий этиш орқали ўқув жараёнини ташкил этиш қобилиятини ошириш, боланинг шахсиятига йўналтириш ҳисобланади [2].

Бугунги кунда МТМда ишлар болалар соғлиғини сақлаш ва мустаҳкамлаш, бола танасининг ҳимоя кучларини ошириш, болаларнинг меҳнат қобилиятини яхшилаш, болаларда ҳаётий ҳаракат қобилиятлари ва кўникмаларини ўз вақтида шакллантириш, жисмоний фазилатларни ривожлантириш ва болаларда жисмоний тайёргарлик ва жисмоний маданиятнинг тегишли даражасини таъминлашга қаратилган.

Жисмоний тарбиянинг самарадорлиги анъанавий жисмоний тарбия воситаларидан ҳар томонлама фойдаланиш билан таъминланади. Булар, хусусан:

- жисмоний машқлар (гимнастика, ўйинлар, спорт);
- табиатнинг шифобахш кучлари (ҳаво, қуёш, сув);
- гигиеник омиллар (овқатланиш, фаолият ва дам олиш, кийим-кечак, пойабзал, жиҳозлар ва бошқалар гигиенаси).

Ўқув жараёнида амалга ошириш учун мажбурий бўлган ташкилий иш шакллари мажмуи қуйидагилардир:

- жисмоний маданият дарслари, жисмоний тарбия ва соғломлаштириш тадбирлари (эрталабки гимнастика, уйқудан кейин гимнастика, жисмоний маданият дақиқалари, жисмоний тарбия танаффуслари, чиниқтириш тартиблари);

- кундалик ҳаётда ҳаракат фаолиятини ташкил этишнинг турли шакллари (юришларда жисмоний машқлар, жисмоний маданият байрамлари ва ўйин-кулгилар, болалар туризми, мобил ўйинлар, мустақил ҳаракат фаолияти, соғлом кунлар ва ҳафталар, жисмоний тарбия бўйича индивидуал ишлар).

Хулоса. Жисмоний тарбия машғулоти болаларда асосий восита кўникмаларини тизимли, изчил шакллантириш, мустаҳкамлаш

ва такомиллаштириш, уларнинг жисмоний фазилатларини ривожлантириш жараёнида устувор йўналиш ҳисобланади.

Анъанавий бўлмаган қотиб қолиш муолажалари, каттиқлашув ва махсус даволаш ва профилактика чоралари (фитотерапия, ароматерапия, физиотерапия, массаж, физиотерапевтик муолажалар ва бошқалар) ҳар куни болалар боғчаси ўқитувчилари томонидан шифокор кўрсатмаси ва розилиги билан амалга оширилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Антропова М.В. Боланинг жисмоний ривожланиши. 2009й.
2. Вайнер Э.Н. Валеология. 2011й.

УДК 378

РОЗВИТОК SOFT SKILLS В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

Ачкасова Л.М., к.е.н., доцент

lachkas@ukr.net

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Розвиток soft skills сьогодні розглядають як процес динамічного перетворення особистості протягом її життя. Щоб у людини була продуктивна життєдіяльність та життєздатність необхідні умови, що сприяють мотивованому перетворенню наявних у неї особистісних властивостей і якостей відповідно до середовища та людей, які її оточують.

Здобувачі вищої освіти, на жаль, не завжди вміють прогнозувати, не знаходять навичок самоосвіти, а роблять те, що їм кажуть робити, відвідуючи освітні події без осмисленого ставлення до того, що відбувається. Задача закладу вищої освіти допомогти навчитися здобувачу використовувати свій час, енергію і сили на підвищення власної ефективності, просування себе та своєї індивідуальної траєкторії професійного становлення.

Д. Гоулман стверджує, що ефективність людини у професійній діяльності безпосередньо залежить від рівня розвитку у неї soft skills. Саме вони, на його думку, відрізняють «успішних фахівців від неуспішних, ефективні організації від неефективних» [1].

Аналіз інформації показує, що soft skills можна поділити на чотири групи.

Перша група – це базові комунікативні навички, які полягають в умінні слухати, переконувати та аргументувати, вести переговори, проводити презентації, публічно виступати, працювати в команді тощо. Вони допомагають підтримувати розмову, сприяють розвитку відносин з людьми, знаходити ефективні способи поведінки в критичних ситуаціях під час спілкування.

Друга група - навички self-менеджменту, які полягають в управлінні емоціями, стресом, власним розвитком, часом, проявляються в ентузіазмі, ініціативності, наполегливості, вмінні встановлювати зворотній зв'язок.

Третя група - навички ефективного мислення, які проявляються в системному, креативному, структурному, стратегічному і логічному мисленні, умінні знайти та проаналізувати інформацію, виробляти та приймати рішення. Ці навички допомагають зробити власне життя та роботу більш системними.

Четверта група – навички форсайт-управління, які проявляються в управлінні виконанням, плануванням, постановкою завдань, мотивуванням, контролем реалізації завдань, управлінням проектами і змінами.

Освітнє середовище вищих навчальних закладів має орієнтуватися на конструктивне сприяння у комунікативному полі, де у здобувачів актуалізується прагнення розвиватися, набувати нового досвіду, професійно зростати, формуються уявлення про цілі і конкретні плани власного розвитку. Важливо створювати умови, в яких здобувачі починають пробувати не тільки те, що їм добре дається, а й щось нове, коли потрібно йти на ризик; умови, в яких вони вимушені аналізувати свої дії та їх результати, шукати причини успіхів та невдач, прагнуть отримувати зворотний зв'язок про успішність своїх дій від однокурсників, викладачів, роботодавців тощо.

Розглядаючи процес розвитку та саморозвитку soft skills у здобувачів, ключовою складовою цих процесів є наявність індивідуальної траєкторії професійного становлення.

Основними методами розвитку soft skills, які мають використовуватися в навчальних закладах і самими здобувачами є:

1. Самонавчання – самостійне вивчення інформації про моделі успішної поведінки (самостійне вивчення різних матеріалів, прослуховування вебінарів тощо). Використання цього методу можна

стимулювати за допомогою додаткових балів при отриманні сертифікату за проходження певного рекомендованого курсу.

2. Пошук зворотного зв'язку – отримання зворотного зв'язку від однокурсників, викладачів, наставників та роботодавців про успішність своєї поведінки в аспекті розвитку конкретної навички. Цей метод реалізується за допомогою виступів і обговорень на конференціях, в дискусійних клубах, наукових гуртках.

3. Навчання на досвіді інших і ментворкінг - виділення та вивчення моделей успішної поведінки того, хто має високий рівень розвитку даної компетенції, робота з наставником. Проведення занять, зустрічей із роботодавцями, успішними фахівцями підприємств сприяє використанню цього методу.

4. Спеціальні завдання (фонові тренінги) - самостійні вправи, які виконуються паралельно з іншими задачами і виховують обрані особисті якості або, навпаки, утилізують шкідливі звички. Це психологічний прийом, який проводиться в ігровій формі і можуть виглядати як додаткова умова до виконання основного завдання.

5. Рішення кейсів – дослідження конкретних ситуацій з пропозицією оптимальних шляхів вирішення. В сучасній практиці викладання дисципліни використовується часто.

6. Розвиток у процесі роботи - пошук і освоєння ефективніших моделей поведінки під час вирішення завдань, які входять у професійний функціонал. Може виглядати як додаткове завдання, за яке студент отримує додаткові бали.

Література:

1. Goleman D. Emotional Intelligence. Bloomsbury Publishing, 2020

УДК 378

ПРОФЕСІЙНІ НАВИЧКИ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

*Ачкасова Л.М., к.е.н., доцент
lachkas@ukr.net*

*Мазена В.О., здобувачка вищої освіти
vika99274@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Всі навчальні заклади намагаються підняти якість освіти. Якщо мова йде про вищі навчальні заклади, то, безумовно, ця робота

пов'язана із покращенням рейтингу здобувачів вищої освіти на ринку праці. Цей ринок в наш час вимагає від претендентів багатьох компетентностей і вмінь, починаючи від впевненості, організованості, вміння показати свої сильні сторони і закінчуючи просто вмінням сподобатися керівнику і рекрутеру. Але не завжди претендент, який показав високий рівень знань, отримує бажану роботу.

В наш час розрізняють багато навичок, якими має оволодіти здобувач вищої освіти: *hard*, *soft*, *digital* та *metaskills*. Розглянемо кожен групу.

Hard skills – це жорсткі або спеціальні навички, які піддаються кількісній оцінці та безпосередньо пов'язані з роботою. Як правило, мова йде про компетентності, які отримує здобувач, що навчається за певною спеціальністю.

Soft skills - це м'які навички, або особисті якості, що необхідні для розвитку кар'єри і, як правило, пов'язані з тим, як людина взаємодіє з іншими людьми. Їх пов'язують із досягненням довгострокового успіху.

Digital skills – це цифрові вміння, які потрібні фахівцю для ефективного керування цифровими процесами, пристроями з метою якісного впровадження цифрових технологій у свою роботу.

Metaskills — це наднавички, вміння, які можна описати такими якостями, як адаптивність, усвідомленість, толерантність, емпатія, критичне мислення та інше.

Кожна група навичок по-своєму важлива. Безумовно, рівень необхідності в тих чи інших навичках визначається посадою, яку займає, або хочете зайняти людина. Але в сучасному світі на перше місце виходять *soft skills*, або соціально-психологічні навички. Співробітник, який на роботі проводить більшу частину свого часу, має почуватися спокійно і комфортно, щоб ситуація сприяла плідній роботі. Саме тому перевагу віддають товариській людині, яка володіє навичками аналізу та критичного мислення з невеликим досвідом, на відміну від фахівця високого рівня з невмінням працювати зі зворотним зв'язком і відсутніми навичками навчання та гнучкості. Обираючи останнього рекрутер ризикує отримати нездорову обстановку всередині колективу, невміти працювати в команді і сприймати критику.

До основних компетенцій *soft skills* можна віднести комунікацію. Саме вона допомагає фахівцю налагоджувати контакти, знаходити ті терміни і слова, які будуть зрозумілими для клієнтів при поясненні

процесів, що відбуваються, своїх ідей, щоб вони викликали зацікавленість у колег і замовників, тощо.

Творчий підхід до роботи та вміння бачити перспективу є також важливою компетенцією *soft skills*. Роботодавці шукають фахівців, здатних вигадувати унікальні рішення і здатні побачити перспективу його розвитку.

Важливими є навички адаптивності та гнучкості для роботи з несподіваними змінами, стресостійкість у виснажливих і швидкозмінюваних умовах.

В командній роботі привабливим для роботодавця є прояв лідерських якостей, здатність приймати рішення, розподіляти завдання, делегувати повноваження, вміння приділяти постійну увагу деталям.

Для результативного функціонування бізнесу, важливим є вміння працювати у команді задля досягнення спільної мети, вміння проявляти свої сильні сторони та навички. Тому для того, щоб бути ефективним командним гравцем, здобувач має навчитися співпрацювати з колегами, прислухатися до проблем, думок та ідей інших.

Ще одними з важливих навичок *soft skills* є навички вирішення проблем. Працівники, які здатні закрити складні питання та знаходити інтуїтивно зрозумілі рішення, завжди мають великий попит у роботодавця.

Безумовно, це далеко не всі *soft skills*, яких повинні набуватися здобувачі вищої освіти, для того, щоб бути затребуваним на ринку праці. Тому для підвищення якості освіти навчальним закладам необхідні нові підходи в навчанні здобувачів і в організації навчального процесу.

UDC 378

TƏHSİLİN İNNOVATİV İNKİŞAF SİSTEMİNİN FORMALAŞMASI XÜSUSİYYƏTLƏRİ

*Əliyeva Təranə Əsman qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti
tarana.aliyeva45@mail.ru*

Müasir dövrdə innovasiya texnologiyaları insan həyatının bütün sahələrinə nüfuz etmiş, informasiya sənayesi və biliklərin intensiv inkişafı ilə

əlaqədar olaraq informasiya cəmiyyəti formalaşmışdır. Informasiya cəmiyyəti zaman, məkan və siyasi sərhədləri aşaraq informasiya mübadiləsinə imkan verir. Bu cəmiyyətdə həyat keyfiyyətinin bütün parametrlər üzrə yüksəlməsi üçün elmə əsaslanan mühüm ictimai qərarlar qəbul edilir. İnnovasiya cəmiyyətində capital və işçi qüvvəsindən əlavə, bilik də istehsalın əsas amilinə çevrilir. Müasir şəbəkə texnologiyaları iqtisadiyyatın strukturunu dəyişməklə bərabər, zaman və məkan anlayışlarına yeni məna verir. Belə bir cəmiyyətdə təhsilin statusu daha da yüksəlir.

Təhsil sisteminin vəzifəsi iqtisadiyyatın inkişafını stimullaşdırmaq, cəmiyyətin və əmək bazarının sürətlə dəyişən tələblərinə uyğun olaraq mütəxəssis hazırlığını təmin etməkdir. Elmin bir çox sahələrinin inkişafı sayəsində insanın şüuru, təfəkkürü və təlimi sahəsinin tədqiqində ciddi irəliləyişlər nəzərə çarpır. Bu gün texnologiyaların sürətli inkişafı fonunda insan şüurunun dəyişmə tempi zəif olsa da, müasir təhsil sistemi yeni texnologiyaların inkişaf tempi ilə ayaqlaşmalı, informasiya texnologiyalarının yaratdığı böyük imkanlardan səmərə ilə istifadə edilməlidir.

Yeni şərait yeni problemlər yaradır, yeni vəzifələr müəyyən edir, yeni yanaşmalar tələb edir. Bu amillər təhsilin bütün pillələrində innovasiyaların yaradılması və tətbiqini zəruri edir. Ona görə də hər bir ölkənin təhsil islahatları innovasiyalara əsaslanmalı, gələcəyə yönəlməli və qabaqlayıcı xarakter daşmalıdır. İnnovasiya cəmiyyətinin inkişafı universitetlərin fəaliyyət xarakterini, inkişaf strategiyasını və idarəetmə sistemini də dəyişdirir.

İnformasiya cəmiyyəti qloballaşma prosesləri ilə də sıx əlaqəlidir. Bu gün bir çox dəyişikliklər qloballaşma fonunda baş verir. İqtisadi fəaliyyətin yeni mühiti-qlobal şəbəkə iqtisadiyyatı, elektron kommersiya xidmətləri və distant əmək münasibətləri sürətlə inkişaf edir. Belə şəraitdə bir çox ölkələr texnoloji inkişafı hədəf seçərək, az zaman kəsiyində intensiv sosial-iqtisadi inkişafa nail ola bilmişlər.

Cəmiyyətin innovativ inkişaf ideyası bir çox ölkələrin inkişaf strategiyasının əsasını təşkil edir. Ölkənin innovativ inkişafı sənaye əsaslı iqtisadiyyatın biliyə əsaslanan iqtisadiyyata keçidini təmin edir.

İnformasiya cəmiyyətində mükəmməl bir sistemin tərkib hissələri kimi elm, təhsil və istehsalatın inteqrasiyası biliyə əsaslanmalıdır. İqtisadi inkişaf ölkədə insan potensialının formalaşmasını təmin edən ali təhsilin və öyrənmənin fasiləsizliyini təmin edən əlavə təhsilin innovativ inkişaf sistemi olmadan mümkün deyil. Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyata keçidin

təmin edilməsində universitetlərin mühüm rolu var. Cəmiyyətin innovativ səviyyəsinin yüksəldilməsində, innovation mədəniyyətin formalaşmasında universitetlər lider olmalıdırlar. Bilik, informasiya dünya təhsil sisteminin inkişafında həlledici amilə çevrilir.

İnformasiya cəmiyyəti insan fəaliyyətinin bütün sahələrini transformasiya etdiyi kimi, dünya təhsil sisteminə, xüsusən də ali təhsil sisteminə ciddi təsir göstərməkdədir. İnformasiya məkanında universitetlər elm və innovativ inkişaf mərkəzlərinə çevrilirlər. Bu zaman əsas məqsəd təhsil innovasiyalarının yaradılması və yayılmasıdır.

Təhsil innovasiyası-universitet fəaliyyətinin keyfiyyəti və rəqabətə davamlılığının yüksəldilməsi məqsədi ilə yeni yaradılmış və ya təkmilləşdirilmiş pedaqoji təyinatlı son məhsuldan istifadədir. Universitetdə innovativ proses yeniliklərin yaradılması, tətbiqi, yayılması istiqamətində kompleks fəaliyyət olub, elmi tədqiqatların, idarəetmə qərarlarının, maddi-texniki infrastrukturun yaradılması və inkişafını nəzərdə tutur. Universitetin innovativ fəaliyyəti təhsil mühitinə yeni və səmərəli elementlərin daxil edilməsinə imkan verən məqsədyönlü dəyişiklikdir. Bu isə, təhsilin quruluşunun, daha doğrusu, metodların, vasitələrin, texnologiyaların, idarəetmə sisteminin inkişafı və səmərəsinin yüksəldilməsinə xidmət edir. Məhz universitetin innovativ fəaliyyəti nəticəsində rəqabətqabiliyyətli kadrlar hazırlamaq mümkün olur.

Universitetin müasir rəqabətqabiliyyətli təhsil müəssisəsi kimi formalaşması üçün onun bütün struktur bölmələri üçün innovativ fəaliyyət mühüm amil olmalıdır. Əgər lazım gələrsə, məqsədi innovativ məhsulların yaradılması və tətbiqindən ibarət olan əlavə innovasiya yönümlü struktur bölmələrin də yaradılması məqsədəuyğundur.

Müasir universitetin inkişaf strategiyası innovasiyalara əsaslanmalıdır. Universitetin yeniliklərə, innovasiyalara açıq olması, innovativ inkişaf yolunu tutması onun sürətlə inkişaf edən global tələblərə uyğunlaşması, rəqabətə davamlı olması üçün mühüm şərtidir. Belə universitetlər davamlı olaraq elm-təhsil prosesinin məzmununu, texnologiyasını təkmilləşdirərək inkişaf edirlər.

Universitetin innovativ inkişafı innovasiyaların və innovativ fəaliyyətin universitet fəaliyyətinin bütün sferalarına sistemli tətbiqi prosesidir. Universitetin inkişafının innovativ xarakteri onun fəaliyyət nəticələrinin innovasiyalar hesabına təmin edilməsidir. İnnovativ inkişaf informasiya cəmiyyətində universitetin rəqabətə davamlı olması, dinamik inkişafı üçün əsas şərtidir. Burada ənənə və yeniliyin mübarizəsi, vəhdəti, sinergetik inkişafı məsələləri özünü göstərir. İstənilən universitet innovativ inkişaf

yolunu seçə bilməz, bunun üçün universitetin müvafiq kadr potensialı olmalıdır.

Dünya təcrübəsinə əsaslanaraq demək olar ki, innovativ universitetlər elm, təhsil və istehsalat kompleksi kimi fəaliyyət göstərərək təhsil, istehsalat və biznes strukturlarını özündə üzvi şəkildə birləşdirir. Yüksək elmi potensiala malik belə universitetlər müxtəlif elmi və biznes ideyaları irəli sürür və onları texnoparklarda və biznes-inkubatorlarda praktik olaraq reallaşdırırlar. Tanınmış şirkətlər bu universitetlərdə öz elm və istehsalat şöbələrini yaradırlar. Bu universitetlərin mənfəətinin mühüm hissəsi elm və innovasiyalar hesabına formalaşır. Təhsildə innovasiyaların yaradılması və tətbiqi universitetin bazar iqtisadiyyatı şəraitində maliyyə imkanlarını artırmaqla yanaşı, innovativ universitet modeli qurmağa imkan verir.

Ədəbiyyat:

1. Əliquliyev R.M. Elmi kadr hazırlığı. Bakı, 2009.
2. Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyaların yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı, 2009.
3. Quliyev T.Ə. İnsan resurslarının idarə edilməsi. Bakı, 2013.

УДК: 65. 011.3:658, 330.131.7

**ВИДІЛЕННЯ РИЗИК-ІНЖЕНЕРІЇ У РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТІ
ЯК ПОЧАТОК НОВОГО ЕТАПУ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ
РИЗИКІВ**

*Бабайлов В.К., к.е.н., доцент,
super_super-kod@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Вже з назви доповіді слідує поява нової проблеми – проблема визначення сенсу ризик-інженерії. Вона вперше з'явилася зовсім недавно через введення цього нового терміну і поняття у [1]. Ясно, що це потребує пояснення причин його виникнення і трактування його основних аспектів. Це й стало *метою* даної доповіді.

Перш за все, необхідно звернути увагу на те, що до цього таке широке явище, як управління в умовах ризиків, визначалося тільки терміном і поняттям «ризик-менеджмент», який вперше з'явився у 1956 році [2]. Й і тим не менш, це був важливий, прогресивний і окремий етап у розвитку розуміння аспектів ризику.

Однак, з самого початку у поняття «ризик-менеджмент» були

закладені суттєві недоліки. Особливим серед них стало різне його трактування: він трактується і використовується або як управління всіма видами ризиків, без їх спеціалізації, без професійного розподілу між трьома основними видами менеджерів (економістами, інженерами, адміністраторами); або й досі він зводиться в основному до управління в умовах тільки економічних ризиків. У другому випадку залишаються поза увагою ризик-менеджменту інженерні і адміністративні ризики.

Й як наслідок відсутності професійної спеціалізації управління в умовах ризиків суттєво знижує його ефективність. Тому автори [1] вперше прийшли до висновку про необхідність поділити ризик-менеджмент (як, до речі, вже давно здійснюється з іншими видами менеджменту) на три основні і строго відповідні, адекватні трьом основним видам ризиків частки: ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію.

При цьому кожен зі трьох видів здійснять професіонали у своїй, однієї сфері діяльності: ризик-економіку реалізують економісти, ризик-інженерію – інженери; ризик-адміністрацію – адміністратори. Це суттєво підвищить ефективність управління в умовах ризиків.

Однак у статті [1] детально розкривається сенс тільки одного нового терміну і поняття – саме ризик-економіки, а не ризик-інженерії і ризик-адміністрації. Для розкриття сенсу нового терміну і поняття, яким є зараз ризик-інженерія, автор доповіді вжив ту ж методику – методику аналогії, яка використана у [1] для розкриття сенсу ризик-економіки.

Суть її в тому, що, якщо ризик-економіка – це управління в умовах економічних ризиків, то за аналогією ризик-інженерія – це управління в умовах інженерних ризиків. Саме у цьому сутність ризик-інженерії. Тобто, проблема зводиться до відносно простої процедури – відокремлення, групування, визначення тільки інженерних ризиків, їх наслідків і методик їх скорочення.

Введення нового терміну і поняття «ризик-інженерія» (поряд з ризик-економікою, ризик-адміністрацією) - це фактично початок нового – четвертого етапу діяльності людства в умовах ризиків.

А попередні три етапи визначені ще у [1]. При цьому відмічається, що на першому етапі була тільки інтуїтивна оцінка будь-якого ризику, зокрема й економічного, у формі побоювання, небезпеки. Це був етап побутової боротьби з ризиками.

На другому етапі формуються, визначаються, створюються умови

розрахунку величини ризику, вводяться міри ризику. При цьому відмічається така цікава деталь – вперше до цієї проблеми привернув увагу італійський чернець Лука Пачолі у своїй книзі «Summa de Arithmetica» лише у 1494 році, який до того ж заклав основи сучасного бухгалтерського обліку. Тому дана важлива проблема вперше була поставлена економістом.

А важливим кроком до створення міри ризику було використання поняття «стандартне відхилення, або середнє квадратичне відхилення, сигма», яке зараз використовується для розрахунку величини, імовірності ризику. Це вперше зробив Карл Пірсон в 1894 році.

Третій етап пов'язаний з використанням визначених мір ризику в основному в економіці.

Висновок. Автор доповіді вважає, що виділення ризик-інженерії в окремий вид ризик-менеджменту сприятиме спеціалізації і професіоналізації управління витратами в умовах ризиків, а значить й суттєвому підвищенню його ефективності.

Література:

1. Бабайлов, В., & Курденко, О. (2022). Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. № 46. URL :<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.
2. Бортнікова Є.В. Історія походження та сутність понять «ризик», «ризик-менеджмент» та «операційні ризики». *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/> (дата звернення 11.03.2023)

УДК 303.42 (075.8)

МЕТОДОЛОГІЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

*Бабайлов В.К., к.е.н., доцент,
super_super-kod@ukr.net*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Немає особливої потреби доводити, що методологія найважливіше явище і відповідне поняття сучасної теорії і практики будь-якого дослідження у будь-якої сфері. Тому зараз методології приділяється значна увага дослідників як найважливішому засобу вирішення проблем дослідження.

Однак досвід практики дослідження привів автора даній доповіді до необхідності звернути увагу на те, що методологія є не тільки

засобом вирішення проблеми, не тільки засобом отримання результату дослідження – вона й сама є результатом дослідження. Й цей результат (понад основним) є особливим.

Визначення, розкриття його особливості, відмінності від основного результату дослідження і стало *метою* даній доповіді.

Для її досягнення автор вважав за необхідне повторити, нагадати основні уявлення про методологію.

Методологія – це одне з трьох головних, ключових, основних, найважливіших понять будь-якого дослідження; в її основі знаходяться методики [1].

Методики – це безпосередні конкретні неречові, знаннєві засоби отримання нових знань про рішення проблеми. Й що важливе – це засоби конкретного прояву методу, в основі якого лежать аналіз синтез. Методика – це аналіз і синтез у конкретній сфері. Прикладом найбільш розповсюджених методик є: економічний аналіз і синтез; математичний аналіз і синтез; хімічний аналіз і синтез тощо [1].

Як доведено в [2] *метод* (сутність) – це загальне правило організації вирішення проблеми. Тому метод один, так як загальне не може бути навіть в двох варіантах.

Методологія тісно пов'язана саме й перш за все з методиками і методом. Методологія – це упорядкований склад і послідовність використання методик дослідження.

Й слідує звернути особливу увагу на те, що вона не існує до проведення самого дослідження. Звичайно, склад і послідовність окремих методик може плануватиме ще до проведення дослідження.

Так, у будь-якому дослідженні обов'язкове використаються: методика огляд літературних джерел (ОЛД); поняття, як важливіші методики; в економічному дослідженні заздалегідь може бути запланована методика економічного аналізу і синтезу.

Але остаточно, повністю методологія формується, створюється суб'єктом дослідження тільки у самому процесі дослідження і тільки у випадку вирішення основної проблеми.

Причому, саме методологія і визначає основний результат дослідження. Тому формування, розробка методології є важливіша задача будь-якого дослідження.

А вирішення цієї задачі фактичне стає окремим, особливим, найважливішим результатом дослідження. Саме без цього результату не може бути досягнутий і основний результат.

Даний висновок не вступає у протиріччя з існуванням особливих методологій – методологій фундаментального дослідження. До них відносяться: ідея, гіпотеза, концепція, теорія, основна теорія, наука. Їх місце, роль і особливість наочно визначається у відомій моделі фундаментального дослідження, яка вперше розроблена у [3]. У таблиці 1 представлений оновлений варіант вказаної моделі.

Таблиця 1 – Модель фундаментального дослідження самої методології

Фундаментальні методології	Методики і результати їх застосування		
	Визначення об'єкта	Визначення проблеми	Методика вирішення проблеми
	Об'єкт	Проблема	Результат вирішення проблеми
Ідея	Методологія	<i>Невідомість</i> зв'язку методології з методиками	Інтуїція <i>залежність</i> (якісний зв'язок методології з організацією методики економічного аналізу, наприклад). «Методологія пов'язана з організацією методики економічного аналізу»
Гіпотеза	Залежність	<i>Невідомість</i> кількісної залежності	Логіка дискретних фактів <i>Закономірність</i> (Дискретна якісна і кількісна зв'язок)
Концепція	Закономірність	<i>Невідомість</i> суцільний залежності	Логіка докази, розрахунку <i>закон</i> (Доведена, розрахована суцільна закономірність): «Методологія - це організація методики економічного аналізу»
Теорія	Закон	Закон, не апробований іншими законами	Взаємна апробація <i>Закон</i> (Апробований іншими законами методології).
Основна теорія	Закони всі	Відсутність узагальнення окремих законів	Узагальнення окремих законів методології <i>Основний закон</i> «Методологія - це організація будь-яких методик»
Наука методологія	Основний закон	Основний закон, не апробований Часом	Апробація Часом Основного закону <i>Парадигми</i> методології як стратегії переважної поведінки всього людства в сфері методології.

Тому остаточний висновок такий: будь-яке дослідження реалізується тільки тоді, коли отримані два результати: допоміжний,

як розроблена методологія, і основний, як досягнута мета дослідження.

Література:

1. Бабайлов В.К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків: ФОП Бровін О.В. 2019. 150 с.
2. Бабайлов В.К. Теорія методу: моногр. Харків: ХНАДУ. 2011. 232 с.
3. Бабайлов В.К. Модель розробки парадигм: найважливіші властивості. *Новий колегіум*. 2016. № 3. С.48-53.

УДК: 65.011.3:658; 330.131.7

ЕТАПИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ РИЗИКУ

*Бабайлов В.К., к.е.н., доцент,
super_super-kod@ukr.net*

*Шершенюк О.М., к.е.н., доцент,
sheralyona@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Як свідчить огляд літературних джерел у теорії й практиці управління в умовах ризиків досі не існує чіткого визначення його етапів.

Найбільш сучасне уявлення про етапи розвитку управління в умовах ризиків встановлене зовсім недавно у [1].

Однак, при цьому автори залишаються у полоні традиційного помилкового стереотипу, помилкового уявлення про можливість управління ризиками.

Автори доповіді вважають, що поняття «управління ризиками» помилкове, що людина управляє не ризиками, не зменшує, не купує і не продає ризики; ризики незалежні, об'єктивні явища, до того ж вони не мають вартості, щоб їх обмінювати. Людина має тільки одну, але важливу можливість – можливість управляти втратами в умовах ризиків.

Тому, перш за все, необхідне на замість помилкового терміну «управління ризиками» використовувати термін і поняття «ризик-управління» (Р-У), як управління не ризиками, а управління втратами людини в умовах ризиків.

Ця новітність має безпосереднє відношення до теми даної доповіді. Справа в тому, що попередні класифікації етапів використовують саме словосполучення «управління ризиками», яке у дійсності не існує; а тому вести розмову про те, що не існує – взагалі

позбавлене усякого сенсу. Саме така помилка суттєве спотворює й самі етапи розвитку Р-У.

Метою доповіді і стала нова інтерпретація етапів – етапів управління втратами людини в умовах ризиків, етапів розвитку Р-У.

На основі заміни управління ризиками на Р-У можна визначити такі три його етапи:

- етап Р-У як єдиного цілого – тобто, без відокремлення в ньому ризик-менеджменту (Р-М) і ризик-виробництва (Р-В);
- етап Р-М теж як єдиного цілого – тобто, без відокремлення у ньому ризик-економіки (Р-Е), ризик-інженерії (Р-І) і ризик-адміністрації (Р-А);
- етап відокремлення у Р-М трьох самостійних частин (Р-Е, Р-І, Р-А).

Перший етап Р-У існував протягом тисячоліть аж до 1956 року, до виділення у Р-У найважливішої частини – Р-М. При цьому такий тривалий етап сам навіть можна поділити на декілька підетапів.

На першому підетапі була тільки інтуїтивна оцінка, причому будь-якого ризику, зокрема й економічного, у формі побоювання, небезпеки. Це був підетап побутової боротьби за безпеку в умовах будь-яких ризиків.

На другому підетапі створюються умови розрахунку величини ризику, вводяться міри ризику. При цьому відмічається, що до цієї проблеми вперше привернув увагу італійський чернець Лука Пачолі у своїй книзі «Summa de Arithmetica» лише у 1494 році, який до того ж заклав основи сучасного бухгалтерського обліку. Тому дана важлива проблема вперше була поставлена саме економістом.

Але перші кроки на шляху її вирішення зробив тільки італійський лікар і гравець Джироламо Гордано у XVI столітті, а також Галілей.

А вирішена ця проблема була лише у 1654 році Блезом Паскалем і П'єром де Ферма.

Й про походження важливого аспекту ризику – введення однієї з важливих мір ризику, визначення його величини, яка й досі використовується – це сигма. Терміни «стандартне відхилення (англ. standard deviation), або середнє квадратичне відхилення, або сигма», яке зараз використовується для розрахунку величини, імовірності ризику, вперше використав Карл Пірсон порівняно не так давно – лише у 1894 році. Цим він замінив альтернативні назви подібного

поняття, що існували раніше: наприклад, Гаус використовував термін «середня похибка».

Третій підетап пов'язаний з використанням визначених мір ризику в основному в економіці.

Другий етап у розвитку Р-У – це етап відокремлення у Р-У особливої його частини у формі Р-М; при цьому Р-М використовується теж як єдине ціле – тобто, без відокремлення у ньому Р-Е, Р-І, Р-А [2].

Але вся практика ризик-управління приводить до необхідності поділення Р-М на три різні види: Р-Е, Р-І, Р-А.

Висновок. Можливо впевнено стверджувати, що реалізація цієї ідеї у практику менеджменту приведе до початку нового – третього етапу у розвитку управління в умовах ризиків.

Література:

1. Бабайлов В., Курденко О. (2022). Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. № 46. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2061> (дата звернення 11.03.2023).

2. Бортнікова Є.В. Історія походження та сутність понять «ризик», «ризик-менеджмент» та «операційні ризики». *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/> (дата звернення 11.03.2023)

УДК 65.011.3:658; 330.131.7

РИЗИК-АДМІНІСТРАЦІЯ – ОСНОВНІ АСПЕКТИ

*Бабайлов В.К., к.е.н., доцент,
super_super-kod@ukr.net*

*Шершенюк О.М., к.е.н., доцент,
sheralyona@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У сучасному ризик-менеджменті існує значна кількість проблем. Серед них існує дві основні: по-перше, це проблема зростання ризиків у наслідок зростання підприємницької активності (до речі ця тенденція приведе до того, що у майбутньому уся постіндустріальна епоха стане саме переважно підприємницькою); по-друге, у зв'язку зі зростанням зв'язків між країнами збільшується кількість особливого класу ризиків – ризиків зовнішньо-економічної діяльності.

У даній доповіді звертається увага до такої додаткової і актуальної проблеми, якою стає засвоєння нового терміну і поняття – «ризик-адміністрація», який з'явився зовсім недавно [1].

На думку авторів доповіді його введення (поряд з такими новими термінами і поняттями як ризик-економіка, ризик-інженерія, ризик-виробництво і ризик-управління) є не другорядна подія в історії досліджень – це відображає закінчення цілого етапу, епохи в розвитку управління взагалі і конкретно управління в умовах ризиків, яке пов'язувалося тільки з ризик-менеджментом.

Тому виникає як теоретичний, так й практичний інтерес, потреба більш детально прояснити сенс й особливе причини і наслідки виділення ризик-адміністрації у ризик-менеджменті. Це й стало *метою* доповіді.

Для досягнення цієї мети автори вважають за необхідне звернути увагу на те, що таке ємне і різноманітне явище, як управління в умовах ризиків, й досі розглядається у літературі тільки у межах ризик-менеджменту як єдиного цілого [2].

Але, як відмічається авторами [1], причина виділення ризик-адміністрації в особливу частину ризик-менеджменту – це існування суттєвих недоліків ризик-менеджменту. До них автори відносять такий особливий недолік, як різне його трактування.

Конкретне проявляється у наступному: ризик-менеджмент або трактується і використовується як управління всіма видами ризиків, без їх спеціалізації, без професійного розподілу їх між економістами, інженерами, адміністраторами; або він зводиться в основному до управління тільки економічними ризиками. У другому випадку залишаються поза увагою ризик-менеджменту інженерні і адміністративні ризики.

Відсутність професійної спеціалізації управління в умовах відповідних ризиків суттєво знижує його ефективність. Саме це привело авторів [1] до поділення ризик-менеджменту на три основні і строго відповідні, адекватні трьом основним видам ризиків частки: ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію.

Саме це приведе до того, що кожен зі трьох видів здійснить професіонали у своїй, однієї сфері діяльності: ризик-економіку реалізуватиме економісти, ризик-інженерію – інженери; ризик-адміністрацію – адміністратори.

Це без сумніву приведе до підвищення ефективності управління в умовах відповідних ризиків.

Щоб розкрити сенсу нового терміну і поняття, яким є зараз ризик-адміністрація, автори доповіді застосували ту ж методику, яку й автори [1] по відношенню до визначення сенсу ризик-економіки. Це забезпечило визначеності сутності ризик-адміністрації, як управління відповідно в умовах тільки адміністративних ризиків. А це означає, що основна проблема ризик-адміністрації – це проблема відокремлення, групування і визначення тільки адміністративних ризиків, їх наслідків і методик їх скорочення.

У принципі вони вже визначені, однак перемішані з іншими видами ризиків саме у ризик-менеджменті як єдиному цілому.

На думку авторів даній доповіді ця проблема є окремою, особливою – вона гідна й окремого дослідження і доповіді.

Висновок. Автори доповіді повністю згодні зі ствердженням у [1], що поява таких нових термінів і понять, як ризик-економіка, ризик-інженерія і ризик-адміністрація, відкриває кардинально новий етап у розвитку ризик-менеджменту і ризик-управління у цілому, як етап більш високої ефективності управління в умовах ризиків.

Це звичайне, як все нове, теж створює проблему. Однак, автори впевнені, що дана доповідь у якийсь мірі зменшить її гостроту.

Література:

1. Бабайлов В., Курденко О. (2022). Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. № 46. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2061> (дата звернення 11.03.2023).
2. Бортнікова Є.В. Історія походження та сутність понять «ризик», «ризик-менеджмент» та «операційні ризики». *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/> (дата звернення 11.03.2023)

УДК 378.172

ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ

Безніс П.С., викладач

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Динамічний темп сучасного життя, стрімкий розвиток і розповсюдження нових інформаційно-комунікаційних технологій змушує вищі навчальні заклади поно поглянути на роль

комп'ютерних технологій в навчальному процесі. Одним з найбільш ефективних інноваційних засобів поліпшення якості освітнього процесу є створення віртуального освітнього середовища. Віртуальне навчальне середовище — це особливий комунікаційний механізм, який дозволяє підвищити ефективність освітнього процесу, вирішити цілий ряд педагогічних завдань та додати інтерактивний on-line компонент до навчального процесу.

Досвід багатьох міжнародних університетів свідчить про те, що змістовні елементи такого середовища в рамках окремої кафедри університетів можуть бути різними: навчально-методичний комплекс з дисципліни (навчальні робочі програми з дисципліни, навчально-методичні матеріали, навчальні видання, інформаційно-аналітичні матеріали, словники, відео- та аудіоресурси, ілюстративний матеріал), віртуальні лабораторії, симулятори, тренажери тощо.

Електронний навчально-методичний комплекс є сукупністю інтегрованих між собою систематизованих навчальних, наукових та методичних матеріалів з окремої навчальної дисципліни, що забезпечують умови для опанування студентами навчальної програми. Електронний навчально-методичний комплекс містить теоретичний розділ, практичний розділ, розділ контролю знань та допоміжний розділ. Надання матеріалу з використанням комп'ютерних технологій дає можливість стимулювати у студентів наочно-образне мислення, пізнавальну активність та творчу ініціативу, сприяє значному збільшенню об'єму засвоюваного навчального матеріалу, підтримуючи стійкий інтерес студентів до предмету, що викладається.

На відміну від електронних навчальних матеріалів віртуальні лабораторії та тренажери є порівняно новою областю в системі вузівської освіти. Прикладами віртуальних лабораторій можуть служити проекти з загальної біології, біохімії, генетики, соціально-гуманітарних дисциплін Массачусетського технологічного інституту STAR (Software Tools for Academics and Researchers) Virtuallab — найбільша збірка віртуальних дослідів з різних навчальних дисциплін, PhET проект, розроблений співробітниками Університету Колорадо — інтерактивні анімаційні симуляції з природовничих дисциплін та математики, Wolfram Demonstrations Project, який містить близько 9000 інтерактивних демонстрацій, віртуальна лабораторія з хімії Chemcollective, серія платних віртуальних лабораторій з хімії, біології та мікробіології Late Nite Labs.

Основні переваги віртуальних лабораторій полягають у економії часу та ресурсів, безпеці використання, виразній наочній візуалізації на екрані комп'ютера складних процесів.

Ще однією формою електронних ресурсів кафедри можуть бути електронні тренажери-конструктори та тест-тренажери, пристосовані до потреб навчальних дисциплін як фізико-математичного та природничого профілю, так і дисциплін гуманітарної спрямованості. Вони дозволяють закріпити отримані знання та практично застосовувати їх у реальних ситуаціях.

Таким чином, освітні можливості віртуального освітнього середовища як інноваційного ресурсу є дуже потужними, вони відкривають нові горизонти перед викладачем. Використовуючи інтерактивні можливості віртуального освітнього простору студенти стають активними суб'єктами процесу навчання.

Література:

1. Базильчук В.Б. Організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із фізичного виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» Львів, 2004. 43 с.

2. Смульсон М. Л. Середовище дистанційного навчання: психологічні засади проектування. *Дистанційне навчання: психологічні засади*. Київ., 2012. 242с.

3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібник. Київ.: ІЗМН, 1998. 204 с.

4. Борейко Н.Ю. Формування гуманних відносин між викладачем і студентом на заняттях фізичного виховання у вищих технічних навчальних закладах. *Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці*: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф., 5-6 жовтня 2006 р. Черкаси, 2006. С. 79-81.

УДК 159.923.2:331.31

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Бочарова Н.А., к.е.н., доцент,
bocharova.n.a.xnadu@gmail.com*

*Федотова І.В., д.е.н., доцент
irina7vf@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Існує безліч методик й порад щодо для підвищення ефективності управління часом на самостійну роботу для здобувачів вищої освіти за допомогою безлічі готових до застосування інструментів. Але ці інструменти працюватимуть за умови, якщо здобувачі вищої освіти саморуч розвиватимуть свої навички тайм-менеджменту в трьох ключових областях: обізнаність, організація та адаптація.

Серед закордонних та вітчизняних вчених, що займаються питанням тайм-менеджменту, потрібно виділити таких українських вчених, як Erich C. Dierdorff [1], Бутиліна О. [2], Васильчук О.В. [7], Водянка Л.Д. [3], Губар О. [4], Євдокимова І. [2], Калакура Я. [5], Карп А.Г. [3], Лесько Т.В. [8], Любченко Н.В. [6], Матушкіна М.В. [9], Примак Т.Ю. [7], Причепка І.В. [8], Соломонюк І.Л. [8], Тодорюк С.І. [3], Шильнікова З.М. [9], Якушев О. [4].

Існує безліч досліджень, які заглиблюються в навички, які лежать в основі управління часом. Тут тайм-менеджмент визначається як процес прийняття рішень, який структурує, захищає і підлаштовує час людини під мінливі умови навколишнього середовища. Три особливі навички відокремлюють успіх тайм-менеджменту від невдачі:

- обізнаність: реалістично мислити про свій час, розуміючи, що це обмежений ресурс;
- організація: розробка та організація власних цілей, планів, графіків та завдань для ефективного використання часу;
- адаптація: моніторинг використання часу під час виконання діяльності, включаючи пристосування до перерв або зміну пріоритетів.

З цих трьох навичок адаптація, найбільш знайоме для здобувачів вищої освіти, особливо враховуючи, що більшість додатків й лайфхаків займаються плануванням робочого часу. Однак не існує такого широкого визнання навичок обізнаності та адаптації. Це викликає ключові питання про те, як ці навички визначаються з точки зору розвитку: чи однаково вони важливі? Які з них складніше здобувачам вищої освіти освоїти?

Всі три навички однаково мали значення для загальної ефективності тайм-менеджменту. Тому лише вдосконалення планування та організації ігнорує дві третини компетенції, необхідної для ефективного управління часом. Це може пояснити, чому так прикро пробувати новий інструмент, а потім відчувати, що ми ніколи

насправді не рухали важіль до того, щоб бути чудовими загальними менеджерами часу.

Здобувачі вищої освіти найбільше чинять опір навичкам обізнаності та адаптації. Ці дані свідчать про те, що обізнаність та адаптація є не тільки більш рідкісними навичками, але й важче розвиваються природним шляхом без прямих утручань. Крім того, навички обізнаності є основним рушієм того, наскільки добре здобувачі вищої освіти уникають прокрастинації, а навички адаптації є основним чинником того, наскільки добре вони розставляють пріоритети діяльності.

Існує ряд науково обґрунтованих тактик підвищення навичок тайм-менеджменту. Тактика призначена для розвитку основних навичок здобувачів вищої освіти, що в кінцевому підсумку покращить їхнє управління часом. Проста реалізація цієї тактики не є кінцевою метою. Ефективність відрізняється від результативності, причому ефективність полягає в тому, щоб робити речі добре, а результативність – робити речі швидко. І те, і інше є критичним. Прагнення до ефективності заради себе є контрпродуктивним:

- знайдіть свій піковий час продуктивності. Розбийте свій типовий день на три-чотири часові частини і протягом тижня ранжуйте ці частини від найбільш до найменш продуктивних (більшість продуктивним є пік продуктивності);

- ставтеся до свого часу, як до грошей. Створіть бюджет часу, який детально описує, як ви витрачаєте години протягом звичайного тижня. Класифікуйте час на фіксований час ("повинен зробити") й дискреційний час ("хочу зробити");

- спробуйте таймінг. Запишіть, скільки часу ви витратили на виконання завдань із дуже чіткими термінами, а не скільки часу у вас залишилося;

- оцініть, наскільки реально ви оцінюєте час. Закінчивши проект, оцініть, скільки часу ви думали, що це займе і скільки часу це насправді зайняло;

- візьміть «перспективу майбутнього часу». Подумайте про те, як завдання, які ви виконуєте прямо зараз, допоможуть або зашкодять вам у майбутньому (наприклад, як сьогоднішні завдання проекту впливають на завдання наступного тижня?);

- уникайте «потопленої помилки вартості». Коли ви думаєте, що можете витрачати занадто багато часу на вправу, зробіть крок назад і оцініть її важливість (наприклад, наскільки цінним є

результат, хто буде постраждати, якщо він закінчений чи не закінчений тощо).

Розвиток навичок організації:

- розставляйте пріоритети діяльності та зобов'язань. Недостатньо просто перерахувати свої завдання, списки справ і наради;

- уникайте «ефекту простої терміновості». Терміновість й важливість – це пов'язані, але різні поняття; термінові завдання вимагають негайних дій, тоді як важливі завдання мають більш значні і довгострокові наслідки. Завдання, які є як терміновими, так й важливими, слід виконувати в першу чергу (матриця Ейзенхауера);

- використовуйте програму-календар. Записуйте терміни виконання завдань і зустрічей й робіть це негайно, коли вони заплановані або запитані;

- графік захищеного часу. Призначте зустрічі в календарі з собою, щоб забезпечити безперебійний час, щоб присвятити своїм найважливішим проектам;

- зменшить помилки недооцінки. При формуванні планів попросіть нейтральну сторону про ваші прогнозовані вимоги до часу;

- спробуйте напіврозмірні цілі. Намагаючись досягти мети, яка здається занадто складною, встановіть менш складну версію мети.

Розвиток навичок адаптації:

- спробуйте «укладання звичок». Прив'язуйте свою поведінку тайм-менеджменту до звичок, які ви вже демонструєте (наприклад, відстежуйте щоденний прогрес щовечора, коли сідаєте вечеряти);

- використовуйте короткі сплески зусиль. Коли завдання здаються непосильними, докладіть максимум зусиль з інтервалом від 15 до 30 хвилин, щоб уникнути прокрастинації;

- експериментуйте з програмами для відстеження часу або контрольного списку. Пам'ятайте, що вигода повинна перевищувати вартість при використанні цих інструментів. Прибуток повинен переважувати час, витрачений на використання програми;

- не будьте "скнарою нагадування". Нагадування повинні містити детальні пояснення чи описи, а не одне чи два слова, які не описують важливість завдання, очікувану якість тощо;

- створюйте плани на випадок непередбачених ситуацій. Подумайте про найкращі/найгірші сценарії, коли ви окреслите можливі результати своїх планів;

- прагніть скоротити витрати часу. Створюйте часові частини, які не турбують, і блокуйте сайти соціальних мереж під час критичного робочого часу.

Комплексний підхід до управління власних часом обов'язково дасть результати, а навички застосування тайм-менеджменту будуть безцінними у подальшій роботі.

Література:

1. Erich C. Dierdorff. Time Management Is About More Than Life Hacks. 2020. URL: <https://hbr.org/2020/01/time-management-is-about-more-than-life-hacks>
2. Бутиліна О., Євдокимова І. Самоменеджмент соціального працівника як управлінське завдання. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 1 (6). С. 5-13. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234056](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234056)
3. Водянка Л.Д., Тодорюк С.І., Карп А.Г. Тайм-менеджмент як техніка планування робочого часу персоналу. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 119-123. DOI: [10.32702/2306-6806.2020.7.119](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.7.119)
4. Губар О., Якушев О. Тайм – менеджмент в системі управління закладом вищої освіти. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2021. № 3. С. 47-56. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2021-3-47-56>
5. Калакура Я. Персональний менеджмент архівіста: теоретичні засади і сучасна практика. *Архіви України*. 2020. Вип. 1 (322). С. 84-103.
6. Любченко Н.В. Самоменеджмент і тайм-менеджмент як Soft Skills керівників і педагогів закладів освіти. *Неперервна освіта*. 2022. № 5 (206). С. 37-44. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-37-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-37-44)
7. Примак Т.Ю., Васильчук О.В. Тайм-менеджмент як інструмент підвищення ефективності діяльності туристичного підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. Вип. 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7495>
8. Причепя І.В., Соломонюк І.Л., Лесько Т.В. Тайм-менеджмент як дієвий інструмент ефективного використання часу успішного менеджера за сучасних умов. *Ефективна економіка*. 2018. Вип. 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6781>
9. Шильнікова З.М., Матушкіна М.В. Тайм-менеджмент як інструмент підвищення ефективності роботи сучасного керівника. *Економіка та управління підприємствами*. 2021. Вип. 59. С. 70-75.

УДК 378

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ У ОСВІТІ

*Дмитрієва О.І., д.е.н., професор
oksanahnadu@gmail.com**Шевченко І.Ю., д.е.н., професор
shevchenko.khnadu@gmail.com**Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Розвиток сучасних методів освіти в даний час має велику актуальність, оскільки освіта є ключовим фактором розвитку суспільства та економіки. Ось деякі з основних причин, чому розвиток сучасних методів освіти важливий:

– адаптація до світу, що швидко змінюється - сучасний світ змінюється дуже швидко, і освітні установи повинні адаптуватися до цих змін, щоб забезпечити своїм здобувачам навички та знання, які їм необхідні для успішної кар'єри в майбутньому;

– підвищення конкурентоспроможності - можуть допомогти навчальним закладам підвищити свою конкурентоспроможність і залучити більше здобувачів, а також підвищити якість освіти і дати студентам кращі можливості для успіху на ринку праці;

– підвищення ефективності навчання - можуть значно підвищити ефективність навчання, скоротити час, необхідний для вивчення матеріалу, і допомогти здобувачам краще зрозуміти та запам'ятати інформацію;

– розвиток креативності та інновацій - можуть допомогти здобувачам розвивати свою креативність та інноваційний потенціал, що може призвести до створення нових продуктів і технологій, які будуть корисні для суспільства;

– глобальна конкуренція - конкуренція в галузі освіти стає дедалі жорсткішою, і сучасні методи навчання можуть допомогти навчальним закладам зберігати свою конкурентоспроможність і залучати здобувачів з усього світу;

– підвищення рівня життя - освіта має прямий вплив на рівень життя і добробут суспільства в цілому. Розвиток сучасних методів освіти може допомогти поліпшити якість освіти та покращити рівень життя людей у різних країнах.

Таким чином, розвиток сучасних методів освіти має велику актуальність у даний час.

Сучасна освіта стикається з низкою проблем, ось деякі з них:

– низький рівень освіти - навіть за величезної кількості шкіл, коледжів та університетів, якість освіти в деяких випадках залишає бажати кращого. Це може бути пов'язано з недостатнім фінансуванням, неефективними методами навчання і недостатньою кваліфікацією педагогічного персоналу.

– недостатнє використання інноваційних методів навчання - сучасні методи навчання, такі як фліппед-клас та інтерактивне навчання, допомагають студентам краще засвоювати матеріал, але не всі заклади освіти застосовують ці методи.

– нерівність в освіті - деякі групи населення можуть зіткнутися з труднощами в отриманні якісної освіти через економічні або соціальні причини.

– орієнтація на теоретичні знання замість практичних навичок - деякі навчальні програми можуть зосередитися на теоретичних знаннях, не даючи здобувачам достатньо можливостей розвивати практичні навички, які можуть бути необхідними на ринку праці.

– проблеми з використанням технологій в освіті - незважаючи на те, що технології можуть значно полегшити навчальний процес, багато закладів освіти стикаються з труднощами у використанні нових технологій, особливо у віддалених регіонах.

– недостатнє фінансування - деякі заклади освіти можуть зіткнутися з проблемами фінансування, що може призвести до обмежених можливостей розвитку та обмежених ресурсів для поліпшення навчання.

– недостатня увага до міждисциплінарності - багато сучасних проблем потребують міждисциплінарного підходу, але деякі навчальні програми не зосереджені на розвитку міждисциплінарності.

Сучасна освіта має безліч перспектив розвитку, ось деякі з них:

– використання нових технологій - впровадження нових технологій може значно поліпшити процес навчання і розширити можливості для здобувачів.

– розвиток міждисциплінарності - багато сучасних проблем потребують міждисциплінарного підходу, тому навчальні програми, зосереджені на розвитку міждисциплінарних знань і навичок, можуть стати більш затребуваними.

– навчання впродовж усього життя - сучасні технології та нові методи навчання можуть забезпечити можливості для навчання

впродовж усього життя, що допоможе людям адаптуватися до швидко мінливого світу й отримувати нові знання та навички.

– розвиток індивідуальних підходів - сучасні методи навчання, такі як диференційований та індивідуальний підхід, дають змогу викладачам і здобувачам працювати більш ефективно та націлено на індивідуальні потреби кожного студента.

– розвиток глобальних освітніх програм - розвиток глобальних освітніх програм, таких як онлайн-курси та міжнародні обміни, може значно розширити географію освіти та забезпечити доступ до найкращих навчальних програм у різних країнах.

– покращення якості освіти - навчальні заклади вже працюють над підвищенням якості освіти, включно з покращенням методів навчання, підвищенням кваліфікації науково-педагогічного персоналу та забезпеченням доступу до нових технологій і ресурсів.

– розвиток практичних навичок - сучасні методи навчання можуть сфокусуватися на розвитку практичних навичок, які можуть бути необхідними на ринку праці, щоб підготувати здобувачів до реальних завдань і викликів.

Інноваційні методи освіти - це нові, передові підходи до навчання, які дають змогу учням і студентам здобувати знання та розвивати навички більш ефективно та цікаво. Розглянемо деякі з таких методів:

– Фліппед-клас (*Flipped Classroom*) - це метод навчання, за якого здобувачі знайомляться з матеріалом перед заняттям, а заняття використовуються для обговорення, застосування та закріплення матеріалу. Цей метод дає змогу учням самостійно засвоювати знання та застосовувати їх на практиці.

– Проблемне навчання (*Problem-Based Learning*) - це метод навчання, за якого здобувачі розв'язують практичні задачі, стикаються з проблемами та шукають шляхи їх вирішення. Цей метод дає змогу розвивати навички аналізу, критичного мислення та творчості.

– Інтерактивне навчання (*Interactive Learning*) - це метод навчання, за якого здобувачі беруть активну участь на занятті, спілкуються, ставлять запитання та шукають відповіді. Цей метод дає змогу здобувачам отримувати знання більш ефективно та запам'ятовувати їх довше.

– Ігрове навчання (*Gamification*) - це метод навчання, за якого матеріал подається у вигляді гри або змагання. Цей метод дає змогу підвищити мотивацію здобувачів і захопити їх процесом навчання.

– Навчання на основі проєктів (*Project-Based Learning*) - це метод навчання, за якого здобувачі працюють у групах над реальними проєктами, розробляють плани, досліджують, створюють і представляють свої результати. Цей метод дає змогу розвивати навички роботи в команді, лідерства та розв'язання практичних завдань.

– Адаптивне навчання (*Adaptive Learning*) - це метод навчання, за якого здобувачі отримують персоналізований підхід до навчання залежно від своїх потреб і можливостей. Цей метод дає змогу педагогічним працівникам враховувати індивідуальні потреби кожного студента та допомагає їм досягати кращих результатів.

Таким чином, впровадження сучасних інноваційних методів навчання в освітній процес підвищує ефективність та якість навчального процесу та відкриває нові перспективи для українських навчальних закладів.

Література:

1. Бурлаєнко Т.І. Ігрові форми навчання в формуванні економічної компетентності майбутніх менеджерів освіти. *Педагогічна освіта Scientific Journal «ScienceRise»*. № 2/5(19). 2016. С. 15-20. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/igrovi-formi-navchannya-v-formuvanniekonomichnoyi-kompetentnosti-maybutnih-menedzheriv-osviti>

2. Рожнова Т.Є. Система менеджменту якості освіти в закладах вищої освіти в умовах конкурентного освітнього середовища. *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнародного форуму управлінської діяльності* (18-19 травня 2019 року), м. Тернопіль. Тернопіль: КРОК, 2019. С. 95–98.

УДК: 340.1

ПРОБЛЕМАТИКА СУТНОСТІ ТА ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ НАСЕЛЕННЯ

*Древаль Ю.Д., д.держ.упр., професор
drevaly@ukr.net*

Національний університет цивільного захисту України

Правова освіта – невід’ємна частина загального поступу життєдіяльності суспільства, правової культури та правової свідомості громадян, нарешті – реального забезпечення прав і свобод людини в демократичному суспільстві. Особливе значення правовій освіті має приділятися у системі вищої освіти, яка не лише має забезпечувати належний професійний рівень майбутніх фахівців, але і створювати умови для процесу їхньої соціальної адаптації. Значущість правової освіти стрімко зростає в сучасних умовах розбудови правової держави та громадянського суспільства, що спричинено як ускладненням суспільно-політичних та соціокультурних процесів, так і можливостями інформаційного суспільства. Вже аксіоматичним стає і твердження, що глибокі правові знання мають складати надійний фундамент ефективного розвитку суспільних відносин.

Правова освіта у загальному розумінні – це структурний компонент освіти, процес набуття правових знань, навичок та вмінь, формування поваги до права, закону, прав та свобод людини, відповідних правових орієнтацій, поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки тощо. Правова освіта населення полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їхньому застосуванні, необхідних для реалізації громадянами власних прав і свобод, а також виконання покладених на них обов’язків.

У даному разі доволі актуальним є питання щодо співвідношення юридичної та правової освіти. Загалом під вищою юридичною освітою розуміється частина системи спеціалізованої освіти, яка забезпечує підготовку правознавців (юристів) для роботи в державному апараті, судах, адвокатурі, народному господарстві та правоохоронних органах. Правова ж освіта є більш широкою категорією, охоплюючи як спеціалізоване навчання фахівців, так і правові знання широких верств населення.

Дійсно, правові знання, – це система визначеного обсягу знань людини про право і правові явища, відомостей про конкретні правові норми, а також усвідомлення сутності правових принципів, їх вимог, цілей, призначення. Ці знання набуваються за допомогою правового навчання і виховання, а також соціального і правового досвіду. До того ж, правові знання – це необхідний елемент загальної культури

людини, а правознавство – це обов'язкова дисципліна у вищих навчальних закладах.

В Указі Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» від 18 жовтня 2001 року відзначається, що становлення України як демократичної, правової держави, формування засад громадянського суспільства зумовлюють необхідність підвищення рівня правової культури населення.

Національна програма правової освіти населення передбачає подальше створення необхідних умов для набуття широкими верствами населення правових знань та навичок у їх застосуванні, забезпечення доступу громадян до джерел правової інформації, а також визначає основні напрями правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їх реалізації. Її метою називається підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права [1].

Серед заходів, які проводяться з метою вдосконалення правової освіти громадян, на увагу заслуговує проведення Всеукраїнського тижня права, який починаючи з 2008 року і формально до недавніх пір щорічно проводився з нагоди річниці прийняття Загальної декларації прав людини.

Так, відповідно до Указу Президента України «Про Всеукраїнський тиждень права» від 8 грудня 2008 року вказувалося, що започаткування зазначеної традиції завдячує важливому значенню «правової освіти в дальшій розбудові України як правової держави, вихованні у громадян поваги до закону і прав людини, з нагоди 60-ї річниці проголошення Загальної декларації...» [2].

Правова освіта також має гармонійно поєднуватися з правовим вихованням, що вимагає як належним чином організованих заходів щодо пропаганди права та прищеплення поваги до законів, так і свідомого виконання приписів нормативно-правових актів у повсякденному житті. Кінцевою метою усіх таких заходів має стати формування у громадян належного рівня правової свідомості та правової культури.

Важливе значення у питаннях правової освіти відводиться вищим навчальним закладам, адже лише належним чином підготовлений майбутній фахівець може професійно та водночас творчо відноситися до виконання власних обов'язків, спираючись не лише на посадові інструкції, але і на достатню нормативно-правову базу.

Особливу увагу слід також приділити організації правової освіти здобувачів вищої освіти, яка має першочергово ґрунтуватися на належній професійній та фаховій підготовці науково-педагогічних працівників. У даному разі слід відзначити і необхідність узгодження теорії та практики, посилення практичної складової у підготовці майбутніх фахівців, їхнього уміння не лише добросовісно виконувати професійні обов'язки, але і належним чином соціалізуватися відповідно до потреб та запитів суспільства.

Отже, правова освіта має забезпечити як надійний фундамент побудови правової держави, так і ефективне дотримання прав і свобод громадян у будь-яких сферах суспільних відносин. У даному разі непересічне значення має відводитися і правовій освіті в закладах вищої освіти. Дійсно, лише належним чином підготовлений та освічений фахівець може як відповідально користуватися власними правами і обов'язкам, так і повноцінно виконувати професійні обов'язки.

Література:

1. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 року № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>

2. Про Всеукраїнський тиждень права: Указ Президента України від 08.12.2008 р. № 1149/2008 {Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 39/2020 від 05.02.2020}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1149/2008#Text1>

УДК 378

ЎЙИН КИЧИК ЁШДАГИ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЎЗАРО ТАЪСИР ШАКЛИ ВА ЧЕТ ТИЛИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

Дуйсенбаева Н.Р., магистрант

Ажсиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Нукус шаҳри, Ўзбекистон

Чет тили дарсида ақлий фаолиятни фаоллаштиришнинг самарали воситаларидан бири ўйиндир. Ўйин ўқувчиларнинг ақлий фаолиятини фаоллаштирадиган ўқитиш воситасидир. Ўрганишнинг дастлабки босқичида ўйин дарсинг зарур таркибий қисми ҳисобланади. Унинг ёрдами билан таълим жараёни иштирокчилари

дунёқараши ўзгарадилар. Ўйинда улар ўзларининг куч ва эпчилликларини синаб кўрадилар, уларда хаёлпарастлик, гўзаллик сирларини очиш истаги пайдо бўлади. Ўйин қувонч бахш этади, у келажакка қаратилган, чунки ўйин давомида ўқувчилар келажакда ижтимоий, касбий, ижодий функцияларни бажариш учун зарур бўлган қобилиятларни ривожлантирадилар ва мустақамлайдилар.

Ўйин давомида улар яхшироқ ўрганадилар, ҳатто энг пассив ўқувчилар ҳам фаол ҳаракатларга кўшиладилар.

Ўқитувчи дарсда ўйин элементларидан фойдаланганда, тингловчиларда дўстона муҳит, қувноқ кайфият ва ўрганиш истаги ҳукмронлик қилади. Ўйин ўрганиш усули сифатида уларнинг билим қобилиятларини ташкил қилади, ривожлантиради, бойитади, шахсни тарбиялайди. Чет тилини ўрганиш жараёнида нутқни ривожлантириш учун ҳар қандай ўйиндан фойдаланишининг мумкин.

Бироқ, турли ҳолларда, унинг таъсири бошқача бўлиши мумкин.

Ўйин дарсни диверсификация қилиш ва безаш воситаси сифатида қабул қилинмаслиги керак [1].

Албатта, ўйин дарсни жонлантиради, рақобат элементини киритади. Аммо буларнинг барчаси кўшимча эффект бўлиши керак. Ўйиннинг дарсдаги асосий вазифаси ўқувчини ўрганиш, ривожлантириш ва тарбиялаш воситаси бўлишдан иборат.

Ўйин аниқ ифодаланган тарбиявий функцияга эга бўлиши, мазмунли бўлиши, фикрлаш, тасаввур, зукколик, қатъиятлилик, яхши ҳис-туйғуларни ривожлантиришга ёрдам бериши, шунингдек ташаббускорликни шакллантириши керак. Ўйинлар билимларни ўзлаштириш ва тизимлаштириш, грамматик, лексик ва фонетик кўникмаларни шакллантириш, нутқ фаолиятининг барча турларини (гапириш, тинглаш, ўқиш, ёзиш) ривожлантиришга ёрдам беради, тил материалини ихтиёрий ёдлашни рағбатлантиради, ўқув жараёнининг коммуникатив йўналишини кафолатлайди.

Педагогик назария ва амалиётнинг муҳим муаммоси ўқув жараёнини диверсификация қилиш, ўқувчиларнинг билим фаоллигини фаоллаштириш, уларнинг қизиқиш доирасини кенгайтириш масаласи бўлиб қолмоқда. Ҳозирги ёшлар учун жуда хилма-хил маълумот манбалари мавжуд, аммо кўпинча тайёр маълумотларнинг мавжудлиги пассивликни ривожлантиришга ёрдам беради.

Бугунги кунда чет тилларини ўқитиш самарадорлиги, хусусан, илғор услуб ва технологиялар мавжуд бўлиб, яъни ўқувчиларнинг

билиш фаолятини фаоллаштириш усуллари ҳисобланади. Қуйидаги усуллар катта қизиқиш уйғотади:

- мунозаралар;
- ролли ўйинлар усули;
- лойиҳа усули;
- мультимедиа (компютер) технологияларидан фойдаланиш.

Ушбу усулларни янги деб аташ мумкин эмас. Бироқ, улардан фойдаланиш ҳозиргача тизимли бўлмаган. Уларнинг шакли ва мазмуни коммуникатив компетенция билан бир қаторда алоҳида коммуникатив ва интеллектуал кўникмаларни шакллантиришга имкон бериши билан боғлиқ бўлиб, улар биргаликда танқидий фикрлаш қобилиятини ташкил қилади. Ўйин - бу ҳақиқий вазиятни такрорлайдиган сунъий равишда яратилган шароитларда оптимал ечимларни ишлаб чиқиш, усулларни қўллаш бўйича амалий гуруҳ машқлари ҳисобланади [2].

Хориж тили дарсларида ўйин ўйнаш жуда самарали ўрганиш воситасидир. Ҳар бир дарсда ўйин ёки ўйин элементларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бу ўқувчиларнинг фаоллигини фаоллаштиради, улар рақобат элементидан завқланишади, улар жамоада ишлашни яхши кўрадилар - бу ҳатто қийин вазифани ҳам қизиқарли қилади.

Ўйин фаолликни талаб қилади. Ўқувчилар нутқларини қизиқарли қилиш учун қизиқарли иборалар, сўзларни ишлатишга интилишади, бу эса рағбатлантиради.

Асосий вазифа - ўйинни тўғри ташкил этиш, уни дарснинг вазифалари, мавзуси ва ўқувчиларнинг имкониятлари ва билим даражасига мос равишда танлаш. Ўйинлардан дарснинг турли босқичларида фойдаланиш мумкин. Уларнинг ёрдами билан сиз уй вазифасини текширишингиз, ўқув материални тушунишни осонлаштиришингиз, уни мустақамлашингиз ва назоратдан олдин ўқувчиларнинг билимларини текширишингиз мумкин.

Ўқувчиларнинг билиш фаолятининг мотивацион, мазмунли ва оператив томонларини уйғун ривожланиши учун энг қулай шароитлар ўйинларни ўтказиш жараёнида яратилади, бунда ўқувчиларнинг мустақил фаоляти ва ўқитувчининг таълим вазифалари асосий ҳисобланади. Ролли ўйинларни ўтказиш ўқувчилардан маълум даражада когнитив ривожланишни талаб қилади.

Ўйин фаолияти диққат, хотира, фикрлаш, тасаввур ва барча когнитив жараёнларнинг ривожланишига таъсир қилади. Демак, масалан, ўйин технологиясининг педагогик ва дидактик аҳамияти шундаки, у унинг иштирокчиларига ўзини намоён қилиш, фаол позицияни эгаллашга ўрганиш, ўзини синаб кўриш имконини беради.

Хулоса. Ўқитувчининг вазифаси - ўқув фаолияти иштирокчисининг фаол когнитив фаолиятга бўлган истаги амалга оширилиши мумкин бўлган максимал педагогик вазиятларни топиш. Ўқитувчи доимий равишда ўқув жараёнини такомиллаштириши керак, бу эса дастур материални самарали ва сифатли ўрганиш имконини беради. Шунинг учун ўйинлардан фойдаланиш жуда муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Матвеева Н.В. Ўрта махсус таълим муассасасида инглиз тилидаги синфда ролли ўйинлар. 2005.
2. Берн Э. Ўйин ўйнайдиган одамлар. 2009.

UDC 377.35

FORMATION OF DIRECTIONS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND TEACHING OF ECONOMIC DISCIPLINES

*Gliznutsa M. Yu., Ph.D., Associate Professor
Pererva P. G., Doctor of Economic Sciences, Professor
pgpererva@gmail.com
National Technical University «KhPI»*

Innovative educational technologies that are developed and used depending on the specifics and structure of the educational material of the relevant economic discipline. These technologies are able to complement each other in order to ensure a comprehensive pedagogical process of the functioning of educational institutions, which are granted the right to professional training in specialties related to the economy and management of production and consumer processes. The use of innovative educational technologies in the teaching of economic disciplines is associated with the development of the competitiveness of an educational institution in the market for the provision of educational services in the field of economics [1-18]. An educational organization is able to integrate various educational programs that are implemented in the activities of

competent teachers. In particular, a university in whose activities these technologies are used is able to occupy leading positions in the educational space of the city and the region and to form and expand stable ties by external, including foreign partners.

Depending on the degree of novelty, there are different levels of innovation in the system of applied educational technologies:

- the first - the developed educational product has no analogues and is characterized by objective novelty in modern economic education;
- second - there is an improvement in the already used educational technology with the development of qualitatively new elements of the organization and provision of educational material;
- the third is the application of what is known in the new educational conditions in accordance with the new goals of training specialists in the field of economics.

The specificity of educational technologies already used for a long time is the orientation to reproductive training, the assimilation of ready-made patterns of understanding economic systems and actions in socio-economic processes [2, 5, 9, 13]. Innovative technologies are aimed at expanding the following qualities of students:

a) effective perception of the novelty of modern economic theory and practice of participation in economic processes; timely study of actual socio-economic problems with the establishment of links between them; consideration of the problems of the functioning of the private and public sectors of the economy in new perspectives determined by the peculiarities of modern society;

b) establishing qualitatively new ways of considering options for available economic resources with obtaining the highest possible level of economic income with the lowest level of costs and expenses;

c) increasing the level of development of technologies for training and internship by students, a description of the material and technical conditions for implementation, the degree of development of a financial and economic justification for implementation, a description of possible difficulties in using and ways to overcome them;

d) the practical significance of the skills and knowledge acquired in the process of education, which should be confirmed by the demand in the labor market.

Innovative activities of an educational institution aimed at improving the effectiveness of educational technologies in economic disciplines can be carried out in several interrelated areas, such as:

1) improvement of educational material, which implies the formation and development of competencies adequate to modern practice of socio-economic processes (this content should be rationally structured and presented in the form of multimedia educational materials that are transmitted using modern means of communication);

2) introduction of modern teaching methods - active methods of forming competencies based on the interaction of students and their involvement in the educational process;

3) construction of a modern training infrastructure, which includes information, technological, organizational and communication components;

4) creation of an educational-scientific-pedagogical complex as an innovative scientific and educational substructure that combines the activities of an educational institution that trains specialists in the field of management and economics, and organizations of various forms of ownership cooperating with it as potential employers of future specialists;

5) modernization of the content and technologies of teacher education on the basis of the implementation of a variety of forms of professional training, overcoming the narrow previous specialization of economic education;

6) development and development of effective ways for students to obtain skills and knowledge in the future profession: self-study, organization of work in small groups, joint design, training through obtaining new economic and labor experience, team training, training in the process of debates and discussions, etc.

УДК 796

ҚИЛИЧБОЗЛАРНИ ТАЙЁРЛАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Кадириμβетов Р.Н.

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Назарий билим ҳар қандай ўқув фанини ўқитишнинг асосий асосидир. Жисмоний тарбия ва спорт университетининг талабалари, айниқса, қиличбозликни секция гуруҳида чуқур ўрганаётган талабалар учун қиличбозлик тушунчаси назариясини муваффақиятли ўзлаштириш ва спорт маҳоратини изчил ривожлантириш учун, ушбу

спортни тушуниш учун асос бўлиши керак. Оқилона, мантиқий изчил назарий тайёргарлик талабалар учун вазиятларни тезда англаш ва уларни қиличбозлик йўлидаги курашда дарҳол ҳал қилишга қаратилган зарур кўникма ва маҳоратларни эгаллашнинг энг яхши шартидир. Қиличбозлик кўникмаларини шакллантиришнинг асосий бошланғич бўғини - бу қиличбозликнинг назарий жиҳатлари билан танишиш ва кейинчалик амалда қўллаш [1].

Турли спорт турлари бўйича талабалар ва спортчиларнинг назарий тайёргарлиги бўйича кўплаб илмий ишланмалар мавжуд. Бироқ, жисмоний тарбия дарсларида ўқувчилар спорт машғулоти назариясини чуқурлаштирмасдан, ҳаракат фаолиятини сифатли ташкил қилишлари керак деган фикр мавжуд.

Кўп йиллар давомида олимлар қиличбозлик бўлимига жалб қилинган ўқувчилар ўртасида қиличбозлик ҳаракатларини ўзлаштириш ва бажариш сифатига назарий тайёргарликнинг таъсирини ўрганиб чиқдилар. Талабанинг ҳар томонлама баркамол ривожланиши ва унинг қиличбоз бўлиб етишиши учун комплекс ёндашув муҳим аҳамиятга эга бўлиб, бунинг учун жисмоний, техник, техник-тактик ва психологик фазилатларни юксалтириш бўйича машаққатли ишлар амалга оширилади. Тайёргарликнинг асоси - махсус машқлар ёрдамида шаклланган яхши жисмоний шаклга эга бўлиш; техник ва тактик ҳаракатлар арсенали билан қуролланиш; кенг жанговар тажриба ҳисобланади. Ушбу компонентлар муҳим деб ҳисобланади. Айнан шу фазилатларни тўғри шакллантириш учун тупроқни, шартларни, яъни қиличбознинг назарий тайёргарлигини ўрганиш керак. Афсуски, жисмоний тарбия фани ўқув жараёнида бундай машғулотларга, яъни унинг назарий жиҳатларига кам эътибор берилади.

Қиличбозликни жисмоний тарбия воситаси сифатида танлаш қуйидаги талаблар билан боғлиқ:

- жисмоний тарбия ва спорт фаолиятининг концептуал аппаратини шакллантириш ҳисобига жисмоний тарбия тайёрлаш сифатини ошириш; жисмоний маданиятнинг янги элементларини жорий этиш ва синфларга ҳиссий ва қадрият муносабатига таъсир қилиш;

- машғулотларда ҳар хил турдаги жисмоний машқларни оқилона бирлаштириш. Шундай қилиб, талабаларнинг жисмоний ҳолати ва уларнинг тайёргарлик даражасини ҳисобга олган ҳолда, машқларни талабалар учун янада жозибадор ва қулайроқ қилиш;

- уйга якка ва умумий топшириқларни бажариш бўйича мустақил ишларга талабаларни мақсадли жалб қилиш. Шунингдек, бу жараённи ўқитувчи томонидан назорат қилиш;

- машғулотнинг алоҳида қисмларини мустақил бажариш ҳисобига талабаларни касбий-педагогик фаолиятга жалб қилиш; қиличбознинг техник ва тактик тайёргарлиги бўйича ўзаро машқлар; комплексларнинг таркиби жисмоний хусусиятларни ривожлантириш учун машқ қилинади; мобил ўйинлар ва эстафеталарни, турли ёшдаги мобил ўйинлар эслатмаларини мустақил ўтказиш ва услубиятини ўрганиш; қиличбознинг жанговар амалиёти, техник ва тактик ҳаракатлар таҳлили.

Олий таълим муассасаларида ўқув-тарбиявий ишларни ташкил этиш спорт базаси имкониятлари ва иқлим шароитини ҳисобга олган ҳолда қиличбозлик секцияси ўқитувчилари томонидан деканатлар ёрдамида амалга оширилади [2].

Жисмоний тарбия ва қиличбозлик билан шуғулланадиган ташкилот, хусусан, унинг воситаси сифатида ҳар доим ҳам тўлиқ амалга ошириб бўлмайдиган муайян моддий-техник шарт-шароитларни талаб қилади.

Ўқувчиларда жисмоний тарбия ва спорт билан мунтазам шуғулланиш зарурлигига онгли ишончни шакллантириш алоҳида ишнинг муҳим шартидир.

Қиличбозлик техникаси ва тактикасини ўзлаштириш дидактик тамойиллардан фойдаланган ҳолда изчил амалга оширилади. Қиличбозлик техникаси ва жанговар ҳаракатлар гуруҳ машғулотларида, жуфтлик машқларида, шерикларнинг ўзаро дарсларида, ўқитувчи билан индивидуал машғулотларда ва машғулот жангларида ўрганилади.

Талабалар учун академик қиличбозлик машғулотларини ўтказишнинг асосий ташкилий шакли гуруҳ дарси бўлиб, унда ўқитувчи:

- жисмоний тарбиянинг умумий мақсадлари ва қиличбозлик машғулотларининг индивидуал вазифаларини ҳал қилишга қаратилган аниқ мақсад ва мавзуга эга бўлиш;

- ўқувчиларнинг эҳтиёжларини ҳисобга олиш, уларни ўз жисмоний маданиятини ривожлантириш учун фаол ҳаракатлар қилишга ундаш;

- педагогик тамойилларга риоя қилган ҳолда ва барча техника ва усуллардан фойдаланган ҳолда талабаларга юқори педагогик маҳорат билан билим бериш;

- махсус кўникма ва малакаларни онгли ва мустаҳкам эгаллашни таъминлаш;

- дарсларда олинган кўникма ва билимларни изчил ва босқичма-босқич чуқурлаштириш ва кенгайтириш ҳамда ўқувчиларда янада такомиллаштириш истагини уйғотиш;

- олдинги синфларда олинган кўникмаларни мустаҳкамлаш ва янгиларини ўзлаштиришни таъминлаш;

- жисмоний машқлар, турли спорт турлари ва қиличбозликни бажаришнинг турли воситалари ва услубий усулларидан фойдаланиш.

Талабаларнинг қизиқиши ва қиличбозликни ҳаётда зарур бўлган интизом сифатида идрок этиши учун ўқув жараёни тушунтиришлар, ҳар бир машқнинг маъносини тушунтириш ва таъминлаш билан бирга бўлади.

Хулоса. Қиличбозлик спорт тури бўйича машғулотларнинг ташкил этилиши нафақат ёшлар саломатлигини мустаҳкамлаш, балки бўлажак ўқитувчиларнинг касбий ва амалий тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Турецкий Б.В. Қиличбозлик машғулотлари. 2007.
2. Тышлер Д.А. Спорт қиличбозлиги. 1997.

УДК 796

СПОРТ БИЛАН ШУҒУЛЛАНАДИГАН КИШИЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Казакбаева Г.У.

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Руҳий ҳолатларни ўрганиш муаммосига самарали фаолият ёндашуви тадқиқотчиларнинг асарларида ўз аксини топган.

Улар спортчиларнинг техник маҳоратини оширишда, юқори натижаларга эришишда фаол мотивлар, мақсадли кўрсатмалар, истиқболли мақсадни белгилаш, ўз-ўзини тартибга солиш, ўзини ўзи

назорат қилиш, ўзини-ўзи адекват баҳолашнинг ролини қайта-қайта таъкидлади.

Рухий ҳолат белгиларининг тузилиши ва таркибига турлича қарашлар мавжуд.

Бу спорт фаолиятида рухий ҳолат муаммосининг тўлиқ ривожланмаганлигини кўрсатади.

Ҳа, айрим муаллифлар ўз асарларида спорт ҳаракатини тўғридан-тўғри бажариш учун "сафарбарлик тайёрлиги" муаммосини ажратиб кўрсатади.

Улар сафарбарлик тайёргарлигининг психологик асосини оптимал рухий ҳолатда эмас, балки амалга ошириш мумкин бўлган кўрсатмада кўрадилар [1].

Ҳар қандай онгли психик жараённинг юзага келишининг олдини олиш ҳар доим "онггача бўлган" даражада ақлий агентлик томонидан амалга оширилади, бу спортчининг фаолиятга тайёрлигидир. Бундай тайёргарлик ҳолати кўрсатма деб аталади. Йўриқнома спортчининг яхлит ҳолати бўлиб, у спортчи эҳтиёжлари ва ташқи муҳит ўртасидаги муносабатни ўрнатадиган ва уларни бирлаштирадиган акс эттириш шакли сифатида қаралади. Ташқи шароитлар - тажрибалар, таассуротлар, тарбия кўрсатмаларнинг шаклланишини белгилайди.

Ҳар бир спортчи учун ташқи шароитлар таъсирида фақат унга хос бўлган "қатъий кўрсатмалар" шаклланади. Улар, охир-оқибат, муайян шароитларда муайян фаолият турига тайёрликни шакллантирадидилар.

Кўпчилик мутахассислар ўз ишини спортчининг психологик тайёргарлигида ўқитиш муаммосини ишлаб чиқишга бағишлаган. У фаолиятда иш юритиш ҳажмини ҳисобга олган ҳолда кўрсатмалар таснифини киритишни таклиф қилди. Улар кўрсатмаларнинг тўртта даражасини ажратиб кўрсатди: семантик, мақсадли, оператив ва психофизиологик механизмлар даражаси - фаолият регуляторлари.

Фаолиятга умумий тайёргарлик, йўналиш ва барқарорликни таъминлаш - бу фаолиятнинг шахсий маъносини ифодаловчи мазмунли кўрсатмалар функцияси. Мақсадли кўрсатмалар натижага эришишга тайёрликни англатади. Улар ҳаракатларнинг барқарорлиги ва танланганлигини таъминлайди. Операцион кўрсатмалар ҳаракат усуллари амалга оширишга тайёрликни белгилайди. Кўрсатмалар, фаолият динамикасини ўзгартириш қобилиятига эга бўлган, кирувчи маълумотларга оғирлик ва аҳамият берадиган фаолиятни тартибга солиш механизми сифатида қаралади [2].

Йўриқномалар фаолият йўналишини сақлаб қолади, уни барқарорлаштиради, аммо бизнинг фикримизча, улар психологик тайёргарликнинг таркибий қисмларидан биридир.

Шу билан бирга, спортга оид тадқиқотлар ҳам мавжуд, улар спорт машғулотида руҳий ҳолатларнинг ролини аниқлашга бағишланган. Бу жараённинг асосий омилларидан бири спортчининг мотивациясидир.

Адабий манбаларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, таклиф қилинган тизимнинг таркибий қисмлари орасида руҳий ҳолат энг кам ўрганилган. Бунинг сабаби шундаки, спортнинг турли хил турлари бўйича амалий ходимлар ҳам, олимлар ҳам, биринчи навбатда, спорт натижаларини ошириш учун имконият ва шароитларни топиш масаласи билан шуғулланишган. Натижада, муаллифлар ушбу муаммони ҳал қилишнинг муайян усулларини тавсия этган кўплаб тадқиқотлар пайдо бўлди.

Кейинги қадам спорт натижаларининг ўсишининг ижобий аҳамияти ва айниқса, уларни қийин, экстремал мусобақалар шароитида намойиш этиш, спортчиларнинг руҳияти ва уни тартибга солиш механизмларини англаш эди.

Шу билан бирга, руҳий ҳолатлар камроқ ўрганилган бўлиб қолди, чунки улар спортчи шахсининг ҳаракатлари ва оралиқ руҳий жараёнлари ва фазилатлари тўпламидир.

Руҳий ҳолатлар вақт ўтиши билан равонлиги билан ажралиб туради - бу ҳар доим қисқа муддатли жараён, лекин ҳар бир муайян даврда у муайян мавжудлик шароитларига мос келадиган натижага эришишни белгилайди.

Хулоса. Спорт фанлари мутахассисларига спортчиларнинг тайёргарлигини ошириш йўллари излаш масалалари сўралади ва ҳал қилинади.

Масалан, мусобақаларда юқори натижаларга эришиш шартларини ўрганиш шуни кўрсатадики, улар спортчи тайёргарлигининг жисмоний, техник, тактик ва психологик таркибий қисмларининг юқори даражада ривожланиши ва барқарорлиги билан таъминланган. Ҳар йили спорт фаолияти ишончилигининг турли таркибий қисмларини ўрганишга қаратилган кўпроқ илмий ишлар пайдо бўлиб, уларнинг аксариятида спортчиларнинг ишончли ишлашини таъминлашда етакчи омил сифатида психологик омилнинг ўрни ва аҳамияти аниқланмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Моросанова В.И. Ўз-ўзини тартибга солишнинг индивидуал услуги: инсоннинг ўзбошимчалик фаолиятидаги ҳодиса, тузилиш ва функциялар. 2001.
2. Серова Л.К. Спорт психологияси: спортда профессионал танлов. 2017.

УДК 796

ВОЛЕЙБОЛЧИЛАРНИНГ СПОРТ ТАЙЁРГАРЛИГИ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Калиев К.С.,

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Ушбу муаммонинг долзарблиги меҳнатнинг давлат-маъмурий, таркибий, моддий-техникавий, иқтисодий шароитларининг ўзгариши муносабати билан волейбол ўқувчиларини спортга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, болаларни соғлом турмуш тарзига ўргатиш зарурати билан боғлиқ асосий омиллари кундалик машқлар бўлиши керак.

Жисмоний ривожланиш ва спортни такомиллаштириш билан бир қаторда замонавий жамият шахсини тарбиялаш керак. Спорт машғулотларининг бутун жараёни ватанпарварлик тарбиясига, ўқиш ва меҳнатга ғайратли муносабатни ривожлантиришга ёрдам бериши керак. Ўсмирлар спорт мактабида волейболчиларни спортга тайёрлашнинг турли босқичларида таълим ва тайёргарлик нисбати ўзгаради. Тайёргарлик ва ўсмирлар гуруҳларида кўплаб ҳаракатли кўникмаларни шакллантириш билан боғлиқ машғулотлар устунлик қилади.

Эътибор эса асосий билим, кўникма ва малакаларни эгаллашга қаратилган бўлиб, уларсиз муваффақиятли спорт машғулотларини амалга ошириш мумкин эмас. Келажакда спорт маҳоратига эришиш мумкин бўлган пойдевор яратилмоқда [1].

Бироқ, замонавий волейболда спорт машғулотлари алоҳида аҳамиятга эга, бунинг сабаби ўйин ҳаракатлари доирасининг кенгайиши, волейбол майдонида ўйин кескинлигининг ошиши, бу волейболчилардан тез ўзгариб турадиган турли вазиятларда максимал жисмоний куч талаб қилади.

Бизнинг фикримизча, спорт машғулотларини жисмоний сифатларнинг ривожланиш даражаси сифатида белгилаш жуда долзарбдир.

Спорт машғулотлари асосий ҳисобланади, шунинг учун уни қуриш ёш организмнинг индивидуал хусусиятларини, машғулотлар жараёнида техник назорат воситаларини ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланишни ҳисобга олган ҳолда ташкил этилиши керак.

Замонавий олимлар спорт машғулотлари даражасини аниқлаш учун ҳаракатли тестларидан фойдаланишни турлича қабул қилишади, бу эса ҳаракатли жисмоний тайёргарлигининг турли жиҳатларини баҳолашга имкон бериб жинс ва ёшга қараб фарқланади.

Аммо, афсуски, амалиёт шуни кўрсатдики, бу ёндашувлар етарли даражада самарали эмас ва ўсмирлар спорт мактабида волейболчиларни спортга тайёрлаш тизимини такомиллаштиришни тақозо этади.

Спорт машғулотлари - бу спортчиларни тайёрлаш, уларни мусобақаларга тайёрлаш, ўқув жараёни ва мусобақаларни ташкил этиш, машғулотлар ва мусобақаларни илмий, услубий ва моддий-техник таъминлашни ўз ичига олган узоқ муддатли жараён бўлиб, бунинг учун тўғри шароитлар яратиш учун спорт турларини, спортни меҳнат, машғулот ва дам олиш билан уйғунлаштириш зарурати туғилади.

Волейболчиларнинг узоқ муддатли спорт машғулотлари тизими узоқ вақтни талаб қилади, уни шартли равишда бир неча кетма-кет ва ўзаро боғланган босқичларга бўлиш мумкин [2]. Ҳар бир босқич учун ёш чегаралари ва ўқитиш муддатлари белгиланади:

- бошланғич тайёргарлик босқичи - 9-10 йил;
- чуқурлаштирилган мутахассислик босқичи - 11-14 йил;
- спортни такомиллаштириш босқичи - 16-18 ёш;
- олий спорт маҳорати босқичи - 18 ёшдан катта.

Бошланғич спорт машғулотлари гуруҳлари умумтаълим мактабларининг волейбол ўйнашни хоҳловчи ўқувчиларидан тузилади. Бундай гуруҳларда асосий вазифа ўйинга қизиқиш, машғулотларда тиришқоқлик, ҳаракатлар маданиятини ўзлаштириш, мослашувчанликни, эпчилликни ривожлантириш, шунингдек, ўйин техникасининг энг оддий элементлари билан танишишдир.

Дастлабки бошланғич тайёргарлик гуруҳлари танланган спорт фаолиятида ўз истеъдодини исботлаган ва махсус жисмоний тайёргарлик талабларини, шунингдек, технологиянинг энг оддий элементларини бажарган ўсмирлардан иборат.

Ихтисослаштирилган асосий спорт машғулотлари гуруҳлари, агар талабалар орасида ёшлар мусобақасида иштирок этиш учун жамоани

ташқил этадиган ўйинчилар бўлсагина тузилади. Бу босқичда волейболчилар универсализмни пухта эгаллашлари керак. Ўйин техникасининг энг мураккаб усуллари оғир шароитларда бажарилиши керак.

Энг юқори натижаларга эришиш учун тайёргарлик гуруҳлари тайёргарликнинг дастлабки босқичидан ўтган ва усталар жамоалари ўйинчиларининг талабларини қондирадиган спортчилардан иборат.

Спорт машғулотларининг асосий хусусияти - машғулот, тарбия ва такомиллаштириш ўртасидаги чамбарчас боғлиқликдир. Машғулот жараёнида ўрганилган техникалар аста-секин волейболчиларнинг ахлоқий ва иродавий фазилатларини ривожлантириш билан узвий боғлиқ бўлган махсус маҳоратга айланади.

Тизимли машғулотлар натижасида махсус ўйин кўрсаткичлари ортади. Спорт машғулотлари танага комплекс таъсир кўрсатади, унинг функционалигини оширади, ҳаракат фазилатларини яхшилади.

Ўсмирлар спорт мактабида волейболчиларни спортга тайёрлашнинг асосий вазифалари - юксак маънавий-ахлоқий ва иродавий фазилатларни тарбиялаш, соғломлаштириш, ҳар томонлама жисмонан ривожлантириш, тананинг функционалигини ошириш, махсус ва техник-тактик кўникмалар мажмуасини ўзлаштириш; шунингдек, волейбол, гигиена ва ўз-ўзини назорат қилиш бўйича назарий билимлардан иборат.

Хулоса. Демак, волейболчилар тайёргарлигининг турли босқичларида бошқа сифатлар қатори спорт машғулотлари ҳам асосийларидан бири бўлиб, доимо тўлдиришни, организмнинг ёши, физиологик, психологик хусусиятларига кўра такомиллаштиришни талаб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Колесник И.С. Ҳаракатларни экстраполяция қилиш асосида волейболчиларнинг фазовий-вақт йўналишини шакллантириш. 2012.
2. Глинская Э.Г. Волейбол ўйин техникасини такомиллаштириш. 2006.

УДК 37.013**ІННОВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИТРИВАЛОСТІ
У ОСІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ***Кірсанов М.В., ст. викладач**Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Розвиток витривалості - це важливий аспект фізичного розвитку, який відображає здатність організму працювати протягом тривалого часу без відчуття втоми. Витривалість є важливим фактором у підтриманні здоров'я та фізичної форми, а також може допомогти у досягненні спортивних цілей.

В Україні існує чимало досліджень з проблем розвитку витривалості, зокрема у галузі фізичної підготовки спортсменів та здоров'я населення загалом. Одним з відомих українських авторів, який присвятив свою наукову кар'єру вивченню проблем витривалості, є доктор медичних наук, професор Андрій Козина.

Згідно з його дослідженнями, розвиток витривалості може бути досягнутий за допомогою тренування з аеробної фізичної активності, такої як біг, плавання, їзда на велосипеді, ходьба тощо. Він також рекомендує виконувати функціональні вправи, які сприяють розвитку м'язів та кардіореспіраторної системи.

Ще одним відомим українським науковцем, який вивчає проблеми розвитку витривалості, є доктор медичних наук, професор Олександр Захаренко. Він стверджує, що розвиток витривалості повинен бути комплексним, включаючи у себе як фізичні вправи, так і правильне харчування та здоровий спосіб життя. Для досягнення кращих результатів у розвитку витривалості, Олександр Захаренко рекомендує звернути увагу на такі аспекти, як інтенсивність тренувань, тривалість тренувань та періодизація навантажень. Він також наголошує на важливості правильного планування тренувань та відповідного відпочинку між ними, щоб уникнути перевтомлення та травм.

Узагалі, розвиток витривалості вимагає систематичної та цілеспрямованої роботи. При цьому важливо не лише виконувати вправи для підвищення витривалості, а й правильно планувати та дозувати тренування, враховуючи фізичні можливості та потреби організму. Також важливо дотримуватись здорового способу життя, правильного харчування та регулярного контролю за здоров'ям.

Отже, розвиток витривалості є важливим аспектом фізичного

розвитку, який може бути досягнутий за допомогою систематичної та цілеспрямованої роботи. Українські науковці пропонують різноманітні методики та вправи для розвитку витривалості, враховуючи індивідуальні особливості кожного спортсмена. Також важливо дотримуватись правильного режиму дня, здорового харчування та регулярного контролю за здоров'ям.

Іншим важливим аспектом розвитку витривалості є періодизація навантажень. Це означає, що тренування повинні бути розподілені на певні періоди з різними цілями та завданнями.

Дослідження українських вчених підтверджують, що розвиток витривалості залежить від таких факторів, як генетична спадковість, вік, стать, фізична форма та стиль життя. Проте, не зважаючи на ці обмеження, кожен може покращити свій рівень витривалості за допомогою регулярних тренувань та правильного підходу до здорового способу життя.

Для досягнення кращих результатів у розвитку витривалості, важливо також звернути увагу на раціональне харчування та вживання необхідної кількості води. Для підтримки високої енергетичної витрати під час тренувань, варто звернути увагу на раціон, який повинен включати достатню кількість білків, жирів та вуглеводів.

Українські науковці також наголошують на необхідності правильного режиму сну та відпочинку, які допомагають підвищити рівень витривалості та забезпечити відновлення організму після тренувань. Також варто звернути увагу на уникнення шкідливих звичок, таких як куріння та вживання алкоголю, які можуть погіршувати стан здоров'я та знижувати рівень витривалості.

Отже, розвиток витривалості є важливим елементом здорового способу життя та спортивної підготовки. Варто звернути увагу на різні методики тренувань, раціональне харчування та підтримку здорового способу життя для досягнення найкращих результатів.

Українські науковці займаються розробкою нових методів розвитку витривалості, що підтверджує їх високий рівень компетентності та внесок у сферу фізичної підготовки.

Наприклад, український науковець Ігор Платонов розробив методику «Системи підготовки спортсменів в олімпійському спорті», яка базується на принципах наукової підготовки спортсменів та забезпечує максимальний розвиток витривалості. Дослідження Платонова також підтверджують важливість раціонального підходу

до тренувань та використання різних видів фізичних вправ для розвитку різних аспектів витривалості. Ще один український науковець, Володимир Платоненко, провів дослідження з розвитку витривалості у спортсменів-веслувальників. Він довів, що розвиток витривалості в цій групі спортсменів залежить від тренування не тільки серцево-судинної системи, але й м'язів та нервової системи. Також він звернув увагу на важливість правильної техніки виконання вправ для досягнення найкращих результатів. Окрім цього, українські вчені також активно досліджують взаємозв'язок між розвитком витривалості та здоров'ям. Наприклад, дослідження українських науковців Ірини Кравченко та Ігоря Кравченка підтверджують, що заняття спортом та розвиток витривалості можуть позитивно впливати на здоров'я та допомагати запобігати хворобам серцево-судинної системи. Отже, розвиток витривалості є важливим елементом фізичного розвитку та здорового способу життя. У кожної людини є можливість досягти значних результатів у цій сфері, якщо дотримуватись правильного підходу до тренувань та використовувати науково обґрунтовані методики. Українські науковці внесли вагомий внесок у цю галузь і продовжують досліджувати нові методики та підходи до розвитку витривалості.

Українські науковці зробили вагомий внесок у розвиток фізичної підготовки та спорту в цілому. Їхні дослідження та розробки в області розвитку витривалості відіграють важливу роль у формуванні ефективних методик тренувань та підвищенні рівня фізичної підготовки спортсменів. Також ці дослідження можуть бути корисними для широкої громадськості, що займається фізичними вправами та спортом, для збереження та покращення здоров'я.

На заключному етапі тренувань досягнення оптимального результату може залежати від багатьох факторів, таких як харчування, відпочинок, психологічний стан. Українські науковці також звертають увагу на ці аспекти та розробляють комплексні підходи до розвитку витривалості, які враховують усі ці фактори.

Одним з найважливіших аспектів у досягненні успіху у розвитку витривалості є регулярність тренувань. Важливо дотримуватись певного графіку занять та не допускати перерв у тренуваннях, які можуть негативно вплинути на результати.

Також важливо правильно дозувати навантаження, поступово збільшуючи їх для досягнення оптимального результату. Українські науковці розробляють нові методики тренувань, які дозволяють

ефективно розвивати витривалість та досягати нових спортивних досягнень. Крім того, важливо дотримуватись раціонального харчування та питного режиму, які допомагають організму швидше відновлюватись та підтримувати необхідний рівень енергії. Українські дієтологи та фізіологи вивчають вплив різних продуктів та дієт на розвиток витривалості та ефективно рекомендують свої рішення спортсменам. Узагалі, розвиток витривалості є важливою складовою фізичного розвитку кожної людини, яка має бажання вести здоровий та активний спосіб життя. Отже, розвиток витривалості є важливим аспектом фізичного розвитку кожної людини, який дозволяє досягати високих спортивних досягнень та підтримувати здоровий спосіб життя. Українські науковці активно досліджують та розробляють нові методики та підходи до розвитку витривалості, які дозволяють досягати найкращих результатів.

Важливими аспектами успіху в цій справі є регулярність тренувань, правильне дозування навантаження, раціональне харчування та відпочинок. Завдяки розробленим українськими науковцями методикам та підходам до тренувань, спортсмени можуть ефективно розвивати витривалість та досягати нових спортивних досягнень.

Література:

1. Козина А. Ю. Адаптивні можливості системи кровообігу та розвиток витривалості у спортивних іграх: дис. д-ра мед. наук: 14.01.01 / Національний університет фізичного виховання та спорту України імені І. П. Мазепи. Київ., 2007.
2. Захаренко О. О. Фізична реабілітація: навч. посіб. Київ.: КНЕУ, 2008. 572 с.
3. Гаркушенко Л.І., Камінська О.Ф., Фізична культура та спорт: педагогічні технології: підручник . Камінська. Київ.: Центр учбової літератури, 2005. 448 с.

УДК 377.35

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З МАРКЕТИНГУ

Кобелева Т.О., д.е.н., професор,

Перерва П.Г., д.е.н., професор

pgpererva@gmail.com

Національний технічний університет «ХПІ»

В даний час проблема підготовки високопрофесійних фахівців в області економіки і менеджменту стоїть як ніколи гостро. А це безпосередньо пов'язано з підвищенням якості освіти. У зв'язку з цим очевидна необхідність впровадження в освітній процес сучасних освітніх технологій, що підвищують його ефективність. Саме ці технології роблять процес навчання осмисленим, захоплюючим і в кінцевому підсумку найбільш ефективним [1-18]. Будь-яка педагогічна модель вимагає відповідні компоненти організації освітнього процесу, основними із з яких є засоби навчання тараєтентів, які володіють сучасними освітніми технологіями, що інтенсифікують освітній процес. Навчання з використанням таких технологій вимагає особливої організації навчального процесу, в тому числі спеціально обладнаних кабінетів, обладнаних найсучаснішими технічними засобами, що дозволяють використовувати весь спектр інноваційні освітні технології [2, 5].

Таким чином, вони є засобом створення нового соціокультурного середовища, яке здійснюється учасниками процесу навчання з використанням різних активних методів навчання. Нова культура мислення, нові зразки діяльності, новий рівень спілкування в освітньому процесі створюють творчу атмосферу, небувалу мотивацію до знань, умінь і навичок та їх трансформацію в площину соціально-управлінської діяльності. Багаторічний досвід викладання управлінських дисциплін і використання в своїй педагогічній практиці широкого спектру активних і особливо інтерактивних методів навчання [3, 6] показав, що однією з найбільш ефективних технологій навчання ситуаційного мислення діяльності є поєднання ігрових методів і методів навчання.

Ігрові методи дозволяють учням досягти значних значущих результатів за короткий час, що є найважливішою метою навчання [4, 8, 13]. А тренінги дозволяють отримати навички та вміння в поведінкових аспектах, а саме вміння спілкуватися, обговорювати, переконувати [1, 7, 15, 18]. У підготовці менеджерів сучасного рівня простежуються чотири основні напрямки:

- майбутні фахівці повинні володіти хорошими теоретичними знаннями в області економіки, фінансів, управління персоналом і права;
- володіти сучасними інформаційними технологіями;
- мати гарне практичне знання іноземної ділової мови;

- мають розвинені комунікативні навички, що дозволяють вільно вести ділові переговори.

Найголовніше, що всі ці необхідні компетенції повинні бути дані в єдиній системі підготовки фахівців з використанням інноваційних освітніх технологій. При підготовці менеджерів роль практичних занять дуже велика, і більшість з них можна побудувати на активних методах навчання, починаючи з найпростіших і закінчуючи складною підсумковою діловою грою, яка є найбільш ефективною освітньою технологією. Але учнів потрібно готувати до таких ігор, поступово ускладнюючи методи активізації навчального процесу, які вбудовані в комплекс інноваційних освітніх технологій, що застосовуються протягом усього вивчення дисципліни.

Наприклад, при вивченні дисципліни "Маркетинг", для початку необхідно дати студентам можливість практично розібратися в понятті «маркетинг», основних функціях маркетолога, розібратися в їх системному взаємозв'язку і визначити місцемаркетолога в організації. Для цього учням пропонується комплекс дискусійних прийомів і ігрових вправ, естафета мозку, що дозволяють вивести «формулу маркетингу» і, виходячи з сформульованих уявлень про маркетинг, визначити найважливіші ділові та особистісні якості маркетолога, що дозволяють йому бути успішним в цій професії.

Такий підхід до вивчення теми «сутність маркетингу» викликає великий інтерес і мотивацію до вивчення дисципліни і залишає стійкі знання. Важливим принципом в організації практичних занять є принцип конкурентоспроможності, який також значно підвищує мотивацію. Студенти змагаються не тільки всередині групи між творчими групами (від 1 до 4 осіб), а й між навчальними групами і факультетами. Це дуже допомагає в підготовці та проведенні міждисциплінарного підсумкового бізнес-курсу. ігри, які можна проводити разом зі студентами різних спеціальностей, які вивчають цю базову дисципліну для всіх керівників.

І що особливо важливо, так це те, що протягом усього курсу існує повна взаємозв'язок між практичними завданнями. На кожному практичному занятті представляється домашнє завдання, а потім проводиться групова дискусія, в ході якої учні самі проводять групову консультацію для своїх товаришів, якщо це необхідно. Викладач коригує і допомагає тільки тоді, коли учні не можуть дати правильну відповідь своїм колегам. Ці методи дуже добре розвивають навички пояснення, переконання та контролю, так

необхідніаркетологу. Слід зазначити, що технологію викладу (не інформаційну, а традиційну) студенти вивчають на перших практичних заняттях як одну з ключових в професії маркетолога. Така форма проведення практичних занять дозволяє розвивати слабкі комунікативні здібності учнів, які є ключовими в професії маркетолога, постійно застосовувати інформаційні технології, готуючись до занять, а головне, весь час перебувати на практичних заняттях, тривалий час проявляти активність, що, в кінцевому рахунку, переводить знання в компетентність.

Таким чином, використовуючи ту чи іншу освітню технологію, можна досягти заданих результатів освітнього процесу. Однак найважливішою є зворотна задача: визначення результатів, які необхідно отримати, і вибір відповідних для цього освітніх технологій, тому знання конкретних технологій і результатів, яких можна досягти в даному випадку, є актуальними для педагогів і організаторів освітнього процесу.

Слід пам'ятати, що технологія навчання і зміст навчання - це різні речі. Іноді, коли захоплюєшся новою освітньою технологією, контент йде. Звичайно, нудно вчити не можна. Але саме зміст повинен бути основою професійного рівня фахівця, а інноваційні технології допомагають акумулювати цей професійний рівень в процесі навчання. Тому вища освіта може забезпечити його ефективність лише через інноваційний процес навчання.

Література:

1. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві : навч. посіб. для інж.-техн.вузів. Харків: «Основа», 1993. 288с.
2. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. Київ: Знання, 2009. 1070 с.
3. Tkachov M.M., Pererva P.G., Kobieliava T.O., Tkachova, N.P., Diachenko T.A. (2021). Management of relations with enterprise stakeholders based on value approach. *Problems and Perspectives in Management*. Vol.19, Iss.1. P.24-38.
4. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012). Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
5. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019). Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
6. Pererva P.G., Tkachev M.M., Kobieliava T.O. Evaluation of holder profits violation of their exclusive rights. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8), ч.2. С.240-246.
7. Kosenko O.P., Kobieliava T.O., Tkacheva N.P. (2017). Monitoring the commercial potential of intellectual property. *Scientific bulletin of Polissia*. №1, ч.2. С.140-145.
8. Kocziszky G., Kobieliava T.O., Pererva P.G., Veres Somosi M. Compliance program. Kharkov-Miskolc: NTU «KhPI». 2019. 689 p.
9. Кобелева Т.О., Витвицька О.Д., Перерва П.Г., Ковальчук С.В.

Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки)*. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 1. С. 52-57.

10. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1 (35). С. 98-106.

11. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Ткачова Н.П. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

12. Ілляшенко С.М., Перерва П.Г., Маслак О.І., Кобелева Т.О., Кучинський В.А. Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 1. С. 53-58.

13. Маслак О.І., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Кучинський В.А., Ілляшенко С.М. Аутсорсинг патентних, логістичних та інформаційних послуг як інструмент підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 21-26.

14. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

15. Кобелева Т.О. Сутність та визначення комплаєнс-ризиків. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. № 1 (3). С. 116-121.

16. Tkachova N., Kobieliava T., Pererva P. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept [Electronic resource]. *International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal*. Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p.

17. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с.

18. Nagy S., Pererva P.G. (2021) Formation of an innovative model of the Hungarian business economy. *Marketing of innovations. Innovations in marketing: materials of the Intern. Sci. Internet Conf.*, December 2021. Bielsko-Biala. P. 51-54.

UDC 377.35**SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE
DEVELOPMENT OF INNOVATIVE EDUCATIONAL
TECHNOLOGIES**

*Kosenko A.V., Ph.D., Associate Professor
Pererva P.G., Doctor of Economic Sciences, Professor
pgpererva@gmail.com
National Technical University «KhPI»*

The organization of innovative activities on the issues of teaching economic disciplines and the development of modern educational technologies is based on a number of special principles:

- establishment of economic profitability of skills and knowledge obtained as a result of teaching economic disciplines;
- comprehensive consideration of applied developments and research on the demand for certain specialists from various branches of production, commercial activities and the economy of the public sector;
- orientation to the specifics of the regional economic system (a significant part of applied research in the teaching of economic disciplines "should be suitable and effective precisely for the region in which the university is located").

Various scientific and pedagogical approaches can act as a methodological basis for the development of innovative educational technologies [1-19].

1. Activity approach - a comprehensive account of the characteristics of the psyche of students, which is closely related to the activity. The formation of skills in the field of economics is determined by the need to calculate economic indicators with the analysis of various information about the ongoing socio-economic processes.

2. Project approach - as a way to achieve various didactic goals, the organization of project activities of students on various subject and interdisciplinary content is highlighted. Design is able to occur on the basis of subject content with didactic goals, to solve professional problems in order to comprehensively form professional competencies, to solve socio-economic problems. The project is one of the best forms of innovation, as it provides:

- a) formation of an active and independent position of students as future specialists in the field of economics;

b) development of skills and abilities related to the conduct of economically oriented research;

c) implementation of the principle of the relationship between theoretical training and the problems of practical activity, the formation of skills directly related to the experience of application in practical activities.

3. Competence approach - ensuring the integrated development of knowledge and methods of practical activity that ensure the successful performance by a trained specialist of specific labor functions and the disclosure of entrepreneurial abilities of potential owners and managers of enterprises and organizations of various forms of ownership. The knowledge acquired in this case is characterized not so much by the number of known facts as by the ability to apply them in the professional field, in related fields, as well as in certain situations in which there is no connection between the problem that has arisen and the subject knowledge. For this reason, the modern educational process should consist not in a simple transfer to students of subject knowledge that has a long-term prospect of use, but in demonstrating ways to apply this knowledge to solve actual professional problems.

Of these approaches, it is necessary to separately highlight the competence, which is largely determined by the specifics of competence-oriented tasks. These tasks include the content and technologies of teaching and assessing the quality of student training in the educational process, ensuring the effectiveness of the formation of students' competencies. In accordance with this definition, the content of the competence-oriented task must meet the following requirements.

1. The wording or result of the decision should be of cognitive and professional importance for students, so that the activities of students during the task are motivated.

2. The purpose of the decision should be not only to obtain an answer, but also to discover new factual or methodological knowledge (method, method of decision, reception) with its possible transfer to other similar situations, in the formation of the student's business qualities necessary for a highly professional competitive specialist.

3. The condition of the task is formulated as a problem or problem situation that should be considered with the help of the means of certain economic disciplines (there is a solution of subject tasks and the implementation of practical tasks). Analysis of ways to solve interdisciplinary problems and problems should occur with the help of

knowledge acquired in practice in addition to the material set forth in the educational and methodological literature.

4. It is necessary to activate the non-determinism of students' actions in the performance of the task, when the task can be performed using methods that are not fully known to students, or consist of a combination of known methods.

5. Various methods of performing the task can be used with the possibility of adjusting (with specification, generalization, introduction of additional conditions) of the task depending on the knowledge and individual characteristics of the student. Thus, in the system of teaching economic disciplines, teaching methods are needed, "which should provide a higher both methodological and personality-oriented level of training of specialists" [7].

Thus, innovative educational technologies contribute to the solution of the following urgent tasks of modern higher education:

- formation of practical research skills that allow you to make professional decisions;
- ensuring the transition from the accumulation of knowledge to the creation of mechanisms for independent search and research skills;
- increasing cognitive activity with the development of economically-oriented creative abilities.

These tasks can be effectively solved in modern socio-economic conditions on the basis of the use of innovative educational technologies, which are a set of means and methods for forming the competence of specialists in demand in the labor market.

References:

1. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012). Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
2. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019). Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
3. Pererva P.G., Tkachev M.M., Kobieliava T.O. Evaluation of holder profits violation of their exclusive rights. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8), ч.2. С.240-246.
4. Tkachov M.M., Pererva P.G., Kobieliava T.O., Tkachova, N.P., Diachenko T.A. (2021). Management of relations with enterprise stakeholders based on value approach. *Problems and Perspectives in Management*. Vol.19, Iss.1. P.24-38.
5. Kosenko O.P., Kobieliava T.O., Tkacheva N.P. (2017) Monitoring the commercial potential of intellectual property. *Scientific bulletin of Polissia*. №1, ч.2. С.140-145.
6. Kocziszky G., Kobieliava T.O., Pererva P.G., Veres Somosi M. Compliance program. Kharkov-Miskolc: NTU «KhPI». 2019. 689 p.

7. Кобелева Т.О., Витвицька О.Д., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. *Вісник НТУ "ХПІ" (економічні науки)*. Харків : НТУ "ХПІ", 2022. № 1. С. 52-57.
8. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1 (35). С. 98-106.
9. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві : навч.посібник для інж.-техн.вузів. Харків: «Основа», 1993. 288с.
10. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Ткачова Н.П. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.
11. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. Київ: Знання, 2009. 1070 с.
12. Ілляшенко С.М., Перерва П.Г., Маслак О.І., Кобелева Т.О., Кучинський В.А. Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 1. С. 53-58.
13. Маслак О.І., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Кучинський В.А., Ілляшенко С.М. Аутсорсинг патентних, логістичних та інформаційних послуг як інструмент підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 21-26.
14. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.
15. Кобелева Т.О. Сутність та визначення комплаєнс-ризиків. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків: НТУ «"ХПІ"», 2020. № 1 (3). С. 116-121.
16. Гусаковська Т.О., Кобелева Т.О. Вплив розміру збитків від порушень прав інтелектуальної власності на процес ціноутворення. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2014. № 64 (1106). С. 52-57.
17. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с.
18. Nagy S., Pererva P.G. (2021). Formation of an innovative model of the Hungarian business economy. *Marketing of innovations. Innovations in marketing: materials of the Intern. Sci. Internet Conf., December 2021*. Bielsko-Biala. P. 51-54.
19. Tkachova N., Kobieliava T., Pererva P. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept [Electronic resource]. *International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal*. Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p.

УДК 37.012**ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ І РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ***Курилко М.Ф., доцент**Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

На сьогоднішній день розвиток інтеграції науки і виробництва створює принципово нову платформу для закладів вищої освіти, збільшуючи конкурентоспроможність традиційних інститутів освіти. Оскільки за рахунок інтеграції фундаментальної науки, навчального процесу та виробництва створюються нові знання, відповідно і процес навчання має на увазі новий підхід, який робить освіту інноваційним, при якому володіння базовими компетенціями дозволяє здобувати знання самостійно.

Інноваційна діяльність вузу повинна бути спрямована: на істотне підвищення якості освіти та якості особистості; створення нових інтелектуальних або наукомістких освітніх технологій, підручників та навчального обладнання; розвиток нових джерел фінансування вузів; вдосконалення трудових мотивацій; підвищення професійного рівня професорсько-викладацького складу; створення інноваційної інфраструктури та забезпечення її діяльності.

Всі виділене безліч форм інноваційної діяльності ВНЗ можна звести до трьох напрямків: діяльність по створенню інновацій як фактор розвитку інноваційної діяльності ВНЗ; навчання інноваційної діяльності як фактор відтворення інноваційних кадрів; освітня діяльність як фактор підтримки і розвитку інновацій. Ці напрямки послужили основою при формулюванні визначення поняття «інноваційна діяльність вузу» як багатовимірної діяльності, яка спрямована на створення інноваційних продуктів, технологій і послуг, навчання інновацій і відтворення інноваційних кадрів.

Істотна відмінність інноваційних вузів від інноваційних підприємств полягає в тому, що створення в них інновацій є різновид навчально науково-інноваційної діяльності, тоді як в більшості організацій – це функція, частина загальної діяльності підприємства. інноваційний вуз формує ключові компетенції, які забезпечують йому щодо стійкі конкурентні переваги і розвиток яких – стратегічно пріоритетні цілі вузу, але при цьому розрив між ключовими компетенціями та іншими сферами і відповідно їх ресурсне забезпечення не знижують ефективність перше, і одержуваний

синергічний ефект перевищує втрати від деякого відставання інших напрямів інноваційної діяльності [1, с.43].

В інноваційно-розвинених країнах найбільш прогресивним є шлях створення інновацій, при якому реальна потреба в інноваціях є у підприємств, які постійно відчують на собі тиск і конкуренцію, прагнучі удосконалювати свою продукцію. Необхідно відзначити, що в українських вузах, на відміну від зарубіжних університетів, більшість інновацій створюються за власною ініціативою розробника. Це відбувається по ряду причин, серед яких можна виділити невисокий попит на інновації вітчизняного виробництва.

Існують інші фактори, які стримують успішний розвиток, серед яких можна виділити: висока вартість нововведень, слабкий рівень розвитку дослідницької бази на виробництві, неготовність організацій до освоєння науково-технічних досягнень, недолік кваліфікованого персоналу, невизначеність економічної вигоди від використання, недолік фінансової допомоги з боку держави, нестача власних коштів. Для вирішення цих проблем необхідно визначити ефективні підходи до формування моделей побудови інноваційної діяльності.

Вуз є ключовим механізмом побудови інноваційної економіки, спрямованим на вирішення цілого комплексу завдань регіонального розвитку. Участь вузу в інноваційному розвитку регіону сприяє розвитку підприємницького сектора економіки, а також створює певні умови підвищення конкурентоспроможності підприємств шляхом професійної підготовки кадрів і участі їх в інноваційних процесах.

Досягнення в інноваційній діяльності університету дозволяють підвищити імідж освітньої установи, досягти більш високого рівня привабливості для абітурієнтів, поліпшити підготовку фахівців нового формату, постійно залучаючи їх до практичної діяльності. Тому успіхи в інноваційній діяльності є для будь-якого вузу пріоритетними досягненнями і одночасно ключовими показниками, що створюють інноваційний бренд і перспективність при виборі студентами навчального закладу.

Якісний прорив у розвитку і впровадженні новітніх технологій у вищій школі вимагає, перш за все, створення конкурентного освітнього середовища, в якій будуть реалізовані і створені умови креативного мислення в процесі конструювання нового типу навчального процесу. Встановлення і підтримка ініціативного ставлення нового покоління до власної діяльності, визначення ціннісних і соціальних устремлінь, активний розвиток національної

платформи відкритої освіти, підвищення значущості інформаційних ресурсів - запорука динамічного розвитку інноваційної діяльності у вищих навчальних закладах.

Література:

1. Кляп М. Інноваційні методи навчання у ВНЗ як інструмент інтернаціоналізації вищої освіти України. *Вища освіта України*. 2015. № 4. С. 45–53.

УДК 796

**ФУТБОЛ ТЎГАРАКЛАРИДА ШУҒУЛЛАНУВЧИ ЁШ
ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ КОМПЛЕКС ТАЙЁРГАРЛИГИ**

Кутлымуратов М.А.

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Замонавий футболнинг ривожланиш даражаси футболчиларнинг жисмоний тайёргарлигига юқори талабларни қўяди. Жисмоний тайёргарликни режалаштириш жараёнидаги долзарб муаммолар орасида кўпинча тананинг морфо-функционал хусусиятларини ривожлантириш, саломатликни мустаҳкамлаш, таълим-тарбия, кўникма ва қобилиятларни ривожлантириш ва такомиллаштириш эмас, балки фақат ҳаракат сифатларини ривожлантириш биринчи ўринга чиқади.

Бироқ, футболчиларнинг жисмоний тайёргарлигининг вазифалари тайёргарлик босқичи ва ёш хусусиятларига қараб фарқланади. Маълумки, спортчининг ҳар қандай машғулоти биринчи навбатда машғулот жараёнининг хусусиятларига, шунингдек, мураббий томонидан барча таркибий қисмларни, машғулотларнинг ҳар хил турларини ҳисобга олишига боғлиқ, чунки футболчининг ҳар бир машғулот тури бир-бири билан чамбарчас боғлиқ [1].

Машғулотнинг дастлабки босқичида жисмоний тарбия болалар танасининг уйғун ривожланиши ва келажақда асосий ҳаракат сифатлари ва бошқа машғулотлар турларини тўғри шакллантириш учун зарурдир. Тўпга эгалик қилиш техникасини эгаллаш кўп жиҳатдан жисмоний сифатларнинг ривожланиш даражасига боғлиқлиги экспериментал тарзда исботланган. Жисмоний тарбия жараёнида машғулот юкламаларини ҳам катталиги, ҳам йўналиши бўйича индивидуаллаштириш муҳим рол ўйнайди, чунки гуруҳдаги

бир хил ёшдаги футболчиларнинг жисмоний тайёргарлиги ва жисмоний сифатларини ривожлантириш даражаси ҳар хил.

Машғулотлар юкламаларини индивидуаллаштириш турли ўйин ролларидаги футболчиларни тайёрлаш учун ҳам зарур. Футболчининг умумий жисмоний тайёргарлиги умумий ривожлантирувчи характердаги машқлар ва бошқа спорт турлари: енгил атлетика, гимнастика, жамоавий спорт турлари ва бошқалардаги машқлар билан таъминланади. Бу машқлар орқали футболчининг ҳаракат ва тезлик-куч сифатларининг ҳар томонлама ривожланишига эришилади, чидамлилик ошади, мушак корсети ва футболчининг умумий жисмоний тайёргарлиги мустаҳкамланади. Махсус жисмоний тайёргарлик футболчининг ўйин фаолияти хусусиятларига асосланиб, ўзига хос сифатларни ривожлантириш машқларини ўз ичига олади [2].

Сўнгги йилларда футболчиларнинг ҳаракат сифатларини ривожлантириш, уларнинг спорт машғулотлари самарадорлигини ошириш йўллари ва усулларини излаш фаол олиб борилмоқда. Аммо энг кўп илмий ишлар футболчиларни техник тайёрлашнинг янги шакллари ва усулларини ишлаб чиқиш ва амалиётда қўллашга бағишланган бўлиб, камроқ миқдордаги инновацион ғоялар айнан жисмоний тарбия соҳасида пайдо бўлади. Адабий манбаларга хос бўлган нарса - турли даражадаги футболчиларнинг жисмоний тайёргарлигини режалаштириш, такомиллаштириш ва ривожлантириш ҳақида кам миқдордаги маълумотларни ўз ичига олади.

Футболчиларни тайёрлаш жараёнида умумий жисмоний тайёргарлик жисмоний қобилиятларни ҳар томонлама ривожлантириш, футболга хос жисмоний сифатлар ва функционал имкониятларни махсус ривожлантиришни назарда тутлади. Умумий жисмоний тайёргарликнинг асосий воситалари сифатида ҳар хил спорт турлари (чанғи, сузиш, гимнастика, енгил атлетика ва бошқалар) қўлланилади. Махсус жисмоний тайёргарлик ўйин фаолиятининг иродаси асосида қурилади, техник ва тактик кўникмаларни такомиллаштириш ва самарали фойдаланишга ёрдам беради. Умумий жисмоний тайёргарлик машқлари нафақат тўп билан - максимал тезликда дриблинг (тезлик, чидамлилик); финтлар (эпчиллик); тўпни тепиш ва тўпни ташлаш, тўп учун курашда ва сакрашда тўпни танлаш ва ушлаб туриш (тезлик қобилияти), балки тўпсиз (спорт ва ҳаркатли ўйинлари) ҳам бажарилади.

Умумий ва махсус жисмоний тайёргарлик воситаларининг оқилона нисбати билангина ёш футболчиларнинг маҳоратини доимий

равишда ошириш учун кулай шарт-шароит вужудга келади. Жисмоний тайёргарликнинг вазифалари ёш футболчиларнинг босқичи ва ёшига қараб фарқланади.

Дастлабки тайёргарлик босқичида умумий жисмоний тайёргарлик даражасини ошириш, асосий восита функцияларини тўғри шакллантириш учун жисмоний тайёргарлик зарур. Спорт ихтисослашуви босқичи ҳар томонлама жисмоний тайёргарлик билан боғлиқ. Спортни такомиллаштириш босқичида жисмоний тайёргарлик янада аниқ индивидуал махсус йўналиш билан жисмоний сифатларни яхшилашга қаратилган.

Спортчиларни тайёрлаш тизимининг юқори самарадорлигининг асосий шартларидан бири ёш ва индивидуал анатомик-физиологик хусусиятларни қатъий ҳисобга олишдир. Бу спортни танлаш ва йўналтириш, спорт машғулотлари воситалари ва усулларини танлаш, машғулотлар ва мусобақа юкламаларни тартибга солиш, спортчиларнинг мумкин бўлган ютуқларини башорат қилиш масалаларини тўғри ҳал қилиш имконини беради. Ҳар бир ёш даври спорт фаолияти жараёнида ўзгариб турадиган алоҳида тизимларнинг тузилиши ва функцияларида ўзига хос хусусиятларга эга. Организмнинг ўсиши ва ривожланиши нотекис содир бўлади. Ҳар бир ёш босқичи - ўзига хос хусусиятларга, морфологик ва функционал ўзгаришларга эга бўлган ўзига хос даврдир.

Хулоса. Жисмоний тарбиянинг асосий вазифалари: футболчиларнинг соғлиқ-саломатлигини мустаҳкамлаш, морфо-функционал имкониятларини ошириш, ҳаракат сифатларини тарбиялаш ва яхшилашдан иборат. Жисмоний тарбия жараёнида мусобақа юкламаларини ҳам катталиги, ҳам йўналиши бўйича индивидуаллаштириш муҳим ўрин тутди, чунки бир хил ёш тоифасидаги ёш футболчилар жисмоний тайёргарлик даражаси ва жисмоний фазилатларни ривожлантириш нуқтаи-назаридан бири-биридан анча фарқ қилади. Машғулот юкламаларини индивидуаллаштириш турли ўйин амплуаларидаги футболчиларни тайёрлаш билан боғлиқ ҳолда ҳам зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Петухов А.В. Футбол. Ёш футболчиларнинг индивидуал техник ва тактик маҳорат асосларини шакллантириш. Муаммолар ва ечимлар. 2006.
2. Суворов В.В. Ёш футболчиларнинг мусобақа фаолиятининг ёш хусусиятлари. 2000.

УДК 378.1**МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ
ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕС НАВЧАННЯ
МАГІСТРІВ**

*Мордовцев О.С. к.е.н. доцент
astordov@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Суспільство ХХІ століття характеризується як суспільство знань або інформаційне суспільство [1]. Заклади вищої освіти не можуть дозволити собі залишатися осторонь змін, що швидко відбуваються, і тому зробили інновації одним із своїх головних пріоритетів.

Актуальним завданням педагогічної науки є розробка спеціальних програм для розвитку самостійності та творчих здібностей студентів у процесі навчання в магістратурі [2]. Щоб йти в ногу з часом, магістранту необхідно засвоїти важливі ідеї сучасної науки та оволодіти системою наукових понять, вміти орієнтуватися в науковій літературі, самостійно та швидко знаходити необхідну інформацію, регулярно поповнювати свій «багаж» знань, та, що головне, – навчитися використовувати ці знання у подальшій практичній діяльності. Усього цього можна досягти тільки шляхом активізації пізнавальної діяльності магістрантів, розвитку їх мислення та здібностей у процесі навчання.

Треба відзначити, що магістерська програма є складним процесом і вимагає багато інтелектуальних і фізичних ресурсів, як з боку викладача, так й з боку здобувача вищої освіти. Викладач зробить усе можливе, щоб інформація була передана повною мірою. Традиційний спосіб читання лекції не завжди цікавий здобувачам вищої освіти, головним чином через сучасні інформаційно-психологічні особливості останніх [3]. Як наслідок, вивчення предмета шляхом запам'ятовування призводить лише до короткочасного запам'ятовування інформації, що в подальшому негативно позначиться на знаннях і, більшою мірою, на практиці їх застосування [4]. Отже, вищевизначені проблеми повинні вирішуватися завдяки впровадженню інноваційних технологій, що дозволить пришвидшити подальший розвиток освітнього рівня інформаційного суспільства в цілому.

На сьогоднішній день вища освіта розглядається як чинник розвитку людських ресурсів кожної країни та світу в цілому.

Найближчим часом вирішальне значення матиме обсяг отриманих знань і ступінь їх використання, як на державному, так й на індивідуальному рівні навчання. Нові горизонти розвитку вищої освіти пов'язані з технологіями, які сприяють створенню знань, управлінню ними, поширенню, доступу та контролю. Нині найбільш актуальними є підходи, пов'язані з розвитком творчого мислення та творчих здібностей, спрямованих на формування особистості. На сучасному етапі освіти критичне мислення є важливим аспектом розвитку суб'єкта, оскільки саме критичне сприйняття інформації дозволяє робити індивідуальні висновки. У свою чергу, це призводить до самореалізації, самостійності та кращого засвоєння інформації. Ідея полягає не в тому, щоб подати інформацію, а в тому, щоб вирішити пов'язані з нею проблеми.

Ще однією передумовою впровадження нових освітніх технологій є експоненціально зростаючий обсяг інформації. Водночас наука, у своєму невинному прагненні до розвитку, прокладає нові канали технічних можливостей, породжує непередбачувані соціокультурні наслідки. З кожним роком викладати дисципліни стає все важче, але уникнути цього неможливо. При цьому перед викладачем стоїть завдання – зацікавити слухача інформацією, навіть якщо вона йому не цікава як предмет. Назріла потреба впровадження активних форм навчання через проблематизацію, науковий пошук. Крім того, активні методи навчання сприяють розвитку навичок міжособистісного спілкування та наукових досліджень, без яких захист магістерської роботи був би неможливим. Метою навчання має бути підготовка фахівця, здатного розвивати та застосовувати набуті знання. Для цього потрібно використовувати інноваційні моделі навчання: контекстне навчання, що дозволяє збільшити частку практичної роботи магістрів (з акцентом на прикладну); імітаційне навчання, при якому збільшується частка активних методів навчання (імітаційних та імітаційних ігор); проблемне навчання, що дозволяє змінювати характер навчального завдання і навчальної роботи (від репродуктивного до продуктивного, творчого); модульне навчання, яке є конкретизацією організації навчального матеріалу в стислій концепції та зрозумілою для магістра; дистанційне навчання, яке дозволяє використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології та засоби.

Аналіз характеристик інноваційних моделей навчання дозволив визначити технології навчання магістрів, які є найбільш

застосовними при підготовці магістрів. Ці моделі представлені нижче у вигляді схеми класифікації технологій навчання (рисунок 1).

Рисунок 1 – Схема класифікації інноваційних технологій навчання магістрів

Джерело: розроблено автором

Таким чином, впровадження інноваційних технологій навчання магістрів дозволить більш детально викладати лекційний та практичний матеріал дисциплін, допоможе здобувачам вищої освіти у їх самостійній роботі, а також підвищить їх практичні можливості щодо опанування потрібними навичками і компетенціями.

Література:

1. Перетяга Л.Є., Наливайко О.О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої освіти КНР. *Педагогіка та психологія*. 2019. Вип. 61. С 138-145.
2. Мотуз, Т., Пасічник, Л., Баранець, Я. Інформаційно-комунікаційні технології в інклюзивному середовищі закладу освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. №1. С. 172–181.
3. Биков В.Ю., Овчарук О.В. Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті. Київ: Педагогічна думка, 2017. 160 с.
4. Ворожбит А. В. Веб-орієнтоване інформаційно-освітнє середовище закладу освіти. *Information Technologies in Education*. 2018. № 3(36). С. 20–29.

УДК 378.1

**ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З
ДИСЦИПЛІНИ «ІНТЕГРОВАНІ ТРАНСПОРТНІ ПРОЦЕСИ»**

Нагорний Є.В., д.т.н., професор;

Орда О.О., к.т.н., доцент

kost.alexandra@gmail.com

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Нагальна потреба впровадження освітніх інновацій у професійну підготовку фахівців обумовлено необхідністю організації та проведенням якісного освітнього процесу в умовах вимушено запровадженого дистанційного навчання в освітніх закладах України. Не зважаючи на всі труднощі переходу від очної форми навчання, наразі, дистанційне навчання є єдиним інструментом для безперервної реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти, поєднання традиційного навчання із цифровими технологіями. [1] Ефективність дистанційного навчання напряду залежить від ступеню активності здобувачів під час навчального процесу, забезпечити яку можливо за рахунок застосування мультимедійних технологій викладання.

Прикладом впровадження таких освітніх інновацій є розроблений модулем викладачів кафедри транспортних технологій цикл мультимедійних практичних занять дисципліни «Інтегровані транспортні процеси». Цикл практичних робіт включає в себе чотири теми з урахуванням загальних та фахових компетентностей, передбачених освітньо-науковою програмою підготовки доктора філософії з транспортних технологій, що відповідають темам лекційного курсу та охоплюють ряд питань, що віднесені до самостійної роботи.

При підготовці до виконання завдань кожної теми здобувачі повинні самостійно вивчити літературу, що рекомендується, відповісти на контрольні питання. Під час аудиторних занять викладач контролює підготовленість здобувачів до виконання завдань, надає методику виконання із наведенням конкретних прикладів.

Згідно розробленої методики проведення мультимедійних практичних занять для досягнення поставленої мети за темами робіт здобувачам надається перелік задач з розробки алгоритмів

визначення цільових функцій, побудови моделей, встановлення законів розподілу випадкових величин параметрів технологічних процесів, побудови імітаційних моделей у середовищах MS Excel та VBA, отримання залежностей та статистичної обробки результатів моделювання. Із застосуванням інтерактивних методів викладання матеріалу викладачем під час навчального процесу передбачено активне залучення здобувача в процес під час виконання завдань.

Слід відмітити важливість індивідуальної діалогової комунікації під час проведення заняття, що максимально полегшує процес навчання. Проведення занять у дистанційному форматі у синхронному режимі передбачає створення гіперсередовища із додатковими можливостями для комунікації між користувачами, що дозволяє поглибити ступінь інформаційного впливу і залучити здобувача в активні дії в процесі виконання завдань. При використанні мультимедійних технологій засвоєваність матеріалу здобувачами підвищується до 2/3, увага подвоюється, економія часу, необхідного для вивчення конкретного матеріалу, у середньому становить 30 %. [2]

Представлена у розроблених мультимедійних практичних роботах методологія містить сучасні підходи до моделювання, що може бути використана здобувачами при виконанні дисертаційних досліджень за різноманітною тематикою.

Таким чином, впровадження мультимедійних технологій дозволяє забезпечити три основних аспекти якісного навчального процесу: освітній, розвиваючий та виховний.

Література:

1. Ферфецька К.В., Піц Л.О., Стефанюк Є.С. Використання технологій дистанційного навчання у медичних закладах освіти Буковини в умовах сьогодення. *Медична освіта*. 2022. № 2. С. 46-50. URL : https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/med_osvita/article/download/13086/12380/44928 (дата звернення: 16.03.2023)

2. Жалдак М.І., Шут М.І., Жук Ю.О., Дементієвська Н.П., Пінчук О.П., Соколюк О.М., Соколов П.К. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012. 112 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/618/4/Multymed_syst_posibn.pdf (дата звернення: 16.03.2023)

УДК 796

**ЎҚУВ-МАШҚ ЖАРАЁНИДА ВОЛЕЙБОЛЧИЛАРНИНГ
ТАЙЁРГАРЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ***Наубетуллаев Т.**Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт
университетининг Нукус филиали
Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Волейбол - бу қизиқарли курашга бой спорт ўйини ҳисобланади. Бу билан ёшларнинг катта қисми шуғулланади ва, албатта, кўпчилик спорт чўққиларига чиқишга интилади. Аммо бундай ўйинда маҳоратни намоёниш этиш учун Сиз жуда катта тайёргарликга эга бўлишингиз лозим. Ушбу тайёргарлик волейболчининг биринчи қадамларидан бошланади ва спортдан чиқиб кетиши билан тугайди. Биринчи дарслардан бошлаб маҳоратни эгаллаш мумкин эмаслиги аниқ. Ушбу муаммони имкон қадар тезроқ ҳал қилиш ўйинчи ва унинг мураббийини ташвишга соладиган вазифадир.

Саломатликни мустаҳкамлаш, кўп қиррали жисмоний тайёргарлик, ҳаётий восита кўникмаларини такомиллаштириш вазифаларини бажариш билан бир қаторда, волейболни ўқитишнинг тўғри танланган усули ҳаёт давомида талаба ёшлар орасида "волейбол" истеъдодларини тарбиялашга ёрдам беради, шунингдек, турли жинс ва ёшдаги одамларни ушбу спорт тури билан мунтазам шуғулланишга жалб қилиш учун зарур шарт-шароитларни яратади.

Волейбол бўйича тадқиқотчиларнинг адабий манбалари ва ишларини таҳлил қилиб [1] шуни айтиш мумкинки, ушбу спорт ўйини сўнгги ўн йилликларда унинг табиий жараёни ва қоидалардаги ўзгаришлар билан боғлиқ бўлган кичик ўзгаришларга дуч келди. Волейболда кўплаб тадқиқотлар олиб борилганига қарамай, ушбу спорт ўйинининг кўп жиҳатлари ошкор этилмаган ва уларнинг яхшиланишини кутмоқда.

Кўшма спорт фаолиятида касбий тайёргарлик, ҳаётий тажриба, индивидуал хусусиятлар ва характер, темперамент ва бошқалар жиҳатидан фарқ қиладиган одамлар иштирок этадилар, шунинг учун ушбу спорт турининг таркибий қисми ва волейбол учун айниқса муҳим бўлган ўйинчилар ва мураббийларнинг мотор фаолиятининг психофизиологик жиҳатлари алоҳида аҳамиятга эга. Психологлар, ўқитувчилар, жисмоний тарбия мураббийлари ва бошқалар таълим ва тарбия жараёнларини оптималлаштириш усулларини ўрганишга,

волейбол ўйинчисининг шахсини шакллантиришга эътибор қаратдилар.

Замонавий волейбол - бу жуда қизиқарли ва ажойиб ўйин. Булар кучли ҳужум зарбалари, тўр ва орқа чизикдаги зарбалар, ҳимоя ва блокировка пайтида ва майдончада бош айланадиган ҳаракатлар, олд ва орқа чизик ўйинчилари иштирокидаги мураккаб техник ва тактик ҳаракатлар. Ўзининг ҳиссийлиги туфайли волейбол ўйнаш нафақат жисмоний ривожланиш, балки очиқ ҳавода дам олиш воситасидир.

Волейбол ўйини спортчилардан тез ҳаракатланишни, баланд сакрашни, техник ва тактик ҳаракатлар арсеналини яхши билишни талаб қилади. Волейболда спортчининг техник тайёргарлиги, шу жумладан ўйин ўтказиладиган техникалар мажмуаси муҳим рол ўйнайди.

Ўйин техникаси қуйидаги элементларга эга: бошланғич позициялар, озиқлантириш, узатиш, ҳужум зарбалари ва блокировкалар. Шунинг учун машғулотларни бошлашдан олдин талабаларнинг тактик ва жисмоний тайёргарлиги даражасини ўрганиш жуда муҳимдир [2].

Тезлик ва қувват сифатларининг ривожланиш даражасини аниқлаш учун кўпчилик мутахассислар қуйидагиларни тавсия қиладилар:

- жойдан узунликка сакраш;
- жойдан юқорига сакраш;
- уч марта сакраш;
- танани ётган ҳолатидан тик ҳолатга кўтариш;
- оёқларни ётган жойдан тик ҳолатга кўтариш.

Талабаларнинг техник тайёргарлиги даражасини баҳолаш учун қуйидаги тестларни ўтказиш тавсия этилади:

- тўпни юқоридан икки қўл билан тўр орқали жуфтликда узатиш;
- тўпни икки қўл билан пастдан тўр орқали жуфтликда қабул қилиш ва узатиш;
- тўпни етказиб бериш - юқоридан ва пастдан.

Шуни таъкидлаш керакки, янги ўйинчиларни ўқитиш ва юқори даражадаги волейболчиларни тайёрлаш учун тенг даражада мос келадиган универсал машқлар мавжуд эмас. Янги ўйинчилар учун машқлар ўйин техникаси ва тактикаси асосларини ўрганиш бўйича вазифаларни бажариш учун ҳақиқий қобилият ва имкониятларга мос келиши керак. Ва яхши тайёрланган волейболчилар учун машқлар ўйин вазиятларига яқин бўлиши керак.

Хулоса. Волейбол ўйини нафақат жисмоний тарбиянинг самарали воситаси, балки фаол ва фойдали дам олиш воситасидир. Ушбу динамик ўйин одамда тезлик, аниқлик, чидамлилик, эпчиллик, куч каби фазилатларни ривожлантиради. Жисмоний фазилатлар билан бир қаторда, таркиб ва ўзига хос волейбол ахлоқий фазилатларни, биринчи навбатда хушмуомалалик, жасоратни тарбиялашга ёрдам беради.

Дарсда ишлатиладиган усуллар, тамойиллар ва воситаларни моҳирона, тўғри танлаш техник усуллар ва тактик ҳаракатларни ўзлаштириш кўникмаларини шакллантиришга ёрдам беради, спортчининг жисмоний ва ахлоқий-иродавий фазилатларини ривожлантиришга ёрдам беради. Ўқув машғулотларини ўтказиш методологиясининг муҳим босқичи машғулотлар босқичидир ва уларни ўқитиш тамойилларини ҳисобга олган ҳолда йил давомида даврийлаштиришдир. Янги ўйинчилар ва юқори малакали волейболчиларни тайёрлашда тубдан янги техникалар, тактик ҳаракатлар ва ўзаро таъсирларни ўрганиш керак бўлган даврлар мавжуд.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Железняк Ю.Д. Волейбол: маҳоратнинг бошида. 1998.
2. Клещев И.Н. Волейбол. Жамоани мусобақага тайёрлаш. 2002.

УДК 796

ТАЛАБА БАСКЕТБОЛЧИЛАР ЎРТАСИДА САМАРАЛИ ҲАМКОРЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Палуаниязова Н.А.

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Спорт ўйинларида психологик сифатлари ва хусусиятлари спорт фаолияти талабларига ва танланган спорт турининг ўзига хос хусусиятларига жавоб берадиган спортчи ўзини кўрсатиши мумкин. Баскетбол диққатга ва унинг хусусиятларига жуда юқори талаблар қўяди. Шундай қилиб, ўйин давомида баскетболчилар бир вақтнинг ўзида бир хил равшанлик ва ифодалилик даражасига эга бўлган бир нечта объектлар ёки элементларни идрок этишлари керак. Диққатнинг бу хоссаларини ўрганиш ва уларни диққатнинг барча

хоссаларини ривожлантиришга қаратилган машғулот жараёнида амалий қўллаш спортчиларга ўз спорт маҳоратининг қўшимча захираларини очишга ёрдам беради [1].

Юқори тоифали ўйинчиларнинг диққатини жамлаш жуда кўп тайёргарлик ишлари билан боғлиқ ва у спортнинг энг бошидан бошланиши муҳимдир. Диққат муаммоси анъанавий равишда энг муҳимларидан бири ҳисобланади

Мутахассислар баскетболчиларнинг психологик тайёргарлигининг энг муҳим жиҳатларидан бири бу шахс учун ҳар қандай аҳамиятга эга бўлган объектга ақлий фаолиятни йўналтириш ва жамлаш эканлигини таъкидлади.

Баскетбол ўйини билан боғлиқ психологик хусусиятлар жамоавий ўйин спортининг хусусиятлари билан белгиланадиган ўзига хос хусусиятга эга.

Баскетболда спортчиларда эътиборни бошқариш кўникмаларини ривожлантириш билан бирга, айти пайтда онгни асосий объектга қаратиш ва шу билан бирга бошқа муҳим объектлар ва ҳаракатларни бошқариш қобилиятига эришиш муҳимдир.

Муаллифнинг таъкидлашича, баскетболда рақобат шароитида бирон бир объект ёки ҳаракатга онгнинг кучли концентрацияси назорат қилиш учун муҳим бўлган бошқа объектларнинг диққат марказидан чиқиб кетишига олиб келади: тўп, шериклар ҳаракати ва бошқалар.

Спортчиларнинг юқори тайёргарлиги ҳолатида эътиборнинг интенсивлиги, унинг ҳажми, барқарорлиги ва алмашилишининг ортиши кузатилади. Машқ қилиш жараёнида спортчиларнинг интенсивлиги, барқарорлиги ва диққат миқдори каби ақлий функцияларини вақти-вақти билан кузатиб бориш керак [2].

Шундай қилиб, баскетболчиларнинг мусобақа фаолиятининг муваффақияти учун диққатнинг хусусиятлари катта аҳамиятга эга деган хулосага келиш мумкин.

Спортчиларни тайёрлаш тизимидаги бошқарув ва назорат сўнги йигирма йилликда жадал ривожланиб борган билим соҳасини бирлаштиради. Бу умумий тенденциянинг намоён бўлиши ва спортчиларни тайёрлаш тизимининг объективлашуви, фан-техника тараққиёти ютуқларини ҳаётга татбиқ этиш, умумий илмий фанлар - кибернетика, тизимли ёндашув, операцияларни тадқиқ қилиш ва бошқалар имкониятларидан фойдаланиш; спортчиларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш учун захираларни излаш керак.

Турли мамлакатларда спортчиларни танлаш ва тайёрлаш жараёнида қўлланиладиган дастурлар, тестлар ва кўрсаткичларни умумлаштириш ва ўрганиш бўйича бир қатор умумий хусусиятлар ва ёндашувларда сезиларли фарқлар мавжудлигини кўрсатади:

- мамлакатларда спортчиларнинг тайёргарлигини баҳолаш тизими мазмунини ташкил этувчи ва рўйхатга олинган кўпгина тест ва кўрсаткичлар бир-бирига мос келмайди, бу эса ахборот алмашинувини мураккаблаштиради, таълим ва ўқув жараёнини такомиллаштиришга тўсқинлик қилади;

- кўрсаткичлар мажмуасини, рейтинг шкаласини, истиқболларни интеграл баҳолашни шакллантиришда турли услубий ёндашувлар кўпинча спортнинг ўзига хос хусусиятларини, биологик ёшни, дастлабки тайёргарликнинг хусусиятини, спорт ютуқларининг ўсиш суръатларини ва бошқаларни ҳисобга олмайди.

Илмий-услубий адабиётлар таҳлили шуни кўрсатдики, сўнгги ўн йилликдаги спорт ўйинларида илғор спорт амалиёти маълумотлари асосида келтирилган педагогик назоратни ўтказиш асослари асосан юқори малакали баскетболчиларни тайёрлаш тизимида фойдаланишга мўлжалланган. Тадқиқотчилар асарларида спорт ўйинларида ёшлар спортида ҳар хил турдаги тайёргарликни назорат қилиш масалалари кўриб чиқилган. Дастлабки бошланғич тайёргарлик босқичи қуйидаги асосий вазифаларни ҳал қилади: олдиндан танланган болалар контингентининг танланган спорт тури бўйича муваффақиятли мутахассислик талабларига мувофиқлигини чуқур текшириш, спортни янада такомиллаштиришнинг мақсадга мувофиқлигини аниқлаш ва унинг йўналишини аниқлаш.

Ушбу йўналишдаги мавжуд адабиётларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, ёш баскетболчиларнинг бошланғич тайёргарлик босқичида тайёргарлигини назорат қилиш муаммоси долзарбдир ва ҳамма нарсани ҳисобга олган ҳолда янги ёндашувларни излаш ва амалга оширишни талаб қилади.

Хулоса. Адабий манбалар таҳлили шуни кўрсатдики, баскетболчи спортчиларнинг турли омилларининг таъсирини ўрганишга катта эътибор берилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Хоффман И. Ўзаро таъсир қилиш тартиби / Инглиз тилидан таржима. 2002.
2. Алаторцев В.А. Спортчининг мусобақага тайёрлиги: психологик тадқиқот тажрибаси. 2009.

УДК: 65. 011.3:658; 330.131.7

РИЗИК-ВИРОБНИЦТВО – ОСОБЛИВИЙ ВИД УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ РИЗИКІВ

*Пахомова Л.В., асистент
lyudakada@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Відоме, що ризики супроводжують людство протягом всієї його історії. Однак, проблеми розуміння сенсу, істинної природи ризику і управління в його умовах не тільки не зменшується, але, як ні парадоксально, ще й збільшується.

Існує декілька причин такого явища: по-перше, цьому сприяє зростання ролі підприємництва, яке за своєю суттю є організацію новшеств і їх впровадження, що веде до народження нових ризиків; по-друге, зростання обсягу зв'язків між країнами, що приводить до появи значної кількості зовсім нових ризиків – ризиків зовнішньоекономічної діяльності. І навіть створення у 1956 році спеціального, особливого напрямку управління, управління в умовах ризику, а саме «ризик-менеджменту», поряд з позитивними результатами, все ж таки не зменшило гостроту проблеми.

На цьому фоні зовсім недавно був зроблений значний крок у напрямку удосконалення ризик-менеджменту – у [1] запропоновано поділити його на спеціалізовані, професійно спрямовані частки: ризик-економіку, ризик-інженерію, ризик-адміністрацію. А також виділити у всьому управлінні в умовах ризиків ще один професійний напрям – ризик-виробництво.

Тому до останнього часу ні у теорії, ні у практиці управління в умовах ризиків не було терміну і поняття «ризик-виробництво» [1]. Ризики у виробництві, виробничі ризики, як й ризики інших сфер діяльності досліджувалися у межах тільки «ризик-менеджменту» разом з усіма іншими ризиками.

Але ризик-менеджмент, як й будь-який інший від менеджменту, – це не виробництво, а його організація [2]. Тому виробничі ризики і управління в умовах цих ризиків не може досліджуватися у межах ризик-менеджменту.

Це одна з причин, яка спонукала авторів [1] ризики виробництва і управління в умовах цих ризиків виділити в окремий вид управління – у ризик-виробництво.

Метою даній доповіді й стало звернення уваги на причини і

наслідки засвоєння сенсу нового терміну, поняття і явища, яким стане ризик-виробництво.

Звичайне у зв'язку з появою нового терміну і відповідного поняття і, є сподівання, й явища – «ризик-виробництво», може скластися враження, що для формування, організації ризик-виробництва потребується значний час, зусилля, затрати.

Але автор доповіді вважає, що проблема не так складна, як може сприйматися, казатися на перший погляд.

Справа у тому, що досвід дослідження ризиків і управління в умовах ризиків свідчить про те, що виробничі ризики часткове вже визначені у ризик-менеджменті – просто помилкове вони визначалися не як виробничі, а, наприклад, як інженерні, технічні.

Тому автор доповіді вважає, що першим кроком для формування ризик-виробництва необхідне провести, скажімо, ретельну «інвентаризацію» видів ризиків і серед них виділити, відокремити саме виробничі ризики. А вже далі дійсне необхідне створювати методологію ризик-виробництва, тобто, методологію управління в умовах виробничих ризиків.

По-друге, як свідчить менеджмент персоналу, деяка діяльність завжди проводиться по здійсненню безпеки діяльності робітників й особливе – робочих; існує й ретельне урахування випадків порушення правил безпеки.

Фактичне боротьба за техніку безпеки – це неусвідомлена боротьба не з чим іншим, як боротьба за зменшення втрат саме від виробничих ризиків. Це не що інше, як управління в умовах виробничих ризиків, тобто, це не що інше, як ризик-виробництво.

На думку автора доповіді введення нового терміну і поняття, яким є «ризик-виробництво», - це важливіше явище у теорії і практиці діяльності людства в умовах ризиків.

Фактичне це початок нового етапу у розвитку цієї діяльності. І дійсно ні на жодному з минулих етапів навіть не ставилося питання про необхідність виділення ризик-виробництва в окремий від діяльності людини в умовах ризиків.

Звичайно, попередні етапи теж свідчать про прогрес, позитивні результати у розвитку уявлень про ризики.

Але при цьому буде більше недоліків, ніж досягнень. Так, на першому етапі навіть взагалі не ставилася проблема визначення поняття «ризик»; тут мова йшла тільки про небезпеку. Але небезпека – це не ризик, а тільки його наслідок.

Мабуть, самим важним був другий етап, коли вперше була поставлена проблема розрахунку величини ризику. На даному етапі вперше вводиться така важлива міра ризику, як «середнє квадратичне відхилення сигма».

На третьому етапі, який продовжується й зараз, в основному переважає діяльність людини в умовах економічних ризиків. Але і економічні ризики, і інженерні ризики, і адміністративні ризики, - всі разом розглядалися тільки у ризик-менеджменті.

Але виробничі ризики і, тем більше, ризик-виробництво до останнього часу окремо не розглядалися. Це звичайне зменшувало ефективність діяльності в умовах виробничих ризиків.

Висновок. Якби труднощі ні були при розробці, формуванні ризик-виробництва, вони без сумніву випроводитиме саме позитивним результатом відокремлення такої важливої сфери управління в умовах ризиків, якою стає ризик-виробництво.

Література:

1. Бабайлов, В., & Курденко, О. (2022). Від ризик-менеджменту до ризик-економіки. *Економіка та суспільство*. № 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-46>.
2. Бабайлов В.К. Управління, менеджмент, виробництво. *Бізнес-Інформ*. 2012. №1 . С. 157-159.

UDC 377.35

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF "INNOVATIVE TECHNOLOGY" IN THE TEACHING OF ECONOMIC DISCIPLINES

*Pogorelova T.A., Associate Professor
Pererva P.G., Doctor of Economic Sciences, Professor
pgpererva@gmail.com
National Technical University «KhPI»*

Innovation as a pedagogical concept means “the introduction of something new into educational work. Innovations often refer to the introduction and application of new methods, ways, means, new concepts, to the implementation of educational literature, new curricula, and educational measures. As a concept, innovation is wholly included in the concept of modernization or modernizing educational work” [9]. Innovations in education can be a method, methodology, pedagogical tool,

program, technology, and so on. Often, innovation is understood as a certain process, a purposeful progressive change. Less commonly, innovation is the means itself, upon the introduction of which the system begins to change [1-19].

The process of using innovative educational technologies in modern socio-economic conditions should take into account the specifics of demand in the labor market in order to organize professional training of specialists who are in demand in modern economic relations. Special economic disciplines are systematized sets of educational material related to the consideration of the dynamics of the development of economic systems, with the definition of forms and methods of their modernization. The formation and consolidation of special skills and knowledge among students in these disciplines depends on the degree of effectiveness of the use of modern educational technologies. In turn, these technologies act as a means of creating competence in the activities of enterprises and organizations of various forms of ownership, as well as in the field of functioning of individual business entities. In addition to economically oriented skills and knowledge, one of the main goals of the application of innovative educational technologies is the training of specialists for the formation and development of partnership between organizations as economic entities and state and municipal authorities. The structure of innovative educational technology used in the field of teaching economic disciplines consists of three main elements:

a) economic skills and knowledge that are formed in students and involve the development of competencies adequate to modern practice of production and consumer processes, as well as the specifics of professional activities in the field of economics and management (this content is presented in the form of a system of theoretical educational materials (in the form of lectures), as well as various practical tasks devoted to the consolidation of theoretical knowledge; lectures and practical classes are held through the use of modern information technologies);

b) interactive teaching methods - a set of special methods for the formation of competencies based on the interaction of students and their involvement in the educational process with the establishment of stable contact through the use of modern electronic means of communication between the teacher and students;

c) the use of modern infrastructure consisting of computer technology, interactive means of presenting educational material and access to various information networks.

The essence of the concept of "innovation on technology" is expressed in the availability of opportunities to obtain a practice-oriented result of scientific and educational activities aimed at the development, creation and dissemination of qualitatively new activities, technologies and means of using information with modern methods of their use in practice. This is embodied in a completely new (previously unused) or modernized product (technological process), which is embodied in a completely new (previously unused) or modernized product (technological process), which is presented on the market as a condition for the purchase and sale of educational services. In teaching, the applied innovations are closed and open, in accordance with which two types of them are distinguished:

a) closed innovations - the development of effective teaching technologies based on the own sources of the educational institution through research works and discoveries of members of the teaching staff, with an analysis of the accumulated intra-organizational pedagogical experience;

b) open innovations - search and consideration of the results of scientific and pedagogical activities of other educational institutions on the development of special technologies for teaching similar economic disciplines (inclusion of the considered external experience in the development and application of educational technologies in the system of their own practical experience in teaching economics and management).

The establishment and further use of these innovations in the development of educational technologies, including those that can be used in the teaching of economic disciplines, are:

a) search and consideration of the specifics of the accumulated practical experience in conducting economic activities, managing property and financial resources of enterprises and organizations constituting private, state and municipal ownership [2];

b) analysis of the features of economic relations with the establishment of trends in their further development in order to organize the training of specialists in the field of economics who are able to navigate the rapidly changing socio-economic processes.

At the present stage of development, economic and pedagogical technologies are based on constructive partnership and cooperation between the leading educational institutions of Ukraine, which, through joint developments, are able to create new pedagogical technologies that are in demand in economic education.

The use of innovative technologies allows the teacher to:

- create a favorable and comfortable environment for students to master the educational material, optimally use the modern material and technical base;
- provide students with relevant basic and additional educational materials relevant for the implementation of independent work in the course of studying a particular academic discipline;
- continuously orient students to future professional activities, the foundations of which are formed in the implementation of educational activities in practical classes and during individual work;
- stimulate students to meaningful cognitive and subject-search activities.

References:

1. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. Київ: Знання, 2009. 1070 с.
2. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012). Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
3. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019). Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
4. Pererva P.G., Tkachev M.M., Kobieliyeva T.O. Evaluation of holder profits violation of their exclusive rights. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8), ч.2. С.240-246.
5. Tkachov M.M., Pererva P.G., Kobieliyeva T.O., Tkachova, N.P., Diachenko T.A. (2021). Management of relations with enterprise stakeholders based on value approach. *Problems and Perspectives in Management*. Vol.19, Iss.1. P.24-38.
6. Kosenko O.P., Kobieliyeva T.O., Tkacheva N.P. (2017). Monitoring the commercial potential of intellectual property. *Scientific bulletin of Polissia*. №1, ч.2. С.140-145.
7. Kocziszky G., Kobieliyeva T.O., Pererva P.G., Veres Somosi M. Compliance program. Kharkov-Miskolc: NTU «KhPI». 2019. 689 p.
8. Кобелева Т.О., Витвицька О.Д., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки)*. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 1. С. 52-57.
9. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві : навч.посібник для інж.-техн.вузів. Харків: «Основа», 1993. 288с.
10. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1 (35). С. 98-106.
11. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Ткачова Н.П. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

12. Ілляшенко С.М., Перерва П.Г., Маслак О.І., Кобелева Т.О., Кучинський В.А. Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 1. С.53-58.

13. Маслак О.І., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Кучинський В.А., Ілляшенко С.М. Аутсорсинг патентних, логістичних та інформаційних послуг як інструмент підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 21-26.

14. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»: «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

15. Tkachova N., Kobieliava T., Pererva P. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept [Electronic resource]. *International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal*. Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p.

16. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с.

17. Nagy S., Pererva P.G. (2021) Formation of an innovative model of the Hungarian business economy. *Marketing of innovations. Innovations in marketing: materials of the Intern. Sci. Internet Conf.*, December 2021. Bielsko-Biala. P. 51-54.

18. Кобелева Т.О. Сутність та визначення комплаєнс-ризиків. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон.науки*. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. № 1 (3). С. 116-121.

19. Гусаковська Т.О., Кобелева Т.О. Вплив розміру збитків від порушень прав інтелектуальної власності на процес ціноутворення. *Вісник НТУ «ХПІ»: «Технічний прогрес та ефективність виробництва»*. Харків: НТУ «ХПІ», 2014. № 64 (1106). С. 52-57.

УДК 004.738.5

АНREFS, ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОШУКУ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ З МЕТОЮ ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Струнгар А. В., к. соц. ком.,
a19870208@gmail.com

Плисенко Г.П., к.е.н.,
galinaplysenko@gmail.com

Державна науково-технічна бібліотека України

Нині розвиток технологій, діджиталізація та глобальна інтеграція науки висувають нові вимоги до творчого потенціалу науковців, дослідників, пошукачів наукової інформації, що

передбачає володіння новими методами пошуку інформації, вміння орієнтуватися в потоці наукової інформації тощо. Отже, майбутні фахівці повинні мати не тільки глибоку професійну підготовку, а й навички роботи в сучасних базах даних, наукових веб-порталів, сайтів з метою отримання та аналізу необхідної наукової інформації для своїх досліджень. В даній роботі ми пропонуємо звернути увагу на сервіс Ahrefs, який є одним з найпопулярніших інструментів SEO або пошукової оптимізації [1].

Ahrefs може бути базисною платформою для оцінки веб-сайтів, що використовують науковці, дослідники та інші зацікавлені особи в своїй діяльності, також цей сервіс дозволяє веб-майстрам та маркетологам виконувати детальний аналіз веб-сайту та знаходити способи покращення його рейтингу в пошукових системах. За допомогою Ahrefs науковці можуть аналізувати досліджувані веб-сайти та визначати їх ключові особливості, наприклад, обсяг контенту, джерела трафіку, рейтинги в пошукових системах та інше. Детальний аналіз цих показників може допомогти науковцям виявити тенденції та закономірності, пов'язані з розвитком веб-сайтів у певних галузях та використовувати отримані дані для дослідження різних соціальних та економічних проблем [2].

Сервіс Ahrefs може бути корисним інструментом для фахівців, які займаються аналізом конкурентного середовища. Наприклад, вони можуть використовувати сервіс для дослідження конкурентних веб-сайтів та визначення їх ключових особливостей. Це може допомогти фахівцям зрозуміти, які чинники впливають на розвиток певної галузі, а також визначити стратегії, які можна використовувати для покращення позицій веб-сайту в пошукових системах.

Також Ahrefs може бути дуже корисним інструментом для інтернет маркетологів та веб-порталів. Він дозволяє вирішувати ряд завдань, які допомагають покращувати рейтинг веб-сайту в пошукових системах та залучати більше клієнтів та користувачів. Нижче ми розглянемо деякі з ключових функцій Ahrefs та їх користь для інтернет маркетологів та веб-порталів [3; 4].

1. Аналіз ключових слів: Ahrefs дозволяє веб-майстрам аналізувати ключові слова, які використовуються на їх веб-сайтах та пошукових запитах. Це допомагає встановлювати, які ключові слова є найбільш ефективними для покращення рейтингу в пошукових системах та які є найбільш популярними серед користувачів.

2. Аналіз зовнішніх посилань: сервіс Ahrefs дозволяє веб-майстрам аналізувати зовнішні посилання, які ведуть на їх веб-сайт. Це допомагає встановлювати, які сайти посилаються на їх сайт, та які сторінки є найбільш ефективними для побудови посилань.

3. Аналіз конкурентів: сервіс Ahrefs дозволяє веб-майстрам аналізувати веб-сайти конкурентів та знаходити нові ідеї для покращення свого веб-сайту. Використання Ahrefs допомагає встановити, які чинники впливають на рейтинг конкурентних веб-сайтів та як можна покращити свій веб-сайт для здобуття більш високого рейтингу.

4. Моніторинг рейтингу в пошукових системах: сервіс Ahrefs дозволяє веб-майстрам моніторити рейтинг їх веб-сайту в пошукових системах. Це допомагає веб-майстрам стежити за ефективністю їхніх стратегій SEO та вживати необхідні заходи для покращення рейтингу в пошукових системах.

5. Аналіз контенту: сервіс Ahrefs дозволяє веб-майстрам аналізувати контент на їх веб-сайтах та порівнювати його з контентом конкурентів. Це допомагає встановлювати, який контент є найбільш ефективним для покращення рейтингу в пошукових системах та залучення більше користувачів на веб-сайт.

6. Побудова посилань: Ahrefs дозволяє веб-майстрам встановлювати, які сайти є потенційно ефективними для побудови посилань та які сторінки є найбільш ефективними для побудови посилань. Це може допомогти веб-майстрам залучати більше клієнтів та користувачів на свій веб-сайт.

Отже, Ahrefs є досить простим та легким у використанні, що дозволяє фахівцям, науковцям та веб-майстрам легко та швидко допомогти просунути сайт та знайти необхідну інформацію через пошук Google. На нашу думку, використання сервісу Ahrefs, необхідне, оскільки він забезпечує найбільшу повноту джерел інформації для аналізу веб-сайту та покращення його рейтингу в пошукових системах.

Література:

1. Barnes, M. The Ultimate Guide to Ahrefs. Moz Blog. 2021. URL: <https://moz.com/blog/ahrefs-guide>

2. Patel, N. The Ultimate Guide to Ahrefs: How to Use the Tool for SEO, Content & Link Building. Neil Patel Blog. 2021. URL: <https://neilpatel.com/blog/ahrefs-guide/>

3. Mangold, T. Ahrefs vs. Serpstat: Which SEO Tool Is Better? 2021. URL: <https://www.webfx.com/blog/seo/ahrefs-vs-serpstat/>
4. Singh, P. SimilarWeb vs Ahrefs: Which SEO Tool is Better? Medium. 2021. URL: <https://medium.com/@piyushrsingh/similarweb-vs-ahrefs-which-seo-tool-is-better-6323507d34e6>

UDC 378

TƏHSİLİN İDARƏ OLUNMASI: YENİLİKLƏR, SƏMƏRƏLİ NƏTİCƏLƏR

*Süleymanova Təranə Əhməd qızı
tarana.suleymanova73@mail.ru*

Mingəçevir Dövlət Universiteti, müəllim, Azərbaycan

Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsasını təhsilin uzun müddətli dövr üçün əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən milli təhsil konsepsiyası və təhsil sisteminin bütün sahələrinin inkişafını nəzərdə tutan dövlət proqramları təşkil edir. Bu, milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə dərinlən yiyələnən, onları qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüs və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, təhsil aldığı ixtisas üzrə nəzəri və praktik biliklərə tam yiyələnən, müasir təfəkkürlü mütəxəssis hazırlanmasını tələb edir. Təhsil sisteminin dövlət siyasətinin prinsipləri əsasında idarə edilməsi üçün bu sahədə çalışan hər bir şəxsin təhsil sahəsində bu siyasətin mahiyyətini, onun milli-mənəvi tələblərini bilməsi vacibdir.

Müasir dövrdə menecment, başqa sözlə fəaliyyətinin təşkili və idarə olunması müstəsna əhəmiyyət kəsb edən amillərdən biridir. Səmərəli idarəetmə isə planlaşdırma, təşkiətmə, rəhbərlik və nəzarət funksiyalarının necə yerinə yetiriləsindən daha çox asılıdır.

Son dövrlərdə ölkəmizdə təhsilin idarə olunması sahəsində bir sıra əhəmiyyətli addımlar atılıb, nazirliyin mərkəzi aparatının idarəetmə potensialı xeyli gücləndirilib.

Dünya Bankının yaxından dəstəyi ilə həyata keçirilən layihələr çərçivəsində Strateji təhlil və planlaşdırma, monitoring və qiymətləndirmə, təhsilin idarə olunmasının məlumat sistemləri, akkreditasiya şöbələri, təhsil sənəndlərinin tanınması, məktəbəqədər təhsil, əlavə sektorları yaradılıb. Bu yeni strukturların yaradılması müvafiq sahələrdə təhsil siyasəti və strategiyasının daha məqsədyönlü hazırlanması və çevik həyata keçirilməsinə zəmin yaradıb.

Təhsil sistemində kadr siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak etmək, kadrlara ehtiyacın müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə təhlillərin həyata keçirilməsi, təhsil sahəsində təhlillərin aparılması, əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq tələbə qəbulunun planlaşdırılması üçün proqnozların hazırlanması məsələləri daxildir. Məlumdur ki, idarəetmənin səmərəli təşkili bir sıra şərtlərdən asılıdır, əsas şərt isə etibarlı məlumatların olmasıdır. Əvvəllər nazirlik belə məlumatlara malik deyildi, yaxud da əldə olunan məlumatlar subyektiv yoxlamalar əsasında formalaşmış mülahizələrə əsaslanırdı. [2]

Hazırda nazirliyin strukturu əhəmiyyətli dərəcədə təkmilləşdirilmiş, strateji təhlil və planlaşdırma, monitorinq, qiymətləndirmə, məlumat sistemləri, akkreditasiya, əlavə təhsil kimi vacib sahələrlə bağlı funksional strukturlar yaradılmışdır. Bu cür strukturların yaradılması təhsil sahəsində aparılan islahatların səmərəli və keyfiyyətli əsaslı təsir göstərməklə yanaşı, vahid siyasətinin işlənməsi və həyata keçirilməsinə öz töhvəsini vermişdir.

Pedaqoji işçilərin əlavə təhsil sistemində rəhbər pedaqoji kadrların yenidən hazırlanması və ixtisasının artırılması sistemi idarəetmənin keyfiyyətinin artırılmasında mühüm rol oynayır. [1]

İdarəetmənin əhatə etdiyi məsələlər çox və rəngarəngdir. Həmin məsələlərin həlli ilə əlaqədar vəzifələri yerinə yetirərkən idarəetmənin metodoloji və nəzəri əsası kimi, proqram mənbələrinə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Təhsil Qanununa və həmin Qanuna müvafiq olaraq verilmiş təhsil qanunvericiliyi aktlarına, həmçinin təhsil müəssisələrinin Nizamnamələrinə istinad edir. Təhsilin idarə edilməsi eyni zamanda klassik və müasir pedaqoqların idarəetmə məsələlərinə dair nəzəri irsindən, pedaqogika elminin həmin sahədəki mülahizə və tövsiyələrindəki, başqa ölkələrin məktəbi idarəetmə və ona rəhbərlik sahəsindəki qabaqcıl təcrübəsindən yaradıcılıqla istifadə edir. Respublikamızda idarəetmə sahəsində köklü dəyişikliklər aparılır. Hazırda təhsil sözünün həqiqi mənasında demokratikləşdirmə, milli zəmin və ümumbəşəri dəyərlər əsasında qurulur. İndi təhsilin inkişafına və idarə olunmasına ancaq dövlət deyil, həm də ictimaiyyət, ictimai idarəetmə orqanları da rəhbərlik edir.

Peşə təhsili müəssisələrinin idarə edilməsində rəhbər işçilər arasında iş bölgüsünün aparılması, ictimai təşkilatların idarəetməyə cəlbi vacibdir. İş bölgüsü zamanı idarə edənlərin peşəkarlığı, ixtisasları, işgüzarlığı nəzərə alınmalıdır. Valideyn komitəsinin yaradılmaması, uşaq birliklərinin və tərbiyə işləri üzrə direktor müavininin olmaması səlahiyyətlərin bölünməsində, idarə olunmada demokratik prinsiplərin həyata

кеçирilmәсиндә çәтинlikләр yaradır. Bir çox peşә tәhsili müәssisәsi rәhbәrlәrinin tәcrübәsiz olmasы, bu sahәni yaxşı bilmәmәsi dә idarәolunmada sәlahiyyәtlәrin bölüsdürülmәsinin düzgün hәyata keçirilmәсиндә çәтинlikләр yaradır. Odur ki, sәlahiyyәtlәр bölüsdürülәrkән һәр bir rәhbәrin vәzifәsi ilә yanaşı onun baza tәhsili dә nәzәрә alınmalıdır.

Әdәbiyyat:

1. R.Mәmmәdzadә, A.Abdullayev, F.Kәrimova R.Cabbarov, S.Rәsulov, Ә.Quliyev. Tәhsilin Idarә Edilmәsinin Bәzi Problemlәri. Bakı 2008
2. <http://e-qanun.az/framework/47645>

УДК 796

**ВОЛЛЕЙБОЛЧИЛАРНИ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯЛАШДА
ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ**

Табынбаев Б.А.

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Талаба-ёшларнинг соғлиғининг ҳолати миллат соғлом салоҳиятининг энг муҳим кўрсаткичларидан биридир, шунинг учун уни сақлаш ва ривожлантириш жамият учун устувор вазифадир. Талабалар саломатлиги муаммоси ва уни мустаҳкамлашга ёндашувлар кўплаб мутахассислар томонидан тадқиқот мавзуси бўлишига қарамай, етакчи олимлар томонидан олиб борилган кўплаб тадқиқотлар натижалари талабаларнинг олий таълим муассасасида ўқишнинг бутун даври давомида унинг ёмонлашувида жисмоний саломатлиги ва жисмоний тайёргарлигининг паст даражаси, шунингдек тенденцияларни кўрсатади. Муаллифларнинг аксарияти ўз тадқиқотларида таълим муассасаларида жисмоний тарбия жараёнини тубдан қайта қуриш, ёшларни мунтазам жисмоний фаолликка жалб қилишнинг замонавий ёндашувлари, талаба ёшларни ўқитиш тизимида жисмоний тарбия ва соғломлаштириш ишларини ташкил этишга инновацион ёндашувларни жорий этиш зарурлигига эътиборни қаратадилар. Жисмоний фаоллик даражасини пасайтириш, ўқувчиларнинг соғлиғининг ёмонлашуви муаммосини ҳал қилишнинг истиқболли усулларида бири, олимлар ўқувчиларнинг жисмоний тарбия жараёнида қўлланиладиган воситалар таркибини яхшилаш деб ҳисоблашади.

Хусусан, ўқувчиларнинг жисмоний тарбияга бўлган қизиқишини ошириш мақсадида воситалар таркибига энг оммабоп жисмоний машқлар гуруҳлари ва ҳаракат фаолияти турларини энг оммабоп жисмоний машқлар гуруҳлари ва ҳаракат фаолияти турларини киритиш таклиф этилади. Бугунги кунда ўқувчиларнинг жисмоний тарбия тизимини спортлаштириш ғояси кенг оммалашмоқда, бу кўплаб муаллифларнинг фикрига кўра, машғулотларнинг ўқув ва мактабдан ташқари шаклларида ўқитиш ва тайёрлаш учун жисмоний тарбия ва спорт фаолияти машғулотларга ва мусобақаларга қатнашишга эътибор қаратган ҳолда уни модернизация қилиш йўналишларидан бири бўлиб, у ўқувчиларнинг танлов эркинлигига асосланган [1].

Жисмоний тарбиянинг спортга йўналтирилган йўналишининг афзалликлари маҳаллий ва хорижий олимларнинг ишларида ўз ифодасини топган. Бу жисмоний маданият кадриятларини ўзлаштириш жараёнида ёшларнинг жисмоний маданият қизиқишлари ва эҳтиёжларини қондира оладиган педагогик ёндашув. Муаллифлар таъкидлаганидек, жисмоний тарбия жараёнини спортлаштириш жисмоний тарбияда анъанавий педагогик жараёнга хос бўлган қатор камчиликлардан йироқ бўлиш имконини беради: спорт доирасидаги машғулотлар ҳар бир ўқувчининг жисмоний имкониятлари ва руҳий хусусиятларини ҳисобга олишни назарда тутди; секция машғулотлари спорт ҳақида чуқур билим беради; секцияли спорт турлари кўпроқ мусобақалар билан боғлиқ бўлиб, бу ўқувчиларни мунтазам равишда спорт машғулотларига жалб қилишга ундайди. Жисмоний тарбияни бундай ташкил этиш нафақат таълим, балки инсон ҳаётининг ката қисми даврида ҳам спорт машғулотларига барқарор шахсий қизиқишни шакллантиришга олиб келади. Шу билан бирга, тадқиқотларда таъкидланганидек, айрим мутахассислар олий таълим муассасаларининг моддий-техникавий ва кадрлар ресурслари чекланганлиги муаммоси мавжудлиги сабабли жисмоний тарбияни спортга айлантириш борасида салбий фикр билдиришмоқда; секция спортлари муайян спорт тури доирасида юқори ихтисослаштирилган жисмоний тайёргарликни таъминлайди ва ёшларнинг ҳар томонлама жисмоний ривожланишига тўсқинлик қилади; спортлаштириш мусобақа, сермахсул спорт турлари кадриятларини тарқатишни назарда тутди, бу захира спорт турларини, элита спорт турларини ва профессионал спорт турларини

ривожлантиришни кўллаб-қувватлаш учун спорт танлаш механизмини жорий этиш деб ҳисоблаш мумкин [2].

Юқоридагилар, тадқиқотчиларнинг фикрича, маълум даражада жисмоний тарбия бўйича ўқув дастурининг мақсадларига зид келади.

Шунга қарамай, спортлаштирилган жисмоний тарбия концепцияси тарафдорлари олий ўқув юртларида ўқув жараёнини анъанавий машғулотлар шаклларига эмас, балки индивидуал спорт турлари бўйича ўқув машғулотларини ўз ичига олиши керак деган ғояни кўллаб-қувватламоқда. Спорт таълимининг таклиф этилаётган модели, муаллифлар таъкидлаганидек, жисмоний тарбия жараёнини спорт маданияти тамойиллари асосида қайта қуришни назарда тутуди: мусобақалар ўтказиш, уларнинг байрамона муҳитидан фойдаланиш, спорт статистикасини, хусусан, таълим муассасасининг спорт ютуқларини юритиш, шунингдек, спорт машғулотларини мавсумга, ўқувчиларнинг спорт жамоаларига мансублигига қараб ташкил этиш ва ҳоказо.

Хулоса. Талабалар учун жисмоний фаолият ва таълимни амалга оширишнинг самарали воситалари маълум жисмоний фазилатларни ривожлантириш учун ўзига хос талабларни кўядиган ўйин спортларидир. Спорт ўйинларида алоҳида жисмоний сифатни ривожлантиришга танлаб таъсир кўрсатмайди, машғулот эффеқтлари тайёргарликнинг барча жиҳатларини комплекс ривожлантириш ва такомиллаштиришга қаратилган. Спорт ўйинларини, хусусан, волейболни ўз ичига олган талабаларнинг моторли фаолиятининг устувор воситалари белгиланган.

Аксарият мутахассислар спорт ўйинларидан фойдаланган ҳолда ўқувчиларни жисмоний тарбия жараёнига спортга йўналтирилган технологияларни жорий этишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайдилар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Смирнов Н.К. Саломатликни тежайдиган таълим технологиялари ва мактабда саломатлик психологияси. 2005.
2. Пулатов А.А. Волейбол назарияси ва методикаси. 2007.

УДК 612**ЁШ ГАНДБОЛЧИЛАРНИНГ МУСОБАҚА ФАОЛИЯТИГА
ТАЙЁРГАРЛИГИ ТАҲЛИЛИ***Тлеуов Б.А.**Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Инсоннинг ҳаракатдаги эҳтиёжларини қондириш, жисмоний фазилатларни ривожлантиришга бўлган доимий истаги жисмоний машқлар аста-секин замонавий спортга айланишига ёрдам бериши.

Шундай қилиб, жисмоний машқлар инсон фаолиятининг алоҳида турига - ўзига хос хусусиятлар билан ажралиб турадиган спорт фаолиятига бўлинади. Ҳеч кимга сир эмаски, ҳар хил спорт турлари турли хил психологик юклар билан ажралиб туради.

Ўсмирлик даврида бола спорт билан шуғулланиш учун келганида психик тайёргарликка етарлича эътибор бермаслиги кузатилади. Мураббийларнинг фикрича, энг муҳими бу жисмоний фазилатларни (тезлик, чидамлилиқ, куч ва бошқалар) ривожлантириш, ва мусобақалар олдидан ўзига ишончни ривожлантириш учун махсус усуллардан фойдаланиш эса иккинчи даражали ўринга чиқиши мумкин. Бу нотўғри фикр, чунки мақсадга эришиш учун охиригача курашиш истаги (кўпинча ғалаба учун), иродани ривожлантириш, бузғунчи ташқи ва ички таъсирларга нисбатан юқори даражадаги қаршилиқ, ўз хатти-ҳаракатларини, фикрларини, ҳис-туйғуларини, умуман олганда хатти-ҳаракатларини ўзбошимчалиқ билан бошқариш қобилияти, ёки, масалан, ўзини - ўзи назорат қилиш - спортдаги ғалаба қозонишининг асосий шарт ҳисобланади[1].

Спорт фаолияти амалиёти шуни кўрсатадики, спортнинг асосий таркибий қисмларидан бири жисмоний фазилатларни ривожлантиришдир, аммо агар спортчи ақлан заиф бўлса, келажакда унинг асосий мусобақаларидан бирида у руҳий зўриқиш билан бардош бера олмаслиги мумкин.

Шубҳасиз, мусобақа фаолияти тузилишининг асосий таркибий қисмларидан бири бу танланган спорт турида ихтисослаштирилган ҳаракатларни бажариш техникаси ҳисобланади.

Тадқиқотчилар мусобақа фаолияти техникасини спортнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда маълум техника ва ҳаракатлар тизими сифатида тавсифлайдилар, унинг ёрдамида спорт

натижасига эришилади. Уларнинг фикрига кўра, мусобақа фаолияти тузилишини белгиловчи омил бу маълум бир спортчи учун энг юқори натижага эришишга қаратилган эътибордир [2]. Яъни, аниқ тартибга солинган мусобақа шароитида спортчининг фаолияти унинг индивидуал имкониятларини максимал даражада амалга оширишга қаратилган. Шунинг учун психологик тайёргарлик аёллар гандболида муҳим таркибий қисм ҳисобланади.

Бу спорт фаолияти пайтида юзага келадиган ноқулай шароитларга қаршилик, бу спортчилар тайёрлашни психологик кўллаб-қувватлашнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Бу кўпчилик тадқиқотчиларнинг фикри бўлиб, уларнинг асарларида ташвиш, кўрқув, моногония, чарчоқ, умидсизлик пайдо бўлиши туфайли спортчилар фаолияти самарадорлигининг пасайишини исботламоқда. Уларнинг фикрига кўра, спортдаги хатти-ҳаракатларни фақат шахсий хусусиятлар ва спортчиларнинг ҳолатини ҳисобга олган ҳолда тушуниш ва башорат қилиш мумкин. Салбий руҳий ҳолатларни енгиш учун спортчиларнинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда психологик ва педагогик тавсиялар тадқиқотчиларнинг ишларида келтирилган.

Гандболчиларнинг тайёргарлиги тузилишида психологик тайёргарлик муҳим ўрин тутди. Унинг таркибий қисмлари орасида шахслараро муносабатларга муҳим ўрин берилади.

Спорт фаолиятида спортчилар учун фаровонлик, фаоллик, кайфият каби руҳий ҳолатларни намоён қилиш муҳимдир. Хусусан, функциялар оқимининг ҳаракатчанлик даражаси, темпи ва тезлиги (фаоллик); куч, соғлиқ, чарчоқ (фаровонлик); ҳиссий ҳолатнинг хусусиятлари (кайфият) - спортда муваффақият қозониш учун муҳим асосдир.

Ҳар қандай фаолиятда муваффақият нафақат қобилиятларга, балки мотивацияга (яъни, ўзини тасдиқлаш, юқори натижаларга эришиш) ҳам боғлиқ. Мотивация даражаси қанчалик юқори бўлса, шунчалик одамни ишлашга кўпроқ омиллар (мотивлар) рағбатлантиради, у кўпроқ ҳаракат қилишга мойил бўлади. Мотивация - бу машаққатли психологик жараён, энергия сарфлаш, мақсадли йўналтирилган хулқ-атворни шакллантиришдир.

Спорт мотивацияси икки қисмдан иборат: қисқа муддатли ва узоқ муддатли. Қисқа муддатли мотивация - бу ерда ва ҳозирда тўсиқни енгиб ўтиш, маълум бир вақт ичида маълум мақсадларга эришиш қарори. Узоқ муддатли мотивация - бу йўли кичик

муваффақиятлардан иборат бўлган катта мақсадга эришиш учун қарор.

Хулоса. Гандбол - бу жамоавий спорт тури бўлиб, унда ўйинлар рақиб билан тўқнашув билан ўтказилади. Жамоалар рақиб устидан устунликка эришишга интилишади, ўз режаларини яширишади ва бир вақтнинг ўзида рақиб режаларини очишга ҳаракат қилишади. Ўйин жараёни техника, тактика ва стратегиянинг мавжудлиги билан белгиланади. Ушбу компонентларсиз, шунингдек гандболчиларнинг психологик хусусиятлари (интеллект, мотивацион ва ҳиссий компонентлар) намоён бўлмаса, жамоалар курашга бой спорт турларини ўтказиши мумкин эмас.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Игнатъева В.Я. Гандболчиларни юқори спорт маҳорати босқичида тайёрлаш. 2005.
2. Плаус С. Баҳолаш ва қарор қабул қилиш психологияси. 1998.

УДК 612

СПОРТ ТЕРМИНОЛОГИЯСИ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ МУТАХАССИСИНИНГ КАСБИЙ НУТҚИ АСОСИ СИФАТИДА

Усахов Р.М.

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университетининг
Нукус филиали, Нукус шаҳри, Ўзбекистон*

Ҳозирги замон талаблари талабаларда зарурий асосий компетенцияларни шакллантириш учун хорижий терминологияни ўрганиш ва тушунишни талаб қилади. Илмий ва спорт адабиётларини таҳлил қилиш асосида спорт ва жисмоний тарбия машғулотлари жараёнида хорижий терминологиядан тизимли равишда фойдаланилаётганлиги аниқланди. Аммо, амалиёт шуни кўрсатадики, барча мутахассислар спорт фаолияти ва шахслараро муносабатлар жараёнида хорижий терминларни тўғри тушунмадилар ва талқин қиладилар.

Шуни таъкидлаш керакки, оммавий спорт ишлари тарбиявий, соғломлаштириш вазифаларини ҳал этишга ёрдам беради ва инсоннинг ахлоқий, жисмоний ва руҳий фазилатларини шакллантиради. Маълумки, жисмоний тарбия машғулотларини мусобақа машғулотларидан фойдаланган ҳолда тўғри ташкил этишда

талаба ёшларда рақибга хурмат (халол ўйин), олижаноблик, жасорат, ўзини тута билиш, қатъиятлик каби шахсий фазилатларни намоён этиш имконияти мавжуд [1].

Муайян қоидаларга мувофиқ амалга ошириладиган мусобақавий фаолият сифатида спорт гуруҳларга бўлинади:

Олимпия спорт турлари, ноолимпия ва ногиронлар спорти. Сиёсий ва диний эътиқоди, ахлоқий ва ижтимоий келиб чиқишидан қатъи назар, барча одамлар спорт билан шуғулланиш ҳуқуқига эга. Жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги давлат сиёсатида инсон ҳаёти ва соғлиғи хавфсизлигини таъминлаш, замонавий халқаро андозаларга эътибор қаратиш, мамлакатимиз анъаналари ва ютуқларини бу борадаги жаҳон тажрибаси билан уйғунлаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Машғулот ва мусобақа жараёнида жисмоний машқлар билан шуғулланган киши чуқурроқ мақшларни ўзлаштиради, жисмоний фазилатларни ривожлантиради, кўникма ва малакаларни эгаллайди.

Кейинги вақтлари ҳаваскорлар ва профессионал спорт турлари бўйича яхши ривожланган спорт тайёргарлиги мавжуд. Олий ўқув юртларининг ўқув ва таълим тизими модернизация қилиниб, жисмоний тарбияга бўлган рағбатлантириш, соғлом турмуш тарзига интилишни кучайтириш бўйича тадбирлар фаоллаштирилмоқда [2].

Барча спорт турлари ўртасида футбол етакчи, бокс иккинчи ўринда, оммавий спортнинг машҳур турларидан баскетбол, волейбол, биатлон, каратэ, енгил атлетика, теннис ва хоккей ҳисобланади.

Ҳар қандай спорт турини такомиллаштириш учун сиз унинг пайдо бўлиш тарихини, ихтиросини, ўйин шартларини ва қоидаларини билишингиз керак.

Бундай маълумотларни ўрганиш ва бу билимларни ҳақиқий материал ва терминология туфайли амалга ошириш мумкин.

Бу чет тилини, бу ҳолда инглиз тилини спорт билан бирлаштириш жуда муҳим ва самарали.

Инглиз тилини ўрганишда муваффақиятга эришиш сабр, кучли ишонч ва узоқ жараёни талаб қилади.

Тилни билиш ақлий салоҳиятни ривожлантиришга, дунёқарашни кенгайтиришга ва касбий ўсишга ёрдам беради. Инглиз тилини ўрганиш учун бир нечта рағбатлантирувчи омиллар мавжуд:

1. Мансаб ўсишининг муваффақиятли ютуғи. Инглиз тилини билиш билан яхши иш топиш, халқаро компанияда ишлаш,

музокаралар олиб бориш ва мартаба зинапоясида юқорига кўтарилиш анча осонлашади.

2. Ахборот олиш имконияти. Профессинал адабиётларни ўқинг, халқаро анжуманларда қатнашинг.

3. Терминологияни тушуниш. Турли вазиятларда луғатдан фойдаланишни тан олиш ва билиш, нутқнинг турли томонларида сўзнинг семантикасини тушуниш.

Жисмоний тарбия машғулотларида инглиз муҳитига шўнғиш мунтазам машғулотдир. Бизнингча, ўқув машғулотларини самарали ташкил этиш учун замонавий, ўқувчиларнинг ёш хусусиятлари ва эҳтиёжларига мос келадиган хорижий тил атамаларидан тизимли фойдаланиш зарур. Шунинг учун жисмоний тарбия ўқитувчи ва мураббийлари бу ёндашувни мотивацион восита сифатида қўллашлари ва ўқувчиларнинг тайёргарлик даражасига қараб жорий этишлари керак.

Яхши фигурага эга бўлиш учун машғулот давомида барча мушакларни ишлатиш керак, тилни ўрганишда эса барча жиҳатлар ва кўникмалардан фойдаланиш керак: буйруқларни тинглаш, жавоб бериш, маслаҳат ёзиш, маълум кўрсатмаларни ўқиш. Узок танаффуслар жисмоний тайёргарликка салбий таъсир кўрсатади, бу жонли мулоқот муҳитида ҳам содир бўлади, сиз узок вақт пауза қилишингиз шарт эмас, лекин доимо ўзингизни формада сақланг.

Замонавий жамиятда кўплаб фанлар ва фаолият соҳалари мавжуд бўлиб, уларнинг ҳар бири аста-секин ўз терминологиясини ва атрибутларни тавсифлаш учун профессионал тилни ишлаб чиқаради.

Хулоса. Спорт терминологиясини кенг тарқатиш муаммоси илмий адабиётларни янада ўрганиш ва қайта ишлашни талаб қилади. Талабалар шуни билишлари керакки, спорт номларини такомиллаштириш халқаро ва миллий компонентларнинг ўзаро таъсирини талаб қилади. Инглиз терминологиясини ўзлаштирган талаба турли вазиятларда осонгина мулоқот қилади, аниқ тушунчаларни тушунади ва маълум бир спорт тури бўйича билимларни чуқурлаштиради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Блеер А.Н. Спорт терминологияси. Изоҳловчи луғат-маълумотнома. 2010.
2. Ланда Б.Х. Жисмоний ривожланиш ва жисмоний тайёргарликни комплекс баҳолаш методикаси. 2006.

УДК 378.1

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

*Чижик В.М., к.т.н., асистент
chyzhyk88@gmail.com*

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Сучасний ринок праці диктує вимоги як для роботодавців та і для працівників. Випускники повинні впевнено володіти професійними навичками, оригінально мислити та із творчим підходом вирішувати поставлені завдання. До загальних обов'язкових вмінь випускників слід віднести: технологічні та комунікаційні навички і аналітичні здібності.

Що стосується технологічних навичок, то звичайно, роботодавці обирають працівників з високим рівнем комп'ютерної грамотності та знаннями новітніх технологій. Наприклад, важливі навички роботи з обробкою великих масивів даних, штучним інтелектом та машинним навчанням.

Провідну роль мають комунікаційні навички. Роботодавці вимагають від своїх працівників вміння ефективно спілкуватися, як у письмовій, так і в усній формі. Комунікаційні навички є важливими для співпраці з колегами та клієнтами.

Аналітичні здібності дозволяють працівнику розуміти та аналізувати дані, що може бути корисним для розробки та вдосконалення різних стратегій, наприклад, маркетингових або фінансових.

Забезпечення високого професійного рівня випускників, вигідної, конкурентної позиції на жорсткому ринку праці можливе лише за умови надання якісної інноваційної освіти.

Під поняттям якість освіти, зазвичай, розуміють – комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективно формування компетентності та професійної свідомості. Це певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного й морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання [1].

Якість надання освітніх послуг може бути оцінена за допомогою різноманітних факторів: таких як якість викладання, наявність необхідних ресурсів та інфраструктури, рівень досвіду та кваліфікації викладачів, ступінь діалогу та співпраці між студентами та

викладачами, рівень підготовки студентів для роботи на ринку праці, рівень міжнародної співпраці тощо.

Для забезпечення високої якості надання освітніх послуг важливо мати чіткий план дій та стратегію, зосереджену на потребах студентів, розвивати викладацькі методики, забезпечувати студентам наявність необхідних ресурсів та інфраструктури, працювати над розвитком кваліфікації викладачів та підвищенням їхньої мотивації, створювати сприятливу та інклюзивну атмосферу, сприяти міжнародній співпраці та обміну знаннями. Необхідні кроки щодо підвищення якості української вищої освіти [2]:

а) зростання авторитетності університетів, випускників, забезпечення галузей економіки кваліфікованими кадрами, їх працевлаштування;

б) взаємодія із бізнесом, ріст запитів на наукові розробки вчених, їх практичну реалізацію. Організація сучасної бізнес-практики, створення навчально-наукових центрів;

в) розвиток наукових досліджень і посилення їх впливу на освіту та науку в Україні і за її межами;

г) широке запровадження онлайн-освіти, збільшення різноманітних курсів навчання, освіти дорослих, активізація міжнародної діяльності;

д) підвищення якості освітнього процесу, запровадження сучасних освітніх технологій, «перевернутого» навчання тощо;

е) відродження української школи, підтримка творчих учнів;

є) автономія університетів, їх структурних підрозділів, посилення ролі і відповідальності колективів кафедр, інститутів, факультетів, відокремлених підрозділів;

ж) формування у студентства здатності до постійного оновлення знань, рання профорієнтація, пошук талановитих студентів, ефективних методів мотивації студентів і викладачів, їх соціальний захист.

Метою впровадження освітніх інновацій є забезпечення відповідності професійної підготовки фахівців сучасним вимогам ринку праці. На сьогоднішній день, знання та навички, які набуває студент у процесі навчання, повинні відповідати потребам ринку праці. В цьому контексті, впровадження новітніх методик навчання, технологій та підходів до професійної підготовки стає необхідністю. Деякі з основних інновацій, які можуть бути впроваджені у професійну підготовку фахівців, включають наступні:

а) професійне стажування та практика: включення практики та стажування у навчальний процес може забезпечити студентам практичний досвід та допомогти в розвитку навичок, необхідних для роботи в конкретній професії;

б) використання новітніх технологій: використання новітніх технологій та інструментів може забезпечити більш ефективно та зручне навчання, наприклад, використання онлайн-курсів, відеоуроків, електронних підручників та інших інтерактивних засобів;

в) індивідуальний підхід: забезпечення індивідуального підходу до навчання може допомогти студентам розвивати свої навички та здібності в межах конкретної професії, а також забезпечити їм необхідну підтримку та підготовку до викликів, які можуть виникнути у процесі роботи;

г) міждисциплінарність: впровадження міждисциплінарних програм та курсів може допомогти студентам розширювати свої знання та навички, розуміти взаємозв'язки між різними галузями та вирішувати складні завдання в межах конкретної професії;

д) залучення працедавців до освітнього процесу: є важливим елементом професійної підготовки студентів та сприяє більш ефективному використанню освіти в практиці. Це означає, що під час навчання студенти мають можливість зустрічатися з представниками різних компаній та підприємств, а також брати участь у проектах, які розробляються у співпраці з практикуючими фахівцями.

Залучення працедавців може мати декілька форм. Наприклад гостьові лекції та семінари, спільні проекти та завдання, співпраця з кар'єрними центрами.

Література:

1. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yakist-osviti>. (дата звернення 07.03.2023).

2. Ніколаєнко С.М. Якість вищої освіти – запорука конкурентоспроможності українських університетів. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. Київ, 2020. № 2(2). С. 1–7. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/104>. (дата звернення 06.03.2023).

UDC 377.35**MODERN TECHNOLOGIES FOR TRAINING ECONOMISTS-
MANAGERS**

*Cherepanova V.A., PhD, Professor
Pererva P.G., Doctor of Economic Sciences, Professor
pgpererva@gmail.com
National Technical University «KhPI»*

New educational technologies in the teaching of economic disciplines accompany the results of large scientific research. The key directions of the formation of modern educational technologies are directly related to the progress and harmonization of education, and are aimed at self-realization of the individual [1-19].

Information technologies are based on the processes of formation of economic knowledge and productive thinking. In the innovative teaching of economic disciplines, the leading role is given to the means of teaching, when the teacher does not just teach students, but performs functions to stimulate educational activities among students and coordinates them [2, 6, 9, 14]. His pedagogical skills will be applicable to the main elements of the economic discipline taught, and will be aimed at using the optimal forms, methods and means of teaching according to the curriculum and set tasks of mastering competencies.

Today, the qualitative training of highly qualified management specialists requires a creative approach of teachers of higher educational institutions to the choice of content, forms, methods and means of teaching, the maximum use of the achievements of modern pedagogical and scientific activities, new pedagogical and production technologies. All these approaches should be focused not only on the transfer of ready-made knowledge, but also reflect the ideas of understanding and recognition of someone else's point of view, respect for the individual, the organization of cooperation and self-expression in activities, in creativity, that is, for the formation of a complex of personal qualities of students [4, 10, 13].

At this time, there is an urgent need to move from a simple form of "knowledge transfer" to innovative forms: "teach to learn", "teach to live", "teach a profession", "teach to teach". A modern student needs to submit a topic on economics and management so that he learns to comprehend it, and only then be able to look for information that will help him expand his initial knowledge on this topic, implement theoretically or practically the problems that were posed by the teacher in it. It is necessary to return

students' interest in the study of special professional subjects, to make learning interesting, to strengthen the desire to learn, to encourage them to search [12, 15, 19]. To contribute to the solution of the tasks assigned to education are the main problems of innovative learning technologies.

In our opinion, when organizing and using innovative approaches to learning, certain principles of the educational process should be guided, to which it is proposed to include the following:

- the principle of consistency of innovative development, which provides for taking into account the dimensionality of the entire complex of changes in the educational process;
- the principle of the achieved result, reflecting the dependence of subsequent innovations on the level of cultural assimilation of the previous ones;
- the principle of modular construction of innovative structures of the educational process.

The process of acceptance and awareness of the principles of innovative development of the educational process will inevitably lead to a set of relevant tasks, the solution of which will contribute to their implementation. The tasks of innovative development of the educational process in universities, in our opinion, include the following:

- modeling of innovative professional activities of future managers in the field of business and management;
- creation of a unified innovative system of professional training of future managers, adapted to the dynamics of the development of modern production and business;
- development of innovative technologies of training in the field of business and their implementation in the educational process of universities.

Therefore, at present, an integrated approach to the innovative educational strategy of universities is needed, reflecting the main focus - the quality of updating the entire system of professional training of specialists. as the basis for the development of the creative potential of the subjects of the educational process will contribute to the further improvement of professional and pedagogical skills, positive motivation of the student as a subject of training, if the following stages are observed in the implementation work [5, 7, 18]:

- a) diagnostics of teachers' readiness for the formation of professional and pedagogical innovation activities;
- b) the use of a new paradigm of education - the teacher and the student are on an equal footing (subject - subject);

c) a change in their motivation for the educational process on this basis;

d) mastery of theoretical knowledge on innovation activities of the university;

e) formation of professional knowledge and skills of innovative activity of the teacher, taking into account his scientific degree, scientific title, work experience.

The teacher, as an active and understanding mentor, is obliged to actualize the initiative, independence and creative approach of students in solving educational problems with an orientation towards communication and teamwork. During this period, the main problems are that not all teachers strive to apply modern educational technologies in the educational process. Usually this happens due to the lack of desire to spend working time on their development, testing and subsequent implementation of the educational process, while the benefits and overall effectiveness of their use are not fully understood, which is associated with the passivity of teachers, unwillingness to make innovative decisions [13].

In any case, the education system is aimed at forming a specialist who is ready to independently process, receive and study the required data, as well as effectively use them in a certain period. The modern organization of society, as well as the latest approach to the realities of life, dictate new conditions for the quality of teaching. One of the key goals of training is the accumulation by future specialists of skills, abilities, as well as their application in work activities.

References:

1. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
2. Kocziszky György, Pererva P.G., Szakaly D., Somosi Veres M. (2012). Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
3. Pererva P.G., Kocziszky G., Veres Somosi M. (2019). Compliance program: [tutorial]. Kharkov; Miskolc : NTU «KhPI». 689 p.
4. Pererva P.G., Tkachev M.M., Kobieliieva T.O. Evaluation of holder profits violation of their exclusive rights. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8), ч.2. С.240-246.
5. Tkachov M.M., Pererva P.G., Kobieliieva T.O., Tkachova, N.P., Diachenko T.A. (2021). Management of relations with enterprise stakeholders based on value approach. *Problems and Perspectives in Management*. Vol.19 (1). P.24-38.
6. Kosenko O.P., Kobieliieva T.O., Tkacheva N.P. (2017). Monitoring the commercial potential of intellectual property. *Scientific bulletin of Polissia*. №1, ч.2. С.140-145.

7. Kocziszky G., Kobieliava T.O., Pererva P.G., Veres Somosi M. Compliance program. Kharkov-Miskolc: NTU «KhPI». 2019. 689 p.

8. Кобелева Т.О., Витвицька О.Д., Перерва П.Г., Ковальчук С.В. Стратегічне управління розвитком підприємства на засадах інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки)*. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 1. С. 52-57.

9. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи економічної стійкості та комплаєнс захисту машинобудівного підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2018. № 1 (35). С. 98-106.

10. Перерва П.Г. Управління маркетингом на машинобудівному підприємстві : навч. посібник для інж.-техн. вузів. Харків: «Основа», 1993. 288с.

11. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Ткачова Н.П. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

12. Ілляшенко С.М., Перерва П.Г., Маслак О.І., Кобелева Т.О., Кучинський В.А. Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон. науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 1. С. 53-58.

13. Маслак О.І., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Кучинський В.А., Ілляшенко С.М. Аутсорсинг патентних, логістичних та інформаційних послуг як інструмент підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон. науки*. Харків : НТУ «ХПІ», 2021. № 2. С. 21-26.

14. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»: Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100.

15. Tkachova N., Kobieliava T., Pererva P. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept [Electronic resource]. *International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal*. Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p.

16. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с.

17. Nagy S., Pererva P.G. (2021). Formation of an innovative model of the Hungarian business economy // *Marketing of innovations. Innovations in marketing: materials of the Intern. Sci. Internet Conf.*, December 2021. Bielsko-Biala. P. 51-54.

18. Кобелева Т.О. Сутність та визначення комплаєнс-ризиків. *Вісник НТУ «ХПІ»: Екон. науки*. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. № 1 (3). С. 116-121.

19. Гусаковська Т.О., Кобелева Т.О. Вплив розміру збитків від порушень прав інтелектуальної власності на процес ціноутворення. *Вісник НТУ «ХПІ»: Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків: НТУ «ХПІ», 2014. № 64 (1106). С. 52-57.

УДК 378.1**ЗАСТОСУВАННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ В ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА ТА
ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ**

*Яреценко Н.В., к.т.н., доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Враховуючи сучасний стан, цифровізація вищої освіти на даному етапі для подальшої інтеграції закладів вищої освіти у міжнародний простір є необхідністю.

Під цифровою трансформацією вищої освіти за новими стандартами розуміють процес діджиталізації, що спрощує доступ до інформації. Це способи приведення будь-якого різновиду інформації в цифрову форму з використанням цифрових технологій.

За даними Міністерства освіти і науки, в цьому році студенти та викладачі користувалися такими платформами, як Zoom, Skype, Viber, Telegram, ВВВ, електронна пошта, Google Classroom та інше.

Дистанційна форма навчання розширила можливості для здобуття студентами вищих навчальних закладів освіти.

Дистанційна освіта та впровадження новітніх і цифрових технологій набуло більшої актуальності в важкий час. Це дало можливість: організувати онлайн-заняття з можливістю їхнього перегляду в будь-який час, створювати курси – ресурси з різних дисциплін, організовувати відеоконференції, відеолекції, відео практичних занять та лабораторних робіт, створювати журнали успішності, здійснювати оцінювання і планування завдань, контроль їх виконання, формувати розклади, додавати електронні підручники та інше.

Інформаційні технології є невід’ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства.

У цих умовах система навчання вимагає змін. В нинішніх умовах викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп’ютерні технології і Інтернет.

Цифрова трансформація є неминучим процесом, що відбувається в усьому світі. Високотехнологічні досягнення впроваджуються в наше життя. Для інтеграції в міжнародний освітній простір викладачі повинні опанувати новітні інформаційні технології.

Характеристиками цифрових технологій є:

- мобільність, доступність та безкоштовність;
- зберігання та використання інформації незалежно від місця знаходження;
- відсутність необхідності оновлення та встановлення програмного забезпечення, так як технології стали хмарними.

Одним із викликів інтеграції в міжнародний освітній простір є готовність викладача до цифрової трансформації процесу навчання. Новітні технології стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя.

Вища освіта за новим законом, це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадських якостей, морально-етичних цінностей та інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією.

Діджиталізація являє собою усвідомлений підхід докорінного перетворення будь-яких процесів на основі використання цифрових технологій.

Цифрова трансформація – це не тимчасове явище. Це глобальна тенденція, максимальну вигоду від якої отримують освітні вищі заклади, що повною мірою стають лідерами в області перетворення освітнього процесу на основі використання цифрових тенденцій, зокрема, й в процесі освітньої партнерської взаємодії, яка на сьогодні не має нормативно-виконавчого інструментарію. Її ідеї визначено в Концепції «Вища освіта за новими стандартами та інтеграції в міжнародний освітній простір».

Таким чином, головним завданням навчання є перехід на якісно новий рівень побудови міжособистісної взаємодії між учасниками освітнього процесу, зокрема, з використанням можливостей цифрових технологій. Ці завдання реалізуються у спільній діяльності викладача та студентів вищих навчальних закладів. Це дозволяє здійснювати оперативний обмін інформацією та проводити консультації з різних питань. Таке навчання відбуватиметься через додатки та платформи, такі як наприклад Zoom та ВВВ, а штучний інтелект і віртуальна реальність відкривають нові можливості для освіти та розвивають ключові компетентності.

Основними векторами розвитку цифрової освіти є:

Швидкість – навчання йде в ногу з часом, адже звичайне накопичення знань давно втратило свою актуальність.

Ентузіазм і мотивація – основоположні принципи в освіті, де викладачі стають координаторами направляючи студентів в онлайн- і в офлайн- режимі.

Доступність матеріалів в режимі реального часу, що спрощує процес отримання нових знань в сфері будівництва автомобільних доріг.

Міждисциплінарний контент – напрямок, стирає жорсткі межі між виробництвом, бізнесом та іншими сферами, тому вимагає об'єднувати знання з різних сфер життя.

Впровадження освітніх інновацій уможливорює підготовку конкурентоздатного фахівця, тому важливо вивчати досвід міжнародного освітнього простору, та адаптувати його з урахуванням особливостей та напрямів за професійними напрямками навчання.

В цей час, на сучасному етапі розвитку країни та інтеграції її в міжнародне співтовариство, значно підвищуються вимоги до рівня підготовки майбутніх спеціалістів, які повинні володіти запасом теоретичних знань, практичних навичок, вміти орієнтуватися у складній ситуації, бути готовим прийняти нестандартні рішення. Змінюються формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців в умовах інформаційного суспільства.

У зв'язку з цим, вища освіта в Україні та в реалії сьогодення, суттєво реформується в контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір. Це потребує впровадження розвинених форм і методів навчання, які сприятимуть становленню особистості майбутнього спеціаліста.

Впровадження новітніх виробничих технологій у професійну підготовку кваліфікованих майбутніх спеціалістів дорожньої галузі, на даному етапі, є надзвичайно важливим. Адже сучасний спеціаліст повинен вміти застосовувати на практиці нові сучасні матеріали, володіти новими інструментами та обладнанням, мати практичний досвід виконання робіт за інноваційними виробничими технологіями, тому що, роботодавці надають перевагу тим випускникам вищих навчальних закладів, які володіють інноваційними виробничими технологіями, мають глибокі знання щодо планування, організації та здійснення комплексу дорожніх робіт, а також мають досвід практичного використання цих знань.

Швидкий розвиток суспільства та зростання інформаційно-технологічної бази сприяли вдосконаленню комп'ютерної техніки, технологій програмування та, як наслідок, застосуванню нових

інформаційно-комунікаційних технологій та засобів навчання, а також впровадження освітніх інновацій у професійну підготовку фахівців.

Таким чином, цифрова трансформація (діджиталізація) в вищій освіті, це необхідність і пошук нового сенсу навчання. Тут буде доречним вислів Гордона Драйдена «Вживає не сильніший і не розумніший, а той хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються».

Література:

1. Швачич Г.Г., Толстой В.В., Петречук Л.М., Іващенко Ю.С., Гуляєва О.А., Соболенко О.В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.

ЗМІСТ

Секція 1. ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ З УРАХУВАННЯМ ЙОГО ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Деділова Т.В.

Цифровізація як перспектива інтеграції системи вищої освіти
України до Європейського освітнього простору. 3

Денисенко Т.М.

Діджиталізація сучасного освітнього процесу. 5

Дмитрієв І.А., Дмитрієва О.І.

Переваги та недоліки дистанційної освіти в сучасних умовах. . . . 7

Дмитрієва О.І., Дмитрієв І.А.

Проєктне навчання у вищій освіті. 10

Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С.

Цифрові комунікації викладачів і студентів в навчальному
процесі в умовах війни. 13

Кравцов М.М., Орлова Є.П.

Упровадження освітніх інновацій в системі вищої освіти. 16

Красніков С.В.

Діджиталізація освіти в Україні, США, Японії, Великобританії. . . 19

Kuchinsky V.A., Pererva P.G.

Features of online education in the conditions of martial law in the
country. 23

Нестеренко В.Ю., Осьмірко І.В.

Особливості та переваги процесів цифровізації в освіті 27

Полярус О.В.

Підходи до оптимізації цифрового навчання студентів 29

Прокопенко М.В.

Цифрова культура як складова процесу діджиталізації
освітнього простору 33

Смолянук Р.В., Смолянук Н.В., Корнейко В.В.

Організація електронних курсів-ресурсів на освітній платформі
“MOODLE” 36

Смолянук Р.В., Смолянук Н.В., Корнейко В.В.

Проблеми створення і використання навчальних відео в
учбовому процесі 40

Тохтамиш Т.О.

Digital-технології в сучасному освітньому процесі 43

Шарапата А.С.

Особливості викладання технічних дисциплін в умовах
діджиталізації і дистанційного навчання 46

Секція 2. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Абрамов Д.В., Дубінін Є.О., Молодан А.О.

Формування професійних компетентностей з проведення
експериментальних досліджень із застосуванням цифрових
технологій у майбутніх випускників магістратури. 50

Аринушкіна Н.С., Грищенко Т.М., Лисенко Д.О.

Особливості формування інформативної компетентності у
студентів в сучасних умовах. 53

Бочарова Н.А., Ричкова Л.В.

Щодо основних шляхів підвищення практичної підготовки
здобувачів вищої освіти. 56

Вербицька В.І., Якушкіна В.Р.

Отримання професійних компетенцій в межах освітніх програм. 60

Водолажська Т.О., Дегтярьов М.С.

Аналіз затребуваних Hard та Soft skills менеджерів на сучасному
ринку праці. 62

Гаврик А.А., Назарова Т.Ю.

Білінгвізм майбутніх фахівців як перевага в інформаційному
суспільстві. 66

Деділова Т.В.

Види та напрями формування професійних компетентностей
майбутніх фахівців з економіки. 68

Дубінін Є.О., Молодан А.О., Полянський О.С., Дідюк Н.О.

Формування спеціальних професійних компетенцій з технологій
ремонту сучасної техніки у студентів технічних ЗВО. 70

Курчата І.М.

Шляхи формування соціально-особистістних компетенцій
здобувачів вищої освіти. 73

Ковцур К.Г., Любий Є.В.

Сучасні затребувані компетенції логістів на ринку праці. 75

Кравцов М.М., Терещенко С.В.

Формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців в умовах інформаційного суспільства. 77

Колєсніченко А.С.

Формування компетентностей цифрових обліковців-аналітиків та фінансистів 81

Кофанов О.Є.

Використання мови програмування R у професійній підготовці здобувачів-маркетологів у технічному закладі вищої освіти. 85

Кофанова О.В.

Особливості викладання дисциплін педагогічного спрямування здобувачам ступеню доктора філософії у технічному університеті. 88

Криворучко О.М., Бочарова Н.А.

Основні засади підготовки молодшого бакалавра за спеціальністю 073 «Менеджмент» 90

Криворучко О.М., Ложачевська О.М.

Розробка освітньої програми підготовки магістрів «Менеджмент організацій і логістичне адміністрування» 94

Кунічева Т.П.

Комп'ютерна візуалізація як основа аналітичних компетентностей студентів економічних спеціальностей. 98

Назарько О.О., Сахно В.О.

Дидактичні та комунікативні особливості засвоєння курсу «Інженерна та комп'ютерна графіка» в дистанційному форматі. . 100

Непран А. В.

Формування компетенцій майбутніх фахівців у сфері матеріально-технічного постачання та логістики в системі вузівської підготовки. 102

Подригало М.А., Шевченко І.Ю., Полянський О.С,**Абрамов Д.В.**

Формування професійних компетенцій у майбутніх фахівців введенням нової дисципліни «Динаміка машин з пружними ланками» 104

Прокопенко М.В.

Формування інформаційно – культурної компетентності здобувача вищої освіти. 106

Прокопенко Н.В.	
Формування професійних компетентностей здобувачів-екологів при підготовці в ЗВО.	109
Прохоренко Т.Г.	
Тенденції розвитку освіти в сучасному світі.	113
Пушкар Т.А., Шершенюк О.М.	
Формування цифрових компетентностей майбутніх фахівців в сфері економіки.	116
Токар І.І.	
Баланс Soft skills та Hard skills у майбутніх фахівців економічних спеціальностей.	120
Хорошилова І.О.	
Особливості підготовки обліковців в Україні.	122

Секція 3. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Андрющенко О.Б.	
GR-технології як розвиток партнерських відносин в сфері освіти.	124
Аргун Щ.В.	
Переваги та недоліки навчання студентів за програмами подвійного диплому.	126
Безніс О.Є.	
Проблеми створення освітнього середовища в галузі фізичного виховання.	128
Бережна Н.Г., Костікова М.В., Волкова Т.В., Плехова Г.А.	
Ділова гра, як метод удосконалення сприйняття матеріалу здобувачами закладів вищої освіти.	131
Водолажська Т.О., Дімітракієва С.Р.	
Аналіз обов'язкових компонент освітньої програми підготовки молодшого бакалавра з менеджменту.	134
Величко Я.І.	
Організація міжнародної мобільності студентів ВНЗ.	138
Величко Я.І., Волкова С.О.	
Основні позитивні та негативні аспекти академічної мобільності студентів в сучасних умовах.	141

Гнатов А.В.

Важливість володіння англійською мовою для викладачів
технічних спеціальностей в українських вишах. 145

Деділова Т.В.

Стратегічні переваги і недоліки як ключ до реформування
системи вищої освіти України. 147

Дмитрієв І.А., Мордовцев О.С.

Удосконалення системи управління вищою освітою на основі
стратегічного розвитку. 149

Кравцов М.М., Онікієнко В.І.

Досвід підвищення якості освіти. 152

Namazova Aynur Məhəttəd qızı.

Müasir təhsil sisteminin problemləri. 156

Павленко О.В.

Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на навчання
здобувачів за спеціальністю транспортних технологій:
закордонний досвід. 158

Погорелова Т.О., Мельник М.Г.

Особливості системи освіти в Німеччині. 161

Птиця Н.В., Птиця Г.Г.

Шляхи підвищення якості освітніх послуг. 164

Сахно Є.Ю.

Особливості розвитку освіти в умовах глобалізації. 166

Səfərova Təranə Allahverdi qızı

Ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması. 168

Shimpf Karin, Pererva P.G.

Features of quality assessment in Germany. 172

Тодріна І.В.

Економічна освіта й економічна культура суспільства:
особливості взаємозв'язку. 177

Xəylova Xəyalə Qəmbər qızı

Təhsilin keyfiyyətinin informasiya texnologiyaları əsasında idarə
olunması. 181

Секція 4. ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

<i>Гетьман О.О., Сільченко К.О.</i>	
Формування дуальної освіти: структурні зміни та індивідуалізація процесу навчання.	184
<i>Кирчата І.М.</i>	
Зміцнення позицій та переваги дистанційної освіти.	187
<i>Ковальова Т.В., Ковальов П. А.</i>	
Про важливість дуальної освіти в післявоєнний період.	189
<i>Кочина А.А.</i>	
Міжнародний досвід використання дуальних форм навчання.	191
<i>Кравцов М.М., Танакова М.Ю.</i>	
Дуальна форма професійної освіти як умови ефективного рішення завдань модернізації освіти.	195
<i>Nagy Sabolch, Pererva P.G.</i>	
Dual education in Hungar.	199
<i>Нестеренко В.Ю., Сідельнікова В.К.</i>	
Принципи та переваги дуальної форми навчання.	203
<i>Сєдов А.В., Фоменко О.О., Онуфрієв В.Є.</i>	
Використання дуальної системи навчання при підготовці фахівців для дорожньої галузі.	205
<i>Федотова І.В., Бочарова Н.А.</i>	
Роль дуального навчання у формуванні професійних компетенцій здобувачів вищої освіти у сфері економіки та менеджменту.	208
<i>Фемяк О.А.</i>	
Актуальність впровадження дуальної форми здобуття освіти у навчальний процес для відбудови України.	212

Секція 5. ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ

<i>Абдуалиева Г.С., Махамбетова У.Р., Махамбетова С.Д.</i>	
Глобал иқтисодийётнинг рақамли трансформацияси.	215
<i>Абдуалиева Г.С., Махамбетова У.Р., Махамбетова С.Д.</i>	
Иқтисодийётни рақамлаштиришнинг ривожланаётган мамлакатлар фаровонлигига таъсири.	217

<i>Абдуалиева Г.С., Махамбетова У.Р., Махамбетова С.Д.</i>	
Рақамли иқтисодиётни самарали ривожлантириш.	220
<i>Алимбетова А.Т.</i>	
Талабаларнинг жисмоний тарбияси жараёнида баскетбол элементларини ўрганиш учун ахборот-коммуникация технологиялари.	223
<i>Алламбергенова Б.К.</i>	
Ахборот-коммуникация компетенцияси асосларини шакллантириш муаммоси.	225
<i>Алламбергенова Б.К.</i>	
Дарсларда рус тилида сўзлашмайдиган талабаларнинг коммуникатив компетенциясини шакллантириш	228
<i>Алламбергенова Б.К.</i>	
Ўқув юртлари талабаларини тинглашни ўргатишнинг хусусиятлари	231
<i>Алламбергенова Р.Д.</i>	
Жисмоний тарбия ва соғломлаштириш фаолиятини ташкил этиш жараёнида катта ёшдаги мактабгача ёшдаги болаларда соғлом турмуш тарзини шакллантириш.	233
<i>Ачкасова Л.М.</i>	
Развиток Soft skills в підготовці фахівців.	236
<i>Ачкасова Л.М., Мазена В.О.</i>	
Професійні навички в підготовці фахівців.	238
<i>Əliyeva Təranə Əsman qızı</i>	
Təhsilin innovativ inkişaf sisteminin formalaşması xüsusiyyətləri. . . .	240
<i>Бабайлов В.К.</i>	
Виділення ризик-інженерії у ризик-менеджменті як початок нового етапу управління в умовах ризиків.	243
<i>Бабайлов В.К.</i>	
Методологія як особливий результат дослідження.	245
<i>Бабайлов В.К., Шершенюк О.М.</i>	
Етапи розвитку управління в умовах ризику.	248
<i>Бабайлов В.К., Шершенюк О.М.</i>	
Ризик-адміністрація – основні аспекти.	250
<i>Безніс П.С.</i>	
Віртуальне середовище як компонент професійної підготовки у формуванні особистості фахівця.	252
<i>Бочарова Н.А., Федотова І.В.</i>	
Застосування технології тайм-менеджменту для оптимізації	254

самостійної роботи здобувачів вищої освіти.	
Дмитрієва О.І., Шевченко І.Ю.	
Сучасні інноваційні методи у освіті.	259
Древаль Ю.Д.	
Проблематика сутності та засобів забезпечення правової освіти населення.	262
Дуйсенбаєва Н.Р.	
Ўйин кичик ёшдаги ўзаро таъсир шакли ва чет тилини ривожлантириш воситаси сифатида.	265
Gliznutsa M.Yu., Pererva P.G.	
Formation of directions of innovative technologies and teaching of economic disciplines.	268
Кадириббетов Р.Н.	
Қиличбозларни тайёрлашнинг замонавий тенденциялари.	270
Казакбаєва Г.У.	
Спорт билан шуғулланадиган кишиларнинг психологик хусусиятлари.	273
Калиев К.С.	
Волейболчиларнинг спорт тайёргарлиги тизимини такомиллаштириш	276
Кірсанов М.В.	
Інноваційні особливості розвитку витривалості у осітньому процесі вищих навчальних закладів.	279
Кобєлева Т.О., Перєрва П.Г.	
Інноваційні освітні технології при підготовці фахівців з маркетингу.	282
Kosenko A.V., Pererva P.G.	
Scientific and pedagogical approaches to the development of innovative educational technologies.	287
Курилко М.Ф.	
Освітня діяльність як фактор підтримки і розвитку інновацій.	291
Кутлымуратов М.А.	
Футбол тўгаракларида шуғулланувчи ёш футболчиларнинг комплекс тайёргарлиги.	293
Мордовцев О.С.	
Методологічні аспекти впровадження інноваційних технологій в процес навчання магістрів.	296
Нагорний Є.В., Орда О.О.	
Особливості впровадження в освітній процес мультимедійних	299

практичних занять з дисципліни «інтегровані транспортні процеси»	
Наубетуллаев Т.	
Ўқув-машқ жараёнида волейболчиларнинг тайёргарлигини такомиллаштириш.	301
Палуаниязова Н.А.	
Талаба баскетболчилар ўртасида самарали ҳамкорликни шакллантириш.	303
Пахомова Л.В.	
Ризик-виробництво – особливий вид управління в умовах.	306
Pogorelova T.A., Pererva P.G.	
The essence of the concept of «innovative technology» in the teaching of economic disciplines.	308
Струнгар А.В., Плисенко Г.П.	
АНREFS, як інструмент оптимізації пошуку наукової інформації з метою покращення якості підготовки майбутніх фахівців.	312
Süleymanova Təranə Əhməd qızı	
Təhsilin idarə olunması: yeniliklər, səmərəli nəticələr.	315
Табынбаев Б.А.	
Воллейболчиларни жисмоний тарбиялашда инновацион технологиялардан фойдаланиш.	317
Тлеуов Б.А.	
Ёш гандболчиларнинг мусобақа фаолиятига тайёргарлиги таҳлили.	320
Усахов Р.М.	
Спорт терминологияси жисмоний тарбия мутахассисининг касбий нутқи асоси сифатида.	322
Чижик В.М.	
Сучасні підходи до професійної підготовки студентів.	325
Cherapanova V.A., Pererva P.G.	
Modern technologies for training economists-managers.	328
Ярещенко Н.В.	
Застосування освітніх інновацій в підготовці майбутніх фахівців в галузі будівництва та експлуатації автомобільних доріг.	332

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-методичної конференції

«ВИЩА ОСВІТА ЗА НОВИМИ СТАНДАРТАМИ : ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР»

23 березня 2023 р.

Підписано до друку 03.04.23. Формат 60 x 84 / 16. Ум. друк. арк. 20,23.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300 прим. Зам. №1/04/23.

Видавець та виготовлювач: ФОП Панов А. М.
Свідоцтво серії ДК № 4847 від 06.02.2015 р.
м. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6,
тел.: +38(057)714-06-74, +38(050)976-32-87
copy@vlavke.com